

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0405 6989

Digitized by Google

Grain 594

NEDERDUITSCHÉ
SPRAAKKUNST.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE 10

653 J3

NEDERDUITSCHĒ.
SPRAAKKUNST,

DOOR

P. WEILAND,

UITGEGEVEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET

STAATSBESTUUR

DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART,

M D C C C V I

V O O R B E R I G T.

Nadat de Hoogleeraar M. SIEGENBEEK; in het voorberigt zijner uitmuntende *Verhandeling over de Nederduitſche ſpelling*, het noodige ten aanzien van den aan mij opgedragen last, tot het vervaardigen eener *Nederduitſche ſpraakkunst*, gezegd heeft, kan ik hier volstaan met den Lezer derwaarts te wijzen, alwaar hij een volledig verſlag deſaangaande zal vinden. Alleenlijk moet ik berigten, dat ik, mijne taak afgewerkt hebbende,

VI VOORBERIGT.

dezelve onder het oog van vier onzer beroemdste Hoogleeraren heb gebragt, zijnde de Heeren M. TYDEMAN, A. KLUIT en M. SIEGENBEEK, als gelastigden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, en J. H. VAN DER PALM, als lid van den Raad van binnenlandsche zaken; ten einde daarop hunne aanmerkingen te mogen ontvangen. En deze Heeren hebben zich wel willen leenen, om mijn werk te toetsen, te beoordeelen, en mij hunne bedenkingen op hetzelfde, zoo in geschrift, als bij monde, mede te deelen; waarvoor ik hun, hier openlijk, mijnen dank betuige, terwijl ik de aangename gewaarwording niet kan verbergen, welke ik daarover gevoel, dat deze, gelijk in andere wetenschappen, zoo ook in het vak der Nederduitsche taalkunde, wijd beroemde mannen mijnen arbeid met hunne goedkeuring vereerd hebben.

De hooggeleerde Heeren M. TYDEMAN, A. KLUIT en M. SIEGENBEEK, door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde benoemd, om mijne spraakkunst te onderzoeken en te beoordeelen, deden der gemelde Maatschappij het volgende berigt:

WEL:

„ WELEDELE HEEREN!

„ De ondergeteekenden, op uwen last heb-
 „ bende gelezen de Nederduitfche spraak-
 „ kunst van ons waardig medelid, den Heer
 „ P. WEILAND, hebben de eer en het genoe-
 „ gen, aan UweEd. bij dezen verslag te
 „ doen, dat zij bevonden hebben, dat dezel-
 „ ve, in eene geschikte orde, bevat alle de
 „ noodige gronden en regelen eener volledige
 „ spraakkunst voor onze Landgenooten,
 „ overeenkomstig met de regelmaat der taal,
 „ zoo als dezelve door de beste taalkenners,
 „ en bijzonder door den grooten LAMBERT
 „ HERMANZ. TEN KATE, in zijn onsterfelijk
 „ werk, genoemd *Aanleiding tot de kennis*
 „ *van het verhevene Deel der Nederduitfche*
 „ *Sprake*, opgedolven en aangedrongen is:
 „ weshalve zij de voorschrevene spraakkunst
 „ van den Heer P. WEILAND met ruimte aan-
 „ prijzen, als de volledigste en beste, welke
 „ tot hiertoe het licht ziet; en geene zwa-
 „ righeid maken, om aan deze Vergadering
 „ te raden, de regelen, in dezelve spraak-
 „ kunst

VIT VOORBERIGT.

„ kunst voorgesteld, aan te nemen, goed te
„ keuren en te volgen.”

„ *Leiden,*

„ *den 5 Julij 1805.*

„ (*Was geteekend.*)

„ M. TYDEMAN,

„ A. KLUIT,

„ M. SIEGENBEEK.

„ *Besluit.*

„ De Maandelijksche Vergadering vereenig-
„ de zich, na dankbetuiging aan hare Ge-
„ lastigden voor de genomene moeite, voor
„ zoo veel haar aangaat, met het uitgebrag-
„ te verslag.”

Op het verslag van de Gelastigden der Bataaf-
sche Maatschappij van taal- en dichtkunde,
tot hetzelfde einde benoemd, werd door Be-
stuurderen dezer Maatschappij het volgende be-
sluit genomen:

„ UITTREKSEL uit de han-
„ delingen van het Bureau van
„ Bestuur der Bataafsche Maat-
„ schappij van taal- en dicht-
„ kunde.

„ Wijders is ingekomen het goedkeurend
„ verslag der Gelastigden onzer Maatschappij,
de

V O O R B E R I G T. IX

„ de Heeren Y. VAN HAMELSVELD en J. H.
„ CYFVEER, als benoemd door de Amsterdamsche en Rotterdamfche Afdeeling, om de
„ *Nederduitfche fpraakkunst* van ons mede-
„ lid, den Heer P. WEILAND, te onderzoeken
„ en te beoordeelen, terwijl het gunftige be-
„ rigt van den Hoogleeaar M. SIEGENBEEK,
„ als daartoe door de Leidsche Afdeeling be-
„ noemd, uit het verslag der Gelastigden van
„ de Maatschappij der Nederlandfche Letter-
„ kunde gebleken is. En is hierop befloten,
„ de Nederduitfche fpraakkunst van den Heer
„ P. WEILAND volkomen goed te keuren, de
„ daarin voorgedragen regelen van spelling en
„ woordvoeging aan te nemen, en deze
„ fpraakkunst voor een werk der Bataafsche
„ Maatschappij van taal- en dichtkunde te
„ erkennen, onder dankzegging aan den Heer
„ WEILAND voor den arbeid en de vlijt aan
„ het vervaardigen dezer fpraakkunst besteed,
„ en dus voor het loffelijk volvoeren van den
„ last, aan hem opgedragen.
„ Op last der Bataafsche Maatschappij van
„ taal- en dichtkunde,

„ H. TOLLENS, C. Z.,
„ *Algemeene Secretaris.*”

V O O R B E R I G T.

In gevolge een besluit van het Staatsbewind van den 18den December 1804, ontving ik het volgende:

„ EXTRACT van het regis-
„ ter der besluiten van den
„ Raad van binnenlandsche za-
„ ken der Bataafsche Repu-
„ blick.

„ *Donderdag 27 Decemb. 1804.*

„ Is gelezen een besluit van het Staatsbe-
„ wind van den 18den December 1804, No.
„ 35 enz. En is wijders gehoord de ouvertu-
„ re van den Burger J. H. VAN DER PALM,
„ dat de Nederduitsche spraakkunst van den
„ Burger P. WEILAND, door denzelfden ge-
„ heel gezuiverd, en gereed was, om ter
„ drukperse verzonden te worden.

„ Waarop gedelibereerd zijnde is geresol-
„ veerd:

„ 1°. Copie enz.

„ 5°. Den Burger P. WEILAND, met toe-
„ zending van copie authentiek van het eerste,
„ tweede, vierde en vijfde lid van des Staats-

„ be-

„ bewinds meer gemeld besluit van deszelfs ter
 „ dezer zake genomen dispositien te infor-
 „ meren, met verzoek, om te zorgen, dat de
 „ door hem vervaardigde Nederduitsche spraak-
 „ kunst, overeenkomstig de gronden der spel-
 „ ling, gelegd in de Verhandeling van den
 „ Hoogleeraar M. SIBGENBEEK, op het nauw-
 „ keurigste worde gedrukt.

„ 6°. Den Burger J. H. VAN DER PALM
 „ enz.

„ 7°. Den Secretaris enz.

„ En zal extract dezes van het vijfde en
 „ zesde lid, met de daarbij vermelde copie
 „ aan den Predikant P. WEILAND worden
 „ ter hand gesteld, tot deszelfs informatie
 „ en narigt.

„ Accordeert met voorschre-
 „ ven register, voor zoo veel
 „ het geëxtraheerde aangaat.”

WENCKEBACH.

Onder het volvoeren van dezen last, na-
 melijk het doen drukken mijner *Nederduitsche*
spraakkunst, werd de Raad van binnenland-
 sche

sche zaken door eenen Secretaris van Staat voor binnenlandsche zaken, in den persoon van den weledelen Heer H. VAN STRALEN, vervangen; waarom ik de afgedrukte bladen van mijn werk den genoemden Secretaris van Staat toezond, met herinnering van de bij het Staatsbewind en den Raad van binnenlandsche zaken omtrent gemelde spraakkunst genomen besluiten, en met aanbeveling van dezelve aan den Heer Secretaris van Staat, ten einde bij het Staatsbestuur te bewerken, dat hetzelfde besluit ten aanzien van de invoering mijner *Nederduitsche spraakkunst* mogt genomen worden, het welk in opzigt tot de *Verhandeling over de Nederduitsche spelling* van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, door het Staatsbewind genomen geweest is. En hierop ontving ik de volgende besluiten:

„ EXTRACT uit het Register
 „ ter der Staatsbesluiten van de
 „ Bataafsche Republiek.

„ *Vrijdag 30 Augustus 1805.*

„ Gelezen eene Misfive van den Secretaris
 „ van Staat voor de binnenlandsche zaken van
 den

„ den 26 dezer maand, N°. 36, daarbij inzen-
 „ dende de afgedrukte bladen der verhande-
 „ ling over de Nederduitſche ſpraakkunſt,
 „ vervaardigd door P. WEILAND, naar aanlei-
 „ ding en op grond der verhandeling over de
 „ Nederduitſche ſpelling van den Hoogleeraar
 „ M. SIEGENBEEK, in naam en op laſt van het
 „ Staatsbewind der Bataaſſche Republiek, ten
 „ gevolge van deſzelfs beſluit van den 18den
 „ December 1804., N°. 35, uitgegeven, is
 „ beſloten :

„ 1°. Dat het voorchreven werk zal wor-
 „ den uitgegeven, onder den titel van *Neder-
 „ duitſche ſpraakkunſt door P. WEILAND,*
 „ UITGEGEVEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET
 „ STAATSBESTUUR DER BATAAFCHE REPU-
 „ BLIEK.

„ 2°. Dat de taalkundige grondſtellingen,
 „ daarbij aangeprezen, zullen worden aange-
 „ nomen en gevolgd in alle gedrukte ſtukken,
 „ welke door de Staatsſecretarij en de
 „ Bureaux van alle Nationale Departementen,
 „ ondergeſchikt aan het Staatsbeſtuur, wor-
 „ den uitgegeven; met uitnoodiging tevens
 „ aan de Vergadering van Hun Hoogmogen-
 „ den, de Nationale Rekenkamer, het Natio-
 „ „ naal

xiv VOORBERIGT.

„ naal Geregts-hof, de respective Departemē
„ mentale en Landschaps-Besturen, mitsgaderst
„ de Raden van Finantien in de onderschei-
„ dene Departementen en het Landschap
„ *Drenthe*, om de voorschreven spraakkunst
„ in hunne Bureaux insgelijks te introduceren
„ en te doen navolgen.

„ 3°. Dat enz.

„ 4°. Dat de regels en gronden van taal-
„ kunde, bij deze Nederduitsche spraakkunst
„ vastgesteld, zullen worden gevolgd in alle
„ onderwijsboeken, welke van 's Lands wege
„ ten dienste der scholen zullen worden uit-
„ gegeven, met aanschrijving aan alle School-
„ opzieners, om hunne beste pogingen aan te
„ wenden, ten einde dezelve regels en gron-
„ den alom in de scholen worden geadopteerd.

„ En zal enz.

„ Accordeert met voorf. Register.

„ (*Was getekend*)

„ C. G. HULTMAN.

„ Accordeert met deszelfs Origineel,

„ voor zoo veel het geëxtraheerde

„ aangaat.

„ WENCKEBACH.”

„ E X-

V O O R B E R I G T. XV

„ **EXTRACT** uit het Verbaal
„ van het verhandelde bij den
„ Secretaris van Staat voor de
„ Binnenlandsche zaken der
„ Bataafsche Republiek.

„ *Woensdag 4 September 1805.*

„ Ontvangen een Extract uit het Register
„ der Staatsbesluiten van den 30sten Augustus
„ jongstleden, N°. 9, genomen op de Mis-
„ sive van den Secretaris van Staat van den
„ 26sten bevorens, N°. 36, en dien ten ge-
„ volge houdende de navolgende bepalingen:
„ 1°. Dat de, naar aanleiding en op grond
„ der Verhandeling over de Nederduitfche
„ spelling van den Hoogleeraar M. SIEGEN-
„ BEEK, door P. WEILAND vervaardigde Ver-
„ handeling over de Nederduitfche spraak-
„ kunst, zal worden uitgegeven, onder den
„ titel van *Nederduitfche spraakkunst*, door
„ P. WEILAND, UITGEGEVEN IN NAAM EN OP
„ LAST VAN HET STAATSEESTUUR DER BA-
„ TAAFSCHRE REPUBLIEK.
„ 2°. Dat enz.

IV VOORBERIGT

Is besloten :

„ 1°. Dat copie authentiek van het eerste,
„ tweede en vierde lid van voorschreven besluit
„ zal worden gezonden, gelijk geschiedt bij de-
„ zen, aan P. WEILAND, ten einde te zorgen,
„ dat hetzelfde besluit in de voorrede zijner
„ Verhandeling over de Nederduitsche spraak-
„ kunst worde afgedrukt.

„ 2°. Den enz.

„ En zal, benevens het daarbij vermeldde
„ afschrift, Extract dezes, voor zoo veel
„ aangaat het eerste lid, worden gezonden aan
„ P. WEILAND, te *Rotterdam*, tot informatie
„ en narigt.

„ Accordeert met voorschreven
„ Verbaal, voor zoo veel het
„ geëxtraheerde aangaat.

„ WENCKEBACH.”

Voor het overige moet ik hier berigten, dat
ik, ter zamenstelling dezer spraakkunst, van de
zelfde bouwstof gebruik gemaakt heb, welke
ik in het voorberigt van het eerste deel van
mijn

V O O R B E R I G T. xv.

mijn Nederduitsch taalkundig Woordenboek heb aangewezen, en inzonderheid van de schriften van Duitschlands grooten Taalleeraar J. C. ADELUNG, en onzen onsterfelijken L. HERMANSZ. TEN KATE.

Dat nu deze mijne spraakkunst het doel moog treffen, het welk ik mij, onder het vervaardigen van dezelve, heb voorgesteld, namelijk eene regelmatige beoefening en grondige kennis onzer schoone moedertaal! dit is mijn hartelijke wensch.

I N-

I N H O U D.

INLEIDING. Bladz. I.

E E R S T E D E E L.

OVER DE

S P E L L I N G.

E E R S T E H O O F D S T U K.

OVER DE LETTEREN VAN HET NEDER-
DUITSCHÉ ABÉ IN HET ALGEMEEN,
EN DE VORMING DER WOORDEN. . II.

A. OVER DE KLINKERS.

1. *Over het getal der klinkers, en de wijs, waarop zij gevormd worden.* . 12.
2. *Over de twee- en drieklanken.* . . 15.
3. *Over de spelling met enkele en dubbele klinkers.* 18.
4. *Over de zacht-lange en scherp-lange e en o.* 21.
5. *Over de spelling met ij en ei.* . . . 28.

B. OVER

I N H O U D. I ix

B. OVER DE MEDEKLINKERS. Bladz.

1. Over sommige te onregt onder de Nederduitsche medeklinkers gerangschikte letteren. 32.
2. Over de verdubbeling van de medeklinkers. 34.

C. OVER DE VORMING DER LETTERGREPEN EN WOORDEN. 36.

D. OVER DE ZAMENSTELLING DER WOORDEN. 38.

T W E E D E H O O F D S T U K.

OVER DE

ONDERSCHIEDENE TAALDEELEN, OF DEELEN DER REDE.

Algemeen overzigt. 46.

NADERE ONTWIKKELING VAN DE DEELEN DER REDE.

A. OVER DE NAAMWOORDEN.

1. Over de zelfstandige naamwoorden. *Derzelver aard.* 50.
 2. Over de getallen, of het enkel- en meervoud der zelfstandige naamwoorden. 52.
- * * 2 3. Over.

I N H O U D.

	Bladz.
3. <i>Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.</i>	57.
4. <i>Over de naamvallen.</i>	72.
B. OVER DE LIDWOORDEN. 80.	
C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.	
1. <i>Derzelver aard.</i>	82.
2. <i>Het geslacht, getal, en de verbuiging van de bijvoegelijke naamwoorden.</i>	87.
3. <i>Trappen van vergelijking.</i>	91.
4. <i>Voorbeelden van verbuiging van zelfstandige naamwoorden met hunne lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden.</i>	96.
D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN.	
1. <i>Derzelver aard.</i>	101.
2. <i>Persoonlijke voornaamwoorden.</i>	102.
3. <i>Wederkeerende voornaamwoorden.</i>	106.
4. <i>Bezittelijke voornaamwoorden.</i>	108.
5. <i>Vragende voornaamwoorden.</i>	112.
6. <i>Aanwijzende voornaamwoorden.</i>	115.
7. <i>Bespreklijke voornaamwoorden.</i>	119.
E. OVER	

INHOUD

E. OVER DE WERKWOORDEN.

	Bladz.
1. <i>Derzelve aard en rangschikking</i>	121.
<i>Ongelijkvloeiende.</i>	122.
<i>Gelijkvloeiende.</i>	127.
<i>Onregelmatige.</i>	129.
<i>Hulpwoorden.</i>	130.
2. <i>Nadere verdeling van de werkwoorden in bedrijvends, lijdende, onzijdige, wederkeerige, en onpersoonlijke.</i>	132.
3. <i>Over de wijzen der werkwoorden.</i>	142.
4. <i>Over de tijden der werkwoorden.</i>	148.
5. <i>Voorbeelden van vervoeging.</i>	153.
6. <i>Over de zamen gestelde werkwoorden.</i>	174.

F. KLEINERE REDEDEELEN.

1. <i>Over de telwoorden.</i>	178.
2. <i>Over de bijwoorden.</i>	188.
3. <i>Over de voorzetsels.</i>	192.
4. <i>Over de voegwoorden</i>	198.
5. <i>Over de tuschenwerpsels.</i>	201.

T W E E D E D E E L,

O V E R D E

W O O R D V O E G I N G.

E E R S T E H O O F D S T U K.

O V E R D E O N D E R L I N G E B E T R E K K I N G
E N B E H E E R S C H I N G D E R O N D E R -
S C H E I D E N E W O O R D E N , O F
T A A L D E E L E N .

INLEIDING. Bladz. 205.

4. O V E R D E L I D W O O R D E N , E N W E L O V E R
H E T G E B R U I K V A N D E Z E L V E B I J Z E L F -
S T A N D I G E N A A M W O O R D E N . 206.

B. O V E R H E T G E B R U I K V A N D E Z E L F -
S T A N D I G E N A A M W O O R D E N .

1. *Verbinding van twee of meer zelfstan-*
dige naamwoorden. 213.

2. *Verbinding van twee of meer zelfstan-*
dige naamwoorden, in eene gelijke
betrekking. 214.

3. *Verbinding van twee of meer zelfstan-*
dige naamwoorden, in eene ongelij-
ke betrekking. 216.

C. O V E R

I N H O U D. XIII

Bladz.

C. OVER HET GEBRUIK VAN DE
BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN. 219.

D. OVER HET GEBRUIK VAN DE
VOORNAAMWOORDEN.

1. *Bijvoegelijke voornaamwoorden.* 228.
2. *Personlijke voornaamwoorden.* 229.
3. *Bezittelijke voornaamwoorden.* 234.
4. *Vragende voornaamwoorden.* 239.
5. *Aanwijzende voornaamwoorden.* 249.
6. *Betrekkelijke voornaamwoorden.* 243.

E. OVER DE WERKWOORDEN.

1. *Het gebruik der personen.* 247.
2. *Van het enkel- en meervoud der werk-
woorden.* 250.
3. *Van de tijden der werkwoorden.* 252.
4. *Van de wijzen der werkwoorden.* 253.
5. *Over het gebruik der hulpwoorden.* 258.
6. *Over de verbinding van het eene werk-
woord met het andere.* 259.
7. *Verbinding van een werkwoord met een
zelfständig naamwoord.* 266.

F. OVER

XIV I N H O U D.

	Bladz.
F. OVER HET GEBRUIK VAN DE TELWOORDEN.	275.
G. OVER HET GEBRUIK VAN DE BIJWOORDEN.	280.
H. VAN DE VOORZETSELEN.	284.
I. VAN DE VOEGWOORDEN.	286.
K. VAN DE TUSSCHENWERP- SELEN.	289.

T W E E D E H O O F D S T U K.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN
IN EENE REDE OP ELKANDER
VOLGEN.

1. <i>Over de schikking der woorden in het gemeen.</i>	291.
2. <i>Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.</i>	299.
3. <i>Over de omzettingen, of afwijkingen van de gewone woordschikking.</i>	306.
4. <i>Over de verkeerde woordschikkingen.</i>	310.
5. <i>Over de volzinnen.</i>	314.
6. <i>Over de zamentrekking der volzinnen, door bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden, en deelwoorden.</i>	319.
7. <i>Over de perioden.</i>	324.

NE

I N L E I D I N G.

§. 1.

Het middel, waarvan wij ons bedienen, om anderen van onze voorstellingen en gewaarwordingen te onderrigten, bestaat in zekere *teekenen*, welke *zigtbaar* en *hoorbaar* zijn, en even daarom uiterlijke teekenen heeten. Deze uiterlijke aanduiding van onze voorstellingen en gewaarwordingen noemen wij *taal*.

§. 2.

En daar er verscheidene uiterlijke aanduidingen van onze voorstellingen en gewaarwordingen zijn, zoo moeten er ook verscheidene soorten van *talen* wezen. Wij kunnen, namelijk, deze aanduidingen of teekenen, door geluiden, oogwenken en gebaren, of ook door woorden geven. De eerste soort van mededeeling noemen wij de taal des ongeregelden geluids en der gebaren, de andere de taal der woorden, of woordetaal. En deze komt hier alleen in aanmerking.

A

§. 3.

I N L E I D I N G.

§. 3.

Deze woordental is niet op de gansche aarde dezelfde. De geregelde geluiden der stem zijn zoo veelvoudig en verscheiden, als de in verschillende landen bij elkander wonende menigte van menschen zelve is; of, met andere woorden: wij hebben verschillende talen. De menschen, welke, bij eene gemeenschappelijke afstamming, hunne voorstellingen, door eenerlei geluiden en op eenerlei wijs uitdrukken, worden een volk, of eene natie genoemd; en hunne taal heet dan, in betrekking tot hen, *moedertaal*.

§. 4.

De verschillende lotgevallen der volkeren hebben eenen aanmerkelijken invloed op de talen. Zij ontstaan, ondergaan veranderingen, en verliezen hun geheel aanwezen. Zoo ook verandert hunne taal, of geraakt, als volkstaal, verloren. Van daar is het, dat eenige talen thans niet meer van geheele volkeren gesproken worden, en andere daarentegen nog immer het algemeene middel der uitdrukking van voorstellingen voor geheele natien zijn. De eerste heeten *doodde*, de laatste *levende* talen.

§. 5.

Niet bij ieder volk is de taal even volkomen. Zij staat in het naauwste verband met den bij hetzelfde plaats hebbenden trap van beschaving. Hoe armer, ruwer

ruwer en zinnelijker eene natie is, des te armer en harder is hare taal; hoe bloeiender en beschaafder zij is, des te woordenrijker, krachtiger en bevalliger zal hare taal zijn. De taal eens volks is derhalve het ware afdrukfel van deszelfs karakter en beschaafdheid.

§. 6.

Maar er heeft ook bij een en hetzelfde volk nog eene andere verscheidenheid in de taal plaats: luchtstreek, levenswijs, gesteldheid des lands, bezigheid der inwoneren, en vele andere plaatselijke en toevallige omstandigheden zijn, zelfs in de enkele gewesten van een land, onderscheiden, en hebben eenen aanmerkelijken invloed op de taal. En uit deze verscheidenheid ontstaan de verschillende tongvallen, welke in de taal van ieder volk plaats hebben.

§. 7.

Deze verschillende tongvallen zijn niet alle even goed en volkomen. Beschaafdheid en smaak gaan, namelijk, in de onderscheidene gewesten van een land, en bij onderscheidene omstandigheden, niet met eenen gelijken tred voort; maar het eene gewest streeft het andere in volrijkheid, welvaart en verlichting voorbij. Daardoor overtreft het eene gewest het andere, in de vorming van den smaak. En dit heeft eenen onvermijdelijken invloed op de beschaving van de taal zelve; zoo dat de beste tongval tevens de algemeene taal van alle schrijveren, van alle ge-

4 I N L E I D I N G.

leerde genootschappen, en dus de taal der natie
zelve wordt.

§. 8.

Wanneer men nu uit dezen tongval zekere, op
gronden steunende en als zoodanig erkende, voor-
schriften afleidt, naar welke de woorden gevormd,
veranderd, zamen gevoegd, gesproken en geschreven
moeten worden, dan verkrijgt men taalregels: Eene
verzameling van deze taalregels noemen wij *spraak-
kunst*.

§. 9.

Ook in de onderscheidene gewesten van het Ba-
taafche Gemeenebest hebben onderscheidene tong-
vallen plaats; en het is bijzonderlijk de Hollandsche
tongval, welke in de scholen taalkundig onderwe-
zen, en door het beschaafde en geoefende gedeelte
van Nederlands inwoneren, in het spreken en
schrijven, gevolgd wordt.

§. 10.

Daar iedere taal uit woorden zamen gesteld is, zou
bepaalt de spraakkunst zich tot twee hoofdzaken,
namelijk tot de woorden afzonderlijk beschouwd, en
tot de zamenvoeging van dezelve. De eerste bestaat
derhalve in de regte keus van de letteren, waaruit
een woord gevormd wordt; de andere in de regte
keus van de woorden, en in de behoorlijke plaatsing
van

I N L E I D I N G.

van dezelve, om daarmede eenig denkbeeld uit te drukken.

§. 11.

Het eerste dezer twee hoofddeelen der spraakkunst noemen wij spelkunst; en door deze verstaan wij de wetenschap, om eene taal en derzelve enkele klanken, welke bij het spreken gehoord worden, met de ingevoerde schriftteekenen wel en regelmatig te schrijven.

§. 12.

Men moet, het is waar, de regelmatigheid, zoo wel in het spreken als in het schrijven, in acht nemen, dewijl men door beide hetzelfde einde bedoelt, namelijk algemeene verstaanbaarheid. De laatste kan echter als noodzakelijker beschouwd worden, dan de eerste. Deze immers bepaalt zich slechts tot weinige personen en tot weinige voorbij gaande oogeblikken; waarom de taalfeilen, welke onder het spreken begaan worden, voorbij snellen, terwijl omstandigheden, houding en gebaren de duisterheid verminderen, welke daardoor anders ligtelijk zoude kunnen veroorzaakt worden.

§. 13.

Het rechte gebruik van de schriftteekenen heeft eenen veel grooteren werkring, zoo wel ten aanzien der personen, als in opzigt tot de tijden, voor welke zij geschikt zijn. En daarom is het eene dubbele verplichting, zich op regelmatigheid en zuiverheid, te dezen aanzien, zorgvuldiglijk toe te leggen,

I N L E I D I N G.

gen, dewijl iedere verwaarloozing daarvan de bereiking van het oogmerk des schrijvers verhindert.

Ook het denkbeeld van schoonheid maakt het noodzakelijk, dat men zich in eene zuivere en regelmatige spelling oafene. De regelmatigheid in de spelling is voor den goeden stijl hetzelfde, wat de regelmatige teekening van de enkele deelen voor den beeldenden kunstenaar is, met dit onderscheid alleenlijk, dat de schoonheid bij dezen de hoogste, maar bij den schrijver slechts eene ondergeschikte bedoeling is. Dit echter geeft den laatste geene vrijheid, om haar geheel te verwaarloozen; want, schoon eene spelfeil eene schriftelijke voordragt niet zoo zeer misvormt, als de misteekening van eenig lid een Venusbeeld zou wanfelig maken, zoo blijft zij nogtans eene feil, welke men moet vermijden.

Menigvuldige gebreken van dien aard, zij mogen uit verwaarloozing en onwetendheid, of uit zucht om bijzonder te wezen, ontstaan, kunnen een anders goed gefchrift zoodanig misvormen, dat het voor iederen lezer van smaak en sijne gewaarwording even zoo ondragelijk is, als voor den kunstenaar eene schilderij, waarin ieder lid, ieder enkel deel, misteekend is, hoe schoon, voor het overige, de vinding en aanleg van het stuk mogen wezen.

§. 14.

Wanneer wij onze taal wel willen leeren spreken en schrijven; wanneer wij zoo ver in dezelve willen vorderen, dat wij in staat zijn, om voldoende reden te geven, waarom wij zoo en niet anders spre-

I N L E I D I N G. 7

spreeken en schrijven, dan is het niet genoeg, slechts eenige algemeene taalregels te leeren kennen, maar dan moeten wij, veelmeer, het wyduitgestrekte gebied van zoo vele soorten van woorden doorwandelen, door middel van welke wij onze gedachten, op menigvuldige wijzen, uitbrengen en aan anderen mededeelen.

§. 15.

De taalregels zijn even zoo min toevallig en willekeurig, als de overige taalregels. Zij zijn, veelmeer, op het taaleigen gegrond, moeten daarin opgezocht en daaruit afgeleid worden. De taallearaar mag derhalve de taal, zoo min als de geschiedschrijver de geschiedenis, naar willekeur inrichten, maar beiden moeten datgen nemen, wat zij vinden, en daarbij het afwijkende en tegenstrijdige in ieder vak opzoeken, het ware van het valsche afzonderen, en de gronden voor het eerste opgeven.

§. 16.

De taallearaar dringt der natie geene voorleertent op, maar verzamelt slechts de door haar zelve van tijd tot tijd gemaakte en in de oorkonden bewaarde wetten, spoort derzelver gronden en grenzen na, wijst de gevallen aan, waarin zij eikander tegen spreken, of schijnen tegen te spreken, toont der natie, waar zij, uit overijling, of onkunde, tegen haren wil, hare eigene wetten overtreedt; en laat alles, eindelijk, aan de beffising van de meeste en wijsste stemmen over.

A 4 §. 17.

§ I N L E I D I N G.

§. 17.

Schrandere taaloeffenaars hebben daarom ook altijd getracht, zoo veel mogelijk, in het eigenlijke der taal in te dringen, derzelve bijzondere deelen te doorgronden en te ontleden, terwijl zij zekere grondstellingen aannamen, waarnaar men zich, in twijfelachtige gevallen, te gedragen heeft. Deze grondstellingen schrijven de wetten in de taal voor, en zijn de volgende:

1. Het taalgebruik, of de eenparige spelling der beste schrijveren van smaak. Dit gebruik is de hoogste wetgever, in alle talen.

2. De *regelmaat* der taal, dat is de eenparige wijs van handelen in gelijke gevallen, of de overeenkomst der taal.

3. De *woordgronding*, of *afleiding* van de woorden, welke echter nog in vele gevallen onzeker is. En eindelijk,

4. De welluidendheid, welke in eene beschaafde taal van zeer veel gewigt is, maar ook een fijn gevoel en eenen gezuiverden smaak ondersteunt, en dus de hoogste omzigtigheid vordert.

§. 18.

Doch daar woorden, op zich zelven staande, en buiten zamenhang met andere woorden beschouwd, eigenlijk geene taal uitmaken, zoo wordt tot eene spraakkunst, natuurlijk, ook de woordvoeging vereischt, waardoor de enkele woorden tot eene verstaanbare rede met elkander verbonden worden. De Nederduitsehe spraakkunst bevat derhalve twee hoofdzaken, namelijk de *spelling* en de *woordvoeging*.

N E.

NEDERDUITSCHÉ
SPRAAKKUNST.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

REPORT OF THE

COMMISSIONERS

FOR THE YEAR

1897-1898

CHICAGO, ILL.

1898

TABLE OF CONTENTS

Introduction	1
General Report	1
Instruction	1
Research	1
Administration	1
Financial Statement	1
Appendix	1
Index	1

NEDERDUITSCHĒ
SPRAAKKUNST.

EERSTE DEEL.

OVER DE

SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK.

A. OVER DE LETTEREN VAN HET NEDERDUIT-
SCHE ABĒ IN HET ALGEMEEN.

§. 1.

Alle woorden laten zich in zekere eenvoudige bestanddeelen oplossen, welke den naam van *letteren* dragen; en deze letteren zijn teekenen van de enkele klanken der woorden, welke in eenige taal gebruikt worden.

§. 2. Gemeenlijk brengt men het getal van zoodanige teekenen in onze taal, tot zes en twintig, schoon wij, tot het schrijven van echt Nederduitsche woorden, niet meer dan twee en twintig behoeven, als: A, B, C (in *ch*) D, E, F, G, (H) I, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W, Z; kunneade de overige vier, C (op zich zelve staande,) Q, X, en Y als vreemde letteren beschouwd worden.

§. 3.

§. 3. Benige dezer letteren worden gevormd, door het openen van den mond; de overige, door eenig gedeelte van den mond te sluiten, of te drukken. De eerste, welke allen eenen ongemengden klank hebben, dragen den naam van klinkers, omdat zij op zich zelve eenen vollen klank geven, en zonder behulp van andere letteren kunnen uitgesproken worden; of, omdat zij hunnen klank ook aan de andere letteren mededeelen. De laatste noemt men medeklinkers, omdat zij niet zonder eenen klinker kunnen uitgesproken worden.

A. OVER DE KLINKERS.

I. Over het getal der klinkers, en de wijs, waarop zij gevormd worden.

§. 4. Daar iedere enkele opening van den mond, zoo dra zij hoorbaar wordt, eenen klinker uitmaakt, zoo volgt, dat er zoo vele klinkers kunnen wezen, als er geluid gevende openingen van den mond mogelijk zijn. Wij hebben echter niet meer; dan deze vijf, A, E, I, O, U, en wij behoeven er ook niet meer, om de door ons bedoelde zaken uit te drukken en aan te duiden, of onze gedachten aan anderen verstaanbaar mede te deelen.

§. 5. Men heeft bij dezen nog de ij gevoegd, en de zelve als eenen zesden klinker onder het getal der letteren aangenomen; doch deze bijvoeging is niet op den aard der taal, maar op een ingeslopen gebruik

breuk gegronde; daar de ij eigenlijk niets anders, dan eene dubbele of verlengde i is, welke verdubbeling, of verlenging, bij al de overige klinkletteren plaats heeft, als aa, ee, ij (of ii, gelijk de ouden schreven.) oo, uu. Zoo dat, wanneer de ij, of verlengde i, een nieuwe klinker wierd, en de overige, verlengd zijnde, nieuwe klinkers zouden moeten worden, en men derhalve ~~den~~ klinkletters in onze taal zoude krijgen.

§. 6. De ouden gebruikten de enkele i in lettergrepen, niet op eenen medeklinker stuitende, als hi, zi, *schriuen*, enz. In lettergrepen, daarentegen, op eenen medeklinker stuitende, en eene verlenging van den klinker vereischende, verdubbelden zij de i, en schreven *miin*, *ziin*, enz., waarvoor wij thans *mijn*, *zijn*, enz. bezigen. Doch wel dra begon men, het zij om de verwarring van ii met u voor te komen, het zij sieraadshalve, de tweede i met eenen langen staart (ij) te schrijven. En deze schrijfwijze, welke reeds zeer oud is, wordt thans met regt behouden; schoon dezelve slechts in eenige gedeelten van ons Vaderland, en wel aan de Maas, maar bijzonderlijk in Zeeland, Vriesland, en Overijsel, in de uitpraak gehoord wordt, terwijl zij elders, en inzonderheid tuschen Noordholland en den Rijn, het geluid van den tweeklinker heeft, hetwelk eene wezenlijke verbastaring van de uitpraak mag genoemd worden. (*)

§. 7.

(*) Zie verder *Verhandling over de Nederduitsche Spelling*, van den Hoogleraar M. SIEGENBEEK bl. 64. env.

De *y* is reeds vroeg voor de enkele *i*, en naderhand door velen voor de lange *y*, zelfs met geheele verbonning van deze, gebezigd geworden. Thans stelt men vrij algemeen, dat de *y* van dezelfde kracht gerekend wordt, als de griekfche *y*, en men oordeelt, dat dezelve ook alleenlijk in woorden van griekfche afkomst mag gebruikt worden, als *cyclus*, *cranius*, *cylinder*, enz. (*)

§. 8. De *a*, waarmede ons *ABÉ* begint, is de enkelvoudigfte en ligfte klinker, die, door de ongehyvongende opening van den mond, zonder moeite voortgebragt wordt. Zoo dra de tong een weinig nader aan het gehemelte komt, ontftaat de nog helderder *a*; en uit deze wordt, wanneer de tong dicht aan het gehemelte nadert, de *i* gevormd, als de hoogfte klank, dien de menfchelijke fpraakwerktuigen kunnen voortbrengen. Om de *o* uit te fpreken, zinkt de ftam weder tot *a*, en geeft aan dezen klinker, door de ronding der lippen, eene andere gedaante, waardoor de *o* ontftaat. De laagfte klinker, welke, door de sterkfte ronding, of fluiting der lippen, gevormd wordt, is de *u*. Er heeft derhalve bij het uitspreken van de klinkletteren, van *a* tot *u*, eene genoegzaam evenredige vernauwing van den mond, of ronding der lippen, plaats; zoo dat, bij de *a*, de mond hetmeest, bij de *e* minder, bij de *i* weder minder, bij de *o* nog minder, en bij de *u* het minft geopend is; met

(*) Zie als boven, bl. 66. env.

met dit onderscheid echter, dat, bij het uitspreken van A, E en I, de tong telkens meer aan het gehemelte nadert, terwijl bij het uitspreken van de O, de tong weder tot denzelfden afstand van het gehemelte terug keert, waarop zy zich, by het uitspreken van de A, bevond; hetwelk ook ten aanzien van de U plaats heeft; schoon de stem, bij het uitspreken van iedere dezer letteren, gelijke krachten te werk stelt.

§. 9. De klinkers brengen leven en hoorbaarheid in de woorden. De letters M en N, bij voorbeeld, maken, op zich zelven staande, geen woord uit; doch plaatst men eene A, E, of I, tuschen beide, dan ontstaat terstond het woord MAN; MEN, of MIN. De klinker brengt hier, gelijk in alle andere gevallen, het wezen van den eenen medeklinker tot den anderen over, en plaatst dezelve in een voortdurend verband met elkander, terwijl de eerste medeklinker nog in het oor klinkt, wanneer de andere reeds uitgesproken wordt.

2. Over de twee- en drieklanken.

§. 10. Iedere enkele opening van den mond maakt, gelijk boven reeds aangemerkt is, zoo dra zij hoorbaar wordt, eenen klinker uit, die altijd eenvoudig en van eenen ongemengden klank is. Wanneer derhalve de mond van de eene opening tot de andere overgaat, dan worden eigenlijk twee, of drie klinkers voortgebracht, die, schoon in eene lettergreep bij elkander gevoegd, en, onder het

10 N E D E R D U I T S C H E

met uitpreken, als zamen gesmolten, echter noodzakelijk eenen gemengden klank hebben. De eerste noemt men *tweeklanken*, de laatste *drieklanken*.

§. 11. Een tweeklank ontstaat, door zamenvoeging van de enkele A, E, I, O, U, met E, I, of U, als:

- A met U, in *dauw*, *Paus*,
- E met I, in *hei*, *wei*,
- E met ū, in *beuk*, *reuk*,
- I met E, in *dienst*, *vriend*,
- o met E, in *bloed*, *goed*,
- o met U, in *bout*, *hout*,
- ū met I, in *bruid*, *kruid*.

En, schoon de eerste klinkers verdubbeld, of AA, EE en OO met I of U, zamen gevoegd, en de woorden dus in gedaante en uitpraak verlengd worden, zijn zij echter niet meer dan tweeklanken, als: *maai*, *zaai*, *flaauw*, *laauw*, *leeuw*, *sneeuw*, *hooi*, *mooi* (*).

Een drieklank heeft plaats, wanneer IE, of OE met U, of I, zamen gevoegd wordt, als: *hieuw*, *nieuw*, *boei*, *foei*.

§. 12. In opzigt tot de verlenging van de twee- en drieklanken, welke op *i* eindigen, is niet altoos eenparig gedacht, daar sommigen *maaien* of *maaien*, *boeien* of *boeien*, enz., en anderen *maaijen*, *boeijen*, enz. schrijven. Doch daar het verdubbelen van de *i*, of het plaatsen van de *j* achter de *i*, aan de uitpraak best schijnt te beantwoorden, is de

schrijf-

(*) Zie als boven, bl. 140 env.

SPRAAKKUNST.

schrijfwijz van *maaijen*, *vleijen*, *groeijen*, *gaggijen*, *bruijen*, *huijen* enz. de verkieslijkste. (†)

§. 13. Ten aanzien van den tweeklank *au* moeten wij nog aanmerken, dat dezelve dikwerf schoon verkeerdelijk, als *ou* uitgesproken wordt; terwijl het onderscheid nogtans genoeg kan gekend worden, als blijkt uit *het dauwt*, van *dauwen*, en *het douwt*, van *douwen*.

§. 14. Eindelijk verdient het verschil der oude en nieuwe schrijfwijz in sommige tweeklanken, als mede derzelve onderlinge verwisseling, nog kortelijk gemeld te worden.

Voor *ou* bezigen de ouden dikwerf *oe*, en schreeven *deugde*, *vreugde*; waarvoor wij *deugde*, of liever *deugd*, *vreugd* bezigen. Ook schreeven *ou* en *ou*, voor *oe*, als *gued* voor *goed*, *boek* voor *boek*. In opzigt tot de verwisseling van de tweeklanken komt ons die van *ei* met *ai*, het eerste voor, welke sommigen voorgestaan hebben, schrijvende *hallig*, *klai*, *vallig*; doch ook deze schrijfwijz is reeds verouderd, en thans zeggen en schrijven wij alleenlijk *heilig*, *klei*, *veilig* (*). *Een* en *ve* worden nog somwijlen met elkander verwisseld, en onverschillig gebezigd, in *genoegte*, *geneugte*, *provers*, *preuven*. Zoo ook *eu* en de zachte *e* en *o*, in *leunen*, *lenen*, *steuren*, *stoen*. Wijders *ui* en

(†) Zie als boven bl. 137.

(*) Zie als boven bl. 140.

ie, in *kuiken*, *kicken*, *ruiken*, *rieken*; ook fomwijlen *ie* en *u*, als *bestier*, *bestuur*, *vier*, *vuur*.

3. *Over de spelling met enkels en dubbels klinkers.*

§. 15. Er is mischien geen onderwerp, betreffende de spelling in de Nederduitfche taal, waarover zoo zeer getwift is geworden, als de verlen- ging, verdubbeling, of zamenvoeging van de klink- letteren.

§. 16. Wanneer wij, intusfchen, den grond on- zer taal onderzoeken, en de verwantschaps- talen raadplegen, dan moeten wij besluiten, dat er *korte*, *lange*, *zacht-korte*, *zacht-lange*, *fcherp-korte*, en *fcherp-lange* klinkers zijn, welke wij mogen onderstellen, dat de ouden, in het fpreken, altijd naauwkeuriglijk onderscheiden hebben; gelijk ook het onderscheid tusschen de *zacht-lange* en *fcherp-lange* klinkers reeds vroeg, door hen, in het fchrij- ven in acht genomen is, door de woorden, aan welke, volgens den Nederduitfchen spraakvorm, de klank van den fcherpen langklinker verbonden was, met eenen dubbelen klinker te spellen, om dezelve dus van de andere te onderscheiden, waarin de zachte langklinker plaats had.

§. 17. De klinkletters kunnen, naar haren korten of langen klank, gevoegelijk dus onderscheiden wor- den:

A 12

- n is kort in *dag, dak,*
 lang in *dagen, daken.*
 E is zacht-kort in *de, dewijl,*
 zacht-lang in *ge van geven, le van leven,* en
 ook in *week* (zeven dagen);
 fcherp-kort in *bel, snel,*
 fcherp-lang in *been, steen, week* (zacht).
 I is kort in *min, zin,*
 lang in *mijn, zijn.*
 O is zacht-kort in *bot, dom,*
 zacht-lang in *doob, kookt,*
 fcherp-kort in *flot, zot,*
 fcherp-lang in *boom, stroom.*
 U is kort in *dun, vunzig,*
 lang in *muur, zuur.* (*)

§. 18. Wij zien dus, dat alleen aan de *e* en *o* een zacht-lang en fcherp-lang, of hard geluid toegekend wordt. En het is omtrent de behoorlijke onderscheiding hiervan, dat het meeste verschil in de spelling plaats heeft.

§. 19. Het is een algemeene regel in de spelling, dat alle klinkers, die op eenen medeklinker sluiten, behooren verlengd te worden, onaan gezien zij zacht-lang,

(*) Zie ook *vertoog over de spelling der Nederduitfche taal*, door den Hoogleeraar A. KLUIT, in de *Nieuwe Blijdragen tot opbouw der Vaderlandfche Letterkunde*, I Deel, III Stuk, bl. 284 en verv. Vergelijk PONTUS DE HEUTER *Nederduitfche Orthographie*, bl. 65 en verv.

lang, of fcherp-lang zijn, b. v. *geef, week* (zeven dagen), zoo wel als *been, week* (zacht), *kookt, zoon*, zoo wel als *boom, stroom*.

§. 20. In geval deze woorden verlengd, of verbogen worden, en derzelver klinkers niet op eenen medeklinker fluiten, moet de verdubbeling der klinkers naar derzelver zacht-lang, of fcherp-lang-geluid geregeld worden. Doch hiervan straks nader.

§. 21. Ten aanzien der klinkers *e* en *o* kan men aanmerken, dat, daar deze flechts een lang (en niet, gelijk de *e* en *o*, een zacht-lang en fcherp-lang) geluid hebben, dezelve alleen dan behooren verdubbeld te worden, wanneer zij op eenen medeklinker nederkomen, en *nimmer*, wanneer zij verlengd, of verbogen worden; dewijl, bij voorbeeld, in *daan, laten, paap* — *duren, muren, vuren*, hetzelfde lange geluid gehoord wordt, als in *daad, laaf, paap* — *duur, muur, vuur*. En dit te meer, daar deze spelling met het gebruik der ouden overeen komt, die, fchoon zij de *e* en *o* reeds overal verdubbelden, waar dezelve fcherp-lang uitgesproken werden, echter algemeen *dragen, groven, hore, jaen, laten, raden, flagen, vragen, zware*, — *huren, fluren, turen, vuren, zure* enz. fchreven.

§. 22. Verfcheidene, hiermede ftrijdige regels zijn door taaloeffenaren voorgelfeld, en door achtbare fchrijveren gevolgd. Men zie dezelve grondig

we-

wederlegd in de *verhandeling over de Nederduitsche spelling*, van den Hoogleraar M. SIEGENBEK (*), en vergelijkte de *Inleiding* van mijn *Nederd. taalk. woordenboek*: (†).

Ook zijn er eenigen geweest, die alle woorden, welke niet op eenen medeklinker smitten, met eenen enkelen klinker spelden, beweerende, dat de kortste spelling de beste is. Doch dat deze regel lijfregt tegen den aard onzer taal inloopt, en eene harter voornaamste eigenschappen prijs geeft, is hieruit ligtelijk optemaken, dat men, volgens denzelfden, de woorden *been*, *steen*, *hoor*, *koop* enz. verlengende, *benen*, *stienen*, *horen*, *koopen* enz. moet *schrijven*, terwijl, overeenkomstig met den scherpen klank, welke, bij eene zuivere uitspraak, in deze en vele andere woorden gehoord wordt, *beenen*, *steenen*, *hooren*, *koopen* enz. de eenige ware spelling is. En dit zal nader blijken.

4. *Over de zacht-lange en scherp-lange e en o.*

§. 23. Niet alle Nederlanders ontdekken even duidelijk het verschil der uitspraak in de woorden *heelen* (genezen) en *heien* (verhelen), *week* (zacht) en *wreek* (de tijd van zeven dagen), *hoopen* (op-
hoo-

(*) Bl. 99—117.

(†) Bl. 19—22.

hooopen) en *hopen* (wenschen, verlangen), *kool* (bloemkool) en *kool* (vuurkool). Voor de Amstel-landeren inzonderheid is dit verschil van klank genoegzaam onmerkbaar; intusfchen is het geenszins willekeurig, maar in den aard der taal gegrond, en behoort tot hare bijzondere eigenschappen. Van daar, dat hetzelfde op de tong van vele Nederlanderen, in onderscheidene gewesten van ons Vaderland, als in Maasland, Zeeland en elders, nog aanwezig is en blijft stand houden; niettegenstaande men *geeft*, *leeft*, *boog*, *kookt*, — *been*, *meen*, *brood*; *droom* enz. schrijft, terwijl in de eerste voorbeelden de zachte *ee* en *oo* voorkomen.

§. 24. Dit onderscheid is, namelijk in het spreken; vooral in kleine steden en op het platte land, alwaar de taal der voorouderen, door den minderen omgang met vreemdelingen, meer onverbasterd gebleven is, vrij duidelijk kenbaar; schoon het, in het schrijven, veelal verloren geraakt is; ja zelfs, schoon men daarmede strijdige spelregels uitgedacht en gevolgd heeft. Niet, dat de zacht-lange en fcherp-lange *e* en *o*, overal, op dezelfde wijs uitgesproken worden; maar in het voortbrengen van de woorden, welke de zachte of harde *e* of *o* vereischen, wordt, vrij algemeen, een kennelijk onderscheid gemaakt. Zoo is, om dit slechts met een paar voorbeelden op te helderen, het kenmerk van de fcherp-lange *e* in de gemeene-volkstaal van Amsterdam nog aanwezig, daar men dezelve, naar den
vrie-

vriefchen tongval, als *ie* uitspreekt, en voor *been*, *bien*, voor *beest*, *biest*, voor *een*, *ien*, voor *meest*, *miest*, voor *steen*, *stien*, voor *week* (zacht), *wiek* zegt; terwijl dit bij de zacht-lange *e*, in *beek*, *hetgeen*, *veel*, *week* (zeven dagen) enz. volftrekt geene plaats heeft (*). En hoort men, in Gouda, *broad*, *droam*, *koapen*, en *loapen* zeggen, dan weet men zeker, dat die woorden de fcherp-lange *o* vereifchen, terwijl men daar nimmer *koaken*, *koamen*, maar altoos *koken*, *komen*, met de zacht-lange *o* zal hooren.

§. 25. Een niet minder afdoend bewijs voor de wezenlijkheid der fcherp-lange *e* is gelegen in de verwifeling van dezelve met den tweeklank *ei*, welke in fommige woorden en derzelve afftammelingen opgemerkt wordt. Zoo fprak en fchreef men oudtijds *heilen* (waarvan ons *Heiland*), *teiken*, *allein*, *deilen*, *meinen*, *ein*, *deig* enz., waarvoor men thans *healen*, *zeeken*, *alleen*, *deelen*, *meenen*, *een*, *deeg* enz. bezigt. Daarentegen fprak en fchreef men *dreegen*, *verbreeden*, *weenig* enz., waarvoor thans het gebruik *dreigen*, *verbreiden*, *weinig* enz. eifcht. Van hier ook, dat wij heden nog onverschillig hooren *bleek* en *bleik*, *kleen* en *klein*, *gemeente* en *gemeinte*, *vleesch* en *vleisch*.

§. 26.

(*) Zie *Aanleiding tot de kennisfe van het verheven deel der Nederduitfche fprake*, van L. TEN KATE, I. D. bl. 157.

§. 26. Ook wordt het onderscheid tuschen de zacht-lange en scherp-lange *e* en *o* uit de oude verwantschappe talen onwederlegbaar bevestigd. Men vindt dit in het breede voorgedragen in de *verhandeling over de Nederd. spelling*, van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK; waarom ik, korthedshalve, derwaarts wize (*).

§. 27. Hier geldt ook het gezag van velen onzer oudste schrijveren van vroegere en latere tijden, die het verschil der zacht-lange en scherp-lange *e* en *o*, en inzonderheid der eerste, door eene onderscheide ne spelling hebben aangewezen; daar zij, om de scherp-lange *e* en *o* uit te drukken, zich van eene dubbele klinkletter bedienden; terwijl men deze zelfde onderscheiding zorgvuldig waargenomen vindt, in de schriften van de besten onzer schrijveren, welke na de herstelling van onze letterkunde, op het einde der zestiende eeuw, gebloed hebben (†).

§. 28. Daar het nu ontwijfelbaar zeker is, dat er in onze taal tweederlei *e* en *o* plaats vindt, waarvan de eerste zacht, de laatste hard, of scherp uitgesproken wordt, en van welke de scherpe *e*, in klank, aan de *ε* der Grieken, of den tweeklank *ei*, de scherpe *o* aan den tweeklank *ou* eenigzins gelijk is; daar het een onbetwistbare grondregel is, dat verschillende klanken, bij het schrijven, zoo veel

(*) Bl. 119 en verv.

(†) Zie als boven, bl. 122 en verv.

veel mogelijk, op eene onderscheidene wijs moeten uitgedrukt worden; en, daar het tevens van belang is, dat eene zoo wezenlijke eigenschap onzer taal niet allengskens geheel verloren rake, zoo zal ieder gereedelijk toestemmen, dat de zacht-lange en hard-lange *e* en *o*, in de spelling, nauwkeurig behooren onderscheiden te worden. En hiertoe komen de volgende regels in aanmerking,

§. 29. 1. Heeft de zacht-lange *e* plaats in ongelijkvloeiende werkwoorden, het zij dezelve tot den wortel des woords behoore, als: *lezen*, *treden*, of, door verandering van wortelklinker, ingelijfd worde, als: *wij leden* van *lijden*, *gelegen* van *liggen*. 2. In werkwoorden, die eenen langen staart hebben, als: *bedelen*, *benevelen*, *rekenen*, *regenen*, *vernederen*, *beteren*, *verdedigen*, *ontzenuwen* enz., gelijk ook in alle hunne affammelingen. Hiervan echter zijn die woorden uitgezonderd, welke van een naamwoord met eene scherp-lange *e* afkomen, als: *beëdigen*, *beledigen*, *beterkenen*, *steenigen*, *vereenigen* enz. 3. In die woorden, waarin de *e* verkorting, of verscherping dult, als: *nevens*, *neffens*, *beziën*, *bes*, *besfen*, *even*, *effen*, *keten*, *kesting* enz.; als mede in het meervoud van die naamwoorden, welke in het enkelvoud de scherp-korte *e* hebben, als: *bevelen* van *bevel*, *gebeden* van *gebed*, *gebreken* van *gebrek* enz. 4. In het meervoud van alle woorden, welke in het enkelvoud op *heid* uitgaan, als: *bevalligheden* van *bevalligheid* enz. 5. In werkwoorden met den

basterd uitgang *eren*, als *braveren*, *regeren*, *stofferen*, *waardenen* enz. 6. In die woorden, waarin de *e* dikwerf met *eu* verwisseld wordt, als: *spelen*, *speulen*, *lenen*, *leunen*, *stenen*, *steunen*, *krepel*, *kreupel* enz. 7. In woorden van uitheemschen oorsprong, welke bij ons den klemtoon op de lange *e* hebben, als: *ceder*, *kemel*, *ielie*, *menie*, *peper*, *wezel*, *zegel* enz.

§. 30. De scherp-lange *e* daarentegen wordt, 1. in die woorden gebezigd, welke in eenen anderen tongval *ei*, of, in het platämsterdamsch, *ie* hebben, als: *alleen*, *bleek*, *breed*, *leed*, *gemeen* enz. 2. In woorden op *eeuw* uitgaande, als: *leeuw*, *meeuw*, *sneeuw*, *spreeuw*, *geeuwen* enz. 3. In die, welke op *eel* eindigen, als: *abeel*, *bekkeneel*, *juweel*, *kasteel*, *tooneel* enz. 4. Eindelijk kan als een regel voor onze scherp-lange *e* opgegeven worden, dat dezelve plaats heeft in de meeste dier woorden, welke in het hoogduitsch *ei* hebben, als: *algemeen*, *algemeen*, *alleen*, *allein*, *deel*, *Theil*, *deelen*, *theilen* enz.

§. 31. Ten aanzien van de zacht-lange *o* valt aan te merken, dat dezelve voorkomt, 1. even als de *e*, in ongelijkvloeiende werkwoorden, het zij zij tot derzelter wortel behoore, het zij, door verandering van den wortelklinker, ingelijfd worde, als: *komen*, *mogen*, *bewogen*, *bedrogen*, *gebroken* enz. Hier van zijn uitgezonderd *koopen*, *loopen*, *stooten*. 2. In die woorden, welke, in de uitspraak, of in het schrijven, ook de vermaagschapte klanken *eu* of *oo* aan-

aannemen, als: *bogel, beugel, bootseren, boeseren, joken, jeuken, logen, leugen, molen, meulen, noot, neut, schot, scheut, wonen, weunen, zomer zeumer, zoon, zeun* enz. 3. In de langstaartige werkwoorden, welke insgelijks dikwerf *eu* hebben, als: *betoteren, beseuteren, protelen, preutelen* enz. Hiervan zijn uitgezonderd *noodigen, tooveren*. 4. In woorden, waarin de *o* verkorting duldt, als: *botter, botter, lozen, losfen, schotel, schottel* enz.; als mede in het meervoud dier woorden, welke in het enkelvoud de scherp-korte *o* hebben, als: *geboden* van *gebod*, *holen* van *hol*, *hoven* van *hof*, *loten* van *lot* enz. 5. In woorden van uitheemfichen oorsprong, welke, bij ons, den klemtoon op de lange *o* ontvangen, als: *gepopel (gepeupel), ivoor, koor, koord, koper, mode, olie, persoon, pool, (aspunt), roos, school, toren, zool* enz. Hiervan is uitgezonderd ons *kroon*, en, volgens KILIAAN en den rotterdamschen tongval, ook *toon, tróon*.

§. 32. De scherp-lange *o* daarentegen, wordt ook gehoord, 1. in woorden van vreemde afkomst, wier oorspronkelijke tweeklank *au* in *o* verwisfeld is, als: *klooster (claustrum), kool (caulis), oor (auris), poos (pausa) thezoor (thesaurus)*. 2. In woorden, welke in het hoogduitsch met *au* geschreven worden, als: *boom, Baum, koopen, kaufen, loopen, laufen, oog, Auge* enz. (*).

§. 33.

(*) Zie over de zacht-lange en scherp-lange *e* en *o*, de *Verhan.*

5. *Over de spelling met ij en ei.*

§. 33. Niet minder opmerking verdient het onderscheid tusschen *ij* en *ei*, dat, voor twee en meer eeuwen, in onze taal, genoegzaam zonder uitzondering, geheerscht heeft, en, even als het onderscheid tusschen de zacht-lange en scherp-lange *e* en *o*, op de uitspraak gegrond is, en nog, in verscheidene gewesten van ons vaderland gehoord wordt. Doch, schoon de oorspronkelijke onderscheiding van *ij* en *ei*, in de schrijftaal, nimmer zoo verwaarloosd is geworden, als die van *e*, *ee*, *o* en *oo*, moet het echter voor hen, die aan dit verschil der uitspraak niet gewoon zijn, altoos moeilijk vallen, hetzelfde behoorlijk op te merken, en hunne spelling daarnaar te regelen; waarom het niet ondienstig kan geoordeeld worden, ook hieromtrent de noodige hulpmiddelen aan de hand te geven.

§. 34. De *ij* wordt gebezigd, i. in ongelijkvloeiende werkwoorden, welke in den onvolmaaktverleden tijd en het verledene deelwoord denzelfden klinker aannemen, als: *blijken*, *bleek*, *gebleken*, *blijven*, *bleef*, *gebleven*, *bijten*, *beet*, *gebeten*, *drijven*, *dreef*, *gedreven*, *lijden*, *leed*, *geleden*,
nij-

handeling over de Nederduitsehe spelling, van den Hoogleraar M. SIEGENBEEK, bl. 118—136. *Verhoog over de spelling der Nederduitsehe taal*, van den Hoogleraar A. KLUIT, in de *Nieuwe Bijdragen*, bl. 326. en verv. En vergelijk met dezen L. TEN KATE, I. D. bl. 211—309.

nijgen, weeg, gegeven; zoo ook nijzen, prijzen, rijden, rijgen, schijnen, schrijven, verdinjen, wijken, wijzen, wrijzen, zwijgen enz.; gelijk ook alle deze woorden zamen gesteld, als: *bedrijven*, *holijden*, *bewijzen*, *ontwijzen*, *ontwijken* enz.; en de daarvan afgeleide, als: *bedrijf*, *bewijs*, *blijk*, *ontwijt*, *schijn* enz. 2. In vele onzer zelfstandige naamwoorden, welke eenen staat, eene waardigheid, of werking aanduiden, als: *slavernij*, *burgerij*, *kramerij*, *hospelerij*, *heerschappij*, *hoererij*, *rooverij*, *brooperij*, *vrijerij*, *steijerij*, *beddelerij*, *afgoderij*, *dieverij*, *huichelarij*, *voogdij*, *bakkerij*, *brouwerij* enz. En, gelijk deze uitgang van het latijnsche *ia* schijnt afkomstig te zijn, zoo eindigen de basterdwoorden, die in het latijn op *ia*, en in het fransch op *ie* uitgaan, bij ons ook op *ij*, als: *abdij* (*abbatia*) *haverij*, (*auria*, *averio*), *malveij* (*malveste*) *kanselarij* (*chancelerio*), *melodij* (*melodia*) *specerij* (*epiceries*) enz. 3. In woorden, welke uit andere talen ontleend zijn, en in de oorspronkelijke taal den nadruk op *i* hebben, als: *bagijn* (*bagatna*), *gordijn* (*corsina*), *jeunijn* (*jeunina*), *kontijn* (*cuniculus*), *lijm* (*limus*), *stijver* (*stipera*), *Nijl* (*Nilus*), *olijf* (*oliva*), *Paradijs* (*Paradisus*), *slijf* (*stilar*), *zijger* (*zigris*), *vijg* (*ficus*), *wijn* (*vinum*) enz.; mer derzelver zamen gesteld en afgeleide woorden.

§. 35. Ten nadere verklaring van den eerste genoemden regel, welke zegt, dat de *ij* in ongelijke vloeiende werk-

werkwoorden gebezigd wordt, dient aangemerkt te worden, dat wel ook sommige gelijkvloeiende werkwoorden *ij* vereischen, doch alleen zulke, welke van eenig naamwoord ontleend zijn, waarin de *ij* voorkomt, als: *bedijken*, *bedijkte*, *bedijkt*, van *dijk*, *beslijken* van *slijk*, *bevljstigen* van *vlijst*, *bijsten* van *bijt* (eene *bijt* maken), *grijzen* van *grijs*, *krijgen* (oorlogen) van *krijg*, *lijmen* van *lijm*, *ontlijven* van *lijf*, *rijmen* van *rijm*, *rijpen* van *rijp*, *stijven* van *stijf*, *spijzen* van *spijs*, *vijen* van *vijl* enz.

§. 36. *Ei*, daarentegen, heeft plaats, 1. in gelijkvloeiende werkwoorden, welke, daar zij volgens hunnen aard, in de verwoeging, den wortelklinker niet veranderen, overal *ei* behouden, als: *arbeiden*, *arbeidde*, *gearbeid*; zoo ook *bereiden*, *deinzen*, *eigenen*, *föülen*, *heilen* (*heelen*), *kailen*, *leiden* (bij de hand *leiden*), *meinen* (*meehen*), *neigen*, *pelten*, *reizen*, *spreiden*, *teikenen* (*teekenen*), *veilen*, *weiden*, *zeiken* enz.; met derzelver zamen gestelde en afgeleide woorden. 2. In zulke woorden, welke, in het fransch, den klemtoon op *ai*, *ée*, of *é* laten vallen, en in die, welke van latijnsche woorden, op *tas* (fr. *té*) uitgaande, ontleend zijn, en bij ons in *teit* eindigen, als: *fontein*, fr. *fontaine*, *grein*, fr. *grein*, *kapitein*, fr. *capitaine*, *liverei*, fr. *livrée*, *majesteit*, lat. *majestas*, fr. *majesté*, *paleis*, fr. *palais* enz.; zoo ook derzelver zamen gestelde en afgeleide woorden. Hiervan is echter uitgezonderd ons gebruikelijke *dozijn*, fr. *douzaine*.

3. In

3. In woorden, waarvan *eg*, of *ege* in *ei* zamen getrokken is, als: *dweil* van *dwegel*, *peil* van *pegel*, *steil* van *stegel*, *zeil* van *zegel* enz. 4. Eindelijk in alle woorden op *heid*, *lei* en *stetn* uitgaande, als: *goedheid*, *standvastigheid*, *eenelei*, *velerlei*, *ijsfelstein*, *ravesstein* enz.

§. 37. Hierbij dient nog aangemerkt te worden, dat de woorden, met *ij* of *ei* gespeld, niet alleen in klank, maar dikwerf ook zeer veel in beteekenis verschillen, als: *blij*; *blijde* (verblijd), en *blei* (visch), *hij* en *hei*, *ijken* (een merk zetten) en *eiken* (eikenboom), *lijden* (verdragen) en *leiden* (geleiden), *mijden* (vermijden) en *msiden* (dienstmaiden), *nijgen* (groeten, gelijk de vrouwen) en *noigen* (overhouden) *pijlen* (van *pijl*) en *peilen* (de diepte peilen), *rij* (rang) en *rei* (rangrei), *Rijs* (de rivier) en *rein* (zuiver), *rijzen* (opstaan) en *reizen* (eene reis doen), *stijl* (eener deur, ook schrijffstijl) en *steil* (bijv. naamw.), *vijlen* (het ijzer) en *veilen* (te koop), *viltjen* (gelijk leggen) en *vleijen* (strecen), *wijden* (verwijden) en *weiden* (in de weide gaan) enz. (*).

§. 38. Doch hoe nuttig en noodzakelijk het zij, de boven genoemde regels ter behoorlijke onderscheiding van de zacht-lange en scherp-lange *e* en *o*, van *ij* en *ei*, in acht te nemen, en zich dezelve eigen te

(*) Zie hierover, in het breede, L. TEN KATE, *Aanleiding tot de kennisse van het verhevens doel der Nederduitsche sprake*, D. I. bl. 176—210.

§ 39. N E D E R D U I T S C H E

te maken, kunnen echter niet alle woorden, welke deze onderscheiding vereischen, daartoe gebragt worden; waanton voor hen, wier uitpraak en gehoor voer den verschillenden klank dezer woorden niet geschikt zijn, een *taalkundig woordenboek* (*), waarin dit onderscheid opzettelijk aangewezen wordt, een onontbeerlijk behoefte is, en steeds het beste hulpmiddel zal wazen (†).

B A G O E R D E M B E R L I N K E R S .

(L. *Over sommige te omgegg onder de nederduitsche medeklinkers gevoegschikte letteren.*

§. 39. Wij hebben boven (§. 2.) reeds gezien, dat de *a*, *g*, en *x* als vreemde letters mogen beschouwd worden, en derhalve tot de echt Nederduitsche medeklinkers, eigenlijk, niet behooren, kunnen dezelve in woorden van uitheemschen oorsprong gebrugg worden, als: *Cicera*, *Cyprus*, *Quintilianus*, *Xerxes*, *Xanthippe* enz.

§ 40.

(*) Of eene woordenlijst, zoo als achter de *Verhandel. over de Nederduitsche spelling*, van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK gevoegd is, bl. 339 en verv.

(†) Dewijl de Hoogleeraar M. SIEGENBEEK in zijne boven genoemde *verhandeling*, over de *verlenging*, *verdubbeling* en *verwisseling der klinkeren* opzettelijk behandeld heeft, zal ik, om niet hetzelfde te zeggen, deze onderwerpen onaanroerd laten, en wijze den lezer derhalve derwaarts.

§. 40. Verkeerdelijk derhalve werd de *c* omgekeerd voor genoegzaam al onze klinkers geplaatst; als mede ter fluïjing van eene lettergreep, in stede van de *k* gebezigd; terwijl dezelve naderhand, aan het einde eener lettergreep, voor de *k* geplaatst werd; doch ook dit werd, in lateren tijd, als overtollig afgeschafte, en men schrijft thans naar den aard onzer taal, en in navolging van de uchtbaarste schrijveren: *kamer, kelder, koopen, kunnen, dik, stuk, stieren* enz. (*).

§. 41. Voor de *g* en *x* hebben wij de gelijkkluidende klanken *kw* en *ks*, en wij schrijven derhalve *kwaad, kwellen, ktwijzen* enz. — *dagelijks, desgelijks, des volks* enz.

§. 42. De *h* is, eigenlijk, noch klinker noch medeklinker, schoon zij doorgaans echter onder de medeklinkers gerangschikt wordt; zij is niet meer, dan een schielijke ophef en eene scherpe uitblazing van adem voor het begin van eenen klinker (†), gelijk ontwijfelbaar daartuit blijkt, dat zij in geen onder woorden als wortelletter voorkomt, en bij dezelfde woorden, in verschillende gewesten van Nederland, bijgevoegd of weggelaten wordt. Zoo zeggen, bij voorbeeld, de Zeeurwen, Vlamingen en die van Gouda *aan, ond, uis*, terwijl de overige Nederlanders dit *haan, hond, huis, uitpreken*. Zoo zeggen wij

hoo-

(*) Zie de bovengenoemde *Verhandel. over de Nederd. Spel.* bl. 80, 81.

(†) L. TEN KATE, D. I. W. 122.

4 N E D E R D U I T S C H E

heeren, met de *h*, terwijl wij dezelve bij het grondwoord *oor* weglaten. En uit dit alles is gemakkelijk op te maken, dat de schrijfwijze van *gh*, welke oudtijds plagt plaats te grijpen, met regt, als ongegrond en geheel nutteloos, verworpen wordt.

§. 43. Ten aanzien van de *j* dient nog aangemerkt te worden, dat men dezelve doorgaans verkeerdelijk als eenen medeklinker beschouwt, daar zij intusschen niets anders dan de klinker *i* is, welke, aan het begin der woorden voor eenen anderen klinker staande, door de schielijkheid der uitspraak, als een medeklinker luidt, en als dan, door eenen lang onderuit gehaalden staart, van de gewone *i* onderscheiden wordt: zoo dat *jagen*, *jakob*, eigenlijk niet anders is, dan *iägen*, *iäkob*, schielijk uitgesproken. De ouden schreven zoo wel *iaer* en *yaer*, als *jaar*.

2. Over de verdeling van de medeklinkers.

§. 44. Zonder genoegzamen grond heeft men voorheen de medeklinkers verdeeld in *halve klinkers* en *stomme letters*, noemende die, bij de uitspraak van welke een klinker voorafgaat, als: *of*, *el*, *em*, *en*, *er*, *es* halve klinkers, en die, waarin een klinker volgt, als: *be*, *che*, *de*, *ge*, *ka*, *pe*, *se*, *ve*, *we*, *ze*, of *zod*, stomme letters. Immers, alle medeklinkers zijn, buiten zamenstelling met de klinkers, van natuur klankeloos; doch derzelver geluid wordt terstond gehoord, zoo dra een klinker daar bij komt;

en

en dit geluid heeft altoos iets van den bijgevoegden klinker, en is derhalve een gemengd geluid, het zij de klinker vooraf ga, of volge.

§. 45. Doch van waar komt het, vraagt men, natuurlijk, dat de klinker, bij de uitspraak van den eenen medeklinker, vooraf gaat, en, bij de uitspraak van den anderen, volgt? Schoon men dit doorgaans aan de willekeur der genea toeschrijft, die den letteren namen gegeven hebben, rust het echter, waarschijnlijk, op zeer goede gronden, en is derhalve niet zoo geheel willekeurig te noemen.

§. 46. De medeklinkers zijn, als ware het, tuschen de lippen, tegen de tanden, en het voorste en achterste gedeelte van het gehemelte geklemd, en sommige derzelven moeten, bij de uitspraak, door behulp van klinkers, uitgesleid, andere uitgestooten worden, om derzelver waren klank klaar en krachtig te kunnen onderscheiden. Tot de eersten behoren *ef, el, em, en, er, es*, en tot de laatsten *be, che, de, ge, ka, pe, re, ve, we, ze, of zed*. En schoon men de eersten, sedert eenigen tijd, *fe, le, me, ne, re, en se* genoemd heeft, is het echter zeker, dat daardoor de klank der *f, l, m, n, r*, en *s* verre niet zoo klaar en krachtig niet uitgedrukt wordt, als door *ef, el, em, en* enz.; gelijk in *eb, ech, of ich, ed, eg* enz. het geluid der *b, ch, d, g* enz. veel minder zou doorklinken, dan in *be, che, of chi, de, ge* enz.; waarom wij genoegzame reden meenen te hebben, om de hier en daar ingevoerde nieuwigheid van *fe, le, me, ne, re* enz. te verwerpen, en de gewone benaming der medeklinkeren te behouden.

§. 47. Daar de mensch, behalve de opening der monds en het gehemelte, geene andere werktuigen bezit, om oorspronkelijke klanken te vormen, dan de *keel*, de *tong*, de *lippen* en de *tanden*, zoo verdeelt men de medeklinkers gevoegelijk in *keel—tong—lip* — en *tandletters*, terwijl de *ch*, *g* en *k* tot de keelletters, de *d*, *t*, *l*, *n* en *r* tot de tongletters, de *b*, *p*, *f*, *v*, *w* en *m* tot de lipletters, en de *s* en *z* tot de tandletters behooren (*).

C. OVER DE VORMING DER LETTERGREPEN EN WOORDEN.

§. 48. Uit de zamenvoeging der dus verre verhandelde enkele letteren ontstaan *lettergrepen* en *woorden*. Eene *lettergreep* is een verstaanbare klank, welke met eenige opening of fluiting van den mond

(*) Andere, tot de spraakkunst behoorende, bijzonderheden, als: de *oors* en het in *geschied* staande gebruik van sommige medeklinkeren; de verwantschaps medeklinkeren, derzelve zachtheid en scherpte, derzelve verwisseling en verdubbeling; als mede de invloed van het gebruik, de uitspraak, welluidendheid en afleiding op de spelling; zoo ook de inlasching van *d*, *t* en *e* in eenige zelfstandige naamwoorden en andere woorden; de onderscheidene spelling van gelijkkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden; en eindelijk de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn, — alle deze bijzonderheden ga ik met stilzwijgen voorbij, en wijs den lezer naar de meer genoemde *Verhandeling over de Nederduitsche spelling*, van den Hoogleraar M. SIEGENBEEK, alwaar hij dezelve in het breedte en grondig behandeld kan vinden.

mond uitgesproken wordt. Het getal der letteren, welke tot eene lettergreep behooren, is derhalve onbepaald; zij kan echter niet meer letteren bevatten, dan men met eene enkele opening of sluiting van den mond kan voortbrengen.

§. 49. Eene lettergreep kan uit eene eenige letter bestaan, welke echter een klinker moet wezen: *a-del, e-del*; of uit eenen klinker en medeklinker: *ge-ve, at-je*; of uit verscheiden medeklinkers, welke eenen, of meer gemeenschappelijke klinkers hebben: *dak, staak, strik, strijd, ding, troon, froom, kroost, schreuwv* enz.

§. 50. Uit lettergrepen ontstaan woorden. Een woord is eene verstaanbare uitdrukking van eenig denkbeeld, welke in eene ademhaling uitgesproken wordt. Het bevat zoo vele lettergrepen, als tot deszelfs voortbrenging openingen van den mond vereischt worden: *af, ge-ven, god-de-lijk, waar-schijn-lijk-heid, ver-ont-waar-di-ging* enz.

§. 51. Een woord, het welk slechts uit eene lettergreep bestaat, heet *eenlettergrepig*; wanneer het twee, of meer lettergrepen heeft, *tweelettergrepig* enz., of algemeen *veellettergrepig*. De meeste der eenlettergrepige woorden zijn *wortelwoorden*; sommige derzelve ontstaan ook uit zamentrekking, als: *ambt* uit *ambacht*, *biegt* uit *bigicht*.

§. 52. Op welk eene wijze uit enkele letteren woorden ontstaan, leert de *woordgronding* (*etymologie*); de kennis van den oorsprong en de vorming der

woorden, welke zoo belangrijk voor de kennis der taal is, dat men, volgens L. TEN KATE, „ de „ ganfche *afleikende*, als bij uitftek, met dien naam „ zou mogen bestempelen.”

§. 53. De woorden zijn niet op eenmaal ontstaan, maar het eene woord is uit het andere gevormd geworden. Een oorspronkelijk woord, of zulk een, het welke niet uit een ander ontstaan is, maar wel een ander kan voortbrengen, heet *ftamwoord*; en zulk een, het welke, door middel van voor- en achtervoegfels, uit zoodanig een ftamwoord gevormd is, wordt een *afgeleid* woord genoemd. Zoo zijn, bij voorbeeld, *berg*, *deel*, *huïs*, *man* ftamwoorden, maar *gebergte*, *deelbaar*, *verhuizen*, *mannelijk* afgeleide woorden (*).

D. OVER DE ZAMENSTELLING DER WOORDEN.

§. 54. De woorden zijn *eenvoudig*, of *zamen gefeld*. Een eenvoudig woord is zulk een, welks deel

(*) L. TEN KATE zegt, „ dat de *woordontleding* eene ftrof „ is, welke, om hare uitnemende rijkheid, en tevens om hare „ nuchtheid, in geen klein vertoog, naar vereifch, aftehandelen is „ „ waarom hij dezelve ook voor eene afzonderlijke verhandeling „ gefpaard had.” En daar de groote TEN KATE deze gewigtige taak zoo meesterlijk uitgevoerd heeft, wijze ik den lezër naar het tweede deel van 's Mans meermaal geroemd onfchatbaar werk; bl. 34 en verv., om in dit gewigtig ftuk de beste onderrijging te bekomen. In deze fpraakunft zullen echter, hier en daar, desaangaande ook eenige wenken gegeven worden.

deelen niet uit woorden bestaan, en derhalve niet in woorden kunnen opgelost worden, als: *groot*, *veld*, *hiefde*, *akker* enz. Een woord wordt zamen gesteld geheeten, in zoo verre het uit twee of meer woorden gevormd is, als: *grootvader*, *veldheer*, *hiefdeloos*, *akkerbouw* enz.

§. 55. De zamenstelling geschiedt voornamelijk met oogmerk, om een woord en deszelfs beteekenis te omschrijven, of nader te bepalen, en beide, daardoor, tot een denkbeeld te vereenigen; en het omschrijvende, of nader bepalende gedeelte staat altoos vooraan. Zoo is *avondkost* een kost, welke des avonds gebruikt wordt, of voor den avond geschikt is, *werkhuis* een huis, waarin gewerkt wordt, *bierazijn* azijn, van bier gemaakt, *heengaan* van eene plaats gaan enz.

§. 56. Hieruit blijkt, dat het geenszins onverschillig is, welk eene plaats een woord in zamenstelling met een ander woord bekleedt, dewijl bij eene verplaatsing van dezelve, indien deze mogelijk is, eene geheel andere beteekenis ontstaat, bij voorbeeld: *werkhuis* en *huiswerk*, *bouwland* en *landbouw*, *vensterglas* en *glasvenster*, *berggras* en *grasberg*, *bierkelder* en *kelderbier*, *bloemveld* en *veldbloem*, *boservat* en *vatboser*, *haisraad* en *raadhuys* en vele anderen.

§. 57. De uit twee deelen zamen gestelde woorden zijn de gewoonlijkste; echter zijn er genoeg, welke uit drie woorden bestaan, als: *aartsbooswicht*, *veldpostmeester*, *zeerischmarkt*, *wijnazijnmakerij*,

aanfprakelyk en meer anderen. Verder moet men de zamenstelling niet uittrekken, de opeensfapeling van aan elkander gehechte woorden liefst, door omfchrijving, voortkomen; en, bij voorbeeld, in plaats van *erftadhouderambt*, *het ambt van erftadhouder* bezigen.

§. 58. De zamen gefelde woorden zijn zoo veelvuldig, als er rededeelen zijn, welke op zulk eene wijze met elkander kunnen verbonden worden (*): 1. Twee of meer zelfftandige naamwoorden: *hierkops*, *wijnkooper*, *veldmaarfchalk* enz.; 2. een zelfftandig en bijvoegelijk naamwoord: *goudgeef*, *gunftrijk*, *ijftekoud* enz.; in welke woorden het zelfftandige naamwoord voorgaat, het welk in andere weder achter gevoegd wordt: *hoogmaed*, *hoogepriester* (†), *grootfpreker*, *wijsneus*, *domoor*, *kaarkop* enz.; 3. twee bijvoegelijke naamwoorden: *goedgunftig*, *vrijwillig*, *anderendaagsch*, *ligtvaardig*, *kleinmoedig*, *hooggelerd*, *woeruloerjend*, *hoogdravend*; en met telwoorden: *eenhoofdig*, *eenparig*, *eentemmig*, *eentogig*, *eentonig*, *driejarig*, *zeshoekig* enz.; 4. een voornaamwoord en zelfftandig naamwoord: *zelfliefde*, *zelfftrijd*, *zelfmoord* enz.; 5. een werkwoord en zelfftandig naamwoord: *brandhouf*, *draagband*, *huurkoets*, *timmerwerf*, *rammelpot*, *drinkgeld*, *flaap*.

(*) Over de zamen gefelde werkwoorden wordt bij de werkwoorden en voorzetsels gehandeld.

(†) Zie over de verbulging van dit woord, mijn *Nederd. taalkundig Woordenboek*, bij *hoogepriester*.

slaapmuts, waschvat, schrijffafel, schafklok, rekenkunst enz.; 6. een werkwoord en bijvoegelijk naamwoord: *brandhaet, gedenkwaardig, bemin- nenswaardig, eetsgraag* enz.; 7. twee bijwoorden, of een bijwoord en zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord: *nimmermeer, daarna, welvaart, hedendaagsch, eensgezind, eensluidend* enz.; 8. een scheidbaar voorzetsel en zelfstandig, of bijvoegelijk naamwoord: *afgang, bijstand, inkoop, omweg, binnenkamer, onderkleed, bovenhuis, tegenspoed* enz., — *opregt, bovenmatig, bijziend, buitenlandsch, uitmuntend* enz.; 9. een onscheidbaar voorzetsel en zelfstandig, of bijvoegelijk naamwoord: *antwoord, wantrouw, bestand, ondank* enz., — *ervaren, wangunstig, ongeleerd, onwijs, onverantwoordelijk, ongenaak- baar, ontevreden* enz. (*); 10. eindelijk vele uit naam- en andere woorden zamen gestelde bijwoorden: *eenigzins, anderzins, geenszins, eensdeels, eens- klaps, eenmaal, andermaal, anderwerf, dikwerf, somtijds, somwijlen, wederzijds, veelmaals, der- maan, eenigermaten, alomwegen* enz.

5: 59.

(*) Velen bezigen *te vrede*, even als *te woede*; verder *te vrede*; doch het gebruik heeft blijkbaar *te vrede* tot *te vrede* veranderd, dewijl het *te vrede* gewoos, *te vrede* reeds een samen gesteld woord, *te vrede* is geworden, blijkbaar in de verbuiging van *te vrede*, *te vrede*; en zoo is het niet met *te woede*, waarvan geen zelfstandig naamwoord gevormd is. *Ontevreden* is zoo veel als *te vrede*; en komt overeen met *te vrede*, *te vrede*, *te vrede*.

§. 59. Ook kunnen, door middel der zamenstelling, reedeelen tot zelfstandige naamwoorden worden, welke het op zich zelven niet zijn; schoon zij in den deffigen stijl zelden gebezigd worden: *deugniet*, *weermiet*, *stokop*, *vraagal*, *albedril* enz.

§. 60. Het omfchrevene, of nader bepaalde woord blijft, in alle gevallen, onveranderd; dikwerf ook het omfchrijvende, of nader bepalende: *zuinman*, *torenspijs*, *kerkgang*, *tijdverdrijf*, *vaderhoord*, *halsdoek*, *tafelbord*, *huisdeur*, *hulpmiddel*, *meesterstuk*, *tandpijn*, *akkerbouw*, *nachtwacht*, *loperkost*, *spiegelglas*, *dagloon*, *lofgedicht*, *geldmak*, *hoofdstuk*, *hospoort*, *landgoed*, *landheer*, *landman*, *zondag*, *maanlicht* en vele anderen.

§. 61. Sommigen der zamen gestelde woorden ontvangen achter het omfchrijvende gedeelte of lid eene *s*, als: *godsdienst*, *haviksmens*, *koningsmoord*, *hangersnood*, *huwelijksgoed*, *geregishof*, *rijksdag*, *lijfsgevaar*, *krifgman*, *kalfsvet*, *lamsbout*, *varkensworst*, *ezelskop*, *raadsheer*, *arbeidsloon*; *kinds-gedeelte*, *landsman* (dit met ons uit het zelfde land is) in tegenstelling van het vorige *landman*, voor landbewoner, boer) enz.

§. 62. Anderen nemen eene *e* aan, als: *zinnbeeld*, *paardokop*, *pennemes*, *koordedanser*, *tinnegieter*, *tandestoker*, *kurketrekker*, *zonnwijzer*, *minnemoeder*, *bedestond*, *beereklaauw*, *liedeboek*, *messemaker*, *naaldemaker*, *wonniklooster*; eenige anderen hebben *e* en *s*, als: *hondekot*, *handsdagen*;
kaz-

harlewood, *harlewood*, *hartgeheim*, *hardstap* enz.

§. 63. Eenigen hebben het omschrijvende woord in het enkelvoud, schoon daarmede alreeds meer dan een bedoeld wordt, als: *bloemtuin*, *appelboom*, *boekbinder*, *broodbakker*, *vogelvangst*, *pruikmaker* enz.; — anderen in het meervoud, als: *oogenblik*; *boevenstuk*, *heldenmoed*, *viandenkring*; *handarbeid* enz.

§. 64. Het is geenszins onverschillig, of een woord als zamen gesteld, of als niet zamen gesteld beschouwd wordt; schoon het moeilijk, en misschien onmogelijk is, hieromtrent eene nauwkeurige en doorgaande bepaling te maken. Het spreekt van zelf, dat het gebruik ook hier zijne regten heeft. Men schrijft, bij voorbeeld, *uitgaan*, maar *regtuit gaan*; *afslaan*, maar *ten afstemtijde*; *brandschakelen*, *raadplegen*, *weerlichten*, maar *form loopen*, *huis houden*, omdat men zegt *in raadpleeg*, *het weerlicht*, en *ik loop form*, *ik houd huis* enz.; zoo ook *dank zeggen*, *krifg wederen*. Dat vele zamen gestelde werkwoorden hiervan uitgezonderd zijn, zal bij de werkwoorden blijken.

§. 65. De van werkwoorden afgeleide zelfstandige naamwoorden, in *ing* uitgaande, worden veelal met hunne omschrijvingen zamen gevoegd: *schadeloos stellen*, maar *schadeloosstelling*; *uit elkander zetten*, maar *uitelkanderzetting*; *geheim houden*, maar *geheimhouding*; *in acht nemen*, maar *inachtneming* enz.

§. 66. Verkeerdelyk hecht men dikwerf een *werkwoord* met zijn bijwoord aaneen; waarvan echter die *vingerzunderd* zijn, welke bij de zamen gestelde *werkwoorden* zullen voorkomen. Men schryve derhalve van elkander gescheiden: *te binnen brengen*, *te mede zijn*, *achteraan komen*, *achteruit gaan*, *naar boven loopen*, *vol gieten*, *veel gelden*, *overeen slaan*, *sehoon maken*, *vlak liggen*, *goed maken*, *zamen voegen*, *terug keeren*, *te leur stellen* enz.

§. 67. Twee door en verbondene woorden worden mede van elkander gescheiden, omdat het koppelwoord en de zamenfmetting tot een denkbeeld uitsluit. Derhalve *een en twintig*, *drie en dertig*, *vier en veertig* enz. En dit heeft zelfs dan plaats, wanneer die woorden als bijvoegelijke, of zelfstandige naamwoorden voorkomen: *de een en dertigste*, *een acht en veertigen*, *twee zes en dertig ponders* enz.

§. 68. Even zoo worden van elkander gescheiden *wel beteekend*, *hart veranderend*, *rijk geladen*, *zamen gesteld*, *gepaard gaan*, *voorkuit stekend*, *pas*, *nieuw jong*, *gehooren*, *byven*, *genoemd*, *even wijd*, *even groot*, *berg op*, *berg af*, *op en naar*, of *needer een arm vol*, *eene hand vol* (*), *hoe veel*, *zoo veel* (echter *de hoeyaelste* enz.), *zoo wel als*.

§. 69.

(*) Doorgaans schryft men *handvol*: *eene handvol aanpakkingen*, doch verkeerd, dewil men in het meervoud niet zegt *twee handvullen*, maar *twee handen vol*.

§. 69. Ik heb boven reeds aangemerkt, dat het moeilijk is, naauwkeurig te ~~v~~bepalen, welke woorden al, welke niet als zamen getfeld moeten beschouwd worden; en daarom schrijft men, in twijfelachtige gevallen, de woorden liever van elkander gefcheiden, dan zamen getfeld, dewijl de zamenstelling dikwerf geen nut doet, en fommige lange zamenstellingen doorgaans duisterheid veroorzaken.

TWEE

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE

ONDERSCHEIDENE TAALDEELEN,

OF

DEELEN DER REDE.

Algemeen overzicht.

§. 70. **T**ot dus ver hebben wij de bijzondere klanken en letterteekenen onzer taal overwogen, en tevens getoond, hoe, door bijeenvoeging van dezelve, lettergrepen en woorden gevormd, en eindelijk, op welk eene wijze twee of meer woorden zamen gevoegd en tot een woord gemaakt worden. Thans gaan wij over tot de beschouwing van de onderscheidene taaldeelen, welke ter vorming van eene volkomene en wel zamen gestelde rede dienstig en noodzakelijk zijn.

§. 71. Alle woorden zijn of uitdrukkingen onzer gewaarwordingen, of onzer voorstellingen. De eerste heeten *tuschenwerpsels* (*interjectiones*), en de andere eigenlijke woorden.

§. 72.

§. 72. De tuschenwerpsels drukken de gewaarwordingen slechts als gewaarwordingen uit; en derhalve kunnen zij onder de woorden, als teekenen van duidelijke voorstellingen, niet geteld worden.

§. 73. De woorden in den eigenlijken zin laten zich, voor zoo ver zij, in eene rade, op elkander betrekking hebben, en dat geen, wat wij denken, in eene geregelde orde uitdrukken, tot zekere foorten brengen. Men noemt dezelve *deelen der rede* (*parses orationis*), welke, behalve de boven genoemde *tuschenwerpsels*; drie hoofdfoorten bevatten, en wel 1. naamwoorden (*nomina*); onder welke algemeene benaming de zelfstandige naamwoorden (*substantiva*), met hunne lidwoorden (*articuli*), bijvoegelijke naamwoorden (*adjectiva*) en voornaamwoorden (*pronomina*) begrepen zijn; 2. werkwoorden (*verba*), en 3. kleinere rededaelen, als: telwoorden (*numeralia*), voorzetsels (*praepositiones*), bijwoorden (*adverbia*), en voegwoorden (*conjunctiones*). En tot deze of gene soort kan ieder woord gerekend worden te behooren.

§. 74. 1. Ieder ons bekend voorwerp in de natuur, het zij levend of levenloos, lichamenlijk of geestelijk, heeft zijnen naam; deze naam wordt *zelfstandig naamwoord* genoemd, om daardoor de zelfstandigheid des voorwerps aan te duiden. Zoodanige zijn: *mensch, paard, tafel, waarheid* enz.

§. 75. 2. Om de meerdere of mindere bepaaldheid der zelfstandige naamwoorden te onderscheiden, worden

NEDERLANDSCHE

den de woordjes *de, het, een of eene*, welke den naam van *lidwoorden* dragen, voordezelve geplaatst, terwijl daardoor tevens derzelver geslacht kenbaar wordt. Niet alle talen hebben dit reedeel.

§. 76. 3. Alle voorwerpen hebben zekere eigenschappen van uitgebreidheid, gedaante enz.; welke hun eigen zijn, of hun aangebragt kunnen worden. Wij noemen dezelve *bijvoegelijke naamwoorden*, en zij zijn; bij voorbeeld: *goed, groot, schoon, wis* enz.

§. 77. 4. Dikwerf worden andere woorden gebezigt, welke in de plaats der zelfstandige naamwoorden komen, om daardoor de gedurige herhaling van een en hetzelfde woord te vermijden; zij worden *voornaamwoorden* genoemd; en door middel van dezelve zeggen wij: *de gierigaard leeft alleen voor zich zekven*; terwijl wij, zonder voornaamwoorden, in plaats daarvan, zouden moeten zeggen: *de gierigaard leeft alleen voor den gierigaard*.

§. 78. 5. Dikwerf moet ook het getal der door de zelfstandige naamwoorden aangeduide zaken bepaald worden; en dit geschiedt door de *telwoorden*, zijn *de een, twee, tien, dertig* enz.; of ook *veel, weinig, alle* enz., waarvan de eerste *bepaalde*, en de laatste *algemeene telwoorden* genoemd worden.

§. 79. 6. Om eene onzelfstandige eigenschap met een zelfstandig voorwerp te vereenigen, en door deze vereeniging eenen volzin voort te brengen, behoeven wij een woord, dat wij *werkwoord* noemen, bij voorbeeld *zijn: de man is groot — het huis was schoon —*

SPRAAKKUNST

schon — *het kind slaapt*, of *is slapende*, *de vogel vliegt*, of *is vliegende*.

§. 80. 7. De woorden, welke ter nadere bepaling van de werkwoorden, of ter aanduiding van den tijd wanneer, de plaats waar, of de wijs hoe iets is, of geschiedt; gebezigd worden, dragen den naam van *bijwoorden*; en zijn, bij voorbeeld, *gisteren*, *hier*, *noodzakelijk* enz.

§. 81. 8. Om de betrekkingen en omstandigheden der voorwerpen, en den wederzijdchen invloed, dien zij op elkander hebben; uit te drukken, gebruiken wij *voorzetsels*, als: *aan*, *in*, *bij*, enz.

§. 82. 9. Ter aanduiding van de betrekking, welke de eene rede op de andere heeft, en ter verbinding van dezelve met elkander, dienen de *voegwoorden*, als: *daar*, *dewijl*, *maar*, enz.

§. 83. Gemeenlijk telt men de *deelwoorden* (*participia*) ook onder de taaldeelen; doch zij zijn eigenlijk slechts van de werkwoorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden. Daarentegen verdienen de *telwoorden*, en inzonderheid de *bepaalde telwoorden*, met méér recht, onder de deelen der rede gerangschikt te worden; dewijl die van de overige woorden geheel onderscheiden zijn.

NADERE ONTWIKKELING VAN DE DEE-
LEN DER REDE.

A. OVER DE NAAMWOORDEN.

I. Over de zelfstandige naamwoorden. Derzelver
aard.

§. 84. Een zelfstandig naamwoord is het gewichtigste deel der rede, tot het welk al de overige reededeelen in betrekking staan, en om welks wil zij aanwezig zijn. Op zich zelf, en zonder behulp van een ander woord, duidt het werkelijk eene zelfstandigheid, of het wezen eener zaak aan, als: *man, pier, huis, stoel* enz. Ook stelt het iets onzelfstandigs, en alleen in beschouwing bestaande, maar als zelfstandig aangemerkt wordende, voor, als: *deugd, schoonheid, grootheid, liefde, vriendschap* enz.

§. 85. De zelfstandige naamwoorden worden gevoeglijkst in twee soorten verdeeld, in *eigene* en *gemeene*. Een *eigen* zelfstandig naamwoord is *soortelijk* een, het welk zekeren persoon, of zekere zelfstandige zaak alleen aanduidt, en daaraan, met uitsluiting van alle anderen, als een *egennaam*, gegeven wordt, bij voorbeeld: *Nederland, de Maas, Dordrecht, Berlijn, Willem, Maria* enz. Een *gemeen* zelfstandig naamwoord is zulk een, waardoor vele zelfstandige dingen, tot eene en dezelfde soort behorende, aangeduid worden, als: *mensch, vrouw,*
man,

man, visch, land, stad, rivier, water, lucht, zand, volk enz.

§. 86. De Nederduitsche taal heeft het voorregt, dat zij ieder denkbeeld als iets zelfstandigs beschouwen, en bij gevolg ieder deel der rede als zelfstandig gebruiken kan; bij voorbeeld: *het lezen, het denken, onder het bidden, de wijzen, de geleerden, het schoone, het edele, het mijne, het uwe, mijn ja, uw neen, bij die zaak is een maar, het ach en wee, mijn ander ik, de vier, de zes, de tien*, in het kaartspel, *dat heeft zijn voor en tegen, het honderd, het duizend* enz.

§. 87. Een zelfstandig naamwoord, dat een voorwerp, in vergelijking met een ander, als verkleind aanduidt, wordt *verkleinwoord* genoemd; en deze verkleining geschiedt door den uitgang *je*, achter naamwoorden gevoegd, als: *huisje, kindje, lampje* enz. En hierbij moeten de volgende bijzonderheden opgemerkt worden:

1. Om de welluidendheid plaatst men voor dezen uitgang dikwerf eene *t*, of *p*, echter niet willekeurig, maar naar gelang van de letters, welke vooraf gaan. Zoo komt *je* achter *d, t, f, g, k, p, s*, en *sch*, als, *draadje, krijtje, briefje, daagje, plekje, streepje, dasje, vischje* enz.; *tje* achter *l, n, r, w*, en achter de tweeklanken, als: *aaltje, wijntje, kamertje, zwaluwtje, koetje* enz.; *pje* achter *m*, als: *kraampje, zoompje* enz.

2. Vele woorden van eene lettergreep, of waarvan

N E D E R D U A T S C H E

de laatste lettergreep slechts *venen* klinker heeft, uitgaande op *b*, *l*, *m* en *n*, en in het meervoud den laatste medeklinker verdubbelfende, als: *krib*, *kribben*, *bel*, *bellen* enz., worden verlengd, en nemen den verkleinenden uitgang *tje* aan, bij voorbeeld: *schubbtje*, *schellesje*, *kommetje*, *japonnesje*, *vriendinnetje* enz.

§. Voor *je* zegt men ook *jen* (oudtijds *gen*) en *ken*, als: *draadjen*, *draadken*, en in sommige woorden, om de welluidendheid, *sken*, als: *jongsken*, *doeksken* (*).

2. Over de getallen, of het enkel- en meervoud der zelfstandige naamwoorden.

§. 88. Een zelfstandig naamwoord duidt of eene enkele zaak, of verscheidene zaken te gelijk aan. Het eerste geval noemt men *enkelvoud*, of het enkelvoudige getal, en dit stelt de zaak als eene *eenheid* voor; het andere noemt men *meervoud*, of het meervoudige getal; en dit duidt de zaak als eene *meerderheid* aan. Zoo is, bij voorbeeld, *man* het enkelvoud; *men* *mannen* het meervoud.

§. 89. Alle zelfstandige naamwoorden, van welken aard zij ook mogen wezen, hebben of beide getallen te gelijk, of ten minste een derzelven. Al dat

(*) Zie verder mijn *Nederd. taalk. woordenboek*, bij 341.

dat geen heeft denhalve ook een meervoudig getal, het welk in zijne foort meervoudig voorhanden is, als: *mensch, menschen, tafel, tafels, boek, boeken* enz.

§. 90. In zoo verre een eigennaam niet slechts aan een, maar ook aan meer voorwerpen gegeven wordt, hebben de eigennamen ook een meervoud; bij voorbeeld: *ik heb onder mijne kinderen twee Pieters*. Ook wanneer een eigennaam ter aanduiding van zekere eigenschap dient, als: *de Newtons van onzen tijd — de Alexanders van het Noorden*, dat is, de mannen, die in kennis en moed dat geen zijn, wat Newton en Alexander waren.

§. 91. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoudige getal gebruikt, als: *raad, (raadgeving) roof, (prooi) stof, veest.*; zoo ook die zelfstandige naamwoorden, welke eene stoffelijkheid beteekenen, als: *aarde, spek, vet, smeer, vleesch, goud, drek, bloed, draf, gerst, gras, hooi, kaf, klei, loden, leem, molm, most, pek, pekol, stroo, slijk, sijt, zeer, zweet, adem, speeksel, schimmel, most, talk, dauw, was, asch, speeuw, ijs, ijzer, koper, lood, tin, blik, zilver, boser, melk, vlas, hout, steen, been, water, koor, tarw, zand, oest, meel* enz., in zoo verre, namelijk, daardoor, alleen de stof, in het onbepaalde denkbeeld, aangeduid wordt. Vindt men intuschen sommige dezer woorden in het meervoud gebezigd, dan is dit een meervoud, afgeleid van het enkelvoud in

D 3 eene

eene geheel andere beteekenis. Zoo maakt, bij voorbeeld, het woord *ijzer*, in den zin van een stuk *ijzer*, of een van *ijzer* gemaakt werktuig; in het meervoud *ijzers*; zoo ook *aarde*, in het meervoud *aarden*, voor soorten van aarde; *hout*, in het meervoud *houten*, voor soorten van hout, of stukken hout; *water*, in het meervoud *wateren*, voor soorten van water — *gebrande wateren*, voor sterke dranken enz.

§. 92. Ook lijden die woorden geen meervoud, welke van de onbepaalde wijs der werkwoorden afgeleid worden, met wegwerping van den uitgang *en* en voorvoeging van *ge*; en welke zelfstandige naamwoorden de werking dier werkwoorden uitdrukken; als: *gehuil*, *gezucht*, *geroep*, *gekraak*, *gestank*, *geraag*, *gerij*, *gevij*, *gebuid*, *gejammer*, *gedonder*, *gebabbel*, *gedobbel*, *gekakel* enz.

§. 93. De zelfstandige naamwoorden; welke iets onzelfstandigs, maar als zelfstandig aangemerkt worden voorstellen, worden mede alleen in het enkelvoudige getal gebruikt. Daartoe behooren de namen der deugden, ondeugden en hartstogten; als: *argwaan*, *achterdocht*, *hulde*, *gierigheid*, *overspelt*, *hoogmoed*, *hejsae*, *min*, *trouw*, *wil*, *lief*, *dronkenschap*, *toorn*, *troost*, *schaamte*, *haat*, *nijd*, *rouw*, *berouw*, *vrees*, *hoop*, *bedrog*, *eetlijkheid*; gelijk ook die, welke eenen toestand uitdrukken, als: *doot*, *leven*, *slaap*, *eer*, *echt*, *schande*, *honger*, *dorst*, *vreugd*, *verdriet*, *klijfschap*, *vrede*, *opkomst*, *dwang*,

dwang, aanvang, einde, heil, geluk, ongeluk, noodlot, overlast, kommer, armoede, adel, duurte, jeugd, verderf; verder die gene, welke eene eigenschap aan iets toekennen, als: *roest, zwaarte, hitte, koude, warmte, rust, gehoorzaamheid, geweld, vernuft, moeite, dank, handel* enz. Eindelijk de onbepaalde wijs der werkwoorden, en het onzijdige geslacht der bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandig beschouwd, als: *het zitten, het staan, het weten, het schoone, het groote, het edele* enz.

§. 94. Nog moet men ten aanzien van de getallen der zelfstandige naamwoorden aanmerken, dat sommige naamwoorden alleen in het meervoudige getal gebezigd worden, als: *inkomsten, onkosten, kosten, ouderen, voorouderen, Alpen, hersens, lieden, gezusters, gebroeders* enz.

§. 95. Het meervoudige getal onzer zelfstandige naamwoorden wordt door het aannemen van *s, n*, en *en* gemaakt. Door *s*, als: *akker, akkers, herder, herders, nagel, nagels, bliksem, bliksems, haven, havens, kok, koks, maat, maats*. Door *n* en *en*, als: *hoogte, hoogten, bede, beden, hoofd, hoofden, kracht, krachten, kraai, kraaijen, klaauw, klaauwen* enz. *Lid* heeft in het meervoud *leden, schip, schepen, stad, steden, smid, smeden, spit, speten* enz., van het oude *led, schep, sted, smed, spet*, enz.

§. 96. Sommige zelfstandige naamwoorden verdubbelen, bij het vormen van het meervoud, den medeklinker, als: *bron, bronnen, klip, klippen,*

N E D E R D U T S C H E

*schim, schimmen; minnares, minnaresfen, getast
genis, gesuigenisen, vriendin, vriendinnen, man,
mannen, bal, ballen; rijkdom, rijkdommer, ge-
nootschap, genootschappen enz.*

§. 97. Alle zelfstandige naamwoorden, welke, van
bijvoegelijke afgeleid, in *heid* uitgaan, hebben, in
het meervoud, *heden*, als: *waarheid, waarheden*
enz. Deze zachtfluareige uitgang, dienende, om het
hoedanige tot eene hoedanigheid over te brengen, was
oortijds niet *heid*, maar *hede*; en van hier het
meervoud *heden*.

§. 98. Sommige zelfstandige naamwoorden heb-
ben, in het meervoud, *ers* en *eren*, als: *kind, kin-
ders, kalf, kalvers, kalveren* (ook *kalven*), *rund,
runders, runderen*, *blad, bladers, bladeren* (ook
bladen), *been, beenders, beenderen* (ook *beenen*,
schoon *beenen* en *beenderen* onderscheiden gebruikt
worden); *gemoed, gemoederen* (ook *gemoeden*),
volk, volkeren (ook *volken*), *rad, raders, raderen*
(ook *raden*), *lied, liederen* enz.; welke woorden
ouderwets, in het enkelvoud, op *er* uitgingen, als:
kinder, kalver, volker enz. (*).

§. 99. Uit het boven (§. 95.) aangevoerde blijkt
de mislag van sommigen, die, in eenige zelfstandige
naamwoorden, twee kenmerken van het meervoud
blijven voegen, schrijvende *begeerte, begeertens, be-
hoefte, behoefstens* enz., alwaar de *s* geheel overtoellig
is, als wordende het meervoud reeds door de *sch*-

(*) Zie L. TEN KATHE, *taalkd.* enz. D. I, bl. 383.

ter gevoegde *n* aangewezen; terwijl de *s* dan te pas komt, wanneer het enkelvoud op *en* eindigt: als: *genoegen, genoegens, verlangen, verlangens.*

§. 100. Eindelijk dient aangemerkt te worden, dat het onderscheid, het welk sommigen in het meervoud willen gemaakt hebben tuschen de uitgangen *s* en *en*, als: *kinders, kinderen, vogels, vogelen* enz., meeneende, dat de eerste uitgang tot den eersten, vierden en vijfden naamval, de laatste tot de drie andere naamvallen behoort, geheel willekeurig, en noch op den aard der taal, noch op den voorgang der achtbaarste schrijveren gegrond is; terwijl het gevoelen van hen, die den uitgang *s* tot den gemeenen, den uitgang *en* tot den deftigen stijl gebragt willen hebben, door menigvuldige voorbeelden onzer beste schrijveren krachteloos gemaakt wordt.

3. Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.

§. 101. De waarneming van tweederlei geslacht bij alle levende wezens, namelijk het *mannelijke* en *vrouwelijke*, heeft de menschen, bij de eerste vorming van de taal, op het denkbeeld gebragt, om hetzelfde onderscheid ook in de uitdrukking van zelfstandige, of als zelfstandig beschouwde, zaken in te voeren. Doch, daar men van vele zaken zulke donkere begrippen had, dat men aan dezelve geen van beide geslachten konde toekennen, zoo ontstond eene derde soort van woorden, namelijk *onzijdige*.

§ 102. Schön: men over het algemeen kan aanmerken, dat, bij de bepaling van het geslacht der woorden, alles, waarmede het denkbeeld van grootte, sterkte, werkzaamheid en verheerlijking verknocht was, *mannelijk*, — alles, wat men zich als zwak, zacht, vruchtbaar, schoon, aangenaam en liefdend voorstelde, *wonwofijft*, — en alles, waaraan men geene *dezer* eigenschappen ontdekte, of waaromtrent de gewaarwording verdeeld was, *onwofijft* genoemd werd, bij het echnen zeer moeilijke, of volstrekt onmogelijke, in alle bijzondere woorden de reden was te wijzen, waarom dezelve tot die, en niet tot een ander geslacht gebragt zijn.

§ 103. Gelijk wij deze onderscheiding mede in andere talen aantreffen, hoewel de meeste in de geslachten der woorden zelden overeenkomen, zoo vinden wij dezelve ook in onze taal, van de vroegste tijden af gevolgd, en, in de met de onze verwantschape talen, vrij eenparig en bestendig waargenomen.

§ 104. Sommige zelfstandige naamwoorden echter hebben, door den tijd, eenige verandering van geslacht ondergaan, terwijl andere onverschillig in twee, of ook in alle drie de geslachten gebruikt worden. Zoo is, bij voorbeeld, in het woord *rijf*, zoo wel het vrouwelijke als mannelijke geslacht in gebruik geweest, wordende hetzelfde tegenwoordig, doorgaans, alleen in het mannelijke geslacht gebruikt, uitgezonderd echter in de spreekwijzen *te dier rijf*,

in der tijd enz. Even zoo wordt het woord *dood* zoo wel in het vrouwelijke als mannelijke geslacht, en *oorlog*, bovendien nog, onzijdig gebruikt.

§. 105. Behalve deze driedelige onderscheiding van de zelfstandige naamwoorden, zijn er nog twee andere soorten, welke wij *gemeenslachtige* en *gelijk- of zelfslachtige* woorden noemen. De eerste zijn die woorden, welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naar mate zij van eenen mannelijken of vrouwelijken persoon gebezigd worden, als: *bode*, *boel*, gelijk ook *gemaal*, *gids*, *gezel*, *erfgenaam*, *bedgenoot*, *dichtgenoot*, *achtgenoot*, *lofgenoot*, *vondeling*, *vreemdeling*, *zuigeling* enz.; waarvan eenige ook met eenen vrouwelijken uitgang gebezigd worden, als: *bodin*, *gemaltn* enz. De laatste bevatten beide de sekten onder een en hetzelfde geslacht, het zij mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig. Hiertoe behooren de mannelijke woorden *arend*, *kemel*, *leeuwerik*, *olifant*, *reiger*, *struis*, *uif*, *valk*, *vink*, *ros*, welke men nooit vrouwelijk zal vinden, schoon zij van de wijfjes gebruikt worden. Zoo ook de vrouwelijke woorden, *muis*, *rot*, *haagdis*, *slang*, *duif*, *kraat*, *musch*, *snip*, *fortel*, *zwaluw* enz., welke altoos vrouwelijk blijven, schoon ook voor mannetjes gebezigd wordende. Insgelijks het vrouwelijke woord *kat*, het welk ook van den kater gezegd, en het onzijdige woord *paard*, waardoor zoo wel de hengst als de merrie, gelijk ook *kind*, waardoor zoo wel een jongen als een meisje aangeduid wordt.

§. 106. Ter bepaling van de geslachten der zelfstandige naamwoorden dienen de volgende algemeene regels (*).

1. Tot het *mannelijke* geslacht behooren alle eigenamen van mannen, als: *Willem, Aadries, Pieter, Jakob* enz.

§. 107. Wijders alle namen van mannelijke eigenschappen, waardigheden, en bedieningen, als: *heer, heining, vorst, koopman, bode* enz., waartegen de vrouwelijke uitgangen *ing, st, en de*, in *koning, vorst, bode*, en meer dergelijke woorden, niets afdoen.

§. 108. Verder alle zelfstandige naamwoorden, welke, van werkwoorden, afkomstig, op *aar, er* en *ier* uitgaan, wanneer zij de werking op eenen mannelijken persoon overbrengen, als: *makelaar, draager, kuiper* enz.; of die van een ander zelfstandig naamwoord afgeleid, eenen werkenden mannelijken persoon aanduiden, als: *zondaar, logenaar, schuldenaar* enz.; ook met den uitgang *ier*, als: *tuijnier, herbergier, wijngaardenier* enz. En hierbij hou-

(*) Deze regels zijn (ziet zij voor altijd gezegd) grootendeels ontleend uit de *Voorrede* van den Hoogleeraar A. KLUIT, voor den zesden druk van de *lijst der gebruikelijke zelfstandige naamwoorden, beteekend door hunne geslachten*, door D. VAN HOOËSTRATEN; in welke Voorrede zeer breedvoerig, en niet minder grondig, over de geslachten gehandeld wordt. Men vergelijke hiermede L. TEN KATE, D. I. bl. 89. en verv., en D. II. bl. 396—468; MOONEN, *Nederd. Spraakk.* bl. 100. en verv.; L. VAN BBLHUIS, in zijne *aanteekeningen op de beknopte aanleiding tot de kennis der spelling* enz. van K. STYL, bl. 62. en verv.

houde men wel in het oog, dat niet de uitgang, maar de bedoelde persoon het geslacht bepaalt, dewijl *baker*, *kamenier* enz. vrouwelijk zijn.

§. 109. Ook de namen van zoodanige werktuigen, gereedschappen, of zaken, die, van een werkwoord afgeleid, het werk eens mans vervangen of verrigten, en die dus overdragtig tot eene zaak, of een werktuig overgegaan zijn, vooral zulke, die in *er* eindigen; bij voorbeeld, *een snuiter* is iemand, die snuit, *een waaijer* een, die waait, *een looper* een, die loopt, *een wijzer* een, die wijst enz. Op deze wijs zijn dan mannelijk: *stamper*, *lichter*, *schepper* (waternvat), *klopper*, *houwer*, *pasfer* enz. Men verwarre echter met deze woorden geene andere mannelijke en onzijdige woorden, welke zoodanige eigenschap niet aanduiden, als: *slinger*, *polder*, *donder*, *sluifer*, *lommer*, *leger*, *leder*, *voeder*, en diergelijke, welke, schoon op *er* uitgaande, echter niet op dezelfde wijs van werkwoorden afgeleid worden, noch de werking daarvan aanduiden. *Slinger*, bij voorbeeld, is eigenlijk het wortelwoord van *slingeren*; en schoon het een werktuig zij om te slingeren, volgt daaruit echter niet, dat *slinger* mannelijk is, dewijl, wanneer dit doorging, alle andere werktuigen, als *spade*, *houweel* enz. mannelijk zouden moeten zijn.

§. 110. Mannelijk zijn insgelijks die zelfstandige naamwoorden, welke, schoon op zich zelven een ander geslacht hebbende, echter wel eens als eigene benamingen van mannen aangemerkt worden, of eenige

man-

mannelijk eijnschap aanduiden; zoodanigen *zijn* bloed, *overdragt*, *booswicht*, *voorspraak*, *lidmaat* enz. *Het bloed* is, bij voorbeeld, onzijdig; maar men noemt iemand *eene* bloed; en dan is het mannelijk. *De deugd* is vrouwelijks; maar *in gij zijt een on-* *deugd* is het mannelijk; en zoo in de overige woorden.

Om dezelfde reden zijn *blaasbaak*, *breakstet*, *insty*, *albedrijf*, *albedicht*, *albedil*, *deugniet*, *schop*, *klapfaan*, *taoverlaat*, *voorraat*, *eerwink*, *houkema*, *blameer* enz. mannelijk, (choon op zich zelf van een ander geslacht zijnde.

§. 111. Tot dezen regel behooren niet zoodanige woorden, welke van het vrouwelijke of onzijdige geslacht zijnde, alleen overdrachtig, of ook bij overneming, op mannelijke personen toegepast worden. Zoo woont men, bij vergelijking, of bij overdracht, den dichter *veleens eene zwaan*, den keizer *de zwan* *van Oostindje*. Ook zegt men van een meisje, dat zij *een lief ding* van een vrouw, dat zij *een oud net* van eenen man, dat hij *vele goede kennis* is. Bij overneming heeft gemeenlijk hetzelfde plaats. Zoo is, bij voorbeeld, het woord *nacht* vrouwelijk. Wanneer men nu, bij overneming, *de schildwacht*, *de nachtwacht*, *de roeswacht* enz. zegt, dan blijven deze woorden vrouwelijk, schoon daardoor mannen aangeduid worden.

§. 112. Tot het mannelijke geslacht behooren tevens de namen van sleepen, wanneer zij eenen bij-

zonderen steen aanduiden, als: *agaat*, *diamant*, *saffier* enz.; bij voorbeeld: *zie hier eenen fraaijen agaat*; terwijl zij, voor de erts, of stof, genomen, onzijdig zijn: *eene doos van helder agaat*.

§. 113. Mannelijk zijn insgelijks de woorden, in *dom* uitgaande, wanneer zij den staat, de magt, of gesteldheid eener zaak aanduiden, als: *de adeldom*, *eigendom*, *ouderdom*, *rijkdom*, *wasdom* enz. (*).

§. 114. Vrij algemeen zijn de woorden, in *em* en *fem* uitgaande, van het mannelijke geslacht, als: *adem*, *bodem*, *balssem*, *bezem*, *bliksem*, *boezem* enz. En hiertoe kunnen ook de woorden, in *lm* en *rm*, bij intrekking voor *lem* en *rem*, uitgaande, gebragt worden, als: *arm*, *galm*, *halm*, *helm*, *schalm*, *schelm*, *scherm*, *storm*, *worm* enz.

§. 115. 2. Tot het *vrouwelijke* geslacht behooren de eigennamen van vrouwen, als: *Maria*, *Joanna*, *Elizabet*, *Jozina* enz.

§. 116. Wijders de namen van vrouwelijke eigenschappen, waardigheden en bedieningen, als: *dienstvaagd*, *baker*, *kamenier*. Ook die, welke den uitgang *ster* hebben, als: *voedster*, *loopster*, *snoepster* enz. Insgelijks zulke, welke van mannelijke zelfstandige naamwoorden ontleend zijn, en in *in*, *es*, of *ster* uitgaan, als: *koningin*, *vorstin*, *prinses*, *zondares*, *herbergierster*, *zangster*, ook *zangeres* en *zangerin* enz. Van dezen regel heeft het gebruik

(*) Zie verder, over de woorden in *dom* uitgaande, bij het onzijdige geslacht.

alleen het woord *wijf* uitgezonderd, dat onzijdig is.

§. 117. Vrouwelijk worden genomen de stoffelijke namen der letteren van het *abé*, als: *dat woord wordt met eene zacht-lange e gespeld — de regel begint met eene groote b* enz.

§. 118. Zoo ook zijn de cijfergetallen, wanneer zij op zich zelven stoffelijk uitgedrukt worden, van het vrouwelijke geslacht, als: *de zes, de negen, de honderd* enz. Doch bij verzameling worden zij onzijdig gebezigd, als: *het honderd, het vijf en twintig kost zoo veel*. Hier moet men ook niet verwarren zulke gezegden; waarin eene uitlating van het zelfstandige naamwoord plaats heeft, als: *ik koop de zes* (bij voorbeeld vischen) *voor zoo veel*.

§. 119. Vrouwelijk zijn de zelfstandige naamwoorden, die, op *schap* eindigende, van bijvoegelijke naamwoorden aftammen, en eene hoedanigheid beteekenen, als: *de gramschap, dronkschap, blijdschap* enz. Ook zulke, welke, van zelfstandige naamwoorden afkomstig, eene algemeenheid van personen in een vergaderd ligchaam te kennen geven, als: *de broederschap, burgerschap, priesterschap* enz., terwijl deze laatste soort van woorden, wanneer zij eene gesteldheid, waardigheid, of bediening uitdrukken, onzijdig is, als: *het burgerschap, meesterschap, stadhouderschap* enz. (*).

§. 120.

(*). Zie bij de woorden van het onzijdige geslacht.

§. 120. Ook zijn de woorden, op *ing* uitgaande, van het vrouwelijke geslacht, namelijk die, welke van het worteldeel van eenig werkwoord afgeleid, de dadelijke werking beteekenen, als: *aandrijving*, *belooning*, *vermaning*, *betering* enz.; zonder dat hieromtrent eenige uitzondering plaats heeft. Doch hiermede moet men niet verwarren eenige oorspronkelijke woorden, of zulke, die niet van werkwoorden afkomen, als: *ring*, *kring*, *penning*; noch andere, in *ing* eindigende, als: *vreemdeling*, *zuigeling* enz., welke mannelijk zijn.

§. 121. Tot het vrouwelijke geslacht behooren ook de woorden, welke, van naamwoorden afgeleid, op *ij* uitgaan, en eene staat, eene bediening, of werking aanduiden, als: *abdij*, *burgenij*, *dieverij*, *hoovaardij*, *maatschappij*, *artsenij*, *schilderij* enz.; ten aanzien van welk laatste woord echter, dikwijls gehoord wordt *het schilderij*. Doch hiervan zijn geheel onderscheiden de woorden, welke, met het voorzetsel *ge* van werkwoorden gemaakt worden, als: *gerij*, *gotij*, *gevrj*; van welke bij de onzijdige naamwoorden zal gehandeld worden.

§. 122. Ook wordt de uitgang *nis*, achter werkwoorden gevoegd, en eene daad, of gesteldheid betekenende, vrouwelijk geacht, als: *ergernis*, *behoedenis*, *belijdenis*, *geheugenis* enz. Echter heeft hier ook weder eenige afwijking plaats, als blijkt uit *vornis* en *getuigenis*, waarvan het eerste onzijdig, en het laatste vrouwelijk en onzijdig gezegd wordt.

§. 123. Vrouwelijk zijn ook alle woorden, welke in *heid* uitgaan. Zij zijn van bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden afkomstig, en beteekenen de hoedanigheid van dat woord, als: *regtvaardigheid, grootheid, goedheid, wellevendheid, bevozenheid* enz.

§. 124. Zoo ook de woorden, op *te* uitgaande, welke van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid zijn, als: *hoogte* van *hoog*, *duurte* van *duur*, *schaamte* van *schaam* enz.

§. 125. Behalve deze, zijn er nog verscheidene andere zelfstandige naamwoorden, van werkwoorden afgeleid, welke, mede in *te* eindigende, vrouwelijk zijn, als: *moeite, schaanste, sterfte, teelte* (thans meest *teelt*), van *moeijen, schamen, sterven, tellen*. En met weglating van *e*, *dragt, klagt, slagt* enz., van *dragen, klagen, slagen*, (nu *slaan*). In deze wijs van afleiding is ook de reden van het vrouwelijke geslacht te zoeken in de woorden, met *be* en *ge* beginnende, als: *begeerte, behoefte, gelofte*, van *begeren, behoeven, loven* (*beloven*).

§. 126. Ook heeft het vrouwelijke geslacht plaats in de woorden *geboorte, gedaante, gedachte* enz., van de lijdende deelwoorden *geboren, gedaan, gedacht* afkomstig.

§. 127. Wij zouden nog andere regels omtrent het vrouwelijke geslacht der zelfstandige naamwoorden, als uit derzelve uitgangen kenbaar, kunnen opgeven; doch deze zijn aan te veel uitzonderingen onderhevig, waarom wij liever tot andere afschouwingen overgaan.

§. 128. 3.) Tot de algemeene regelen ten aanzien van de *onzijdige* zelfstandige naamwoorden behooren de volgende. Onzijdig zijn de eigennamen van landen, steden, dorpen en plaatsen, welke, wanneer zij alleen genoemd, en niet nader beschreven worden, in het Nederduitsch, zonder lidwoorden voorkomen, als: *Engeland, Amsterdam, over Bleiswijk en Moerkapel naar Waddingsveen rijden*; terwijl men, dezelfde woorden met een lidwoord bezigende, zegt: *het kooprijke Amsterdam* enz. Alle namen van landen en steden, daarentegen, welke in het Nederduitsch een lidwoord voorop hebben, schikken zich naar derzelver inwendigen aard, of bijzonderen uitgang, als: *de Betuw, de Veluw, de Lemmer, het Gooi* enz.

§. 129. Onzijdig zijn zoodanige woorden, welke de onbepaalde wijs der werkwoorden, of het onzijdige geslacht der bijvoegelijke naamwoorden uitmaken, en als zelfstandige naamwoorden gebezigd worden, als: *het eten, het zingen, het diep, het ruim* enz.; welke laatste soort van woorden ook het woord *mensch* behoort, het welk, bij inkorting, van het bijvoegelijke naamwoord *mensch* ontleend, en van het oude *men*, voor *man*, afkomstig is. Wanneer men echter van menschen in het algemeen spreekt, zegt men *de mensch*, in het mannelijke geslacht.

§. 130. De zelfstandige naamwoorden, welke eene algemeenheid van stof of erts aanduiden, zijn onzijdig, als: *het graan, hout, steen, diamant, koper* enz.

§. 131. Ook die woorden, welke van de onbepaalde wijs der werkwoorden, met wegwerping van *en*: en voorzetting van *ge*, afkomen, en derzelver werking aanduiden, als: *geraas*, *geroep*, *gesnap*, *gestier*, van *razen*, *roepen*, *snappen*, *stieren* enz. Zoo ook *gerij*, *getij*, *gevij*, *gevloek*, *geschrijf*, *gebief*, *gebak*, *gebouw*, *gebraad* enz., van *rijen*, *zijen*, *vrijen*, *vloeken*, *schrijven*, *baffen*, *bakken*, *brouwen*, *braden* enz.; van welke sommigen van zinn veranderden, zoo dat zij van de werkende daad overgaan, om de bewerkte, of voortgebragte zinn te duiden, als: het *gebak*, *gebouw*, *gebraad* enz., welke niet meer het *bakken*, *brouwen*, *braden* enz. beteekenen, maar dat geen, wat uit het *bakken*, *brouwen*, *braden* enz., voorkomt. Intuschen is het natuurlijk, dat het voorgevoegde *ge* weggelaten wordt in woorden, afgeleid van werkwoorden, welke reeds een der onscheidbare voorzetsels hebben, als: het *beleg* en *ontwerp*, *verblijf* enz., van *beleggen*, *ontwerpen*, *verblijven* enz. als . . .

§. 132. Tot dezen regel behooren ook alle woorden, welke, met voorzetting van *ge*, van de voortdurende werkwoorden op *el* en *en* afkomen, en niets anders, dan derzelver werking aanduiden, als: *gebuid*, *gedaver*, *gedonder*, *gejammer*, *gebabbel*, *gehakkel*, *getokkel* enz.; van *buideren*, *daveren*, *donderen*, *jammeren*, *babbelen*, *hakkelen*, *tokkelen* enz.

§. 133. Uit het aangevoerde blijkt de reden van het geslachtsverschil in de woorden *raap* en *roep*, be-

berouw en *geroep*, welke laatste onzijdig zijn, terwijl het gebruik de eerste mannelijk stelt. Immers, *berouw* en *geroep* zijn niet van *rauw* en *roep*, met voorvoeging van *be* en *ge*, maar, volgens den boven voorgedragen regel, van *berouwen* en *roepen*, afkomstig.

§. 134. Hetzelfde geldt ook in opzigt tot het verschil van geslacht, tusfchen de woorden *val* en *geval*, waarvan het eerste mannelijk en het laatste onzijdig is, als afkomstig van het werkwoord *vallen*. Zoo zijn, daarentegen, *afval*, *inval*, *uitval* enz., mannelijk, als van het mannelijke woord *vāl* en de voorzetsels *af*, *in*, *uit* zamen gesteld; terwijl *toeval*, *verval*, *voorval*, of met voorzetting van *toe*, *ver*, *voor*, uit *geval*, of, even als dit, uit *vallen*, van de werkwoorden *toevallen*, *vervallen*, *voorvallen*, geproten, onzijdig zijn.

§. 135. Even eens is het gelegen met de woorden *aanslag*, *inslag*, *misflag*, *opslag*, *overslag*, *voorslag*, alle van *slag* afkomstig, en, gelijk dit, mannelijk, terwijl *beflag*, *ontslag*, *verslag* onzijdig zijn, als, even gelijk *geval* van *vallen*, van de werkwoorden *beflaan*, *ontflaan*, *verslaan*, afkomstig (*).

§. 136. Onzijdig zijn, wijders, de woorden, welke, met *ge* beginnende en in *ts* eindigende, noch van een werkwoord, noch van een bijvoegelijk naamwoord,

(*) Zie ook L. v. BOLHUIS; bl. 72.

76 NEDERDUITSCH E

woord, maar van een oorspronkelijk zelfstandig naamwoord afgeleid worden, als: *het geborge van berg*, *gebloemte van bloem*, *geskoelte van schoel*, *gevogelte van vogel*, *gebeente van been*, *gedierte van dier* enz.

§. 137. Tot het onzijdige geslacht behooren insgelijks de verkleinwoorden, welke *je*, *tje*, *ken*, *kijn*, of *lijn* hebben, als: *schaapje*, *lammetje*, *jongken*, *studekijn*, *maagdelijn* enz., waarvan de uitgang *je*, of *tje*, thans meest in gebruik is.

§. 138. Zoo ook de woorden, welke op *sel* eindigen, en, van werkwoorden afgeleid, eene voortgebragte zaak, of een werktuig aanduiden, als: *hes*, *scheffel*, *bakfel*, *deksel*, *trekfel*, *bindsel* enz.

§. 139. Wijders de woorden, in *schap* uitgaande, en van zelfstandige naamwoorden afkomstig, wanneer zij eene bediening, of waardigheid beteekenen, als: *het burgerschap*, *priesterschap*, *apostelschap* enz.; welke alle echter vrouwelijk zijn, wanneer zij eene verzameling van personen tot een ligchaam te kennen geven (*). De woorden *graaffschap*, *landschap* hebben, schoon oulings vrouwelijk gebezigt zijnde, door het gebruik reeds het onzijdige geslacht verkregen.

§. 140. Insgelijks de woorden, op *dom* uitgaande, wanneer zij een algemeen ligchaam, of gezelschap

van
 (*) No. 6, 119.

van personen aanduiden, als: *hertogdom, christendom, pausdom, priesterdom* enz. (*).

§. 141. Deze zijn de zekerste en algemeenste regelen ten aanzien van de onderscheidene geslachten der zelfstandige naamwoorden. Doch, eer wij tot de behandeling van andere onderwerpen overgaan, moeten wij nog eenige oogenblikken onze aandacht vestigen op sommige zegswijzen, waarin eene schijnbare verwaarloozing van het geslacht plaats heeft, daar het lidwoord *de* voor onzijdige naamwoorden, en voor de verbogene naamvallen van mannelijke naamwoorden komt, als: *het volk kwam op de been, een leger in de wapen brengen, iemand onder de voet werpen, de visch koken*.

§. 142. In den eersten opslag schijnen deze gezegden met de taalregels te strijden, en zijn ook door sommigen als zoodanig berispt, meenende, dat men *op de beenen komen, in het wapen brengen, onder den voet werpen, den visch koken*, moet zeggen en schrijven; doch te onregt, daar in al deze spreekwijzen, welke blijkbaar eenen verzamelenden zin hebben, eene verkorting van het meervoud plaats vindt; zoo dat *op de been, in de wapen, onder de voet, de visch*, gezegd wordt, voor *op de beenen, in de wapenen, onder de voeten, de vischen* (†).

§. 145. (*) Van de mannelijke woorden, in *dom* eindigende, is §. 113. gesproken.

(†) Zie L. v. BOLHUIS, bl. 71, 72; A. KLUIT, *voorrede voor de geslachtlijst*, bl. 101. en verv., en *de aantekening* op het woord *been*.

N E D E R D U I T S C H E

§. 143. Anders is het gelegen met de spreekwijs *de beest spelen*, waarin het lidwoord *de* het vrouwe-lijke geslacht van het woord *beest* aanduidt, welk geslacht ouderling aan hetzelfde doorgrams is toegekend geworden, schoon het, tegenwoordig, buiten de genoemde spreekwijs, altoos onzijdig gebezigd wordt (*).

4. Over de naamvallen.

§. 144. Dewijl door de naamvallen (*casus*) eigenlijk de toevallige veranderingen aangeduid worden, waarvoor de naamwoorden, in hunne bijzondere betrekkingen, vatbaar zijn, zoo is het duidelijk, dat eene taal slechts zoo vele naamvallen kan hebben, als derzelve naamwoorden verandering ondergaan kunnen.

§. 145. Gemeenlijk echter stelt men, ook bij ons, in navolging van de Latijnen, zes naamvallen; even als of onze naamwoorden zesderlei veranderingen, of verbuigingen hadden, daar zij intusfehen, behalvé de verandering van het enkelvoudige in het meervoudige getal, slechts eene verbuiging ondergaan, doot het ontvangen van *s*, of *en*, in den tweeden naamval, als *mans*, *haeren* enz.

§. 146. Schoon de zelfstandige naamwoorden op

(*) Zie L. v. BOLHUIS, bl. 72, en A. KLUIT, *Voorrede voor de geslacht-lijst*, bl. 106.

op zich, zelve dus slechts eene geringe verandering ondergaan, kunnen zij echter in meer betrekkingen en omstandigheden geplaatst worden, en zijn derhalve voor meer naamvallen vatbaar, welke door de lidwoorden *de, het, een, eene*, aangeduid worden; terwijl de voorzetsels *van, aan, door, tot, met, in, uit, naar* enz., tevens de betrekkingen aanwijzen, waarin de zelfstandige naamwoorden voorkomen.

§. 147. Daar de naamvallen voornamelijk door de lidwoorden aangeduid worden, is het niet moeilijk, het getal der Nederduitsche naamvallen te bepalen (*). *De en een* hebben alleenlijk deze verbuiging:

- Des, eenes,*
- Der, eener,*
- Des, eenes,*
- Den, eenen,*
- De, der, eene, eener,*
- Den, het, eenen, een,*
- Den, eenen,*
- De, eene,*
- Het, een. (De, in het meerv., der en den.)*

En deze lidwoorden, in de samenstelling eener re-

(*) Ten-naauwste genomen, zegt L. TEN KATE, D. I. bl. 327, zou men kunnen zeggen, dat onze voorouders niet meer, dan vier naamvallen onderscheidenlijk gebruikt hebben; want de *nominativus* en *vocativus*, gelijk ook de *dativus* en *ablativus*, waren bij hen dezelfde. Zie verder de INLEIDING voor mijn *Nederduitsch taalkundig woordenboek*, bl. 85. en verv.

N E D E R D U I T S C H E

rede, voor zelfstandige naamwoorden gevoegd, wijzen derzeiver naamvallen aan, schoon ook de naamwoorden zelve geene verbuiging ondergaan.

§. 148. Wij hebben derhalve, eigenlijk, niet meer, dan vier naamvallen, namelijk den *nominativus*, *genitivus*, *dativus* en *accusativus*, of, gelijk wij de naamvallen liefst noemen willen, den *eersten*, *tweeden*, *derden* en *vierden* naamval; naardien de *vocativus*, in alle opzigten, aan den eersten naamval gelijk is, kunnende de perfoon, of zaak, welke als werkende, lijdende, wordende en zijnde aange-merkt wordt, ook als *aangesproken* voorkomen; terwijl die naamval, welke bij de Latijnen de *ablativus* is, bij ons altoos door een voorzetsel aangeduid wordt.

§. 149. De *eerste* naamval wordt de *regte* genoemd, omdat dezelve het naamwoord in zijne eerste en *regte* beteekenis voorstelt, zonder door verandering van letteren of lidwoorden verbogen te zijn. De drie overige naamvallen worden van dezen *regten*, als het grond- en wortelwoord, door verandering van letteren en lidwoorden, gevormd en afgeleid, en dragen daarom, in tegenstelling, den naam van *onregte*, of verbogene naamvallen.

§. 150. De *eerste* naamval heeft den plaats, wanneer een perfoon, of eene zaak, als werkende, lijdende, wordende, zijnde, of aangesproken voorkomt. Hij drukt den perfoon, of de zaak, onmiddellijk en alleen voor zich zelve uit, zonder enige

ver-

verbinding met, of betrekking op iets anders aan te duiden, bijvoorbeeld: *het kind loert*, *de klok slaat*, *de hand wordt geslagen*, *de deugd bezit* enz. 3. *de waarheid is kenbaar*, *man's o heldenmaad!* enz. Ook in het meervoud: *de kinderen lezen*, *de klokken slaan* enz.

§. 151. De tweede naamval is die, welke de betrekkingen der zelfstandige naamwoorden op elkander aanwijst, en de zelfstandige naamwoorden samen voegt. Zoo menigvuldig nu de gesteldheden der dingen en derzelver betrekkingen op elkander zijn, zoo menigvuldig zijn ook de gevallen, waarin een zelfstandig naamwoord den *tweeden* naamval maect aannemen.

§. 152. Ingevolge hiervan, komt de *tweede* naamval voor, 1. als werkende oorzaak: *Gods geboden*, *Dauids psalmen*, *het wenk mijner handen* enz.; 2. als het eigendom en de bezitting: *de heer des huizes*, *de bezitter eens graessen vermogens* enz.; 3. als de tijd en plaats van het aanweezen eens dings: *de zeden van dezen eeuw*, *de aangenaamheid dezer landhoeve* enz.; 4. als het geheel, waarvan deelen genomen zijn: *een glas wijns*, *ene menigte volks*, *wainig zoets* enz.; 5. als maat en tijd aanduidende: *een duim grond*, *twee uren gaans* enz.; 6. in plaats van de voerzetselen *van*, of *ander*: *nieroand ommer*, *de beste der menschen* enz.; 7. voor somnige bijvoegelijke naamwoorden: *des doods schuldig*, *der moeste waerdig* enz. Eindelijk bij eenige werkwoorden, als:

* N E D E R D U I T S C H E

en zich eener zaak schamen, voornemens zijn enz.

§. 153. In plaats van den tweeden naamval, bediempt men zich dikwerf van het voorzetsel *van*, en zegt: *eene teekening van Rubbens, een lierzang van Klopstock, de keizerin van Rusland, de psalmen van David* enz., terwijl *een lierzang Klopstocks, de keizerin Ruslands* enz.; in den gewonen schriftstijl, buiten gebruik, doch in poezij, mischien, te dulden is. In den verheven stijl, zegt men *Davids psalmen* enz.

§. 154. In sommige gevallen wordt het voorzetsel *van* altijd gebruikt, bij voorbeeld, 1. wanneer geslacht, afkomst en Vaderland aangewezen worden: *een mensch van geringe afkomst, een Amsterdammer van geboorte* enz.; 2. wanneer de stof genoemd wordt, waaruit iets gemaakt is: *eene doos van zilver, een ring van goud* enz.; 3. wanneer ouderdom, grootte, gewigt en waarde bepaald worden: *een kind van twee jaren, een ton van twintig emmeren, een man van groote verdiensten* enz.

§. 155. De mannelijke en onzijdige zelfstaandige naamwoorden ontvangen *en*, of *s*, als: *mensch, des menschen, heer, des heeren, graaf, des graven, hart des harten* enz.; *man, des mans, kind, des kindes, zoon, des zoons, broeder, des broeders, vader, des vaders, Hendrik, Hendriks, Jakob, Jakobs*; terwijl van het woord *huis*, *des huizes*, van *geest*, *des geestes* komt.

§. 156. De *s* schijnt, over het algemeen, oorspron-

spronkelijk, het hoofdteeken des *tweeden* naamvals geweest te zijn, zoo wel in vrouwelijke als mannelijke en onzijdige naamwoorden, waarvan ook duidelijke sporen in oude aanverwante talen te vinden zijn. Van hier, dat wij nog zeggen en schrijven *Charlottes, Marias beeldenis, Moeders zuster, zusters dochter, dochters kind*; en in zamenstelling *stadspoort, zonsoudergang* enz.

§. 157. Het taalgebruik veroorlooft ook, achter vrouwelijke zelfstandige naamwoorden, in den *tweeden* naamval, de zachte *e* te voegen, als: *de schoonheid dier vrouwe, de grond dezer stelling*; en zoo in vele andere woorden, wanneer namelijk die achtervoeging strekken kan, om de vloedbaarheid en weluidendheid te bevorderen, terwijl dit echter altoos met zekere spaarzaamheid, en niet dan in den deffigen stijl, behoort te geschieden.

§. 158. Om den aard en de noodzakelijkheid des *tweeden* naamvals nader te doen blijken, dient het volgende. Hadden wij dezen naamval niet, dan zouden wij, om het gebrek daarvan te vergoeden, eene onaangename omschrijving moeten te hulp roepen; bij voorbeeld: *de zoon, dien de veldoverste geteeld heeft, gaf den burgeren, welke in de stad wonen, bewijzen, dat hij welgevallen aan hen had.* Om deze langwijligheid te vermijden, verkiest de taal eenen veel korteren weg, door middel van den *tweeden* naamval, en zegt, in plaats van *de zoon, dien de veldoverste geteeld heeft, de zoon die veldoversten*;

sten; in plaats van den burgeren, welke in de stad woenen den burgeren der stad; in plaats van bevestigheit, dat hij welgevallen aan hen had bewijzen zijns welgevallens. En dus krijgen wij de volgende korte en volledige bewoording: *de zoon des veldoversten gaf den burgeren der stad bewijzen zijns welgevallens.*

§. 159. De handelingen eens redelijken wezens hebben niet alleen een voorwerp, waartoe zij overgaan; maar ook een einde, waartoe zij geschieden. Zoo zegt men, bij voorbeeld, *ik snijd mij vleesch*; terwijl *ik* het handelende wezen, *snijd* de handeling, *vleesch* het voorwerp, en *mij* het doel der handeling is. En dit doel der handeling is de *derde* naamval.

§. 160. Deze naamval wordt derhalve vereischt, wanneer aan eenen persoon, of eene zaak, iets gegeven, aangeboden, toegeschikt, of ontnomen wordt; of wanneer ten gevalle, ten voordeele, of nadeele van dezelve iets geschiedt; of wanneer iets gezegd wordt, aan dezelve gelijk of ongelijk te zijn, als *geef hem zijn geld, ontnem hem zijnes, dees is hem gelijk, iemand iets beloven, iemand iets misgunnen; — deze spijs is zwakken menschen schadelijk* enz. In plaats van dezen *derden* naamval wordt dikwerf het voorzetsel *aan* of *voor* gebezigd: *aan iemand iets beloven; misgunnen* enz.; *deze spijs is voor zwakke menschen schadelijk* enz.

§. 161. De *derde* naamval ontvangt wel eens, in alle geslachten, doch mede niet dan in den def-

deftigen stijl, de zachte *e* achter aan, als: *Gode, den manne, zijner zorge toevertrouwd*; terwijl de onzijdige woorden, even als de mannelijke, *den, of eenen*, voorop nemen, als: *den volgenden geslachte* enz.

§. 162. Sommige handelingen gaan niet tot iets anders over, maar zijn veeleer eene beweging in zich zelve, als: *ik ga, ik kom* enz. Andere handelingen kunnen niet zonder een voorwerp gedacht worden, waartoe zij zich bepalen. En dit voorwerp eener handeling is juist dat geen, wat wij den vierden naamval noemen. Wanneer men, bij voorbeeld, zegt: *de vreugd overwint de droefheid*, en omgekeerd: *de droefheid overwint de vreugd*, dan staat *droefheid* eerst, als het voorwerp der handeling, in den vierden, en vervolgens, als de handelende perfoon of zaak, in den eersten naamval; schoon in beide gevallen de woorden *vreugd* en *droefheid* onveranderd blijven.

§. 163. Doch, om den aard des vierden naamvals nog duidelijker te leeren kennen, moeten wij ons denzelfden in vergelijking met den *derden* naamval voorstellen. Wanneer men zegt: *de man snijdt zich*; dan is *zich* het voorwerp der handeling, of de vierde naamval. Wanneer men daarentegen zegt: *de man snijdt zich brood*; dan is *brood* het voorwerp der handeling, of de vierde, en *zich* het doel der handeling, of de derde naamval.

§. 164. De vierde naamval wordt ook door de voorzetsels beheerscht, als: *aan huis, in de stad komen, aan den wand kleven, naar den tuin gaan*,

NEEDERDUITSCHJE

in de kamer wandelen, op eenen boom zitten, de hand over iets uistrekken, over de tafel liggen, langs het strand rijden, tegen den muur gaaijen, van iemand afhangen, iets met aandoening ges. waarworden enz. Zie verder bij de VOORZETSLS.

B. OVER DE LIDWOORDEN.

§. 165. Wij laten de lidwoorden op de zelfstandige naamwoorden, als onmiddellijk tot dezelve behorende, volgen, schoon zij anders onder de kleinere rededeelen moesten gerangschikt worden. Zij zijn twee in getal, namelijk het bepalende *de*, en het niet bepalende *een*. Zij zijn van uitnemenden dienst, om de meerdere of mindere bepaaldheit van den zin der zelfstandige naamwoorden te doen kennen, en zetten dus onzer tale eene maat van duidelikeit en juistheid bij, door welke zij zich van andere talen, welke deze lidwoorden missen, op eene zeer voordeelige wijze, onderscheiden; terwijl zij tevens het geslacht der naamwoorden aanwijzen.

§. 166. Het lidwoord *de* draagt den naam van *niet bepalend*, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, algemeen en zonder bepaling maat. *De* wordt het *bepalende* lidwoord genoemd, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, bepaalt en duidelijk aanwijst, als: *geef mij het boek*, namelijk dat boek, waarvan wij gesproken hebben, in onderscheiding van alle andere boeken.

§. 167.

§. 167. Wanneer ik daarentegen zeg: *geef mij een boek*; dan spreek ik onbepaald, en laat de keus, welk boek (men mij wil geven) geheel vrij, indien men mij slechts dat geeft, het welk ik mij, onder den naam van *boek*, voorstel.

§. 168. Nog sterker vallen de verschillende zinsbepalingen, door middel van de lidwoorden, in het oog, wanneer wij twee zelfstandige naamwoorden bijeen voegen; terwijl daardoor eene zeer aanmerkelijke verscheidenheid van zin veroorzaakt wordt, bij voorbeeld: *een zoon eens konings* — *een zoon des konings* — *de zoon eens konings* — *de zoon des konings*; welke vier verschillende beteekenissen alleen uit de plaatsing van de lidwoorden ontstaan (*).

§. 169. Deze lidwoorden zijn, even als de zelfstandige naamwoorden, ja meer dan die, voor verbuiging, of verandering in naamvallen vatbaar. De verbuiging geschiedt, op de volgende wijs:

<i>De</i>		
Enkelvoud.		
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1 <i>De,</i>	<i>De,</i>	<i>Het,</i>
2 <i>Des,</i>	<i>Der,</i>	<i>Des,</i>
3 <i>Den,</i>	<i>De, der,</i>	<i>Den, het,</i>
4 <i>Den.</i>	<i>De.</i>	<i>Het.</i>

Meervoud.		
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
<i>De,</i>	<i>De,</i>	<i>De,</i>
		<i>Der,</i>

(*) Zie ook L. TEN KATE, D. I., bl. 343 en verv.

§. 171. De van werkwoorden afgeleide deelwoorden, zoo bedrijvende als lijdende, behooren mede tot de bijvoegelijke naamwoorden, en worden op dezelfde wijs als die gebezigd, bij voorbeeld: *lopend, loopende, zingend, zingende* enz.; *bemind, geleerd, geliefd* enz.; *een loopend paard, het spelende kind, de zingende vogel, een beminnend en bemind man, eens beminnenden en beminden mans — eene beminnende en beminde vrouw, eener beminnende en beminde vrouw — een beminnend en bemind kind, eens beminnenden en beminden kinds* enz. Zoo ook in samenstelling *menschlievend* enz.

§. 172. Zij dragen den naam van *bijvoegelijke* naamwoorden, omdat zij bij de naamwoorden gevoegd worden, en tot dezelve behooren. Wanneer men, bij voorbeeld, zegt: *de dappere krijgsman*, dan is *dapper* een bijvoegelijk naamwoord, als de hoedanigheid des krijgsmans aanduidende.

§. 173. De afgeleide, of zamen gestelde, bijvoegelijke naamwoorden hebben verschillende uitgangen. De voornaamste zijn: *baar, ig, lijk, loos, zaam, achtig, haftig*.

§. 174. De uitgang *baar*, afkomstig van het werkwoord *baren, beren*, dat is dragen, voortbrengen, is zeer gemeen in bijvoegelijke naamwoorden. Bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, heeft dezelve eenen werkenden zin, als: *vruchtsbaar, wonderbaar, blijbaar* enz. Doch achter het zakelijke deel eens werkwoords komende, heeft dezelve eenen lijdenden

zijn en beteekent zoo veel als *dat kan worden*, ge-
lijk blijkt uit *ceetbaar*, *leverbaar*, *laesbaar*, *karf-
baar* enz.

§. 175. De uitgang *ig*, welke mede dikwerf in
bijvoegelijke naamwoorden voorkomt, geeft den
aard van, of eene geneigdheid tot iets te kennen,
als blijkt in *levendig*, *haastig*, *willig* enz., ont-
fercheiden van de deelwoorden *levende*, *haastende*,
willende enz., welke de dadelijke werking aandui-
den. Even blijkbaar is de opgegevene kracht van den
uitgang *ig* in *hoofdig*, *handig*, *lijvig*, *moodig*
enz.

§. 176. De uitgang *lijk*, afkomstig van *lijken*,
gelijken, duidt bij zelfstandige of bijvoegelijke
naamwoorden geslakt, het wezen, of den aard
der zaak aan, als: *goddelijk*, *vorstelijk*, *eerlijk*,
ziekelijk, *armelijk*, *gaetijk* enz. Bij het zakelijke
deel van werkwoorden gevoegd, drukt het de zin-
eens werkwoords uit, als: *behagelijk*, *bedruga-
lijk* enz.; of de mogelijkheid van dezelve, als: *ster-
felijk* enz. Andere bijvoegelijke naamwoorden, die
lijk uitgaande, hebben nog andere betekenissen.

§. 177. De uitgang *loos*, ontleend van den on-
volmaaktverleden tijd, *loor*, *loos*, *verloor*, *verloos*,
van het oude *lieren*, *liezen*, nu *verliezen*, geeft
eene berooving of ontbering te kennen; en komt toe
achter zelfstandige naamwoorden, als: *gebloeis-
moedeloos*, *zorgeloos*, *kinderloos*, *hulpeloos*, *vrudd-
zeloos* enz., of achter het zakelijke deel eens werk-
woords, als: *reddeloos*, *storeloos* enz.

§. 178. De uitgang *zaam*, achter een zelfstandig naamwoord gevoegd, heeft de beteekenis van gelijkheid, ook van geneigdheid tot iets, als: *achtzaam*, *deugdzaam*, *grouwzaam* (van het oude *grouw*, voor *grouwel*) enz.; achter het zakelijke deel eens werkwoords geplaatst, duidt deze uitgang de geschiktheid, of het vermogen van iets te doen aan, als: *leerzaam*, *groeizaam*, *verdraagzaam* enz.

§. 179. De uitgang *achtig* drukt eenige gelijkheid, of overeenkomst uit, en dient, om aan te duiden, dat de zaak als zoodanig geacht, of daarvoor moet gehouden worden, als: *aardachtig*, *witachtig*, *zwartachtig* enz., welke den klemtoon op het naamwoord, of de eerste lettergreep, ontvangen. *Deelachtig*, *waarachtig*, *woonachtig*, daarentegen, zijn voor *deelhaftig*, *waarhaftig*, *woonhaftig*, beteekenen, eigenlijk, *deel hebbende*, *het ware hebbende*, *woon hebbende*, en ontvangen den klemtoon op den uitgang.

§. 180. De uitgang *haftig* duidt aan, dat iets waarlijk de eigenschap eener zaak heeft; van het oude *havan*, nu *hebben*, nog overig in *handhaven*. De daardoor gevormde bijvoegelijke naamwoorden zijn bij ons: *ernsthartig*, *heldhartig*, *krijghartig*, *manhartig*, *naamhartig* enz.; in alle welke woorden de nadruk der uitpraak op den uitgang valt, even als in die, welke *vochtig*, voor *haftig*, hebben.

§. 181. Nog dient hier iets van den uitgang *sch*, bij verkorting voor *isak*, gezegd te worden, als

Zijnde een zeer gemeenzame uitgang van bijvoegelijke naamwoorden; het zij van andere bijvoegelijke, het zij van zelfstandige naamwoorden afkomstig, als: *grootsch* van *groot*, *zeggisch* van *zegt*, *trotsch* van *trots*, *aardsch* van *aarde*, *daagsch* van *dag*, *Rotterdamfch* van *Rotterdam*, en vele anderen. De flagelijkfche uitpraak laat hier wel, veelal, de eekole; hooren, waarom men, hiermede overeenkomstig, ook wel *aardfe*, *Rotterdamfe* fchreef; doch deze fchikking naar de spreektaal is, in den fchrijfftil, voorlang reeds afgekeurd, en men fchrijft *aardsch* enz. (*).

§. 182. Ook worden bijvoegelijke naamwoorden, door middel van den uitgang *de* en *fe*, van de hoofdetaten afgeleid, als: *de eerfte*, *tweede*, *derde*, *viende*, *twintigfte*, *honderdfe*, *duizendfe* enz. Zoo ook worden, door middel van *lei* en *hande*, van de bepaalde en onbepaalde telwoorden afgeleid *eenerlei*, *tweederlei*, *tienderlei*, *honderderlei*, *zesderhande*, *tienderhande*, *allerlei*, *menigerlei*, *veelerhande* enz.; insgelijks de met *voudig* zamen geftelde *eenvoudig*, *viervoudig*, *veelvoudig*, *meervoudig* enz.

§. 183. Eindelijk behoort tot de befchouwing van den aard der bijvoegelijke naamwoorden, *de wijze*, *de geleerde*, *de fchoone* (eene vrouw), *het fchoone*, *het goede*, *het kwade*, of *een goed*, *een*

(*) Zie *Verhandeling over de Nederd. fpraak*, door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, bl. 229.

den kwaad enz. Zoo zegt men ook: *het barmhertigste dezer deugd* — *het aandoenlijkste diefsche gebeurtenis* enz.

2. Het geslacht, getal, en de verbuiging van de bijvoegelijke naamwoorden.

§. 184. De bijvoegelijke naamwoorden zijn mannelijk, vrouwelijk en onzijdig, hebben een meervoudig getal, en worden in de gewone naamvalken verbogen, zich in dit alles schikkende naar de zelfstandige naamwoorden, tot welke zij behooren, of die er onder verstaan worden; welk alles uit de voorbeelden van verbuiging genoegzaam zal blijken.

§. 185. Intuschen is het van belang te weten, welke regels men in de plaatsing van *de* achter bijvoegelijke naamwoorden, met zelfstandige vereenigd, te volgen hebbe; zij zijn hoofdzakelijk deze: 1. bij die van het vrouwelijke geslacht, het zij er een lid- of voornaamwoord vooraf ga, of niet: *eene groote tafel, die dankbare dochter, o lieve Moeder!* enz. 2. bij die van het mannelijke geslacht vindt de *e* mede plaats in den eersten naamval, als: *groote dienst; ook wanneer ons bepalend lidwoord de, of de voornaamwoorden die, mijn* vooraf gaan, als: *de wijze man, die sterke jongen* enz. (*); 3. insgelijks bij de onzijdige bijvoegelijke naamwoorden, wanneer ons *het, dit,*

(*) En derhalve ook, wanneer iemand aangesproken wordt: *was begeert gij, brave Man? Groote Jongen! Speelt gij nog?* Of aan het hoofd van eenen brief: *waarde Broeder! Zeer geachte vriend! niet waard Broeder!* enz.

den, *afmits*, den vrooloopt den, *als*: *den 100*
den kind, *dit* of *den sterke vader*. Sommigen
 brengen hiertoe ook de bezittelijke voornaamwoorden
den mijn, *om*, *zijn*, *hun* enz., en willen, dus,
 dat men, bij voorbeeld: *mijn lieve kind* schrijve,
 doch verkeerdlijk, dewijl men nimmer zal zeggen
zijn wreede geweld, *mijn scherpe zwaard* enz.,
 maar wel *zijn wreed geweld* enz.

§ 186. Het spreekt van zelf, dat deze regels al-
 leenlijk in zoo verre gelden, als de vloeibaarheit en
 welluidandheit zich daartegen niet verzetten. In-
 mers, men zegt en schrijft, overeenkomstig hiertoe,
 de *zonnevloed* *verordening*, maar in tegendeel,
 zoudens *een verhevene verordening*, omdat
hardvaane moeilijk uit te spreken is en een wanseluid
 veroorzaakt. Zoo zegt men ook, *overvloedig*, *over-
 rigtaten*, *calmagelaten*, *gedichten*, *het onbezonnen* en
onbezonnen *gedrag*, waarvan, in het laatste voor-
 beeld, het eerste het verkieslijkste is.

§ 187. De onzijdige bijvoegelijke naamwoorden
merwerd, *duarentegen*, *de*, *er*, wanneer zij zonder
 lid, of voornaamwoord voorkomen, of het niet be-
 palende lidwoord *een* voorop hebben; bij voorbeeld;
zand, *een hoog huis*. Hetzelfde heeft plaats,
wanneer eenig, *zeke*, *menig*, *sommig*, of ook
mijn, *zijn*, *hun*, *om*, *haar*, vooraf gaan: als;
menig wenschelijk ding, *zeke zoet kind*, *mijn*,
een groot huis enz.

§ 188. Wanneer onze mannelijke bijvoegelijke
 naamwoorden achter het lidwoord *een*, of ook ach-
 ter

ter *eenig*, *zeker*, *menig*, of *sammig*, komen, behouden of verwerpen zij de *e*, naar eisch van het zelfstandige naamwoord, waartoe zij behooren. Ter nadere verklaring van dezen regel, dient het volgende: zoodanige persoonlijke naamwoorden van het mannelijke geslacht, welke eenen ambtenaar, bedrijver, bestierder, of dienaar aanduiden, op *er*, *aar*, *ier*, of *ing* uitgaan, als: *arbeider*, *leeraar*, *hovenier*, *hoveling*, als mede onze woorden *koning*, *vorst*, *admiraal*, *prins*, *overste*, *heer*, *meester*, *knecht*, *onderdaan*, *vriend*, *vijand*, *huisvader*, gelijk ook *man* en *mensch*, alle deze vereischen, dat hunne bijvoegelijke naamwoorden, wanneer zij op hunne werking, en niet op den persoon zien, zonder *e*, met hun lidwoord, onverbuigelijk, even als bijwoorden, komen. Zoo zegt men, bijvoorbeeld: *een groot krijgsman*, voor iemand, die als krijgsman groot is; *een goed koning*, voor iemand, die als koning wel regeert; *een sterk looper*, voor iemand, die sterk loopt. Zoo ook: *niet een eenig vlugschrijver*, *zeker kundig schilder* enz. Het tegendeel hiervan heeft plaats, wanneer het bijvoegelijke naamwoord niet op de werking maar op zekere hoedanigheid, of eigenschap des perfoons zijn opzigt heeft, als: *een groote krijgsman*, dat is een krijgsman, die groot van gestalte is; *zekere sterke looper*, dat is zekere looper, die sterk van ligchaam is; in welk geval het bijvoegelijke naamwoord met zijn lidwoord in alle naamvallen verbogen wordt.

bij voorbeeld: *hij zag eenen grooten krijgsman naar de vreden; hij is de onderdaan van eenen goeden koning enz.* (†)

§. 189. Sommige bijvoegelijke naamwoorden worden niet verbogen, maar blijven, in alle naamvallen, onveranderd. Daartoe behooren, 1. *allerlei, velerlei, allerhande, velerhands*; bij voorbeeld: *geschriften van allerlei aard; velerlei soorten van appelen; allerhande menschen enz.*; 2. zulke, welke de stoffen der dingen aanduiden, en daarom stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden genoemd worden, als: *gouden, zilveren, tinnen, koperen, ijzeren, houten marmeren enz.*; bij voorbeeld: *een zilveren lepel, zilveren lepels; eene marmeren tafel, marmeren tafels; een zijden, wollen kleeid, zijden, wollen kleeden enz.*; 3. die, welke van een land, of eene stad, ontleend zijn, en op er uitgaan, als: *Straatsburger snuif, Hamburger rib, Amsterdammer schippers enz.*

§. 190. Wanneer telwoorden, tot bijvoegelijke naamwoorden gevormd, ter vermeerdering van het getal, met andere telwoorden verbonden worden, wordt het laatste alleen verbogen, terwijl de overige onveranderd blijven, als: *de een en dertigste — de drie honderd zes en veertigste — de zeven duizend acht honderd negen en zestigste — den honderd drie en veertigsten psalm, enz.*

1840 1850 1860 1870 1880 1890 1900 1910

(†) Zie ook L. TEN KATE, Deel 2, bl. 368 en verv.

§. 191. De bijvoegelijke naamwoorden, behalve hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, of, door het werkwoord *zijn*, of *worden*, van dezelve afgescheiden zijnde, lijden geene verbuiging, en worden als bijwoorden gebezigd; zoo zegt men, bij voorbeeld: *die man, die vrouw is schoon* — *die mannen, die vrouwen zijn schoon*, niet *schoone*; *Pieter wordt groot*, niet *grootte*. Zoo ook, wanneer het werkwoord *zijn* verzwegen wordt: *menschen, afgerigt op schelmstukken*, niet *afgerigte*, naardien afgerigt voor een bijwoord komt, en zijnde daaronder verstaan wordt. Het is intuschen kennelijk genoeg, wanneer de bijvoegelijke naamwoorden als ware bijwoorden voorkomen, indien zij namelijk tot het werkwoord, en niet zoo zeer tot den persoon, of de zaak, of tot het zelfstandige naamwoord, in betrekking staan, bij voorbeeld: *deze paarden zijn sterk*; hier behoort *sterk* eigenlijk tot *paarden*, en is dus een onverbogen, of als bijwoord gebezigd, bijvoegelijk naamwoord; maar: *deze paarden loopen sterk*; hier behoort *sterk* tot *loopen*, en beteekent zoo veel als *op eene sterke wijs*; waarom het hier ook een waar bijwoord is. Zie verder bij de BIJWOORDEN (*).

3. Trappen van vergelijking.

§. 192. De bijvoegelijke naamwoorden hebben twee trappen van vergelijking, den *vergrootenden*

(*) Zie ook *Lezels KATE*, D. L., bl. 648 en 679.

N E D E R D U T S C H E

en, *overtreffende trap*, wordende de deelfte door bijvoeging van *er*, de laatste door bijvoeging van *st*, samen getrokken *st*, gevormd, als *hoog*, *hoogst*, *hoger*, *hoogste*, *ouder*, *ouders*, *ouderling*, *ouderling*, *ouderling*, enz.

§. 193. Ook hebben de deelfwoorden, even als alle andere bijvoegelijke naamwoorden, hunne trappen van vergrooting, in zoo verre, namelijk, als hunne beteekenis en het gebruik die veroorloven. Zoo zegt en schrijft men, bij voorbeeld: *een sprekender*, en *het sprekendste bewijs* — *een dringender*, en *de dringendste nood* — *drukkender* en *de drukkendste zorgen* enz. *Beminnen*, *haten* enz. lijden deze vergrooting bij hunne bedrijvende deelfwoorden niet. *Bemind*, *gehaat*, daarentegen, hebben *beminder*, *gehaater*, *bemindste*, *gehaatste*.

§. 194. De *vergrootende trap* bepaalt de grootheid der hoedanigheid, welke een bijvoegelijk naamwoord aan iets toekent. Men vergelijkt eene zaak met eene andere, schrijft aan dezelve eene hoedanigheid boven de andere toe, en zegt, bij voorbeeld: *de roos is schooner, dan vele andere bloemen*. *Mijn was uitsprekender, dan Cicero's*.

§. 195. De *overtreffende trap* verheft de hoedanigheid eener zaak boven al de overige van hare soort, of van eene zekere soort: *de grootste stad*, *het sterkste paard*.

§. 196. Men heeft wel eens beweerd, dat de *vergrootende trap* der bijvoegelijke naamwoorden, door al de geslachten, in het enkel- en meervoudige geslacht, niet met eenige veranderingen in de vorming, en in de beteekenis, is veranderd.

tal, onverbogen moet blijven; doch de aard der bijvoegelijke naamwoorden pleit ten sterkste voor de verbuiging zoo wel van den *vergrootenden* als van den *overtreffenden* trap, welke altoos behoort plaats te hebben, wanneer de welluidendheid dezelve niet verbiedt. Men zegge derhalve: *ik klon eerst op eenen hoogen, daarna op eenen hoogerem, en eindelijk op den hoogsten berg*; maar niet: *ik heb nooit eenen ondragelijkeren, of hatelijkeren man gezien*; het welk men liefst bij verkorting uitdrukt: *ik heb nooit een' ondragelijker, of hatelijker man gezien*.

§. 197. In sommige gevallen wordt de vergroo- tende en overtreffende trap niet door verandering van de uitgangen, maar door middel van de woorden *meer* en *meest* gevormd, als: *meer doordrongen, meest doordrongen, meer gedachtig, meest gedachtig, meer waar, meest waar*.

§. 198. Voor den *overtreffenden* trap wordt dikwerf nog de tweede naamval *aller* gevoegd, als: *allergrootst, allerschoonst, allerslechtst* enz.; en dit geschiedt, om de hoedanigheid, welke door het bijvoegelijke naamwoord aangeduid wordt, tot den hoogsten trap van grootheid te verheffen, dewijl, bij voorbeeld, van *tien geleerden* wel *vier* de geleerdste van de overigen kunnen wezen; maar altoos slechts *een* de allergeleerdste; dat is de geleerdste onder allen, is.

§. 199. Bij zamen gestelde bijvoegelijke naamwoorden, geschiedt de vergroo- ting alleen aan het laatste,

en

DE NEDERDUITSCHEN

en niet aan het eerste woord; als: *volkomen*, *welkommer*, *welkomens*; *welluidend*, *welluidender*, *welluidends*; *goedhartig*, *goedhartiger*, *goedhartigst*; enz. niet *volderkomen*, *beterluidend*.

§. 200. Dezelfde regelmaat pleit voor *goedkoop*, *goedkoopst*, als de vergrootende en overtreffende trap van *goedkoop*, schoon velen daarvoor *beterkoop* en *bestkoop* hebben willen invoeren. Immers, *goed* is in de zamenstelling onverbuigelijk, en men zegt in het meervoud niet *goedkoop waren*, maar *goedkoopere waren*; waaruit blijkt, dat *koop* en niet *goed* verbogen wordt; derhalve ook *goedkooper*, *goedkoopste*.

§. 201. Sommige bijvoegelijke naamwoorden vinden, uit hoofde van hunne beteekenis, geene vergrooting, als: *de eerste*, *de tweede*, *de derde*, *schriftelijk*, *mondelijk*, *vierkant*, *zesjarig*, *achtzijdig* enz.; ook die, welke geene verbuiging in het geheel hebben, als: *allerlei*, *velerhande*, *gouden*, *witveren* enz.; en eindelijk zulke zamen gestelde bijvoegelijke naamwoorden, welke eerste gedeelte reeds zoo naauwkeurig bepaald is, dat geene vergrooting daarbij meer gedacht kan worden, als: *beendroeg*, *koolzwart*, *sneeuwwit*, *ijskoud*, *bloedlaauw*, *ijzersterk* enz.; want hoe zou men *sneeuwwitter*, *ijskoudere*, *ijzersterkst* enz. kunnen zeggen, daar men zich onder de beeldelijke uitdrukking *sneeuw*, *ijs* en *ijzer*, reeds eenigzins, den hoogsten trap van *witheid*, *koude* en *sterkte* voorstelt?

§. 202. Eenige bijvoegelijke naamwoorden hebben eene

eene onregelmatige vergrooting, als: *goed, beter, best, veel, meer, meest, weinig, minder, minst*. En deze onregelmatige vergrooting ontflaat daaruit, dat het eene of andere gedeelte dier woorden in onbruik geraakt is. Zoo is van *goed, goeder, goedst*, of *goedst*, van *veel, veelder, veelst*, alleen de stellende — van *bet, beter, betest*, of *best*, zoo ook van *min, minder, mindest*, of *minst*, van *mee, meer, meest*, alleen de vergelijkende en overtreffende trap overig, terwijl *weinig, weinigt* nog in gebruik is. Bij andere bijvoegelijke naamwoorden is slechts de *overtreffende* trap gebruikelijk, als: *uiterst, achterst, benedenst, bovenst, onderst: aan de uiterste grenzen, in de achterste kamer enz.*

§. 203. Schoon de beteekenis van vele bijvoegelijke naamwoorden door derzelver vergrooting scheinverminderd te worden, als: *klein, kleiner, kleinst, jong, jonger, jongst* enz., zoo ontflaat zulks uit de beteekenis zelve, en niet uit de verbuiging, welke eene ware vergrooting blijft; want *kleiner* vergroot het denkbeeld van *klein* enz. Moet de beteekenis merkelyk verminderd worden, dan bedient men zich van eene omschrijving, met het bijwoord *minder*, als: *Cajus is minder geleerd, dan Titius.*

N E E R L A N D S C H E

4. Voorbeelden van verbuiging van zelfstandige naamwoorden met hunne lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden.

§. 204. Met een lidwoord.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De leeuw,</i>	<i>De daad,</i>	<i>Het veld,</i>
2. <i>Des leeuws,</i>	<i>Der daad,</i>	<i>Des velds,</i>
3. <i>Den leeuw,</i>	<i>De, der daad,</i>	<i>Den veld,</i> <i>het veld,</i>
4. <i>Den leeuw.</i>	4. <i>De daad.</i>	4. <i>Het veld.</i>

Meervoudig

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De leeuwen,</i>	<i>De daden,</i>	<i>De velden,</i>
2. <i>Der leeuwen,</i>	<i>Der daden,</i>	<i>Der velden,</i>
3. <i>Den leeuwen,</i>	<i>De, der daden.</i>	<i>Den velden,</i>
4. <i>De leeuwen.</i>	<i>De daden.</i>	<i>De velden.</i>

§. 205. Met een lidwoord en bijvoegelijk naamwoord.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De schoone inktkoker,</i>	<i>De breede deur,</i>	<i>Het dikke boek,</i>
2. <i>Des schoonen inktkokers,</i>	<i>Der breede deur,</i>	<i>Des dikken boeks,</i>
3. <i>Den schoonen inktkoker,</i>	<i>De, der breede deur,</i>	<i>Den dikken boeks,</i> <i>het dikke boek,</i>
4. <i>Den schoonen inktkoker.</i>	<i>De breede deur.</i>	<i>Het dikke boek.</i>

Meer-

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De schoone inktkokers,</i>	<i>De breede deuren,</i>	<i>De dikke boeken,</i>
2. <i>Der schoone inktkokers,</i>	<i>Der breede deuren,</i>	<i>Der dikke boeken,</i>
3. <i>Den schoonen inktkokers,</i>	<i>De, der breede deuren,</i>	<i>Den dikken boeken,</i>
4. <i>De schoone inktkokers,</i>	<i>De breede deuren,</i>	<i>De dikke boeken,</i>

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Een hooge berg,</i>	<i>Eene klare waarheid,</i>	<i>Een helder licht,</i>
2. <i>Eens hoogen bergs,</i>	<i>Eener klare waarheid,</i>	<i>Eens helderen lights,</i>
3. <i>Eenen hoogen berg,</i>	<i>Eener, eene klare waarheid,</i>	<i>Eenen helderen lichte, een helder licht,</i>
4. <i>Eenen hoogen berg,</i>	<i>Eene klare waarheid,</i>	<i>Een helder licht,</i>

§. 206. Met een onveranderlijk bijvoegelijk naamwoord en het niet bepalende lidwoord:

Mannelijk.	Enkelvoudig.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Een koperen ketel,</i>	<i>Eene zijden kous,</i>	<i>Een houten dekfel,</i>	
2. <i>Eens koperen ketels,</i>	<i>Eener zijden kous,</i>	<i>Eens houten dekfels,</i>	

3. Eenen koperen ketel,	Eener, eene zijden kous,	Eenen, een houten deksel,
4. Eenen koperen ketel.	Eene zijden kous.	Een houten deksel.

Meervoudig met *de*.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De koperen ketels,	De zijden kousen,	De houten deksels,
2. Der koperen ketels,	De, der zijden kousen,	Der houten deksels,
3. Den koperen ketels,	Der zijden kousen,	Den houten deksels,
4. De koperen ketels.	De zijden kousen.	De houten deksels.

§. 207. Met twee of meer bijvoegelijke naamwoorden voor een zelfftandig naamwoord.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De oude, goede man,	De zieke, zwakke vrouw,	Het lieve, gehoorzame kind,
2. Des ouden, goeden mans,	Der zieke, zwakke vrouw,	des lieven, gehoorzamen kinds,
3. Den ouden, goeden man,	De, der zieke, zwakke vrouw,	Den lieven, gehoorzamen kinde, het lieve, gehoorzame kind,
4. Den ouden, goeden man.	De zieke, zwakke vrouw.	Het lieve, gehoorzame kind.
- Meer-

Meervoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De oude, goede mannen,</i>	<i>De zieke, zwakke vrouwen,</i>	<i>De lieve, gehoorzame kinderen,</i>
2. <i>Der oude, goede mannen,</i>	<i>Der zieke, zwakke vrouwen,</i>	<i>Der lieve, gehoorzame kinderen,</i>
3. <i>Den ouden, goede mannen,</i>	<i>De, der zieke, zwakke, vrouwen,</i>	<i>Den lieven, gehoorzamen kinderen,</i>
4. <i>De oude, goede mannen.</i>	<i>De zieke, zwakke vrouwen.</i>	<i>De lieve, gehoorzame kinderen.</i>

§. 208. Wij hebben boven (§. 183) gezegd, dat de bijvoegelijke naamwoorden somwijlen de plaats der zelfstandige naamwoorden bekleeden. Thans voegen wij hier bij, dat zij, in dat geval, even als de zelfstandige naamwoorden, verbogen worden. Het gebruik heeft hieromtrent, ten aanzien van het *meervoud* van alle bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden, welke op geen voorafgaand zelfstandig naamwoord betrekking hebben, volkomen beslist, en men zegt, genoegzaam zonder uitzondering, *de vromen, de geleerden, de armen, de rijken, de zieken, de gezonden, de dooden, de levenden, de magtigen dezer aarde, de schoonen (schoone vrouwen)* enz.; als mede *sommigen, anderen* enz.; doch in opzigt tot het mannelijke ge-

flacht in het *enkelvoud*, wil het gebruik geheel anders, in geval namelijk, een mannelijke persoon onder het bijvoegelijke naamwoord verstaan wordt, bij voorbeeld: *de vrome* (namelijk *man*), *des vromen* (*mans*), *den vromen* (*man*) enz.; — *de grootte en magtige dezer aarde*, *des grooten en magtigen dezer aarde*, *den grooten en magtigen dezer aarde* enz. Zoo ook: *de Almagtige* (namelijk *God*), *des Almagtigen*, *den Almagtigen* enz. Wijders: *hij sprak vrijmoedig*, *zoo wel met den vorst*, *als met den geringsten van deszelfs onderdanen*, dat is, *zoo wel met den vorst*, als met deszelfs geringsten onderdaan. *Ik heb het van Pieter en Willem gehoord*, *maar ik geloof zoo min den eenen als den anderen.* (*)

§. 209. Wanneer bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden op een vooraf gaand zelfstandig naamwoord betrekking hebben, het welk daaronder verstaan, en alleenlijk om eene lastige en onaangename herhaling te vermijden, weggelaten wordt, dan vereischen zij, ook in het *meervoud*, de gewone verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden, welke een zelfstandig naamwoord achter zich hebben. Overeenkomstig hiermede zegt men: *alle menschen moeten sterven*, *rijke zoo wel als arme* (namelijk *menschen*); en derhalve niet *rijken zoo wel als armen*. *Sommige wijsgeeren zijn van dit*, *andere* (namelijk *wijs-*

(*) Vergelijk BOLHUIS op KLAAS STIJL, bl. 95.

nijsgeeren), van een tegengeseld gevoelen; derhalve niet anderen.

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN,

1. Derzelver aard en getal,

§. 210. Om de namen der personen of zaken, welke voorwerpen der onderhandeling zijn, niet zoo dikwerf te herhalen, als de voorwerpen des gespreks genoemd moeten worden, zijn er woorden, welke de plaats der zelfstandige naamwoorden, die eenen persoon, of eene zaak aanduiden, vervangen, en den naam van *voornaamwoorden* dragen. Zij worden gemeenlijk in deze zes foorten verdeeld 1. *persoonlijke*: *ik, gij, hij* enz.; 2. *wederkeerends*: *zich, zijn* enz.; 3. *bezittelijke*: *mijn, uw*, enz.; 4. *vragende*: *wie, wat* enz.; 5. *aanwijzende*: *deze, die* enz.; 6. *betrekkelijke*: *die, welke* enz. Over iedere dezer foorten zullen wij straks afzonderlijk handelen.

§. 211. De voornaamwoorden duiden geene eigenschappen eener zaak aan, dewijl zij dan bijvoegelijke naamwoorden zouden wezen, maar zekere toevallige en veranderlijke betrekkingen, waarin dezelve zich op het tijdstip der handeling bevindt. De gene, die thans spreekt, en derhalve *ik* is, kan, in het volgende oogenblik, de aangesprokene persoon, en derhalve

gij, en, het daarop volgende oogenblik, de afwezende perfoon, of *hij*, *zij*, *het* zijn. Het geen tegenwoordig *mijn* is, kan straks *uw*, of *zijn* wezen. Dezelfde zaak, welke thans door *deze* aangeduid wordt, kan, een oogenblik daarna, *gens* zijn.

§. 212. Is zeker opzigt echter zijn de voornaamwoorden of zelfftandige, of bijvoegelijke naamwoorden. Als zelfftandige naamwoorden staan zij op zich zelven, en komen in de plaats van de namen der dingen, ten aanzien van hunne persoonlijke betrekking, als: *ik*, *gij*, *hij*, *het*, *mijnz.*, *het*, *uwe*, *de mijnen*, *de uwen*. Als bijvoegelijke naamwoorden, komen zij, in tweederlei opzigt, voor, of bij een zelfftandig naamwoord geplaatst, of als in betrekking staande tot een zelfftandig naamwoord; bij voorbeeld: *uwe kinderen leeren gemakkelijk*, *mijne niet*.

2. Persoonlijke voornaamwoorden.

§. 213. Alle zelfftandige dingen, levende of levenlooze, komen, in de taal, als werkende wezens voor: *de winter nadert*, *het vuur brandt* enz.; en daarom kunnen ook levenlooze dingen als *personen* voorkomen. Deze personen zijn, eigenlijk, drierlei; 1. de perfoon, die spreekt; 2. de perfoon, tot welken gesproken wordt; en eindelijk, de perfoon (of zaak), van welken men spreekt. Zij zijn of

of enkelvoudig, of meervoudig; waarom ook voor beide getallen voornaamwoorden plaats vinden.

§. 214. De *eerste*, of sprekende persoon wordt, in het Nederduitsch, uitgedrukt door *ik* (in het meervoud *wij*); de *tweede*, of aangefprokene persoon (in het enkel- en meervoud), door *gij*; de *derde* persoon, of die, van welken gesproken wordt, door *hij*, *zij*, *het* (in het meervoud *zij*), *men*, *iemand*, *niemand*. Derzelve verbuiging is deze:

Enkelvoud.

Eerste persoon.

- 1 *Ik*,
- 2 *Mijns (van mij)*,
- 3 *Mij (aan mij)*,
- 4 *Mij*.

Tweede persoon.

- Gij*,
- Uws (van u)*,
- U (aan u)*,
- U*.

Meervoud.

- 1 *Wij*,
- 2 *Onzer (van ons)*,
- 3 *Ons (aan ons)*,
- 4 *Ons*.

- Gij*,
- Uwer (van u)*,
- U (aan u)*,
- U*.

Derde persoon.

Mannelijk.

- 1 *Hij*,
- 2 *Zijns (van hem)*,

Vrouwelijk.

- Zij*,
- Harer (van haar)*,

Onzijdig.

- Het*,
- Van het*,

G 4

3 *Hem*,

29 N E D E R D U I T S C H E

3. *Hem* (aan *haar* (aan *Het* (aan
hem), *haar*), *het*),

4. *Hem.* *Haar.* *Het.*

Meervoud.

2. *Mannelijk.* *Vrouwelijk.* *Onzijdig.*

1. *Zij,* *Zij,* *Zij,*

2. *Hanner* (van *Harer* (van *Hanner* (van
hen), *haar*), *hen*),

3. *Hun* (aan *Haar* (aan *Hun* (aan
hen), *haar*), *hen*),

4. *Hen.* *Haar.* *Hen.*

§. 215. Omtrent den boven staanden *zweeden* per-
foon *gij*, en in de verbogene naamvallen *uws*, *u*,
moeten wij nog aanmerken, dat dezelve thans zoo
wel in het enkelvoud, als in het meervoud gebe-
zigd wordt, (schoon *gij* oudtijds alleen diende, om
het meervoud uit te drukken, en men in het enkel-
voud *du*, en in de verbogene naamvallen *dijns*, *dij*,
zeide. Waarschijnlijk is eene soort van wellevend-
heid oorzaak geweest, dat men zich naderhand,
ook in het enkelvoud, van het meervoudige *gij*
bediend heeft. Om het meervoudige *gij* en *u* van
het enkelvoudige te onderscheiden, voegt men som-
wijlen het woord *lieden* achter het zelve, als: *gij-
lieden*, *wlieden*. Doch men heeft te regt ange-
merkt, dat deze onderscheiding niet noodzakelijk is,

en

en een goed schrijver, zonder dezelve, duidelijk kan en moet wezen.

§. 216. Hier dient ook iets gezegd te worden aangaande de schrijfwijze van *hen* en *hun*, het meervoud van *hij*. De onderscheiding van *hen* in den vierden, en *hun* in den derden naamval te schrijven, is, hoe weinig gegrond anders ook, echter reeds zoo zeer door het gebruik gewettigd, dat men zich thans daaraan dient te houden, en *zij*, *hunner* (van *hen*), *hun* (aan *hen*), en *hen* te bezigen; terwijl het den dichteren vrij blijft, *hen* en *hun* (gelijk ook *haar* en *heer*) onverschillig te gebruiken, maar mate hun het een of ander gewoonelijkst voorkomt (*).

§. 217. Om den *derden* persoon onbepaald aan te duiden, dienen *men*, *iemand*, *niemand*. *Men*, dat van gelijken oorsprong met *man* en *mensch* is, wordt alleen in den eersten naamval gebezigd, en lijdt geene verbuiging: *men* zegt. *Iemand* en *niemand* ontvangen in den tweeden naamval eene *s*: *niemand's vriend* enz., en hebben geen meervoudig getal; gelijk ook *men*, het welk waarschijnlijk het oude meervoud van *man* is.

§. 218. De persoonlijke voornaamwoorden nemen somwijlen de woordjes *alleen* en *zelf* bij zich; het eerste, om de tegenwoordigheid van iederen anderen persoon uit te sluiten, als: *ik alleen heb het gezien* — *gij*

(*) Zie *Verhandeling over de Nederd. Spell.* van den Hoogsteeraar SIKDENSEEK, bl. 272. en verv.

gij alleen zijt onschuldig; het tweede, om de medewerking van iederen anderen perfoon uit te sluiten, of om de perfoonlijkheid nog nader te bepalen, als: *ik zelf heb het gedaan — zij zelve sprak daarvan — hij is het zelf* enz.

§. 219. Hierbij moet aangemerkt worden, dat dit *zelf* nooit eene *s* achteraan ontvangt, dan alleen in den tweeden naamval: *mijns zelfs, uws zelfs* enz. *Zelfs* is anders eigenlijk een bijwoord, zoo veel als *ook* beteekenende. In de volgende uitdrukking worden *zelf* en *zelfs* kennelijk onderscheiden: *ik zelf heb hem gezien, ja ik heb zelfs met hem gesproken*.

3. *Wederkeerende voornaamwoorden.*

§. 220. De *wederkeerende* voornaamwoorden *zich, zijn, haar, hun* behooren, eigenlijk, alleen tot den derden perfoon. Immers, wanneer deze derde perfoon eene werking verrigt, welke op hem zelve terug keert, dan geschiedt de verbuiging van *hij, zij, het*, op deze wijs:

		Enkelvoudig.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1.			
2.	<i>Zijns (van zich),</i>	<i>Harer (van zich),</i>	Zoo als in het mannelijke geslacht.
			3. <i>Zich,</i>

3. *Zich (aan zich)*, *Zich (aan zich)*,
 4. *Zich.* *Zich.*

Meervoudig.

1.
 2. *Hunner (van zich)*, Zoo als in Zoo als in het
 3. *Zich (aan zich)*, het enkel- mannelijke
 4. *Zich.* vond, geslacht.

Zegt men, bij voorbeeld: *hij bedriegt zich*, dan maken de woorden *hij* en *zich* slechts eenen persoon uit; *hij* is het grondwoord, het welk den persoon als handelende voorstelt, en *zich* is dezelfde persoon, doch niet meer handelende, maar lijdende; en dus keert de handeling tot denzelfden persoon te rug, van wien zij uitgegaan is. Zoo zegt men ook: *men wachte zich hiervoor — niemand onzer heeft zich hierin vergist* enz.

§. 221. Hiertoe behooren insgelijks de van dezen derden persoon afgeleide voornaamwoorden *zijn*, *hun*, en *haar*, dewijl door dezelve het zelfstandige naamwoord, waarbij zij gevoegd zijn, tot den persoon te rug gebragt wordt, welke het naast voorgaande werkwoord beheerscht, als: *de held doorstak den eerloozen met zijn zwaard*, dat is, het zwaard van den held. Wanneer het zwaard van den eerloozen bedoeld wierd, moest het zijn: *de held doorstak den eerloozen met deszelfs zwaard*. Doch dit behoort eigen-

genlijk tot de *woordvoeging*, alwaar het breeder zal behandeld worden.

§. 222. Ook worden de verbogene naamvallen van den eersten en tweeden perfoon tot de wederkeerende voornaamwoorden gebragt, omdat zij als wederkeerende gebezigd worden, hij voorbeeld: *ik schaam mij, wij oefenen ons, gij bedriegt u* enz.; doch dan moeten de hiervan afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, *mijn, ons, uw*, als: *ik verkoop u mijn huis* enz., mede onder de wederkeerende voornaamwoorden gerangschikt worden, daar zij intuschen, eigenlijk, niets anders dan bezittelijke voornaamwoorden zijn.

4. Bezittelijke voornaamwoorden.

§. 223. De *bezittelijke* voornaamwoorden zijn zulke, die eene bezitting, of eenen eigendom aanduiden, als: *mijn, mijne, ons, onze, zijn, zijne, haar, hare, hun, hunne*, en de daarvan afgeleide *de* en *het* *mijne, onze, zijne, hare, hunne*. Zij duiden eene bezitting, of eenen eigendom aan, in opzigt tot den perfoon, wien deze bezitting, of eigendom, toegekend wordt, en hebben derhalve, natuurlijk, hunne betrekking op twee zelfstandige dingen — op den perfoon, wien iets als zijn eigendom toegekend, en op de zaak, welke als een eigendom voorgesteld wordt, bij voorbeeld: *mijn goed*; hier duidt *mijn* aan, dat het goed, waarvan ge-

spro-

Spoken wordt, niet alleen een *eigendom*, maar ook, dat het een eigendom van *mij* is.

§. 224. Doch, schoon zij zoo wel op den perfoon, als op de zaak betrekking hebben, duiden echter de bezittelijke voornaamwoorden des eersten en tweeden perfoons *mijn*, *uw*, alleen het geslacht van den perfoon, of de zaak aan, welke als een eigendom voorkomt, en niet dat van den perfoon, wiens eigendom genoemd wordt. Een perfoon, of eene als perfoon gedachte zaak, van het mannelijke, vrouwelijke, of onzijdige geslacht, zegt, zonder onderscheid, *mijn roem*, *mijne liefde*, *mijn huis*. Men zegt tot den tweeden perfoon, zonder onderscheid van geslacht, *uw vader*, *uwe vreugd*, *uw goed*. Zoo ook in het meervoud: *onze broeder*, *onze vriendin*, *ons veld*, *onze goederen*, — *uw broeder*, *uwe vriendin*, *uw veld*, *uwe goederen*.

§. 225. De bezittelijke voornaamwoorden des derden perfoons, daarentegen, beteekenen zoo wel het geslacht des bezitters, als dat der bezitting, door *zijn* voor het mannelijke en onzijdige, en *haar* voor het vrouwelijke te bezigen; terwijl beide echter naar het geslacht der zaak, welke men als eenen eigendom voorstelt, gebogen worden. Men zegt derhalve, wanneer de perfoon, wien de bezitting toegekend wordt, van het mannelijke, of onzijdige geslacht is: *zijn akker*, *zijne dochter*, *zijn huis*. Maar behoort de bezittende perfoon tot het vrouwelijke geslacht, dan zegt men: *haar akker*, *hare dochter*,
haar

haar huis. En zoo is het ook in het meervoud: *hun akker, hunne dochter, hun huis*, — *haar akker, hare dochter, haar huis*; zijnde de verbuiging van het bezittelijke voornaamwoord *haar*, in het meervoud, dezelfde als in het enkelvoud. Wanneer beide, de bezittende persoon en de als eigendom voorgestelde persoon of zaak, in het meervoud staan, zegt men: *hunne akkers, hunne dochters, hunne huizen*, in het mannelijke, — *hare akkers, hare dochters, hare huizen*; in het vrouwelijke geslacht.

§. 226. Het bezittelijke voornaamwoord *mijn* wordt op de volgende wijs gebogen :

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Mijn,</i>	<i>Mijne,</i>	<i>Mijn,</i>
2. <i>Mijns,</i>	<i>Mijner,</i>	<i>Mijns,</i>
3. <i>Mijnen,</i>	<i>Mijne, mijner,</i>	<i>Mijnen,</i>
4. <i>Mijnen.</i>	<i>Mijne.</i>	<i>Mijn.</i>

Meervoud :

1. <i>Mijne,</i>	Zoo als	Zoo als in het
2. <i>Mijner,</i>	in het en-	mannelijke ge-
3. <i>Mijnen,</i>	kelvoud.	slacht.
4. <i>Mijne.</i>		

§. 227. Uit de boven aangevoerde verbuiging der be-

bezittelijke voornaamwoorden blijkt, dat zij, in den tweeden naamval van het meervoud in alle geslachten, gelijk ook in den derden naamval van het vrouwelijke geslacht, *er* achteraan nemen, als: *mijner, onzer, hunner* enz. De reden hiervan is, dat zij niet, even als de bijvoegelijke naamwoorden, het lidwoord *de* voorop hebben. En dit zelfde heeft plaats omtrent *deze, welke*, en meer andere voornaamwoorden; gelijk uit het gebruik genoegzaam bekend is. Dezelfde buiging heeft bij *ons, uw, zijn, haar, en hun* plaats; met dit onderscheid echter, dat *ons*, in den eersten naamval van het mannelijke geslacht en het enkelvoudige getal, *onze* heeft: *onze meester*; wijders, dat *hun*, in de verbuiging, eene *n* aanneemt: *hunne, hunnen*.

§. 228. Nog dient hierbij aangemerkt te worden, dat, gelijk het perfoonlijke voornaamwoord *u*, hetwelk eigenlijk meervoudig is, ook voor het enkelvoudige komt, ook zoo het daarvan afgeleide *uw*, zoo wel enkelvoudig als meervoudig gebruikt wordt: *o Vader! waarschouw uwen zoon. Gij Moeders! kent uwe dochters.*

§. 229. Om den eigendom nader te bepalen, voegt men bij de bezittelijke voornaamwoorden dikwerf nog het woord *eigen*: *mijn eigen goed, zijne eigene hand, onze eigene kinderen, hun eigen zoon, uw eigen huis.*

§. 230. Ook wordt het bepalende lidwoord *de* voor de bezittelijke voornaamwoorden gevoegd: *de mijne, het mijne, de uwe, het uwe, de zijne, het*
zij-

zijne enz. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *is dat uw pen? ik meende, dat het de mijne was. Dat is niet uw boek, maar het mijne.*

§. 231. Eindelijk moet nog aangemerkt worden, dat de onderscheidene spelling van *heur* en *haar*, welke door sommigen waargenomen en voorgestaan wordt, stellende, dat *haar* het enkelvoudige, en *heur* het meervoudige getal uitmaakt, van allen grond ontbloomt schijnt te wezen, terwijl dit verschil waarschijnlijk zijnen oorsprong vindt in eenen onderscheidenen tongval. Het eerste echter verdient, als het gebruikelijkste, den voorrang, en het laatste kan alleen dan te pas komen, wanneer men daardoor eene onaangename herhaling van denzelfden klank kan vermijden.

5. *Vragende voornaamwoorden.*

§. 232. Wij hebben ook eenige voornaamwoorden, welke eene vraag aanduiden, en daarom *vragende* voornaamwoorden genoemd worden. Zij zijn *wie*, *welke*, *wat*, en *hoedanige*. Met het eerste vraagt men, in het algemeen, naar personen: *wie heeft dat gedaan? Wiens huis is dat?* Met *welke* vraagt men bepaalder naar personen of zaken: *wie heeft u dat gezegd? uw vriend. Welke vriend?* Met *wat*, dat in alle gevallen onverbogen blijft, vraagt men naar voorwerpen, van welke nog niet bekend is, of het personen of zaken zijn, en, in het laatste geval, van welk

Welk getal of geslacht de zaken zijn: *wat zegt gij? Wat zoekt gij?* Wanneer men eigenlijk den aard, of de hoedanigheid van eenen persoon of eene zaak bedoelt, dan vraagt men, met het voornaamwoord *hoedanig*: *hoedanige man — hoedanige vrouw heeft u dat verhaald?* Het voornaamwoord *wie*, daarentegen, kan nooit een zelfstandig naamwoord bij zich hebben.

§. 233. Wanneer het niet bepalende lidwoord *een* op *welke* en *hoedanige* volgt, dan verliezen deze laatste de *e*, en blijven *welk*, *hoedanig*, in alle geslachten en naamvallen: *welk een man was daar? Hoedanig eenen tuin zoudt gij verkiezen?* Ook, wanneer eene verwondering in eene vraag ingekleed wordt: *welk een man! welk eene deugd! welk een raadsel!*

§. 234. Door middel van het voorzetsel *voor*, en het lidwoord *een*, vraagt men, met *wat*, zeer bepaald naar den aard en de gesteldheid van personen of zaken: *wat voor een man is dat? Wat voor een boek zoekt gij?* In het meervoud valt het lidwoord natuurlijk weg: *wat voor vrouwen en mannen meent gij?* Ook wordt *wat*, zonder eenige bijvoeging, bij personen of zaken gebruikt: *wat man, wat vrouw is daar?*

§. 235. *Wie* en *welke* worden op de volgende wijs verbogen:

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Wie</i> ,	<i>Wie</i> ,	<i>Wat</i> ,
2. <i>Wiens</i> ,	<i>Wier</i> ,	<i>Wiens (van wat)</i> ,
	H	3. <i>Wien</i> ,

3. <i>Wien</i> ,	<i>Wie</i> ,	<i>Wat</i> ,
4. <i>Wien</i> .	<i>Wie</i> .	<i>Wat</i> .

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Wie</i> ,	Zoo als in het	Zonder meer-
2. <i>Wier</i> ,	mannelijke ge-	voud.
3. <i>Wie</i> ,	slacht.	
4. <i>Wie</i> .		

Het onzijdige *wat*, op zich zelf staande, wordt alleen in den eersten en vierden naamval van het enkelvoud gebruikt. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *wat is dit? Wat leest gij?* In andere gevallen verkiest ons taalgebruik het bijwoord *waar*, bij voorbeeld: *waaraan hapert het? Waardoor geschiedt dit?* Niet: *aan wat hapert het?* enz. Echter zegt men weder, met bijvoeging van een zelfstandig naamwoord: *aan wat tafel hebt gij gezeten?* dat is *aan welke tafel. Langs wat weg hebt gij het vernomen?* dat is *langs welken weg*. En dus blijft *wat* in alle geslachten en naamvallen onverboogen, even als §. 234 is aangewezen. (*)

WELKE.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Welke</i> ,	<i>Welke</i> ,	<i>Welk</i> ,
2. <i>Welks</i> ,	<i>Welker</i> ,	<i>Welks</i> ,
3. <i>Welken</i> ,	<i>Welke</i> ,	<i>Welken, welk</i> ,
4. <i>Welken</i> .	<i>Welke</i> .	<i>Welk</i> .

Meer-

(*) Zie ook L. TEN KATE, I. D., bl. 479 en verv.

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Welke</i> ,	<i>Welke</i> ,	Zoo als in het
2. <i>Welker</i> ,	<i>Welker</i> ,	mannelijke
3. <i>Welken</i> ,	<i>Welke, welker</i> ,	geslacht.
4. <i>Welke</i> .	<i>Welke</i> .	

§. 236. Het vragende voornaamwoord *hoedanige* wordt op deze wijs verbogen: *hoedanige man, hoedanige vrouw, hoedanig kind*; in den tweeden naamval: *hoedanigen mans (van hoedanigen man)*; en verder als *welke*. Van *hoedanig een, welk een, en wat voor een*, wordt alleen het laatste verbogen, als het lidwoord *een*. Ook hebben zij, even als dit, geen meervoud.

6. *Aanwijzende voornaamwoorden.*

§. 237. De *aanwijzende* voornaamwoorden zijn zulke, waardoor personen of zaken, als met den vinger, aangewezen worden. Men brengt daartoe gemeenlijk *deze, die, gene, degene, diegene, dezelve, dezelfde, zulke, zekere, desgelijke, dergelijke, dusdanige, zoodanige*. Eer wij de verbuiging dezer voornaamwoorden opgeven, moeten wij iets ten aanzien van eenige derzelve aanmerken.

§. 238. *Deze* beteekent iets nabij en tegenwoordig zijnde, *gene* iets meer afgelegen, zoo wel in opzigt tot den tijd, als de plaats: *aan deze zijde des grafs, aan gene zijde des bergs, gene gelukkige dagen zijn voorbij*. Ook zonder zelfstandig naamwoord, of in betrekking tot hetzelfde: *leg u*

op lijdzaamheid en onschuld toe; want gene (de lijdzaamheid) leert u de wederwaardigheden verdragen, deze (de onschuld) dezelve overwinnen.

§. 239. Dat *degene*, *hetgene*, het welk de beteekenis van ons *die*; *dat* heeft, tot de *aanwijzende*, en niet tot de *betrekkelijke* voornaamwoorden behoort, blijkt uit de wijs, waarop hetzelfde gebruikt wordt; want men zegt wel *degene*, *die mij eert*, maar nimmer bij ons, *die*, *de gene mij eert*; het welk echter bij de Vlamingen, in de gewone taal, nog gehoord wordt; schoon niet den aard onzer taal strijdig. Op dezen grond zegt men ook *hetgene*, *dat ik wil*, maar niet *dat*, *hetgene ik wil*.

§. 240. Zie hier eenige verbuigingen.

DEZE.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Deze</i> ,	<i>Deze</i> ,	<i>Dit</i> ,
2. <i>Dezes</i> ,	<i>Dezer</i> ,	<i>Dezes</i> ,
3. <i>Dezen</i> ,	<i>Deze</i> , <i>dezer</i> ,	<i>Dezen</i> , <i>dit</i> ,
4. <i>Dezen</i> .	<i>Deze</i> .	<i>Dit</i> .

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Deze</i> ,	<i>Deze</i> ,	Zoo als in het
2. <i>Dezer</i> ,	<i>Dezer</i> ,	mannelijke
3. <i>Dezen</i> ,	<i>Deze</i> , <i>dezer</i> ,	geslacht.
4. <i>Deze</i> :	<i>Deze</i> .	

Het

Het voornaamwoord *die, die, dat* wordt gebogen, als *wie, wie, wat*.

GENE.

Enkelvoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Gene,</i>	<i>Gene,</i>	<i>Gene,</i>
2. <i>Genes,</i>	<i>Gener,</i>	<i>Genes,</i>
3. <i>Genen,</i>	<i>Gene,</i>	<i>Genen, gene,</i>
4. <i>Genen.</i>	<i>Gene.</i>	<i>Gene.</i>

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>Gene,</i>	<i>Gene,</i>	Zoo als in het
2. <i>Gener,</i>	<i>Gener,</i>	mannelijke ge-
3. <i>Genen,</i>	<i>Gene, gener,</i>	flacht.
4. <i>Gene.</i>	<i>Gene.</i>	

Degene en *diegene* worden verbogen als *gene*, terwijl de voorgeplaatste *de* en *die* aan *gene* gehecht blijven, en echter hunne buiging behouden; en dus worden zij, gelijk ook *dezelve*, *dezelfde*, tegen den aard van zamen gestelde woorden; zoo verbogen, als of zij niet zamen gesteld waren; bij voorbeeld: 1. *degene*, *degene*, *hetgene*, of *hetgeen*, 2. *desgenen*, *van degenen*, *dergene*, *van degene*, enz. 1. *Diogene*, *diegene*, *datgene*, 2. *Diengen*, *van diengen*, *diergene*, *van diegene* enz.

§. 241. *Dezelve* en *dezelfde* staan in eenig verband met de betrekkelijke voornaamwoorden, in zoo verre zij zien op iets, waarvan gesproken is, bij voorbeeld: *dat boek behaagde mij, daarom kocht ik hetzelfde.* *Dezelfde* bepaalt datgeen, waarvan gesproken is, nader. Men vraagt, bij voorbeeld: *was het niet N. N., die gisteren met u sprak?* En het antwoord is *dezelfde*. De onderscheidene beteekenis van *dezelve* en *dezelfde* blijkt dus: *het was dezelfde man; ik vraagde denzelven* enz.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

1. *Dezelve*, — *dezelfde*,
2. *Dezelfs*, *deszelven*, — *deszelfden*,
3. *Denzelven*, — *denzelfden*,
4. *Denzelven*, — *denzelfden*.

Vrouwelijk.

1. *Dezelve*, — *dezelfde*,
2. *Dezelve*, — *derzelfde*,
3. *Dezelve*, *dezelfde*, *derzelver*, *derzelfde*,
4. *Dezelve*, *dezelfde*.

Onzijdig.

1. *Hetzelve*, — *hetzelfde*,
2. *Deszelfs*, *deszelven*, — *deszelfden*,
3. *Hetzelve*, — *hetzelfde*,
4. *Hetzelve*, — *hetzelfde*.

Meer-

Meervoudig.

Mannelijk.	Vrouwelijk,	Onzijdig.
1. <i>Dezelve, dezelfde,</i>	<i>Dezelve, dezelfde,</i>	Zoo als
2. <i>Derzelve, derzelfder,</i>	<i>Derzelve, derzelfder,</i>	in het
3. <i>Denzelven, denzelfden,</i>	<i>Dezelve, dezelfde, derzelve, derzelfder.</i>	man-
4. <i>Dezelve, dezelfde.</i>	<i>Dezelve, dezelfde.</i>	nelij-
		ke ge-
		flacht.

Dusdanige, zoodanige wordt verbogen als *hoedanige*; als mede *dergelijke, desgelijke*, welke uit den tweeden naamval van het aanwijzende voornaamwoord *deze* en het bijvoegelijke naamwoord *gelijk* zamen gesteld zijn; zoo dat *der* voor *dezer*, en *des* voor *dezes* gesteld wordt. Van *zulk een, dergelijk een, desgelijk een, dusdanig een, zoodanig een*, wordt alleen het laatste verbogen, als het lidwoord *een*; en dus ook zonder meervoud. *Zulks* wordt ook als zelfstandig gebezigd: *zulks had ik niet gedacht.*

7. *Betrekkelijke Voornaamwoorden.*

§. 242. De *betrekkelijke* voornaamwoorden zijn zulke, welke betrekking hebben op personen of za-

ken, van welke te voren gesproken is. Hiertoe behooren *welke, dewelke, die, wie*. Hunne betrekking blijkt uit de volgende voorbeelden: *gij zijt de eerste, die mij dit zegt. Hij is de man, wiens vriendschap mij dierbaar is. Zoude ik hem niet lief hebben, van wien ik zoo vele weldeden ontvangen, aan wien ik zoo veel goeds te danken heb? Zij is gestorven, welke ik hoogachtte. Dit is de vrouw, over wier schoonheid wij ons verwonderen. Ik heb het boek gekocht, dat mij door u is aangeprezen, een boek, welks inhoud zeer belangrijk is.*

§. 243. Dikwerf worden *wiens* en *welks* onverschillig in het onzijdige geslacht gebruikt, schoon *wiens* alleen de tweede enkelvoudige naamval van het mannelijke, en *welks* die van het onzijdige geslacht is. Men zegge derhalve: *de man, wiens geleerdheid enz.; het land, welks uitgestrektheid enz.*

§. 244. Het betrekkelijke voornaamwoord *wie* wordt dikwerf zoo gebruikt, dat het betrekking heeft op iets, dat volgt; doch daar dit volgende zich gevoegelijk vooraan laat plaatsen, zoo blijft *wie* een waar betrekkelijk voornaamwoord, en slaat eigenlijk op het voorgaande. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *wien ik mijn woord geef, dien zal ik niet misleiden*; het welk men ook dus kan omkeeren: *dien zal ik niet misleiden, wien ik mijn woord geef*. Hetzelfde heeft plaats ten aanzien van het onzijdige *wat*; *wat mij gebeurd is, dat zal ik u verhalen*; waarvoor men ook kan zeggen: *dat zal ik u verha-*
ha-

halen, of: *ik zal u verhalen, wat mij gebeurd is.*

§. 245. De verbuiging van *welke* is als die van het vragende voornaamwoord *welke*. *Deswelke*, dat minder in gebruik is, wordt verbogen als *dezelve*; met dit onderscheid, dat de tweede naamval niet *deswelks*, maar *deswelken* is. Het onzijdige *wat* wordt, als betrekkelijk, niet verbogen, en alleen in den eersten en vierden naamval gebezigd: *alles, wat van hem gezegd wordt, is waar. Alles, wat ik daarvan weet, zal ik u verhalen.*

E. OVER DE WERKWOORDEN.

1. *Derzelve aard en rangschikking.*

§. 246. Thans komen wij tot een der gewichtigste gedeelten der spraakkunst, de beschouwing, namelijk, van de *werkwoorden*. Door dezelve drukt men de beweging en rust, den tijd, het bestaan en worden, het werken en lijden der personen of zaken uit, welke door de zelfstandige naamwoorden aangeduid worden; bij voorbeeld: *zijn, worden, heminnen, staan, loopen* enz.

§. 247. Schoon tot een *werkwoord* niet alleen de eigenschap van *werken*, maar ook die van *lijden* behoort, zoo houdt, in het laatste geval echter het denkbeeld van werken niet op, naardien als dan de werkende personen slechts verwisfelen;

bij voorbeeld: *ik sta*. Hier heeft, buiten tegenwoordige spraak, eene werking plaats; en deze werking geschiedt door mij op iemand, of iets anders. Geeft men aan dit werkwoord nu de eigenschap van *lijden*, en zegt men *ik word geslagen*, dan blijft daarbij, echter, het denkbeeld van *werken* niet minder, dan in het vorige geval, stand houden, schoon de werking door iemand, of iets anders, op mij geschiedt.

§. 248. Men onderscheidt, in onze taal, voornamelijk, drie rangen van werkwoorden. Die, welke tot den eersten rang behooren, dragen den naam van *ongelijkvloeiende*; die van den tweeden rang worden *gelijkvloeiende*, en die van den derden rang *onregelmatige* werkwoorden genoemd.

§. 249. *Ongelijkvloeiende* werkwoorden zijn die, welke, in de vervoeging, den wortelklinker veranderen, en in het verledene deelwoord *en*, met een voorgevoegd *ge*, hebben, als: *drijven, dreef, gedreven, spreken, sprak, gesproken* enz. *Gelijkvloeiende* worden daarentegen zulke genoemd, welke, in al hunne vervoegingen, aan geene verwisfeling van wortelklinker onderworpen zijn, en in den onvolmaakt verledenen tijd *de*, of *te*, en in het verledene deelwoord *d*, of *t*, insgelijks met een voorgevoegd *ge*, hebben, als: *leven, leefde, geleefd, hopen, hoopte, gehoopt* enz.; terwijl zoo wel bij de ongelijk als gelijkvloeiende werkwoorden, welke met onscheidbare voorzetselen zamen gesteld zijn, dit voorgevoegde *ge* in het verledene deelwoord wegvalt,

valt, *als: bedrijven, bedreef, bebreven, herinnerde, herinnerde, herinnerd, ontvangen, ontving, ontvingen, verzonden, verzand, verzonden, volmaken, volmaakte, volmaakt enz.*; *niet: begedreven, hergeinnerd enz.*

§. 250. Wij plaatsen de ongelijkvloeiende werkwoorden vooraan, zoo omdat zij de oudste en de oorspronkelijke werkwoorden zijn, als omdat zij de aanleidende oorzaken van zoo vele gelijkvloeiende werkwoorden geweest zijn. De oudheid, of oorspronkelijkheid, der ongelijkvloeiende werkwoorden blijkt, zegt L. TEN KATE (†), voor eerst, daaruit, „ dat de ongelijkvloeiende werkwoorden zich onder „ alle onse taalverwanten eenstemmig vertoopen, en „ ten andere, daaruit, dat de ongelijkvloeiende „ werkwoorden genoegzaam alle bedrijf uitbeelden, „ het welk tot het oudvaderlijke leven vereischt „ werd, terwijl die zelfde woorden (schoon weinig „ in getaal zijnde) heden nog, in ons spreken en „ schrijven, meer te pas komen, dan al de andere.” (*)

§. 251. Wanneer men tot den oorsprong der taal te rug gaat, en derzelver waren aard niet wil misskennen, dan is de grond oazer ongelijkvloeiendheid ligtelijk te ontdekken. In de kindschheid der taal

(†) Aant. D. I., bl. 13-en verv.

(*) Men vindt eene lijst dier ongelijkvloeiende werkwoorden bij L. TEN KATE, op de boven aangehaalde plaats.

taak meende men, om de vervoeging der werkwoorden te vinden, of om het denkbeeld van het verleden uit te drukken, dat derzelve wortelklinkers alleen behoeften verbogen te worden; terwijl de medeklinkers onveranderd bleven. Van hier *steken, stak, gestoken*. Van tijd tot tijd vormde men minder ongelijkvloeiende werkwoorden, als: *geven, gaf, gegeven*; en eindelijk werden geene andere, dan gelijkvloeiende, gevormd; waarvan straks nadere opmerking zal worden gemaakt.

§. 250. De ongelijkvloeiende werkwoorden worden in eenige soorten verdeeld. De eerste soort bevat zulke, welke in den ooyvolmaakt verledenen tijd en in het lijdende deelwoord, denzelfden klinker aannemen. En deze maken bij ons het grootste getal uit. De verwisseling hunner klinkers geschiedt op de volgende wijs:

1. De *ij* gaat over in den zachten langklinker *e*, als: *blijven, bleef, gebleven, srijden, sreed, gestreden* enz.

2. De *ui, ie* en de zachte lange *e* gaan over in de zachte lange *o*, als: *sluizen, sloot, gestoten, schieten, schoot, geschoten, bewegen, bewoog, bewogen* enz.

3. De korte *i* en de korte scherpe *e* gaan over in de zachte korte *o*, als: *vinden, vond, gevonden, herten, borst, geborsten, schenden, schond, geschonden*.

§. 253. Tot de tweede soort van ongelijkvloeiende werkwoorden behooren die, welke alleen in den

on-

bevolmaakt verledenen tijd van wortelklinker veranderden, terwijl deze bij het lijdende deelwoord behouden blijft. Bij deze soort van werkwoorden geschiedt de verwisseling van den klinker, op de volgende wijs:

1. De zachte langklinker *a* gaat over in *e*, als: *eten*, *at*, *geëten*; doch, om de welluidendheid, thans (en mischien omdat men oulings ook *geten* voor *eten* zeide), *gegeten*.

2. De langklinker *a*, voor *d*, *p*, *t*, *z* staande, verandert in *ie*, als: *raden*, *ried* (ook *raadde*), *geraden*, *slapen*, *sliep*, *geslapen*; *laten*, *liet*, *gelden*, *blazen*, *blies*, *geblazen* enz.

3. De langklinker *a* voor *g*, *r*, *v* en *i*, verandert in *oe*, als: *dragen*, *droeg*, *gedragen*, *varen*, *voer*, *gevaren*, *graven*, *groef*, *gegraven*, *waaijen*, *woei* (niet zelden ook *waaide*), *gewaaid* (oulings *gewaaijen*).

4. De korte *a* voor *l* en *s* gaat over in *ie*, als: *vallen*, *viel*, *gefallen*, *waschen*, *wiesch*, *gewaschen*. Zoo ook *wasfen* (groeijen), *wies*, *gewasfen*.

5. De korte *a* voor *n* verandert in *i*, of *o*, als: *hangen*, *hing*, of *hong*, *gehangen*, *vangen*, *ving*, of *vong*, *gevangen*.

6. De korte *o*, de harde lange *oo* en *oe* gaan over in *ie*, als: *houden* (oulings *holden*), *hield*, *gehouden* (oulings *gehouden*), *worden*, *wierd* en *werd*, *geworden*, *loopen*, *liep*, *geloopen*, *roepen*, *riep*, *geroepen*.

§. 254. Tot de derde soort brengt men die werkwoorden, welke, zoo wel in den onvolmaakt verledenen tijd, als in het lijdende deelwoord, van wortelklinker veranderen; doch in elk van deze op eene bijzondere wijs, bij voorbeeld:

1. De zachte lange *e* gaat, in den onvolmaakt verledenen tijd, op *a* over, en, in het lijdende deelwoord, op de zachte lange *o*, als: *bevelen*, *beval*, *bevolen*, *breken*, *brak*, *gebroken*, *steken*, *stak*, *gebroken*.

2. Dezelfde *e* gaat, in den onvolmaakt verledenen tijd, tot *oe* en de zachte lange *o*, en, in het lijdende deelwoord, tot de laatste over, als: *scheren*, *schoer*, *schoor*, *geschoren*, *zweren*, *zwoer*, *zwoot*, *gezworen*.

3. De korte *i* verandert, bij den onvolmaakt verledenen tijd, in *a*, en bij het deelwoord, in de zachte lange *e*, als: *bidden*, *bad*, *gebeden*, *zitten*, *zat*, *gezet*, *liggen*, *lag*, *gelegen*.

4. De scherpe korte *e* gaat, in den onvolmaakt verledenen tijd, op *ie*, of de korte *o*, en, in het deelwoord, op de laatste over, als: *helpen*, *hielp*, *hulp*, *geholpen*, *sterven*, *stierf*, *storf*, *gestorven*, *werven*, *wierf*, *worf*, *geworven*.

§. 255. De vierde soort bevat die werkwoorden, welker onvolmaakt verledene tijd, door verloop, reeds gelijkvloeiend geworden is, als: *bakken*, *bakte* (oulings *biek*), *gebakken*, *braden*, *braadde* (oulings *bried*), *gebraden*, *lagchen*, *lachte* (oulings *loech*),

ge-

gedagchen, malen, maalde (oulings *moel, of moel*), *gemalen, heeten* (noemen), *heette* (oulings *hiet*), *gehaeten, spouwen, spouwde* (oulings *spieuw*), *gespouwen, wreken, wreekte* (oulings *wrak, wrok*), *gewroken* enz.

§. 256. *Gelijkvloeiende* werkwoorden zijn zulke, welke, in alle hunne vervoegingen, geene verandering van wortelklinker ondergaan. Wij hebben dezelve boven (§. 249.) breeder omschreven. Tot deze werkwoorden behooren, *blaken, blaakte, geblaaks, blaffen, blafte, geblaft, eeren, eerde, geëerd, leeren, leerde, geleerd, wiegen, wiegde, gewiegd, likken, likte, gelikt, hopen, hoopte, gehoopt, stoppen, stopte, gestopt, spouwen, spouwde, gespouwd, suren, tuurde, getuurd, drukken, drukte, gedrukt* enz. Gelijk ook *steigeren, steigerde, gesteigerd, weigeren, weigerde, geweigerd*; en verder alle dubbelstaartige werkwoorden, als: *bevljstigen, bevljstigde, bevljstigd, vernietigen, vernietigde, vernietigd, daveren, daverde, gedaverd, glinsteren, glinsterde, geglinsterd, herinneren, herinnerde, herinnerd, leveren, leverde, geleverd, slingen, slingerde, geslingerd, krabbelen, krabbelde, gekrabbeld, verzamelen, verzamelde, verzameld* enz. Ten aanzien van de werkwoorden *jagen* en *vragen*, dient hier nog aangemerkt te worden, dat zij, schoon zij oulings ongelijkvloeiend waren, en *joeg, vroeg, gevragen, gevragen*, hadden, thans reeds gelijkvloeiend gebezigd worden. Immers, men zegt, zonder uitzondering,

ring, *gejaagd* en *gevraagd*; en men gebruikt *metst*, al, in den onvolmaakt verledenen tijd, *jaagde*, *vraagde*; zoo dat deze werkwoorden insgelijks kunnen gerekend worden, reeds met den grooten stroom der gelijkvloeiende werkwoorden medegesleept te zijn.

§. 257. Uit de onvolmaakt, of volmaakt verledene tijden der ongelijkvloeiende werkwoorden, spruiten naamwoorden voort, waarvan wederom werkwoorden gevormd worden, welke altijd gelijkvloeiend zijn, en, in hunne beteekenis, met het naamwoord overeen komen, waarvan zij afgeleid zijn. Zoo komt, bij voorbeeld, van *gaf*, zijnde de onvolmaakt verledene tijd van *geven*, het naamwoord *gaaf*, *gave*, en hiervan het gelijkvloeiende werkwoord *begaven*. Zoo ook komt van *mat*, de onvolmaakt verledene tijd van *meten*, het zelfstandige naamwoord *maat*, *mate*, waarvan het bijvoegelijke naamwoord *matig*, en hiervan wederom het gelijkvloeiende werkwoord *matigen*; *matigde*, *gematigd*. Op gelijke wijs is van *voer*, de onvolmaakt verledene tijd van *varen*, het zelfstandige *voer* (een voer hooi) afkomstig; en van daar het gelijkvloeiende werkwoord *voeren*, dat is doen varen. Even zoo komt van *zoog*, de onvolmaakt verledene tijd van *zuigen*, het zelfstandige *zog*, waarvan het gelijkvloeiende *zegen*, dat is laten zuigen.

§. 258. Somwijlen worden ook van den tegenwoordigen tijd der ongelijkvloeiende werkwoorden zelf-

stan-

standige naamwoorden afgeleid, waarvan wederom gelijkvloeiende werkwoorden gevormd worden. Zoo komt, bij voorbeeld, ons woord *krijgen* (krijg voeren), *krijgde*, *gekrijgd*, van het zelfstandige naamwoord *krijg*, en dit van het ongelijkvloeiende *krijgen*, *kreeg*, *gekregen*. Even zoo komt ons *slagen*, *slaagde*, *geslaagd*, van *slag*, en dit van *saan* (oulings *slagen*), *sloeg*, *geslagen* (*).

§. 259. Eindelijk moet hierbij nog, als een algemeene regel, aangemerkt worden, dat de werkwoorden, welke van naamwoorden afgeleid worden, gelijkvloeiend zijn, als: *tafelen*, *tafelde*, *getafeld*, van *tafel*; — *pennen*, *pende*, *gepend*, van *pen*; — *herbergen*, *herbergde*, *geherbergd*, van *herberg*; — *bevljigten*, *bevljigtde*, *bevljigtgd*, van *vlijtig*; — *verwelkomen*, *verwelkomde*, *verwelkomd*, van *welkom* enz.

§. 260. *Onregelmatige* werkwoorden zijn die, welke van de genoemde soorten, in een of ander opzigt, afwijken, en wel, die, in de onbepaalde wijs, niet op *en*, maar op *n*, uitgaan, als: *saan* (oudtijds *slagen*), *sloeg*, *geslagen*; of die noch in de onbepaalde wijs, noch in het verledene deelwoord, *en*, maar in beide *n* hebben, als: *gaan* (oudtijds *gangen*), *ging*, *gegaan* (oudtijds *gegangen*), *staan*, (oudtijds *standen*), *stond*, *gestaan* (oudtijds *gestanden*);

(*) L. TEN KATE, D. II, bl. 16 en verv.

den), *doen* (oudtijds *dadēn*), *deed*, *gedaan* (oudtijds *gedadēn*), *zien*, *zag*, *gezien*.

§. 261. Eene andere foort van onregelmatige werkwoorden is die, welke, in de vervoeging, van den gewonen regel afwijkt. Zoo misfen, bij voorbeeld, *kunnen*, *willen*, *mogen*, *moeten*, volgens den aard hunner beteekenis, de *gebiedende* wijs; terwijl de drie eerften eene uitzondering op dien regel maken, volgens welken de derde perfoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, in het enkelvoudige getal, altijd met eene *t* besloten wordt, daar dezen, intusfchen, *hij kan*, *wil* en *mag* hebben. Zoo ook wijken *plegen*, *brenge*, *denken*, *dunken*, *koopēn*, en *zoeken*, even als *mogen*, van dien regel af, welke zegt, dat ſie werkwoorden, die, in het zakelijke deel der onbepaalde wijs, geene *t* hebben, in den eerften en derden perfoon van den onvolmaakt verlede-
nen tijd der aantoonende wijs, in het enkelvoudige getal, zonder *t* gebezigd worden, terwijl *plegen*, *ik plagt*, *hij plagt*, *brenge*, *ik bragt*, *hij bragt*, *denken*, *ik dacht*, *hij dacht*, *dunken*, *mij dacht*, *koopēn*, *ik kocht*, *hij kocht*, *zoeken*, *ik zocht*, *hij zocht*, heeft.

§. 262. Tot de *onregelmatige* werkwoorden worden inzonderheid de *hulpwoorden* gebragt, strekkende, om den Nederduitschen werkwoorden, in hetgene aan derzelve vorm en tijden ontbreekt, te hulp te komen. Zij zijn de volgende vier: *hebben*, *zijn*, *zullen*, *worden*; en zij worden *hulpwoorden* genoemd,

al-

alleen in zoo verre, als zij tot boven gemelde einde dienen, bij voorbeeld: *ik heb geschreven, zal komen, word geslagen en ben gevangen*; terwijl *hebben, zijn en worden*, ook op zich zelve, en zonder andere werkwoorden, gebezigd worden, als: *ik heb geld, gij zijt rijk, hij wordt arm.*

§. 263. Het hulpwoord *hebben* (oulings *heven*, waarvan *hevet*, nu *heeft*; oulings ook *haven*, waarvan *havede, hafde*, nu *hadde, had*) helpt de ontbrekende tijden der bedrijvende en veler onzijdige werkwoorden vormen, en maakt zijne eigene ontbrekende tijden, deels met zich zelf, deels met het hulpwoord *zullen*. Het hulpwoord *zijn*, of *wezen*, oulings ook *weren*, waarvan *was, waart* en *geweest* (oulings *gewezen*, dat als bijvoegelijk nog in gebruik is) vormt zijne ontbrekende tijden, gedeeltelijk met zich zelf, gedeeltelijk met *zullen*. Het hulpwoord *worden*, dat de lijdende werkwoorden helpt vormen, maakt zijne eigene ontbrekende tijden met *zijn* en *zullen*; en dit laatste hulpwoord, waar door de toekomstige tijden aller werkwoorden gevormd worden, is, behalve de onbepaalde wijs en het deelwoord, alleen in den tegenwoordigen tijd van de aantoonende en aanvoegende wijs gebruikelijk; welk alles uit de vervoeging verder zal blijken.

2. *Nadere verdeeling van de werkwoorden; in bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige en onpersoonlijke.*

§. 264. 1. Een *bedrijvend* werkwoord is zulk een, dat eene werking aanduidt, welke van het werkende wezen op een ander voorwerp overgaat, als: *beminnen, haten, slaan, dragen* enz. Het vordert derhalve twee zelfstandige dingen, waarvan het eene als werkend, het andere als lijdend of bewerkt wordend voorkomt. Wanneer men, bij voorbeeld, zegt: *de vader onderwijst zijnen zoon*, dan is *onderwijzen*, ongetwijfeld, een bedrijvend werkwoord, dewijl het eene werkelijke handeling aanduidt, welke een voorwerp buiten zich behoeft, waarop zij overgaat; want wij hebben geen denkbeeld van *onderwijzen*, zonder ons tevens iemand voort te stellen, die onderwezen wordt.

§. 265. Men kent alle volstrekt bedrijvende en tot andere voorwerpen overgaande werkwoorden, inzonderheid, daaraan, dat zij altoos in den lijdenden vorm kunnen overgebracht worden. Zoo is, bij voorbeeld, *onderwijzen* een bedrijvend werkwoord, ook daarom, dewijl men het gezegde *de vader onderwijst den zoon* in den lijdenden vorm kan brengen: *de zoon wordt onderwezen door den vader*. Zoo zegt men ook: *ik gaf hem het geld*, en omgekeerd: *het geld werd hem gegeven door mij*. En al die werkwoorden, bij welke dit plaats vindt, worden bedrijvende werkwoorden genoemd.

§. 266.

§. 266. 2. Wanneer wij niet zelve handelen, maar de handeling van een ander werkend wezen lijden, dan wordt het werkwoord, dat deze handeling aanduidt, een *lijdend* werkwoord genoemd, als: *bemind, gehaat, geslagen, gedragen worden*. Het boven reeds gegeven voorbeeld kan ook hier gelden. *De vader onderwijst den zoon*. Hier wordt gezegd, wat de vader doet; en de zoon is het voorwerp der handeling van den vader. Wanneer men nu de handeling zoo voorstelt, dat zij door den zoon geleden wordt, dan heet het; *de zoon wordt onderwezen van den vader*; en het werkwoord is *lijdend*.

§. 267. De Nederduitfche werkwoorden hebben door eigene vervoeging geenen lijdenden vorm, maar moeten dien van het verledene deelwoord en de hulpwoorden *zijn* en *worden* ontleenen, gelijk uit de boven aangehaalde voorbeelden blijkt; terwijl dit verleden deelwoord, zoo wel in eenen bedrijvenden als lijdenden zin, gebezigd wordt, naar mate het hulpwoord, het welk hetzelfde voorgaat, zulks vordert; want men zegt zoo wel *ik heb bemind*, als *ik ben bemind*.

§. 268. 3. Er zijn ook werkwoorden, welke noch als bedrijvend, noch als lijdend kunnen beschouwd worden, en daarom den naam van *onzijdige* werkwoorden dragen, als: *staan, zitten, liggen, vallen, blijven* enz. Zij duiden wel iets aan, dat aan eene handeling gelijk is, doch deze handeling gaat niet werkelijk tot een ander voorwerp over, maar

veel meer in het onderwerp, of den persoon-zelf bepaald; bij voorbeeld: *het kind slaapt, sterft* enz.

§. 269. De *onzijdige* werkwoorden, welke allen zich tot het onderwerp der rede, of den persoon-zelf, bepalen, beteekenen, of eene eigenschap, als: *glimmen, glinsteren, verbleeken, schijnen, bloeijen* enz.; of eenen toestand, als: *zitten, staan, liggen, rusten, leven, sterven* enz.; of eent bedrijf, als: *gaan, reizen, wandelen, lagchen, blaffen* enz.; of zulk een bedrijf, waarvan het lijdende voorwerp in het werkwoord zelf opgesloten ligt; als: *muizen*, dat is muizen vangen, *vischen*, dat is vischen vangen.

§. 270. De *onzijdige* werkwoorden worden dan met *zijn*, dan met *hebben* vervoegd. Zij bekomen het hulpwoord *hebben*, wannec zij meer een bedrijf, dan lijdén beteekenen. Tot deze behooren *arbeiten, beven, bijstaan, blaffen, bloeijen, brommen, brullen, draven, duren, etteren, fellen, gapen, gillen, gonzen, grazen, heerschen, hoesten, hui-chelen, janken, jongen, ijveren, juichen, kalven, kampen, kegelen, kiemen, kijken, kijven, kirren, klagen, knielen, knikkeren, kolven, koten, lagchen, luisteren, maauwen, muizen, murmelen, niezen, overwinteren, piepen, pogchen, pralen, razen, rieken, roghelen, ronken, schateren, schertsen, schreijen, smachten, snorken, snuiven, spotten, stormen, stotteren, streven, toornen, trachten, treuren, twijfelen, vasten, vechten, volharden, wuren, waken, woeden, zondigen* enz.; bij voorbeeld:

beeld: *wij hebben gearheid, de boom heeft gebloed* enz. Zoo ook de onperfoonlijke *blikfemen, donderen, dooijen, regenen, vriezen* enz. als: *het heeft geblikfemd, het heeft gedonderd* enz.

§. 271. Zoodanige onzijdige werkwoorden, waar-
bij het onderwerp, of de perfoon, meer lijdend
dan bedrijvend gedacht wordt, hebben het hulp-
woord *zijn* bij zich. Hiertoe behooren *aanbranden, aanbreken, berften, befchimmelen, blijven, gelukken, geraken, gefchieden, ontaarden, ontwakken; overlijden, fterven, verarmen, verbleeken, verdorren, verdrinken, verwelken, zinken* enz.; bij voorbeeld: *het vleefch is aangebrand, de dag was aangebroken, het glas is geborften, het brood was befchimmeld* enz.

§. 272. Intusfchen hebben hier verfeideene uit-
zonderingen plaats; want er zijn onzijdige werk-
woorden, welke, in de vervoeging, *zijn* vorderen,
en echter meer een bedrijf, dan lijden aanduiden,
bij voorbeeld: *komen, dalen, verfchijnen, verdwijnen, landen, ftranden, opftaan* enz., als: *ik ben gekomen, zij zijn gedaald, hij is verfchenen*
enz. Ook zijn er zulke, die met *hebben* vervoegd
worden, en nochtans meer in eene lijdende, dan be-
drijvende betækenis voorkomen, bij voorbeeld: *lijden, rusten, liggen, zitten, fapen, fluimeren, gtanzen, toebehooren, verwijlen* enz., als: *ik heb geleden, gerust, gefapen* enz.

§. 273. Ook is er een aantal van onzijdige werk-

woorden, welke eene beweging, en dus meer een bedrijf, dan lijden aanduidende, met *zijn* en *hebben* beide vervoegd worden. Doch, het verdient opmerking, dat, wanneer daarbij tevens de plaats wordt aangewezen, waar de beweging geschiedt, die woorden, dan, genoegzaam altoos, met *zijn* voorkomen, bij voorbeeld: *hij heeft lang gegaan*, en: *hij is tot aan de poort gegaan*. *Ik heb den ganschen dag op- en afgeloopt en gesprongen*, en: *ik ben de trappen op- en afgeloopt en uit de venster gesprongen*; ook: *het bloed is uit zijne aderen gesprongen*, *hij is in dat huis geloopt* enz. *Hij heeft, van zijne jeugd af, gestruikeld*, en: *hij is over dezen steen gestruikeld*. *Zij hadden dit jaar niet veel gezwommen*, en: *zij zijn over de rivier gezwommen*. *Wij hadden lang geklauterd*, en: *wij zijn eindelijk nog over het dak geklauterd*. *De duiven hebben veel te lang gevlogen*, en: *zij zijn van het eene huis op het andere gevlogen*. *Wij hadden al dien tijd gevaren*, en: *wij zijn van Haarlem naar Amsterdam gevaren* enz. (*)

§. 274. Niet minder aanmerkelijk is het, dat zulke onzijdige werkwoorden in eenen overdragtigen, of oneigenlijken zin gebezigd, altoos met het hulpwoord *hebben* vervoegd worden. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *hij is in het bed gekropen*, en overdrag-

(*) Zie de *Inleiding* van mijn *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, bl. 144, 145.

dragtig: *hij heeft voor mij gekropen*. Ook wanneer onzijdige werkwoorden bij oneigenlijk gebezigde zelfstandige naamwoorden gebruikt worden, als: *het water is door de goot geloopt*, en: *de goot heeft geloopt*. *Het water is zeer hoog uit de fontein gesprongen*, en: *de fontein heeft weder gesprongen*. *Al de wijn is uit het vat gelekt*, en: *het vat heeft gelekt* enz. (*)

§. 275. Sommige werkwoorden zijn, volgens hunne natuur, onzijdig, en kunnen nimmer bedrijvend gebruikt worden, als: *beven*, *bersten*, *bezmijmen*, *gelden*, *ontluiken*, *spruiten*, *zwellen* enz. Andere, daarentegen, komen in eenen onzijdigen en bedrijvenden zin tevens voor, als: *staan*: *de klok staat* (onzijdig), en: *ik sloeg den hond* (bedrijvend); *klemmen*: *de deur klemt* (onzijdig), en: *ik klem mijnne hand* (bedrijvend); *bederven*: *de spijs bederft* (onzijdig), en: *hij bederft zijne kleederen* (bedrijvend); *smelten*: *het was smelt* (onzijdig), en: *ik smelt was* (bedrijvend); *genezen*: *de wond zal wel genezen* (onzijdig), en: *hiermede geneest men zulke wonden* (bedrijvend) enz.

§. 276. Eigenlijk gezegde onzijdige werkwoorden kunnen nimmer den lijdenden vorm aannemen, noch eenen vierden naamval beheerschen. Onaangezien dit, kunnen zij echter met den vierden naamval verbonden worden, gelijk blijkt uit de spreekwijzen:

(*) Zie als boven, bl. 145.

zen: *eenen goeden tred gaan, zich moede loopen, zich ziek lagchen* enz.; welk alles in de WOORDVOEGING breeder zal getoond worden. Ook nemen de onzijdige werkwoorden, in zekeren zin, den lijdenden vorm aan; doch alleen dan, wanneer het onderwerp der rede onbepaald kan uitgedrukt worden, als: *daar wordt gewandeld, gereden, geloo- pen, gestreden, gelagchen* enz. Hierbij komt nog in aanmerking, dat de onzijdige werkwoorden, het voorvoegsel *be aannemende*, bedrijvend worden, als: *lagchen: iemand belagchen (ook uitlagchen); spot- ten: iemand bespotten; weenen, iemand beweenen* enz. (*)

§. 277. 4. *Wederkeerige* werkwoorden zijn zulke, die de werking, of daad, welke zij uitdrukken, tot den persoon te rug voeren, van wien zij uitging. Daar nu deze persoon hier, in eene dubbele betrekking, voorkomt, eerst als werkend, en dan als lijdend, zoo moet hij tweemaal genoemd worden; en dit geschiedt eerst op de gewone wijs, en dan door de wederkeerende en persoonlijke voornaamwoorden, als: *zich schamen: ik schaam mij, gij schaamt u, wij schamen ons* enz. Zoo ook *zich verblijden, zich verwonderen, zich beroemen, zich behelpen, zich begeven, zich aanmatigcn, zich bevinden, zich bedenken, zich beroepen, zich verantwoorden, zich wachten* enz.

Zegge

(*) B. HUYDEC. *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, D. II., bl. 385, 386.

Zegt men nu: *de vader vergenoegt zich*, dan werkt hij hier op zijnen eigenen persoon; hij is handelend, in zoo verre het vergenoegen van hem uitgaat; en hij is lijdend, in zoo ver het weder tot hem te rug keert.

§. 278. Alle wederkeerige werkwoorden zijn der halve bedrijvende werkwoorden; doch alleen in zoo verre zij een lijdend voorwerp bij zich hebben, waarop hunne werking overgaat, en worden daarom ook, zonder uitzondering, in de vervoeging, met het hulpwoord *hebben* verbonden: *ik heb mij geschaamd, gij hebt u verwonderd, zij hadden zich verblijd* enz.

§. 279. Naardien alle werking, door middel van een wederkeerig en persoonlijk voornaamwoord tot het werkende wezen te rug gevoerd kan worden, zoo laten zich ook de meeste werkwoorden als wederkeerige gebruiken, bij voorbeeld: *zich waschen*: *ik wasch mij*; *zich bedriegen*: *gij bedriegt u*; *zich vereenigen*: *wij vereenigen ons*; *zich snijden*: *ik sned mij*; *zich branden*: *gij brandt u*; *zich slaan*: *hij slaat zich, zij slaan zich* enz. Voltrekte, of eigenlijke wederkeerige werkwoorden zijn intusschen die, welke niet anders gebezigt kunnen worden, als: *zich aanmatigen, zich behelpen, zich beroemen, zich bezinnen, zich schamen, zich vergiften*, enz.

§. 280. De naamvallen der wederkeerige en persoonlijke voornaamwoorden, waarmede het werkwoord

woord verbonden wordt, zijn geene andere, dan de derde en vierde, bij voorbeeld: *zich uiten*, *zich ontfermen*, *zich bezinnen*, *zich bepalen*, *zich sohamen*, *zich verzetten*, de vierde naamval; *zich inbeelden*, *zich aanmatigen*, *zich herinneren*, de derde naamval.

§. 281. 5. *Onpersoonlijke* werkwoorden worden zoödanige genoemd, welke de persoonlijke voornaamwoorden *ik*, *gij*, *hij* enz. niet voor zich dalden, maar dezelve, in de verbogene naamvallen, als *mij*, *u*, *hem* enz. achter zich nemen, en over het algemeen, door de voorzetting van het woordje *het*, gekend worden, als: *het dondert*, *het regent*, *het sneeuwt* enz.; *het berouwt mij*, *het spijs u*, *het verdriet hem* enz.

§. 282. De onpersoonlijkheid van deze werkwoorden sluit derhalve niet in, dat zij geenen persoon in het geheel bij zich, maar alleen, dat zij geen persoonlijk voornaamwoord voor zich gedoogen. Wij hebben geen denkbeeld van een werkwoord zonder eenen werkenden persoon, te meer, daar *taalkundig* niet alleen de mensch, maar alles in de natuur, ieder levenloos ding zelfs, werkt en handelt. Konde men nu, in de kindschheid der taal, sommige natuurverschijnsels niet oplossen, en de vraag: *wie doet*, of *wie werkt dat?* niet beantwoorden; dan liet men den werkenden persoon ongenoemd, en stelde het algemeene en niets bepalende *het* in deszelfs plaats: *het hagelt*, *het vriest*, *het*

het waait, het dondert, het bliksemt enz.; het welk, eigenlijk, zoo veel zegt, als: *daar is hagel, daar is vorst, daar is wind, daar is donder, bliksem* enz.; wordende de werking en het daar zijn van *den hagel, donder* enz., kunstig uitgedrukt door de zelfstandige naamwoorden te veranderen en te verbuigen tot werkwoorden (*).

§. 283. *Het smart, berouwt, lust, behaagt, gelukt, jammert mij* enz.; *het gebeurt, is geoordloofd* enz.; — deze allen worden, met even weinig gronds, onder de onperfoonlijke werkwoorden geteld. Immers, behalve dat men ook zegt: *dit behaagt, of mishaaft mij — die onderneming is mij niet gelukt* enz.; zoo zijn de spreekwijzen *het smart mij te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb — het lust mij aan u te schrijven* enz., in der daad perfoonlijk, naardien de onbepaalde wijs der volgende werkwoorden de plaats van den derden perfoon bekleedt; want *het smart mij te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb* zegt niet anders, dan: *te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb smart mij*. Zoo is *het lust mij, aan u te schrijven* hetzelfde, als: *aan u te schrijven lust mij*,

§. 284. Even zoo is het gelegen met de spreekwijzen *daar wordt gezongen, daar wordt gedronken, daar wordt geslapen* enz.; terwijl hier wederom een derde perfoon zeer natuurlijk moet verstaan worden. Wanneer men, bij voorbeeld, vraagt: *was wordt*

(*) Zie HUIJDEC. *Proeve*, D. I., bl. 31 en verv.

wordt daar gedaan? en men antwoordt: *daar wordt gezongen, gedronken, of gestapen*; dan is dit hetzelfde als: *hetgeen daar gedaan wordt is zingen, drinken* enz.

§. 285. Dat wijders de spreekwijzen met *men*, als: *men zegt, men schijnt, men wil* enz., niet tot de onpersoonlijke behooren, behoeft genoegzaam niet herinnerd te worden; daar *men*, schoon noch getal noch geslacht aanduidende, echter altijd eenen persoon beteekent, en volgens zijne eigenlijke kracht, als zijnde het wortelwoord van *mensch*, menschelijke personen te kennen geeft.

§. 286. De vier boven genoemde foorten van werkwoorden hebben de verwoeging, dat is eene verandering en verschikking der werkwoorden, naar vereisch van zekere tijden, wijzen en personen, met elkander gemeen. De *onpersoonlijke* alleen zijn van het laatste uitgesloten, dewijl zij de persoonlijke voor- naamwoorden *ik, gij, hij* enz. niet voor zich dulden, en alleen in den derden persoon gebezigd worden; gelijk uit het voorgedragene gebleken is.

3. Over de wijzen der werkwoorden.

§. 287. De verscheidene *wijzen*, waarop eene zaak voorgesteld, of van dezelve gesproken kan worden, noemt men *de wijzen* der werkwoorden. De Nederduitse taal heeft vier zoodanige wijzen: *de onbepaalde, de aantoonende, de gebiedende en aanvoegende wijs*.

§. 288.

§. 288. 1. De *onbepaalde* wijs is die, welke de handeling van het werkwoord, in eenen algemeen zinnigen zin, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleenlijk met aanwijzing van tijd, voorstelt, als: *hooren, gehoord te hebben, te zullen hooren* enz.; bij voorbeeld: *ik moet zorgen, dat* enz., tegenwoordige tijd; — *ik meen, gehoord te hebben*, verledene tijd; — *hij beloofde mij, te zullen komen*, toekomstige tijd. Ook neemt de tegenwoordige tijd der onbepaalde wijs te voorop, als: *ik verzocht hem te blijven — ik zal zien te komen* enz.; doch hierover wordt in de WOORDVOEGING gehandeld. Ook dient hier aangemerkt te worden, dat de onbepaalde wijs dikwerf met de voorzetsels *door, met, van* en *om* vervoegd wordt, als: *ik deed het maar, om te zien* enz.; *hij heeft de slechte gewoonte van met alles te spotten — door, of met de zaken wel te bedenken kan men* enz. Ook zonder *te*: *met vragen komt men te Rome — dat is trant van zingen* enz.

§. 289. De *deelwoorden*, zijnde, eigenlijk, van de werkwoorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, drukken eene hoedanigheid van werken, lijden of bestaan uit, toegepast op eene zelfstandige zaak, met aanwijzing van tijd. Zij worden *deelwoorden* genoemd, omdat zij iets zoo wel van de werkwoorden als van de bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden in zich bevatten, en dus aan beide deel hebben. Zij zijn tweederlei, als: *hoorende*, in den

te-

tegenwoordigen tijd, en *gehoord*, in den verledenen tijd, waarvan het eerste bedrijvende, en het andere lijdende genoemd wordt, schoon dit zoo wel eenen bedrijvenden, als lijdenden zin heeft, naar mate het hulpwoord, dat hetzelfde voorgaat, zulks vordert, als: *ik heb gehoord* en *ik ben gehoord*, — *gehoord hebbende*, en *gehoord zijnde*.

§. 290. De bedrijvende deelwoorden hebben den uitgang *de* achter de onbepaalde wijs, als: *hoorende*, *dreigende*, *drukkende*, *hopende* enz.; de lijdende hebben *d*, of *t*, met voorvoeging van *ge*, als: *gehoord*, *gedreigd*, *gedrukt*, *gehoopt* enz.; omdat *hooran* en *dreigen*, in den onvolmaakt verledenen tijd *hoorde*, *dreigde*, en *drukken* en *hopan* *drukten* en *hoopte* hebben. Sommige verledene, of lijdende deelwoorden gaan uit op *en*, met voorvoeging van *ge*, als: *geslagen*, *gebannen*, *gelagchen*. Doch dit voorgevoegd *ge* valt weg, wanneer de werkwoorden, waarvan de deelwoorden afkomen, met eender onscheidbare voorvoegselen *be*, *ge*, *hou*, *ont*, *ver* enz., zamen gesteld zijn, als: *beleven*, *beteefd*, *geleiden*, *geleid*, *hernemen*, *hernomen*, *ontslaan*, *ontslagen*, *vervloaken*, *vervloakt* enz.

§. 291. Dat de bedrijvende en lijdende deelwoorden als van de werkwoorden afgeleide bijwoorden gebezigd worden, blijkt daaruit, dat men zegt: *ik ben wachtende*, en: *zij zijn wachtende*; *ik word bemind*, en: *zij worden bemind*; *het boek is gelezen*, en: *de boeken waren gelezen*; *de vrouw is versierd*, en: *de mannen zijn versierd*.

§. 292.

§. 292. Nog in een ander opzigt komen de bedrijvende deelwoorden als bijwoorden voor; bij voorbeeld, in de uitdrukking *de wakend droomende man*; waarvoor men niet kan zeggen *de wakende droomende man*, dewijl het deelwoord *wakend*, dat hier als bijwoord gebezigd wordt, slechts zekere omstandigheid van het deelwoord *droomende* bepaalt, en daarop alleen, eigenlijk, zijne betrekking heeft.

§. 293. 2. De *aantoonende* wijs is die, waardoor men de daad, welke een werkwoord uitdrukt, naar de verscheidenheid der tijden regtstreeks aantoot, als: *ik hoor, heb gehoord, word gehoord, ben gehoord* enz. Hiertoe behooren dan ook alle stallige vragen, bij voorbeeld: *zal hij ons hooren? Weet gij zeker, dat hij ons gehoord heeft?*

§. 294. 3. De *gebiedende* wijs wordt gebruikt, wanneer men iemand iets gebiedt, of verzoekt; of wanneer men iemand tot iets opwekt, of vermaant; bij voorbeeld: *hoor, hoort* enz. Men kan hierbij aanmerken, dat de *gebiedende* wijs geene tijden, en eigenlijk alleen den tweeden persoon, in het enkel-en meervoudige getal, heeft. Immers, iemand iets gebieden ondersfelt den persoon, tot welken gesproken wordt; en deze is alleen de tweede persoon. Ook onderscheidt de gebiedende wijs zich daardoor, dat zij het persoonlijke voornaamwoord, het welk zij, boven dien, in den tweeden persoon mislen kan, achter zich heeft, als: *hoor, of hoort gij, enz. Hoor hij*

K

is

is in geen gebruik; en *hij hoore* is niets anders, dan de derde persoon van de aanvoegende wijs.

§. 295. Sedert men het enkelvoudige persoonlijke voornaamwoord *du* verworpen, en met het meervoudige *gij* vervangen heeft, hebben wij het onderscheid in den tweeden persoon van het enkel- en meervoud verloren, en wij zeggen, zoo wel van eenen, als van meer personen: *gij leest, gij hebt gelezen, gij zult lezen* enz. Wanneer wij dit nu op de *gebiedende* wijs der werkwoorden toepassen, dan is het regelmatig, zoo wel tot eenen, als meer personen te zeggen: *leest, loopt, spreekt gij* enz. Doch zoo algemeen als men *du*, en daarmee den tweeden persoon van het enkelvoud der werkwoorden, verworpen, en met dien van het meervoud verwisseld heeft, bijna even zoo algemeen is het aangenomen, het enkelvoud der *gebiedende* wijs zonder, en het meervoud met eene uit te drukken, als: *hoor gij, hoor gij*, onaan gezien in *hoor gij*, een meervoudige persoon bij een werkwoord in het enkelvoud gevoegd wordt.

§. 296. Hierbij moeten wij nog aanmerken, dat, daar geene letter, welke tot het zakelijke deel des woords, en niet tot den uitgang behoort, mag verworpen, maar door alle tijden en wijzen heen moet behouden worden, men zich geene verkorting van het enkelvoud der *gebiedende* wijs van sommige werkwoorden, als: *branden, treden, zenden, houden* enz., mag veroorloven, en *bran, tree, zen, hou* enz.

enz. schrijven, dewijl de *d* tot het zakelijke deel dier woorden behoort, en *brand*, *treed*, *zend*, *houd* enz. derhalve alleen de regelmatige spelling is. Die werkwoorden, welke, in het zakelijke deel, eene *t* hebben, dulden, om deze reden, ook geen onderscheid tusfchen het enkel- en meervoud, als: *haat*, *weet*, *giet*, *sluit*, *stoot*, *smijt* enz.; doch dit zelfde gebrek heerscht niet slechts in de gebiedende wijs, maar ook in alle overige wijzen en tijden dezer werkwoorden.

§. 297. 4. De *aanvoegende* wijs is die, waardoor iets twijfelachtig of onzeker gezegd, waardoor een wensch, of eene voorwaarde, of toegeving, of aandrijving uitgedrukt wordt; als, 1. een wensch: *hij leve!* *ach*, *hij verhoore mij!* 2. eene voorwaarde: *leefde hij nog*, *ik zou mij verblijden*; *vinde ik hem*, *ik zal mij voldoening weten te bezorgen*; 3 eene toegeving: *hij ga waar hij wil*, *nogtans ontvlugt hij het niet*; *wie hij ook zij* enz.; of eindelijk, 4. eene aandrijving, doch alleen in den eersten persoon van het meervoud, als: *gaan wij*, *zingen wij* enz.

§. 298. Ook bezigt men daartoe eenige voorvoegfels, of voegwoorden, terwijl 1. het oogmerk uitgedrukt wordt, door *dat*, *opdat*, *ten einde*, als: *zorg, dat dit geschiede*, — *ik spreek, opdat ik gehoord worde* enz.; 2. een wensch, door *och dat*; als: *och dat ik hem nog gezien hadde!* 3 eene toegeving, door *dat*, als: *dat hij, zoo het hem lust*;

zijne gezondheid wagt; 4 eene aandrijving, insgelijks door *dat*, als: *dat hij zich haaste*.

§. 299. Nog wordt de *aanvoegende wijs* met eenige andere voorvoegfels gebezigd, als: *of, alsof, ten zij, schoon* enz.; bij voorbeeld: *ik twijfel, of hij mijn vriend wel zij — of hij het ware, of een ander, is niet gebleken — het scheen, alsof hij op nieuw jang geworden ware — ik zal niet rusten, ten zij men mij voldoening geve — hij zoude niet genoeg hebben, schoon hij een miljoen bezate, enz.*

§. 300. Hierbij moet, eindelijk, nog aangemerkt worden, dat, in de boven bijgebrachte gezegden, de *aanvoegende wijs* niet van de voorvoegfels afhangt, maar in den aard der uitdrukking zelve gelegen is, dewijl in al de genoemde voorstellen iets twijfelachtigs, iets onzekers plaats heeft, geen derzelve iets stelligs, of volstreks zegt; het welk de eigenfchap der *aanvoegende wijs* is.

4. Over de tijden der werkwoorden.

§. 301. De *tijden* der werkwoorden zijn vijf in getal, namelijk, de *tegenwoordige, onvolmaakt verledene, volmaakt- en meer dan volmaakt verledene, en de toekomende tijd*, waarvan de twee eerste door verbuiging van het werkwoord zelf, de drie laatste door middel van de hulpwoorden *hebben, zijn* en *zullen* gevormd worden.

§. 302.

§. 302. 1. De *tegenwoordige* tijd der aantoonende wijs duidt aan, dat de zaak, waarvan men spreekt, in hetzelfde oogenblik, waarin men spreekt, plaats heeft, als: *ik word bemind, zij leven, gij slaapt* enz.

§. 303. Alle werkwoorden hebben in den tweeden en derden perfoon van den tegenwoordigen tijd, in het enkelvoudige getal, eene *t*, als: *gij en hij zegt, leest* enz. (*) Zoo ook die werkwoorden, welke eene *d* in hun zakelijk deel hebben, als: *gij en hij brandt, zendt, bidt, wordt* enz. Hiervan echter zijn, in opzigt tot den derden perfoon, *hij is, kan, zal, mag, en wil* uitgezonderd. (†)

§. 304. 2. De *onvolmaakt verledene* tijd, welke uit het woord zelf gevormd wordt, stelt eene zaak voor, die voorbij is, op den tijd, waarin men spreekt, maar nog duurde, op den tijd, waarvan men spreekt; of, die eene handeling aanduidt, welke nog niet geheel voorbij is, wanneer eene andere begint: *ik werd bemind — zij leefden — gij sleept. Toen ik hem prees, lachte hij*, enz.

§. 305.

(*) Voor het jaar 1300 vervoegden onze Voorouders de werkwoorden aldus: *ik stelle, du stelles, hi stellet, wi stellen, gi stellet, zi stellent*, enz. Zie *Idea ling. Belgic.* pag. 64. Deze vervoeging, waarbij elke perfoon, door verbuiging van het woord zelf, op het duidelijkste onderscheiden wordt, is, door verloop van tijd, ongelukkig in onbruik geraakt.

(†) Zie L. TEN KATE, D. I., bl. 570 en verv.

§. 305. Deze tijd wordt bij de ongelijkvloeiende werkwoorden gevormd, door den wortelklinker op onderscheidene wijzen te veranderen, als: *lezen, las, schieten, schoot, vinden, vond, srijken, sreek*, enz.; en bij de gelijkvloeiende, door achter het zakelijke deel der werkwoorden, op *b, d, g, i, l, m, n, r, v, w*, en *z* eindigende, *de* te voegen, als: *krabben, krabde, — reddden, redde, — zagen, zaagde, — zaaijen, zaaide, — spelen, speelde, — kammen, kamde, — rennen, rende, — leeren, leerde, — leven, leefde, — vouwen, vouwde, — razen, raasde*; of door achtervoeging van *te*, wanneer het zakelijke deel op *f, k, p, s, t* en *ch* uitgaat, als: *blaffen, blafte, — schrikken, schrikte, — stoppen, stopte, — krasfen, kraste, — zetten, zette, — lagchen, lachte.* (*)

§. 306. Even als de tweede persoon van den tegenwoordigen, zoo heeft ook dezelfde persoon, in den onvolmaakt verledenen tijd, altoos eene *t* achterop, als: *ik bond, gij bondt, ik greep, gij greept, ik sreek, gij sreekt, ik krabde, gij krabdet, ik zaagde, gij zaagdet, ik schrikte, gij schriktet, ik kuste, gij kustet* enz.; terwijl het gebruik wil, ten aanzien van de ongelijkvloeiende werkwoorden, welke in den onvolmaakt verledenen tijd de korte *a* aannemen, dat deze klinker in den tweeden persoon.

VER-

(*) Zie L. TEN KATE, D. I., bl. 542, en verv.

verdubbeld worde, als: *ik las, gij laast, ik nam, gij naamt, ik at, gij aat, ik lag, gij laagt* enz. Deze *t* valt echter weg, wanneer het werkwoord in het zakelijke deel eene *t* heeft, en de eerste perfoon des onvolmaakt verledenen tijds op eene *t* ftuit, als: *fluiten, ik floot — gij floot; — bersten, ik borst — gij borst.*

§. 307. Ten aanzien van den eersten en derden perfoon, in het enkelvoud van den onvolmaakt verledenen tijd, welke altoos aan elkander gelijk zijn, kan men aanmerken, dat dezelve, als zoodanig, nooit eene *t* achterop hebben, ten zij tot het zakelijke deel des werkwoords eene *t* behoore, welke door alle tijden en wijzen moet behouden worden. Zoo zegt men, b. v., *ik had, hij had — ik deed, hij deed — ik las, hij las — ik gaf, hij gaf — ik leefde, hij leefde*, enz.; daarentegen *ik at, hij at — ik zat, hij zat — ik spoot, hij spoot* enz. Verkeerdelijk schrijft men derhalve *hij hadt, badt, deedt, stondt, vondt* enz.

§. 308. Van dezen regel zijn die onregelmatige werkwoorden uitgezonderd, welke, schoon in het zakelijke deel geene *t* hebbende, echter in den eersten en derden perfoon van den onvolmaakt verledenen tijd, met eene *t* gebezigd worden, als; *plegen, ik plagt, hij plagt — brengen, ik bragt, hij bragt — denken, ik dacht, hij dacht — mogen, ik mogt, hij mogt — koopen, ik kocht, hij kocht — zoeken, ik zocht, hij zocht*; en, in den derden perfoon, *dunken, mij dacht.*

§. 309. 3. De *volmaakt verledene* tijd, welke door het verledene deelwoord en de hulpwoorden *hebben* en *zijn* omschreven wordt, stelt eene zaak voor als geheel geeindigd, op den tijd, waarin men spreekt, zonder opzigt op eenigen anderen tijd, of eenige andere handeling: *ik heb bemind, gij hebt geslapen, zij zijn gestorven*, enz.

§. 310. 4. De *meer dan volmaakt verledene* tijd, welke op dezelfde wijs, als de volmaakt verledene omschreven wordt, beteekent, dat eene zaak geeindig was niet alleen op den tijd, waarin men spreekt, maar ook op den tijd, waarvan men spreekt; of die eene handeling aanduidt, welke reeds geheel voorbij is, wanneer eene andere begint: *ik had bemind, gij hadt geslapen — zij waren gestorven. Toen ik hem geprezen had, begon hij te lagchen. Ik had mijnen brief geschreven, toen zij in huis kwamen*, enz.

§. 311. 5. De *taekomende* tijd, eindelijk, welke door zamenzetting van het hulpwoord *zullen* met de onbepaalde wijs der werkwoorden gevormd wordt, en te kennen geeft, dat iets zal geschieden, is tweederlei, zoo in de *aantoonende*, als *aanvoegende* wijs. De *eerste* toekomende tijd der *aantoonende* wijs zegt eenvoudiglijk, dat eene zaak toekomend is, op den tijd, waarin men spreekt: *ik zal prijzen, gij zult geprezen worden, zij zullen sterven* enz. De *tweede* toekomende tijd der *aantoonende* wijs drukt uit, dat iets toekomend is, op den tijd, waarin men spreekt, maar verleden zijn zal, op den tijd, waarvan men

men spreekt: *ik zal geprezen hebben, gij zult geprezen zijn, wij zullen gestorven zijn, enz.*

§. 312. Deze tweederlei toekomstige tijd, zeiden wij, heeft ook in de *aanvoegende* wijs plaats; en de *eerste* beteekent daar, dat iets voorwaardelijk, of op eene onderstelling, toekomstig is: *ik zoude prijzen, gij zoudt geprezen worden, wij zouden sterven* enz. De *tweede* toekomstige tijd der *aanvoegende* wijs geeft te kennen, dat iets voorwaardelijk, of op eene onderstelling, toekomstig geweest is: *ik zoude geprezen hebben, gij zoudt geprezen zijn, wij zouden gestorven zijn* enz.

5. Voorbeelden van vervoeging

§. 313. Het hulpwoord *hebben*.

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd: *hebben*.

Verledene tijd: *gehad hebben*.

Toekomstige tijd: *te zullen hebben*,

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd: *hebbende*.

Verledene tijd: *gehad hebbende*.

Toekomstige tijd: *zullende hebben*.

AANTOONENDE WIJS. AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik heb,

Dat ik hebbe,

K 5

Gij

AANTOONENDE WIJS.

Gij *hebt*,
Hij *heeft*,

Meervoudig.

Wij *hebben*,
Gij *hebt*,
Zij *hebben*.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij *hebbet*,
Dat hij *hebbe*.

Meervoudig.

Dat wij *hebben*,
Dat gij *hebbet*,
Dat zij *hebben*.

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *had*,
Gij *hadt*,
Hij *had*.

Enkelvoudig.

Dat ik *hadde*,
Dat gij *haddet*,
Dat hij *hadde*.

Meervoudig.

Wij *hadden*,
Gij *hadt*,
Zij *hadden*.

Meervoudig.

Dat wij *hadden*,
Dat gij *haddet*,
Dat zij *hadden*.

Volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik heb *gehad*,
Gij *hebt gehad*,
Hij *heeft gehad*.

Enkelvoudig.

Dat ik *hebbe gehad*,
Dat gij *hebbet gehad*,
Dat hij *hebbe gehad*.

Meervoudig.

Wij *hebben gehad*,

Meervoudig.

Dat wij *hebben gehad*,

Gij

AANTOONENDE WIJS.

Gij *hebt gehad*,
Zij *hebben gehad*.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij *hebbet gehad*,
Dat zij *hebben gehad*.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *had gehad*,
Gij *hadt gehad*,
Hij *had gehad*.

Enkelvoudig.

Dat ik *hadde gehad*,
Dat gij *haddet gehad*,
Dat hij *hadde gehad*.

Meervoudig.

Wij *hadden gehad*,
Gij *hadt gehad*,
Zij *hadden gehad*.

Meervoudig.

Dat wij *hadden gehad*,
Dat gij *haddet gehad*,
Dat zij *hadden gehad*.

Eerste toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal hebben*,
Gij *zult hebben*,
Hij *zal hebben*.

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude hebben*,
Dat gij *zoudet hebben*,
Dat hij *zoude hebben*.

Meervoudig.

Wij *zullen hebben*,
Gij *zult hebben*,
Zij *zullen hebben*.

Meervoudig.

Dat wij *zouden hebben*,
Dat gij *zoudet hebben*,
Dat zij *zouden hebben*.

Tweede toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal gehad hebben*,

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude gehad hebben*,
Gij

AANTOONENDE WIJS.

Gij *zult gehad hebben*,
 Hij *zal gehad hebben*.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij *zoudet gehad hebben*,
 Dat hij *zoude gehad hebben*.

Meervoudig.

Wij *zullen gehad hebben*;

Gij *zult gehad hebben*,
 Zij *zullen gehad hebben*.

Meervoudig.

Dat wij *zouden gehad hebben*,

Dat gij *zoudet gehad hebben*,
 Dat zij *zouden gehad hebben*.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig: *heb gij*,
 Meervoudig: *hebt gij*.

§. 314. Van het hulpwoord *zullen* is niets meer in gebruik; dan het volgende.

ONBEPAALENDE WIJS.

Te zullen.

DEELWOORD.

Zullende.

AANTOONENDE WIJS. AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal*,
 Gij *zult*,

Enkelvoudig.

Ik *zoude*,
 Gij *zoudet*,
 Hij

AANTOONENDE WIJS.

Hij *zal*.

Meervoudig.

Wij *zullen*,

Gij *zult*,

Zij *zullen*.

AANVOEGENDE WIJS.

Hij *zoude*.

Meervoudig.

Wij *zouden*,

Gij *zoudet*,

Zij *zouden*.

§. 315. Het hulpwoord *zijn*.

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd: *zijn*, of *wezen*.

Verledene tijd: *geweest zijn*.

Toekomende tijd: *te zullen zijn*, of *wezen*.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd: *zijnde*, of *wezende*.

Verledene tijd: *geweest zijnde*.

Toekomende tijd: *zullende zijn*, of *wezen*.

AANTOONENDE WIJS. AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Ik *ben*,

Gij *zijt*,

Hij *is*. (*)

Enkelvoudig.

Dat ik *zij*,

Dat gij *zijt*,

Dat hij *zij*.

Meer-

(*) Van het mefogoth. *im, is, ist*.

AANTOONENDE WIJS:

Meervoudig.
 Wij *zijn*,
 Gij *zijt*,
 Zij *zijn*.

AANVOEGENDE WIJS:

Meervoudig.
 Dat wij *zijn*,
 Dat gij *zijt*,
 Dat zij *zijn*.

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.
 Ik *was*,
 Gij *waart*,
 Hij *was*.

Enkelvoudig.
 Dat ik *ware*,
 Dat gij *waret*,
 Dat hij *ware*.

Meervoudig.
 Wij *waren*,
 Gij *waart*,
 Zij *waren*.

Meervoudig.
 Dat wij *waren*,
 Dat gij *waret*,
 Dat zij *waren*.

Volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.
 Ik *ben geweest*,
 Gij *zijt geweest*,
 Hij *is geweest*.

Enkelvoudig.
 Dat ik *zij geweest*,
 Dat gij *zijt geweest*,
 Dat hij *zij geweest*.

Meervoudig.
 Wij *zijn geweest*,
 Gij *zijt geweest*,
 Zij *zijn geweest*.

Meervoudig.
 Dat wij *zijn geweest*,
 Dat gij *zijt geweest*,
 Dat zij *zijn geweest*.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.
 Ik *was geweest*,

Enkelvoudig.
 Dat ik *ware geweest*,
 Gij

AANTOONENDE WIJS.

Gij *waart geweest*,
Hij *was geweest*.

Meervoudig.

Wij *waren geweest*,
Gij *waart geweest*,
Zij *waren geweest*.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij *waret geweest*,
Dat hij *ware geweest*.

Meervoudig.

Dat wij *waren geweest*,
Dat gij *waret geweest*,
Dat zij *waren geweest*.

Eerste toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal zijn*,
Gij *zult zijn*,
Hij *zal zijn*.

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude zijn*,
Dat gij *zoudet zijn*,
Dat hij *zoude zijn*.

Meervoudig.

Wij *zullen zijn*,
Gij *zult zijn*,
Zij *zullen zijn*.

Meervoudig.

Dat wij *zouden zijn*,
Dat gij *zoudet zijn*,
Dat zij *zouden zijn*.

Tweede toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal geweest zijn*,
Gij *zult geweest zijn*,
Hij *zal geweest zijn*.

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude geweest zijn*,
Dat gij *zoudet geweest zijn*,
Dat hij *zoude geweest zijn*.

Meervoudig.

Wij *zullen geweest zijn*,
Gij *zult geweest zijn*,
Zij *zullen geweest zijn*.

Meervoudig.

Dat wij *zouden geweest zijn*,
Dat gij *zoudet geweest zijn*,
Dat zij *zouden geweest zijn*.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig: *wees gij.*Meervoudig: *zijt, of weest gij.*§. 316. Het hulpwoord *worden.*

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd: *worden.*Verledene tijd: *geworden zijn.*Toekomende tijd: *te zullen worden.*

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd: *wordende.*Verledene tijd: *geworden zijnde.*Toekomende tijd: *zullende worden.*

AANTOONENDE WIJS. AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Ik *word,*Gij *wordt,*Hij *wordt.*

Meervoudig.

Wij *worden,*Gij *wordt,*Zij *worden.*

Enkelvoudig.

Dat ik *worde,*Dat gij *wordet,*Dat hij *worde.*

Meervoudig.

Dat wij *worden,*Dat gij *wordet,*Dat zij *worden.*

On-

S P R A A K K U N S T. 101

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *werd*, (*)

Dat ik *wierde*,

Gij *werdt*,

Dat gij *wierdet*,

Hij *werd*.

Dat hij *wierde*.

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *werden*,

Dat wij *wierden*,

Gij *werdt*,

Dat gij *wierdet*,

Zij *werden*.

Dat zij *wierden*.

Volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *ben geworden*,

Dat ik *zij geworden*,

Gij *zijt geworden*,

Dat gij *zijt geworden*,

Hij *is geworden*.

Dat hij *zij geworden*.

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *zijn geworden*,

Dat wij *zijn geworden*,

Gij *zijt geworden*,

Dat gij *zijt geworden*,

Zij *zijn geworden*.

Dat zij *zijn geworden*.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *was geworden*,

Dat ik *ware geworden*,

AAN-

(*) **DE MOONEN**, *Spraakk.* bl. 141-143, *NIJLOË* bl. 74, *RECHT-
DEC. RECHT*, D. II, bl. 77. Vergelijk **L. TEN KATE**, D. I., bl. 563.

AANTOONENDE WIJS.

Gij waart geworden,
Hij was geworden.

Meervoudig.

Wij waren geworden,
Gij waart geworden,
Zij waren geworden.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij waret geworden,
Dat hij ware geworden.

Meervoudig.

Dat wij waren geworden,
Dat gij waret geworden,
Dat zij waren geworden.

Eerste toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik zal worden,
Gij zult worden,
Hij zal worden.

Enkelvoudig.

Dat ik zoude worden,
Dat gij zoudet worden,
Dat hij zoude worden.

Meervoudig.

Wij zullen worden,
Gij zult worden,
Zij zullen worden.

Meervoudig.

Dat wij zouden worden,
Dat gij zoudet worden,
Dat zij zouden worden.

Tweede toekomende tijd.

Enkelvoudig.

Ik zal geworden zijn,
Gij zult geworden zijn,
Hij zal geworden zijn.

Enkelvoudig.

Ik zoude geworden zijn,
Gij zoudet geworden zijn,
Hij zoude geworden zijn.

Meervoudig.

Wij zullen geworden zijn,
Gij zult geworden zijn,
Zij zullen geworden zijn.

Meervoudig.

Wij zouden geworden zijn,
Gij zoudet geworden zijn,
Zij zouden geworden zijn.

GE.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig : *word gij.*

Meervoudig : *wordt gij.*

§. 317. De hulpwoorden aangewezen hebbende , zullen wij nog twee voorbeelden van , door middel van deze hulpwoorden , vervoegde werkwoorden , en wel van een gelijkvloeiend en een ongelijkvloeiend , laten volgen. I. Het gelijkvloeiende werkwoord *drukken.*

(*Bedrijvende vorm.*)

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd : *drukken.*

Verledene tijd : *gedrukt hebben.*

Toekomende tijd : *te zullen drukken.*

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd : *drukkende.*

Verledene tijd : *gedrukt hebbende.*

Toekomende tijd : *zullende drukken.*

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Ik druk ,

Gij drukt ,

Hij drukt.

Enkelvoudig.

Dat ik drukke ,

Dat gij drukket ,

Dat hij drukke.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Meervoudig.

Wij *drukken*,Gij *drukt*,Zij *drukken*.

Meervoudig.

Dat wij *drukken*,Dat gij *druktet*,Dat zij *drukken*.

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *drukte*,Gij *druktet*,Hij *drukte*.

Enkelvoudig.

Dat ik *drukte*,Dat gij *druktet*,Dat hij *drukte*.

Meervoudig.

Wij *drukten*,Gij *druktet*,Zij *drukten*.

Meervoudig.

Dat wij *drukten*,Dat gij *druktet*,Dat zij *drukten*.

Volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *heb gedrukt*,Gij *hebt gedrukt*,Hij *heeft gedrukt*.

Enkelvoudig.

Dat ik *hebbe gedrukt*,Dat gij *hebbet gedrukt*,Dat hij *hebbe gedrukt*.

Meervoudig.

Wij *hebben gedrukt*,Gij *hebt gedrukt*,Zij *hebben gedrukt*.

Meervoudig.

Dat wij *hebben gedrukt*,Dat gij *hebbet gedrukt*,Dat zij *hebben gedrukt*.

AAN

AANTONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Ik <i>had gedrukt</i> ,	Dat ik <i>hadde gedrukt</i> ,
Gij <i>hadt gedrukt</i> ,	Dat gij <i>haddet gedrukt</i> ,
Hij <i>had gedrukt</i> .	Dat hij <i>hadde gedrukt</i> .

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Wij <i>hadden gedrukt</i> ,	Dat wij <i>hadden gedrukt</i> ,
Gij <i>hadt gedrukt</i> ,	Dat gij <i>haddet gedrukt</i> ,
Zij <i>hadden gedrukt</i> .	Dat zij <i>hadden gedrukt</i> .

Eerste toekomende tijd.

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Ik <i>zal drukken</i> ,	Dat ik <i>zoude drukken</i> ,
Gij <i>zult drukken</i> ,	Dat gij <i>zoudet drukken</i> ,
Hij <i>zal drukken</i> .	Dat hij <i>zoude drukken</i> .

Meervoudig.	Meervoudig.
Wij <i>zullen drukken</i> ,	Dat wij <i>zouden drukken</i> ,
Gij <i>zult drukken</i> ,	Dat gij <i>zoudet drukken</i> ,
Zij <i>zullen drukken</i> .	Dat zij <i>zouden drukken</i> .

Tweede toekomende tijd.

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Ik <i>zal gedrukt hebben</i> ,	Dat ik <i>zoude gedrukt hebben</i> ,
Gij <i>zult gedrukt hebben</i> ,	Dat gij <i>zoudet gedrukt hebben</i> ,

166 N E D E R D U I T S C H E

AANTOONENDE WIJS.

Hij zal gedrukt hebben.

Meervoudig.

Wij zullen gedrukt hebben,

Gij zult gedrukt hebben,

Zij zullen gedrukt hebben.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat hij zoude gedrukt hebben.

Meervoudig.

Dat wij zouden gedrukt hebben,

Dat gij zoudet gedrukt hebben,

Dat zij zouden gedrukt hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig: *Druk gij.*

Meervoudig: *Drukt gij.*

(*Lijdende vorm*).

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd: *gedrukt worden.*

Verledene tijd: *gedrukt geworden zijn.*

Toekomende tijd: *gedrukt te zullen worden.*

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd: *gedrukt wordende.*

Verledene tijd: *gedrukt geworden zijnde.*

Toekomende tijd: *gedrukt zullende worden.*

AAN-

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *word gedrukt,*Dat ik *gedrukt worde,*Gij *wordt gedrukt,*Dat gij *gedrukt wordet,*Hij *wordt gedrukt.*Dat *hij gedrukt worde.*

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *worden gedrukt,*Dat wij *gedrukt worden,*Gij *wordt gedrukt,*Dat gij *gedrukt wordet,*Zij *worden gedrukt.*Dat zij *gedrukt worden.*

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *werd gedrukt,*Dat ik *gedrukt wierde,*Gij *werdt gedrukt,*Dat gij *gedrukt wierdet,*Hij *werd gedrukt.*Dat hij *gedrukt wierde.*

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *werden gedrukt,*Dat wij *gedrukt wierden,*Gij *werdt gedrukt,*Dat gij *gedrukt wierdet,*Zij *werden gedrukt.*Dat zij *gedrukt wierden.*

Volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *ben gedrukt gewor-*
*den, of geweest,*Dat ik *gedrukt geworden*
*zij, of geweest zij,*Gij *zijt gedrukt gewor-*
*den, of geweest,*Dat gij *gedrukt geworden*
zijt, of geweest zijt,

L 4

AAN-

168 N E D E R D U I T S C H E

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Hij *is* gedrukt gewor- Dat hij *gedrukt* geworden
den, of *geweest*, zij, of *geweest* zij.

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *zijn* gedrukt ge- Dat wij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*, zijn, of *geweest* zijn,

Gij *zijt* gedrukt ge- Dat gij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*, zijt, of *geweest* zijt,

Zij *zijn* gedrukt ge- Dat zij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*. zijn, of *geweest* zijn.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Enkelvoudig.

Ik *was* gedrukt gewor- Dat ik *gedrukt* geworden
den, of *geweest*, ware, of *geweest* ware,

Gij *waart* gedrukt ge- Dat gij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*, waret, of *geweest* waret,

Hij *was* gedrukt ge- Dat hij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*. ware, of *geweest* ware.

Meervoudig.

Meervoudig.

Wij *waren* gedrukt ge- Dat wij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*, waren, of *geweest* waren,

Gij *waart* gedrukt ge- Dat gij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*, waret, of *geweest* waret,

Zij *waren* gedrukt ge- Dat zij *gedrukt* geworden
worden, of *geweest*. waren, of *geweest* waren.

AAN-

AANVOEGENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Eerste toekomstige tijd.

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Ik zal gedrukt worden,	Dat ik gedrukt zoude worden,
Gij zult gedrukt worden,	Dat gij gedrukt zoudet worden,
Hij zal gedrukt worden.	Dat hij gedrukt zoude worden.

Meervoudig.	Meervoudig.
Wij zullen gedrukt worden,	Dat wij gedrukt zouden worden,
Gij zult gedrukt worden,	Dat gij gedrukt zoudet worden,
Zy zullen gedrukt worden.	Dat zij gedrukt zouden worden.

Tweede toekomstige tijd.

Enkelvoudig.	Enkelvoudig.
Ik zal gedrukt geworden zijn, of geweest zijn,	Dat ik zoude gedrukt geworden zijn, of geweest zijn,
Gij zult gedrukt geworden zijn, of geweest zijn,	Dat gij zoudet gedrukt geworden zijn, of geweest zijn,

L 5

AAN-

AANTOONENDE WIJS.

Hij *zal gedrukt ge-
worden zijn*, of *ge-
weest zijn*.

Meervoudig.

Wij *zullen gedrukt ge-
worden zijn*, of *ge-
weest zijn*,

Gij *zult gedrukt ge-
worden zijn*, of *ge-
weest zijn*,

Zij *zullen gedrukt ge-
worden zijn*, of *ge-
weest zijn*.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat hij *zoude gedrukt ge-
worden zijn*, of *geweest
zijn*.

Meervoudig.

Dat wij *zouden gedrukt
geworden zijn*, of *ge-
weest zijn*,

Dat gij *zoudet gedrukt
geworden zijn*, of *ge-
weest zijn*,

Dat zij *zouden gedrukt ge-
worden zijn*, of *geweest
zijn*.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig: *word gij gedrukt*.

Meervoudig: *wordt gij gedrukt*.

§. 318. 2. Het ongelijkvloeiende werkwoord *geven*.

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenwoordige tijd: *geven*,

Verledene tijd: *gegeven hebben*.

Toekomende tijd: *te zullen geven*.

DEEL-

Tegenwoordige tijd: *gevende*,
 Verledene tijd: *gegeven hebbende*,
 Toekomende tijd: *zullende geven*.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoudig.

Ik *geef*,
 Gij *geeft*,
 Hij *geeft*.

Enkelvoudig.

Dat ik *geve*,
 Dat gij *gevet*,
 Dat hij *geve*.

Meervoudig.

Wij *geven*,
 Gij *geeft*,
 Zij *geven*.

Meervoudig.

Dat wij *geven*,
 Dat gij *gevet*,
 Dat zij *geven*.

Onvolmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *gaf*,
 Gij *gaaft*,
 Hij *gaf*.

Enkelvoudig.

Dat ik *gave*,
 Dat gij *gavet*,
 Dat hij *gave*.

Meervoudig.

Wij *gaven*,
 Gij *gaaft*,

Meervoudig.

Dat wij *gaven*,
 Dat gij *gavet*,

AAN-

177. N E D E R D U I T S C H E

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Zij *gaven*,

Dat zij *gaven*,

Volmaakt verledene tijd,

Enkelvoudig,

Ik *heb gegeven*,

Gij *hebt gegeven*,

Hij *heeft gegeven*,

Enkelvoudig,

Dat ik *hebbe gegeven*.

Dat gij *hebbet gegeven*,

Dat hij *hebbe gegeven*,

Meervoudig.

Wij *hebben gegeven*,

Gij *hebt gegeven*,

Zij *hebben gegeven*.

Meervoudig.

Dat wij *hebben gegeven*,

Dat gij *hebbet gegeven*,

Dat zij *hebben gegeven*.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Enkelvoudig.

Ik *had gegeven*,

Gij *hadt gegeven*,

Hij *had gegeven*.

Enkelvoudig.

Dat ik *hadde gegeven*,

Dat gij *haddet gegeven*,

Dat hij *hadde gegeven*.

Meervoudig.

Wij *hadden gegeven*,

Gij *hadt gegeven*,

Zij *hadden gegeven*.

Meervoudig.

Dat wij *hadden gegeven*,

Dat gij *haddet gegeven*,

Dat zij *hadden gegeven*.

Eerste toekomstige tijd,

Enkelvoudig.

Ik *zal geven*,

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude geven*,

AAN-

AANTOONENDE WIJS.

Gij *zult* geven,
Hij *zal* geven.

Meervoudig.

Wij *zullen* geven,
Gij *zult* geven,
Zij *zullen* geven.

AANVOEGENDE WIJS.

Dat gij *zoudet* geven,
Dat hij *zoude* geven.

Meervoudig.

Dat wij *zouden* geven,
Dat gij *zoudet* geven,
Dat zij *zouden* geven.

Tweede toekomstende tijd.

Enkelvoudig.

Ik *zal* gegeven hebben,

Gij *zult* gegeven hebben,

Hij *zal* gegeven hebben.

Meervoudig.

Wij *zullen* gegeven hebben,

Gij *zult* gegeven hebben,

Zij *zullen* gegeven hebben.

Enkelvoudig.

Dat ik *zoude* gegeven hebben,

Dat gij *zoudet* gegeven hebben,

Dat hij *zoude* gegeven hebben.

Meervoudig.

Dat wij *zouden* gegeven hebben,

Dat gij *zoudet* gegeven hebben,

Dat zij *zouden* gegeven hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelvoudig: Geef gij.

Meervoudig: Geeft gij.

(Lij-

(*Lijdende vorm als gedrukt worden.*)

6. Over de zamen gestelde werkwoorden.

§ 319. Eindelijk moeten wij nog, met een enkel woord, van de *zamen gestelde* werkwoorden gewagen. Sommige werkwoorden zijn zamen gesteld met zelfstandige naamwoorden, sommige met bijwoorden, andere met voorzetsels. Tot de eerste behooren *handhaven*, *pluimstrijken*, *kielhalen*, *raadplegen*; tot de andere *liefkozen*, *weerlichten*, (*wederlichten*) enz.; en tot de laatste *aanspreken*, *bijblijven*, *doorzetten*, *insluiten*, *misvatten*, *navragen*, *omloopen*, *tegenspreken*, *uitstrekken*, *voorlichten*, en vele anderen; gelijk ook *bedekken*, *geleiden*, *herinneren*, *ontvangen*, *verliezen* enz.

§. 320. Bij de eerste dezer, met *voorzetselen* zamen gestelde, werkwoorden, valt de klemtoon, in de onbepaalde wijs, op het voorzetsel, als: *aanspreken*, *bijblijven*, enz.; en bij de laatste, op het zakelijke deel des werkwoords, als: *bedekken*, *geleiden*, enz. De voorzetsels, welke den nadruk der uitspraak ontvangen, worden *scheidbaar* genoemd, omdat zij, in de vervoëging, van de werkwoorden afgescheiden worden; bij voorbeeld: *aanspreken*, *ik spreek aan*, *sprak aan*, *aan te spreken*, enz.; die, welke den klemtoon niet hebben, dragen den naam van *onscheidbaar*, omdat zij, in de vervoëging, onafscheidelijk aan het werk-

werkwoord gehecht blijven, als: *bedekken*, *ik bedek*, *bedekte*, *bedekt*, *te bedekken*, enz.

§. 321. De werkwoorden, welke met *scheidbare* voorzetselen zamen gesteld zijn, onderscheiden zich van die, welke *onscheidbare* voorzetsels hebben, niet alleen door den nadruk der uitpraak, maar ook daardoor, dat zij hun verleden deelwoord vormen met inlasching van *ge*, als: *aanbidden*, *aangeboden*; en bij de onbepaalde wijs, somtijds tusfchen het voorzetsel en het werkwoord *te* ontvangen, als: *aanbidden*, *aan te bidden* enz.; terwijl de, met *onscheidbare* voorzetselen zamen gestelde werkwoorden dit ingelaschte *ge* bij hunne verledene deelwoorden misfen, en in de onbepaalde wijs *te* voorop ontvangen, als: *beminnen*, *bemind*, *te beminnen*.

§. 322. Sommige werkwoorden, met zelfftandige naamwoorden en bijwoorden zamen gesteld, blijven met hunne voorvoegfelen, fchoon die den klemtoon ontvangen, vereenigd, als: *antwoorden*, *dagdieven*, *handhaven*, *dwardsdrijven*, *kielhalen*, *kortwieken*, *liefkozen*, *weerlichten*, enz., waarvan *dagdiefde*, *handhaafde* enz., niet *diefde dag*, *haafde hand*, enz.; en alle werkwoorden, met zulke voorvoegfelen zamen gesteld, nemen *ge* in het verledene deelwoord aan, en hebben, even als de met *onscheidbare* voorzetselen zamen gestelde werkwoorden, in de onbepaalde wijs, *te* voorop, bij voorbeeld: *ik heb gehandhaafd*, *gekortwiekt* enz.; zoo ook *te handhaven*, *te kortwieken*, enz.

§. 323.

§. 323. Bij eenige met voorzetsels zamen gestelde werkwoorden, valt de nadruk der uitspraak dan op het voorzetsel, en dan op het zakelijke deel des werkwoords; en wordt, in gevolge daarvan, het voorzetsel dan al, dan wederom niet verplaatst, naar mate de verschillende beteekenissen der werkwoorden zulks vorderen, bij voorbeeld:

ONSCHIEDBAAR.

SCHEIDBAAR..

Ondergaan, ik onderga, onderging, heb ondergaan, te ondergaan.

ondergaan, ik ga onder, ging onder, ben ondergegaan, onder te gaan.

Onderhouden, ik onderhoud, ik onderhield, heb onderhouden, te onderhouden.

onderhouden, ik houd onder, hield onder, heb ondergehouden, onder te houden.

Overwegen, ik overweeg, overwoog, heb overwogen, te overwegen.

overwegen, ik weeg over, woog over, heb overgewogen, over te wegen.

Voorzeggen, ik voorzeg, voorzeide, heb voorzegd, te voorzeggen.

Voorzeggen, ik zeg voor, zeide voor, heb voorgezegd, voor te zeggen.

Misdoen, ik misdoo, misdeed, heb misdaan, te misdoen.

Misdoen, ik doe mis, deed mis, heb misgedaan, mis te doen.

Zoo

Zoo ook *misgaan*, ik *Misgaan*; ik *ging misgà mij*, — *misgrijpen*, *mis*, — *misgrijpen*, ik *ik misgrijp mij*; — *misrekenen*, ik *misreken mij*, — *ik telde mis*, enz. *mistellen*, ik *mistél mij* enz.

§. 324. Zeer verschillend, in der daad, is de beteekenis der boven genoemde en andere werkwoorden, welke met onscheidbare en scheidbare voorzetsels zamen gesteld zijn. Immers, men zegt *iemand onderhouden*: ik *onderhoud hem*, dat is, ik geef hem voetsel en dekfel; doch daarentegen: *iemand onderhouden*: ik *houd hem onder*, dat is, ik houd hem onder water, of op den grond; *overleggen*: ik *heb dat wel overlegd*, dat is, ik heb dat wel bedacht; en *overleggen*: ik *heb dat overgelegd*, dat is, ik heb dat gewonnen en bespaard; *overwegen*: ik *overweeg*, dat is, ik bepeins; en *overwegen*: ik *weeg over*, dat is, ik weeg nog eens. Zoo ook *voldoen*: ik *voldoe*, en *voldoen*: ik *doe vol* — *omgeven*: ik *omgeef*, en *omgeven*, ik *geef om* — *overwinnen*: ik *overwin*, en *overwinnen*: ik *win over*, enz. (*)

F. OVER

(*) Eenige dezer, met scheidbare voorzetsels zamen gestelde werkwoorden worden ook als niet zamen gesteld gebezigt, bij voorbeeld: *onder houden*, ik *houd onder*, *mis gaan*, ik *ga mis*, *over wegen*, ik *weeg over*. Zie verder L. TEN KATE *Aanteek.* D. I., bl. 406-409, B. HUIJDECOP. *Proeve*, D. I., bl. 419.

M

F. OVER DE KLEINERE REDEDEELEN.

1. *Over de telwoorden.*

§. 325. Om de hoeveelheid der enkele dingen, van welke gesproken wordt, uit te drukken, dienen de telwoorden. Deze hoeveelheid kan op tweederlei wijs aangeduid worden, of bepaaldelijk met uitdrukking van het juiste getal der enkele dingen, of algemeen, zonder bepaling van het getal. Het eerste geschiedt door de hoofd- of grondgetallen, en het andere door zekere algemeene telwoorden.

§. 326. De hoofd- of grondgetallen zijn deels wortelwoorden, deels afgeleide, deels zamen gestelde woorden. Wortelwoorden zijn: *een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, negen, tien*; afgeleide, welke, door middel van den uitgang *tig*, van de boven genoemde wortelwoorden afgeleid zijn: *twintig, dertig, veertig, vijftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig*, ook *honderd* en *duizend*; zamen gestelde: *elf, twaalf, dertien, veertien, vijftien, zestien, zeventien, achttien* en *negentien*. Met deze telwoorden, welke den naam van *bepaalde* telwoorden dragen, kunnen alle mogelijke getallen uitgedrukt worden.

§. 327. Wanneer bepaalde getallen met woorden uitgedrukt worden, dan geschiedt zulks op de volgende wijs. 1. Van *dertien* tot *honderd* wordt het kleinere getal vooraan geplaatst, en wel zoo, dat het,
tot

tot *negentien*, met *tien* tot een woord zamen getrokken wordt: *dertien* (*drie en tien*), *veertien* (*vier en tien*) enz. Van *twintig* af wordt het kleinere getal, doot middel van het woordje *en*, met de tientallen verbonden: *een en twintig*, *twee en dertig*, *drie en veertig* enz. *Een* wordt hier natuurlijk als een bijwoord gebezigd, en blijft onveranderd: *een en twintig mannen* — *een* (niet *eene*) *en twintig vrouwen*. 2. Boven *honderd*, wordt het kleinere getal achteraan geplaatst: *honderd en een*, *duizend en zes*, enz. Doch wanneer hetzelfde het getal der honderden en duizenden bepaalt, treedt het weder vooraan: *een honderd*, *drie honderd*, *vier duizend* enz. Men schrijft deze woorden van elkander afgescheiden: *vier honderd en zestig*, *acht duizend zes en negentig* enz., en niet *vierhonderd en zestig* enz. Zie § 67.

§. 328. Het telwoord *een* wordt als het lidwoord *een* verbogen, en heeft altoos den nadruk der uitspraak, terwijl bij het lidwoord *een* de klemtoon op het zelfstandige naamwoord valt, waarbij het gevoegd is: *den man*, in tegenstelling van twee, of meer mannen — *een man*, dat is zeker man. Om de eenheid nader te bepalen, zegt men *maar een*: *ik heb maar een kind*; of *een eenig*: *er is maar een eenige God*; *niet een eenige vriend bezocht mij*.

§. 329. Met het bepalende lidwoord voor zich, ontvangt *een*, in den eersten naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht, eene *e*, en wordt verder dus verbogen:

M 2

Man-

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <i>De eene,</i>	<i>De eene,</i>	<i>Het eene,</i>
2. <i>Des eenen, van</i>	<i>Der eene, van</i>	<i>Des eenen, van</i>
<i>den eenen,</i>	<i>de eene.</i>	<i>het eene.</i>
3. <i>Den eenen, aan</i>	<i>Der eene, aan</i>	<i>Deneenen, aan</i>
<i>den eenen,</i>	<i>de eene,</i>	<i>het eene,</i>
4. <i>Den eenen.</i>	<i>De eene.</i>	<i>Het eene.</i>

Men zegt derhalve *de eene en de andere*, en niet *de een en de ander*.

§. 330. Even zoo wordt het ook verbogen, wanneer het, in plaats van het lidwoord, een voornaamwoord voor zich heeft: *deze eene, dit eene, mijn eene, mijne eene, mijn eene, dezee eenen, van dezen eenen, dezer eene, van deze eene* enz. En deze verbuiging behoudt het ook, wanneer het (met het lidwoord, of voornaamwoord) een zelfftandig naamwoord bij zich heeft: *de eene man, deze eene man — de eene vrouw, deze eene vrouw — het eene kind, dit eene kind, — des eenen mans, dezee eenen mans, van den eenen man, van dezen eenen man* enz. Voor *mijn eene, zijn eene, uw eene* enz. bezigt men liever *een mijner* enz., bij voorbeeld: *mijne eene hand is gekwetst*, beter: *eene mijner handen*; — *uw eene kind*, beter: *een uwer kinderen*; — *zijn eene paard*, beter: *een zijner paarden*.

§. 331. De overige telwoorden blijven, in alle geslachten, onveranderd. Zij worden bij zelfftandige naamwoorden gevoegd: *twee huizen*; ook met het lidwoord:

woord: *de drie tuinen* enz.; of zij staan alleen: *een, twee, drie — het slaat zes*. Somwijlen echter lijden zij eenige verbuiging: *wij waren met ons vieren* (vier personen) — *niet lang na zesfen* (na zes uren); — *wij verdeelden het onder ons twintigen* — *zij kwamen met honderden, met duizenden*. Over de bijvoegelijke telwoorden *de eerste, tweede, tiende* enz. is §. 182 gehandeld.

§. 332. Somwijlen worden de telwoorden als zelfstandige naamwoorden gebezigd, en wel in het vrouwelijke en onzijdige geslacht. Vrouwelijk: *eene een, twee eenen, drie zesfen, vier achten, de vijf, de negen, de tien, de zeven, twee vijven, drie tienen, drie drieën* enz., in het kaartspel, of op de dobbelsteenen. Onzijdig: *het twintig, het vijfen twintig, het honderd, het duizend* enz. Zoo ook *een groote twintig, een kleine duizend, een goede zestig*; bij welke laatste voorbeelden op te merken valt, dat het gebruik, tegen den gewonen regel, hier de verbuiging van het onzijdige bijvoegelijke naamwoord achter het niet bepalende lidwoord *een* verkiest.

§. 333. Ook laten zich zelfstandige naamwoorden, in *er* uitgaande, van de telwoorden afleiden: *een zestiger*, een man van zestig jaren, ook een schip van zestig stukken; *acht en veertiger*, wijn van het gewas des jaars 1748.

334. *Beide*, beteekenende zoo veel als *alle twee*, wordt dan gebezigd, wanneer twee dingen te zamen genomen, of als te zamen genomen be-

schouwd worden. Het komt meest in het meervoudige getal voor, zoo wel als bijvoegelijk, met een zelfstandig naamwoord, als op zich zelf, en zonder een zelfstandig naamwoord: *aan beide oogen blind zijn*, — *beide mijne zusters*. Ook zonder zelfstandig naamwoord: *met beider bewilliging*.

§. 335. Wijders worden de telwoorden met het woord *half*, *halve*, zamen gesteld: *anderhalf* (voor *anderde half*, dat is de tweede half, ter helft van de tweede), *derdhalf* (de derde half, ter helft van de derde), *vierdhalf*, *vijsdhalf*, *zesthalf*, *zevendhalf*, *achtdhalf* enz., — *tiendhalf uur gaans*.

§. 336. De *algemeene* telwoorden, die zoo wel onder de voornaamwoorden, als onder de bijvoegelijke naamwoorden kunnen gerangschikt worden, duiden het getal slechts *algemeen* aan, zonder een zeker bepaald getal te bedoelen, en zijn weder van verschillenden aard. Zij bevatten of alle eenheden onbepaald, als: *al*, *ieder*, *iegeijk*, *elk* en *geen*; of een aanmerkelijk gedeelte van dezelve, als: *veel*, *menig*; of slechts een klein gedeelte, als: *weinig*, *eenig* (niet het bijvoegelijke naamwoord, als: *de eenige God*), *ettelijke sommige*.

§. 337. *Al*, *alle* duldt, uit hoofde dat het de zelfstandigheid eener zaak genoeg bepaalt, geen lidwoord voor zich; uitgezonderd, wanneer het als zelfstandig gebezigd wordt, bij voorbeeld: *het al*, *het heelal*. In sommige gevallen echter kunnen de voornaamwoorden *die*, *deze*, *welke*, enz. voor hetzelfde staan:

die

die allen, enz.; ook, wanneer *al*, *alles* zelfftandig genomen wordt, als: *bij dit alles*, *welk alles*, enz.

§. 338. Het wordt in verfcheidene betrekkingen gebezigd. *Voor eerst*, in eenen *verdeelenden* zin, om eene veelheid, of algemeenheid van getal aan te duiden, in opzigt tot de verfcheidene enkele dingen van eene zekere foort, welke als zamen genomen moeten voorgesteld worden; in welk geval het met zijn zelfftandig naamwoord, of perfoonlijk voornaamwoord, alleen in het meervoudige getal staat: *alle menschen moeten ferven. De vergankelijkheid aller dingen. Dat zeggen zij allen. Zij allen, die dit zeggen. U aller vriend, — ons aller vader.* enz. (*)

§. 339. Uit de boven aangevoerde voorbeelden blijkt, dat *alle* voor het zelfftandige naamwoord, en achter het voornaamwoord geplaatst wordt. Soms tijds staat het ook eenigzins van het voornaamwoord verwijderd: *wij zullen allen ferven, — zij mogen ditmaal niet allen te gelijk komen*, enz.

340. Ook wordt dit *al*, *alle*, bij de bepaalde telwoorden gevoegd, om denzelfven nadruk bij te zet-

(*) Dikwerf leest men: *uw aller vriend, onze aller moeder, uwer aller vriend, onzer aller moeder* enz., doch verkeerdelijk, dewijl het voornaamwoord hier onverbogen blijft, even als, in dergelijk geval, bij sommige zelfftandige naamwoorden plaats heeft, bij voorbeeld: *Keizer Karels wetten*, dat is, *de wetten van Keizer Karel*. Zoo ook *u aller vriend, ons aller moeder*, dat is, *de vriend van u allen, de moeder van ons allen*.

zetten, bij voorbeeld: *zij kwamen alle vier*, — *ik heb met alle tien gesproken*. Insgelijks wordt het zonder zelfstandig naamwoord en persoonlijk voornaamwoord, in het meervoud, gebruikt, terwijl het woord *menschen*, of andere woorden, daaronder verstaan worden: *aller oogen hebben het gezien*. *Allen zeggen het*. *Zijn huis staat voor allen open*.

§ 341. Dit heeft ook in het enkelvoud plaats, terwijl het onzijdige *alles*, voor alle menschen, of alle dingen, gebezigd wordt. Voor alle menschen: *alles, wat de wapenen konde dragen*, enz. Voor alle dingen: *ik heb dat alles reeds lang geweten*.

§. 342. Ten tweede wordt *al*, *alle* — in eenen verzamelen zin genomen, om de enkele deelen als een eenig geheel voor te stellen; en als zoodanig staat het, met zijn zelfstandig naamwoord, in het enkelvoud, en bekleedt de plaats van het bijvoegelijke gansch, geheel: *al het land afsloopen*. *Alle hoop op herstel was verdwenen*. *Al mijne vreugd heeft een einde*. *Gij verdooft alle gevoel van deugd, en stopst dus de bron van alle welvaart*. *Al de wereld* (ieder) *spreekt daarvan*.

§. 343. Ook wordt het gebezigd, in opzigt tot ieder deel, dat het geheel mede uitmaakt, in het bijzonder; in welk geval het de beteekenis van elk, ieder, allerlei heeft, en zoo wel in het enkelvoud, als meervoud gebruikelijk is; bij voorbeeld: *alle begin is moeilijk*. *Zich aan allen wellust* (iedere soort van wellust) *overgeven*. *Zij is eene vijandin van alle*

alle ijdelheid. Alle oogenblikken, alle uren, alle acht dagen, alle drie maanden, in alle deelen enz. Intusfchen kan *alle* niet altijd de plaats van *ieder* bekleeden; want *alle mensch, alle huis* enz., voor *ieder mensch, ieder huis* enz., wordt niet gezegd.

§. 344. Somwijlen worden zelfftandige naamwoorden, in het enkelvoud, even als het boven staande *alle*, in eenen verzamelenden zin gebruikt, zoo dat het even zoo veel is, als of zij in het meervoud uitgedrukt waren. In dit geval, blijft *alle*, voor woorden van allerlei geflacht geplaatst, onverbogen, bij voorbeeld: *alle weg, alle kant, alle ramp, alle volk, alle ding, alle land*, enz., voor *alle wegen, alle kanten*, enz. Deze gewoonte heerscht onder *alle volk. Men hoort er alle dag van*, enz.

§. 345. Gelijk de bijvoegelijke naamwoorden, voor het niet bepalende lidwoord staande, niet verbogen worden, als: *hij deed zoo zwaar eenen arbeid — hij beminde zoo schoon eene vrouw*, enz., zoo wordt *al* voor het bepalende lidwoord en de bezittelijke voornaamwoorden mede onverbogen geplaatst: *hij deed al den arbeid. Al de menschen, die daar waren. Al het volk* (het gansche volk) *zal juichen. Al het land staat onder water. In al uwen wandel — in al mijnen druk — door al uwe bekommelingen.* Voor de bijvoegelijke naamwoorden is het verbuigbaar: *hij oefent zich met allen mogelijken ijver*, enz.

§. 346. *Elk, ieder, eenig* en *menig*, bij een

zelfftandig naamwoord gevoegd, worden als bijvoegelijke naamwoorden verbogen: *elk, ieder, eenig, menig man, — elke, iedere, eenige, menige vrouw, — elk, ieder, eenig menig kind, — elken, iederen, eenigen, menigen mans,* enz. *Elk, ieder, zoo ook elkeen, iedereen, een ieder, als zelfftandig, is, in de verbuiging, elks, ieders, elkeens, ieder eens, eens ieders, eens iederen, enz.;* zoo ook *ie gelijk, een iegelijk;* allen zonder meervoud. Het meervoud *eenigen* is zelfftandig.

§. 347. *Geen* komt voor *niet een*, wordt als *een* gebogen, en heeft geen lidwoord voor zich. Het staat zoo wel voor zijn zelfftandig naamwoord, als zonder hetzelve: *geen mensch, geen dier, — geenes dings gebrek hebben. Daar was er geen gebleven. Geen van beiden.* Wanneer *geen* het te-gengeftelde van het telwoord *een* is, heeft het, zoo min als dit, een meervoud, maar wel, wanneer het tegen het niet bepalende lidwoord *een* over staat: *er zijn nog geene bladen aan de boomen.*

§. 348. *Veel* en *weinig* staan tegen elkander over; het eene beteekent eene groote onbepaalde, het andere eene kleine onbepaalde veelheid. Zij blijven in het enkel- en meervoud onverbogen, en hebben altijd eenen tweeden naamval bij zich, schoon bij woorden van het vrouwelijke geflacht de tweede naamval niet bemerkt wordt, als: *hij heeft daarin veel ijvers betoond; ik heb niet veel tijds; hij is niet veel mans; het kost mij veel moeite; zij*
bc-

beleven niet veel vreugd aan hem; dat gezegde maakte weinig indruk; weinig vlijt aanwenden; veel kinderen hebben; veel hoofden, veel zinnen; voor weinig dagen; ik verwacht weinig gasten, enz.

§. 349. Wanneer *weinig* echter met het bepalende lidwoord, of met een voornaamwoord gebezigd wordt, dan wordt het op de gewone wijs gebogen, bij voorbeeld: *de weinige moeite, welke ik daaraan gehad heb. De weinige gasten, die daar waren. Om deze weinige redenen. Het weinige geld. Zijne weinige goede vrienden hebben hem geholpen. Een weinig blijft altijd onverbogen: water met een weinig wijns drinken.*

§. 350. Daar de veelheid bij beide deze woorden zeer onbepaald is, zoo hebben zij ook, op de wijs der bijvoegelijke naamwoorden, den vergrootenden en overtreffenden trap, als: *veel, meer, of meerder, meest; weinig, weiniger, weinigt, ook minder, minst. Meer en weiniger, of minder, worden, wanneer geen lid- of voornaamwoord vooraf gaat, niet verbogen, en hebben den tweeden naamval bij zich, als: meer gelds, minder vreugd, meer wijns, minder waters, meer menschen, minder zorgen enz. Doch daarentegen: ik schrijf den minderen indruk, dien zijne redenen maakten, daaraan toe enz. Op dezelfde wijze volgt de overtreffende trap meest en weinigt, of minst, de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.*

§. 351.

§. 351. De meervoudige *velen* en *weinigen* zijn zelfstandig. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *velen willen*, *dat* enz.; *veler* gevoelen komt hierop neder enz.; *ik heb het van weinigen gehoord*; *de weinigen, die het mij gezegd hebben* enz. • Zoo ook *meerderen* en *minderen*, bij voorbeeld; *ik wil gaarn voor mijne meerderen wijken*; *men moet zich altoos vriendelijk en inschikkelijk jegens zijne mindereren gedragen, en zijne meerderen met gepasten eerbied behandelen*. Zie §. 208. Van *veel* worden de bijvoegelijke *de hoeveelste*, *de zooveelste* gevormd,

2. Over de bijwoorden.

§. 352. *Bijwoorden* zijn zulke woorden, welke bij de werkwoorden gevoegd worden, om eene hoedanigheid, of omstandigheid der werking, lijdning, of des bestaans, uit te drukken, als: *vroeg komen*, *schielijk loopen*, *lang wachten*, *wel lezen* enz.

§. 353. De bijwoorden zijn zeer onderscheiden in beteekenis, en kunnen gevoegelijk verdeeld worden in bijwoorden van TIJD: *heden*, *gisteren*, *onlangs*, *voormaals*, *straks*, *morgen*, *inmer*, *nooit*, *somwijlen*, *altijd*, *intuschen*, *dagelijks* enz.; — van PLAATS: *hier*, *ergens*, *boven*, *beneden*, *alom*, *herwaarts*, *derwaarts*, *hierheen*, *hierdoor* enz.; — van HOEGROOTHEID: *veel*, *weinig*, *zeer*, *genoeg* enz.; van HOEDANIGHEID: *wel*, *kwalijk*, *ligtelijk*, *armelijk*, *oerlijk*, *stuwswijze*, *trapswijze* enz.; — van BEVES-

TI-

TIGING: *ja, waarlijk, zeker, gewis, ongetwijfeld* enz.; — van ONTKENNING: *neen, niet, geenszins* enz.; — van TWIJFELING: *mogelijk, mischien, veelligt* enz.; — van AANSPORING: *welaan, lustig, voort*, enz.; — van VERZAMELING: *te gelijk, te gader, gezamenlijk* enz.; — van AFZONDERING: *inzonderheid, bijzonderlijk, alleen*, enz.; — van VERGELIJKING: *als, gelijk* enz.; — van VERMINDERING: *naauwelijks, schier* enz.; — van VERKIEZING: *eer, veelmeer, vooral* enz.; — van AANWIJZING: *zoo, namelijk* enz.; — van ONDERVRAGING: *hoe, waarom* enz.; — van ORDE: *eerst, daarna* enz.; — van HERHALING: *eens, tweemaal, dikwerf* enz.

§. 354. Eenige dezer bijwoorden zijn oorspronkelijk, als: *hier, daar, ja, neen* enz.; eenige zijn van zelfstandige, of bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, met achtervoeging van den uitgang *lijk*, als: *eindelijk* van *einde*, *namelijk*, van *naam*, *gebrekelijk* van *gebrek* enz.; *wijsfelijk* van *wijs*, *ligtelijk* van *ligt*, *zekerlijk* van *zeker*, *zottelijk* van *zot* enz.; sommige zijn van bijvoegelijke en zelfstandige naamwoorden zamen gesteld, als: *allezins, geenszins, gelijkerwijs* enz.; andere bestaan uit twee zelfstandige naamwoorden, als: *vraagswijze, trapswijze* enz.; terwijl sommige, eindelijk, met verkleiningsuitgangen voorkomen, als: *zoetjes, zachtjes* enz., waarvoor, weleer, *zoetkens, zachtkens* enz.

§. 355. Eenige bijwoorden zijn niets anders, dan de tweede naamval van zelfstandige, of bijvoegelijke naam-
WOOR-

woorden, als: *doorgaans, vergeefs, links, regts, hedendaags* enz., van welke sommige, door het aannemen van *ch*, bijvoegelijke naamwoorden worden, als: *vergeeffsche moeite, hedendaagsche gewoonte* enz.

§. 356. Eenige dezer woorden zijn ware bijwoorden, en kunnen nooit anders, dan als zoodanig gebezigd worden, als: *ja, neen, hier, daar, nu, zop, straks, onder, voor, achter, namelijk, ligtelijk, zekerlijk*, en vele anderen, op *lijk* uitgaande. Sommige bijwoorden zijn eigenlijk als bijwoorden gebezigde bijvoegelijke naamwoorden, en kunnen ook, zonder eenige verandering, als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt worden, bij voorbeeld: *tegenwoordig, verre, vroeg, spade, eerlijk, trapswijze, schielijk, langzaam, hoog, laag* enz.; als: *de tegenwoordige tijd, een verre afstand* enz.

§. 357. Ook zijn de bijwoorden, of als bijwoorden gebezigde bijvoegelijke naamwoorden, voor vergroo-ting vatbaar, als: *na, nader, naast, — hoog, hooger, hoogst, — laag, lager, laagst, — vroeg, vroeger, vroegst, — laat, later, laatst, — lang, langer, langst, — kort, korter, kortst, — slecht, slechter, slechtst, — ver, verder, verst, eerlijk, eerlijker, eerlijkst* (en eenige anderen met *lijk*), — *langzaam, langzamer, langzaamst, — wel, beter, best, — weinig, weiniger, weinigst, ook minder, minst, — veel, meer, meest.*

§. 358. Ook strekken zij dikwerf, om zekere om-
stan-

standigheid der bijvoegelijke naamwoorden; of, om de hoedanigheid, welke aan eene zaak toegeschreven wordt, aan te duiden, als: *een schier afgesleten kleed* — *een thans heerschend gebrek*. Zoo ook: *een hedendaags gezocht werk* — *een regt vrolijk kind*. Hier behooren *hedendaags* en *regt* niet tot *werk* en *kind*, maar tot *gezocht* en *vrolijk*; even als *schier* tot *afgesleten*, en *thans* tot *heerschend*; en de meening is: — *een kleed, dat schier afgesleten*, — *een gebrek, dat thans heerschend*, — *een werk, dat hedendaags gezocht* — *een kind, dat regt vrolijk is*.

§. 359. Dikwerf worden twee en meer bijwoorden bij elkander gevoegd, terwijl het eene door het andere nader bepaald wordt, als: *daar boven*, *hier beneden*; ook als bijwoorden gebezigde bijvoegelijke naamwoorden, als: *ongemeen ver*, — *schoon opgesierd*, — *half dronken*, — *spoedig gereed*, — *bijna geheel dood* enz.

§. 360. De werkwoorden worden voornamelijk door bijwoorden bepaald; of, met andere woorden: de bijwoorden bepalen de wijs der werking van het werkwoord, als: *de wond bloed sterk*, — *hij sierf plotselijk*, — *de vogel vliegt hoog* enz. Zie ook § 191.

§. 361. De bijwoorden bestaan, als deelen der rede, eigenlijk, slechts uit een woord. Er zijn echter verscheidene bewoordingen, welke uit meer woorden bestaan, en als bijwoorden gebezigd worden, bij

voor-

voorbeeld: *ten eerste, ten laatste, op nieuw, in al-
ler ijl, van dag tot dag, van jaar tot jaar, bij dag,
bij nacht, des daags, des nachts, des morgens, te
weten, het zij zoo, op wat wijs, in geenen deele,
naar binnen, naar buiten, naar boven, naar on-
der, regt toe, regt aan, van voren, van achter,
van elders, van verre en van nabij, anders heinde
en veer, heen en weder, van alle zijden enz.*

3. Over de voorzetsels.

§. 362. De *voorzetsels* zijn eene foort van bij-
woorden, van de gewone bijwoorden alleen daarin
onderscheiden, dat deze altijd tot werkwoorden be-
hooren, en geenen invloed in het geheel op de
naamvallen der zelfstandige naamwoorden hebben,
terwijl de voorzetsels zoo wel bij de naamwoorden,
als bij de werkwoorden gevoegd, en aan dezelve
gehecht worden, de eerste met de laatste verbinden,
of de omstandigheden en betrekkingen aanduiden,
waarin de naamwoorden door de werkwoorden ge-
plaatst worden.

§. 363. De voorzetsels laten zich gevoegelijk in
twee foorten verdeelen, in *onscheidbare* en *scheid-
bare*. Van beide deze foorten hebben wij boven,
bij de *zamen gestelde werkwoorden*, in zoo verre als
zij met de werkwoorden verbonden worden, reeds
gesproken. Hier ter plaatse zullen wij omtrent de-
zelve echter nog het een en ander in het midden bren-
gen,

gen, en wel voor eerst, omtrent de *onscheidbare*, *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*.

§. 364. Het voorzetsel *be* is hetzelfde als het oude *bi* (nu *bij*), strekt, in het algemeen, om den zin te versterken, gelijk *bedenken* meer is, dan *denken*, beteekenende zoo veel als eene zaak van alle zijden overdenken. Intuschen verliest dit voorzetsel somwijlen de *e*, als: *blijven*; voor het oude *belijven*; *bang*, en het werkwoord *bangen*, voor *beang*, *beangen*.

§. 365. Het voorzetsel *ge* brengt weinig toe tot verandering van den zin, alleen wordt die door hetzelfde eenigzins gestijfd, doch merkelyk minder, den door ons *be*, als: *leiden*, *geleiden*, *naken*, *genaken* enz. Somwijlen werpt het ook de *e* weg, als: *glijden*, voor *gelijden*; *gunnen*, voor *geunnen*. Zoo vindt men ook bij de Dichters *gluk*, voor *geluk*, geschreven.

§. 366. Het voorzetsel *her* beteekent zoo veel als wederom: *herinneren*, *herkennen*, *hermaken* enz. Dit voorzetsel *her* moet wel onderscheiden worden van ons *her*, in *hertog*, *herberg*, het welk eigenlyk eene zamentrekking van *heir*, of *heer* is; als mede van *her*, voor *hier*, in *herwaarts*, *herkomst* enz. Min gebruikelijk is ons *er*, in *ervaren* enz.

§. 367. Ons voorzetsel *ont*, dat eene ontrooving, te kennen geeft, wordt meestal bij werkwoorden, of deelwoorden, zeldzamer bij naamwoorden, gevoegd, bij voorbeeld: *ontleeren*, *onthoofden*, *ontmannen*

N

enz.

enz., welke eene berooving aanduiden. Zoo is *ontbonden* iets, het welk gebonden geweest, doch nu los gemaakt is. Somwijlen echter strekt *ont* alleen, om den zin te stijven, als: *ontbranden*, *ontbloosen*, *ontslapen*, enz.

§. 368. Het voorzetsel *ver* heeft menigvuldige en verschillende beteekenissen, en komt zoo wel bij naam- als werkwoorden en deelwoorden. Het strekt, *voor eerst*, tot versterking van den zin, als: *veranderen*, *vereenigen*, enz. Nog blijkbaarder is deze versterking in *verdrukken*, dat zoo veel is als te zwaar drukken; — in *verheeren*, *vermeesteren*, *verwinnen*; waarin het voor *over* gebezigd wordt. 2. Duidt het eene verandering, of herdoening aan, als: *verdoen*, — *een huis verbouwen*, enz. 3. Bij sommige werkwoorden heeft het eene beteekenis ten goede, wanneer het de verwerving van eenige gunst, of de geneigdheid ter mededeeling van dezelve te kennen geeft, als: *verbidden*, *vergeven*, *verhooren*, enz. 4. Duidt het eene verhooging aan, als: *verheffen*, *vergoden*, enz. En eindelijk beteekent het eene berooving, en doet de woorden, bij welke het gevoegd wordt, eenen kwaden zin erlangen; welke beteekenis van hetzelfde de algemeenste is, als: *verachten*, *verdenken*, *verdoen* (ombrengen), *vergeven* (met gift ombrengen), *verwenschen*, enz.

§. 369. Bij de genoemde voorzetsels kunnen nog *and*, of *ant*, *mis*, *on*, en *wan* gevoegd worden. Van ons oude *and*, of *ant*, dat zoo veel als tegen is,

is, hebben wij nog een overblijffel in *antwoord*, dat is tegenwoord; en dus ook in *antwoorden*. Ons voorzetsel *mis* (dat echter niet altoos onfscheidbaar is, zie § 176, 177) geeft aan de woorden, bij welke het gevoegd wordt, eene beteekenis ten kwade, als: *misbruiken*, een kwaad gebruik van iets maken, — *misbahen*, niet, of kwalijk behagen, — *miskennen*, in een verkeerd licht beschouwen, enz. Het voorzetsel *on* staat met het boven genoemde *ont* in eene naauwe betrekking; echter verschillen derzelver beteekenis en werking, in zoo verre, dat *ont*, gelijk gezegd is, eene ontrooving, en *on* een gebrek, of eene ontbreking van iets te kennen geeft; zoo is, bij voorbeeld, *ontwijd* zoo veel als ontheilgd, van zijne vorige heilgheid beroofd, en *ongewijd* iets, dat nog niet gewijd is. Voor het overige vereenigt zich dit *on* niet met werkwoorden, maar wel met zelfftandige en bijvoegelijke naamwoorden, of met verledene deelwoorden, en doet dezelve, in het algemeen, eene tegengeftelde beteekenis erlangen, als: *ondank*, *ontrouw*, *ongelezen*.

§. 370. Ons voorzetsel *wan*, dat eigenlijk een oud zelfftandig naamwoord is, en zoo veel als gebrek, behoefte, beteekent, is, in kracht niet ongelijk aan *ver* in de laatst voorgedragene beteekenis, geeft eene berooving te kennen, en verandert den zin der woorden ten kwade, als: *wanhopen*, *wangunst*, *wantrouw*.

§. 371. De *scheidbare* voorzetsfels, welke thans

N 2

in

in aanmerking komen, zijn menigvuldig, en bestaan in wortelwoorden, als: *aan, bij, door, in, met, na, naar, om, tot, uit, van, voor*, enz.; of in afgeleide, als: *halve, wege, naast*, enz.; of in zamen gestelde, als: *behalve, rondom, voorbij*, enz. Zij dienen, om het gebrekkige der verbuiging te vervullen, door de betrekkingen aan te duiden, welke door de naamvallen der zelfstandige naamwoorden niet voldoende kunnen uitgedrukt worden.

§. 372. De voorzetsels ontleenen hunnen naam van daar, dat zij gemeenlijk voor de woorden gevoegd worden, het welk, ten aanzien van de onscheidbare voorzetsels, zonder uitzondering plaats heeft, als: *ontvangen, ik ontving, heb ontvangen* enz.; doch in opzigt tot de scheidbare voorzetsels kan men aanmerken, dat zij ook dikwerf achter de woorden geplaatst worden, tot welke zij behooren, als: *nazingen, ik zong na* (*) enz. Ook staan de scheidbare voorzetsels niet altoos voor de naamwoorden, welker betrekkingen zij aanduiden, maar ook achter dezelve, bijvoorbeeld: *ik klom langs den muur*, en: *ik klom den muur langs*, — *ik reed door de stad*, en: *ik reed de stad door*. Doch in het laatste geval komt het voorzetsel eigenlijk als een bijwoord voor; gelijk dit meermaalen plaats vindt, als in de spreekwijzen: *van kinds-been aan, kom aan, wel aan, tot heden toe*, enz.

§. 373.

(*) Zie boven § 319 en verv.

§. 373. Gelijk de ouden gewoon waren, van den tweeden naamval veel meer gebruik te maken, dan wij, zoo plaatsten zij denzelfven ook veelal bij de voorzetsels; als blijkt uit: *voor 's hands, onder 's hands, binnen 's boords, tusfchen deks, bij tijds, van ouds, tot stervens toe, in der daad, in der tijd, met der woon, ter goeder trouw* enz.; en met het voorzetsel achter het zelfftandige naamwoord: *ambwege, vriendschapshalve* enz. (*)

§. 374. Schoon men dit gebruik der oudheid in de boven gemelde en meer foortgelijke, algemeen in zwang zijnde, zegswijzen behouden heeft en dient te behouden, beheerfchen echter, naar het tegenwoordige gebruik, onze voorzetsels alleen den vierden naamval; terwijl de tweede en derde naamval gevormd wordt, of door verbuiging, of door voorzetsels, welke den vierden naamval regeren. Zoo zegt men, bij voorbeeld: *het bevel des konings*, of: *het bevel van den koning* (niet *van des konings*); en in het meervoud: *ik heb het den kinderen gegeven*, of: *ik heb het aan de kinderen gegeven* (niet *aan den kinderen*). Zoo ook: *dit is sommigen menschen nadeelig*, of: *dit is voor sommige menschen nadeelig* (niet *voor sommigen menschen*).

§. 375.

(*) Zie *Verhandel. over de Nederd. spelling*, door den Hoogleeraar. M. SIEGENBEEK, bl. 226, 227; *Inleiding voor mijn Nederd. taalkundig Woordenboek*, bl. 185.

§. 375. Het is derhalve voor onze taal, welker zelfstandige naamwoorden niet in alle naamvallen verbogen worden, eene willekeurige onderscheiding, volgens welke de naamwoorden, door voorzetsels beheerscht, in den derden of vierden naamval moeten staan, naar mate eene rust *in*, of beweging *naar* eene plaats bedoeld wordt; en in de uitdrukkingen: *de hoed hangt aan den wand*, — *op den grond zitten*, — *in het water liggen* enz., komt zoo wel de vierde naamval voor, als in: *iets aan den wand hangen*, *op den grond gooijen*, *in het water springen* enz.

4. Over de voegwoorden.

§. 376. De *voegwoorden* zijn, insgelijks, eene soort van bijwoorden, maar zulke, die de betrekking van de eene rede op de andere, gelijk ook de betrekking, welke derzelver leden op elkander hebben, aanduiden. Zij maken het voorgaande op het volgende, zoo wel als het volgende op het voorgaande betrekkelijk; zij zijn de draden, welke de eene rede aan de andere knoopen, en geven dus dat verband aan de woorden, het welk in onze denkbeelden plaats heeft. Tot dezelve behooren *en*, *ook*, *nog*, *noch*, *dat*, *omdat*, *opdat*, *schoon*, *echter*, *maar*, *want*, *indien*, *dewijl*, *naardien*, *weshalve*, enz.

§. 377. Sommige voegwoorden zijn wortelwoorden, als: *ook*, *zoo*, *nu*, *nog*, *hoe*, *dan*, *doch*, *maar*, enz.; sommige afgeleid, als: *deels*, *anders*, *gevolgelijk*,

lijk, enz.; andere zamen gesteld, als: *insgelijks*, *daarenboven*, *daarentegen*, *offchoon*, enz.; wederom andere maken meer dan een woord uit, als: *zoo wel*, *niet alleen*, *niet minder*, *als ook*, *gelijk als*, *behalve dat*, *voor het overige*, enz.

§. 378. Ten aanzien van hunne beteekenis, of hunnen invloed op het verband der rede, kunnen de voegwoorden in de volgende soorten onderscheiden worden, als: VERBINDENDE: *en*, *ook*, *niet alleen*, *maar ook*, enz.; VERHALENDE: *hoe*, *dat*, enz.; OOGMERK AANDUIDENDE: *opdat*, *ten einde*, enz.; REDEN GEVENDE: *omdat*, *want*, *dewijl*, enz.; REDEN VOORTZETTENDE: *ten eerste*, *ten tweede*, *verder*, *insgelijks*, *eindelijk* enz.; VERKLARENDE: *dat is*, *namelijk*, *als*, enz.; BESLUITENDE: *daarom*, *zoo*, *derhalve*, enz.; TEGENSTELLING AANWIJZENDE: *doch*, *maar*, *echter*, *nogtans*, *daarentegen*, enz.; UITSLUITENDE: *behalve*, *uitgezonderd*, enz.; VOORWAARDELIJKE: *zoo*, *indien*, *ten zij*, enz.; VERGELIJKENDE: *gelijk*, *gelijk als*, *zoo als*, enz. TOEGEVENDE: *schoon*, *althoewel*, *hoe zeer*, *toch*, enz.; TIJDSOPVOLGING AANDUIDENDE: *terwijl*, *inmiddels*, *nu en dan*, *zoo dra als*, enz.

§. 379. Nog moet het een en ander omtrent de spelling en het gebruik der voegwoorden aangemerkt worden; en wel voor eerst, omtrent het woord *daarenboven*, hetwelk door sommigen *daarteboven* geschreven wordt, doch geheel strijdig met de regel-

maat der tale, welke deze schrijfwijz niet minder afkeurt, dan die van *daartetegen*, voor *daarentegen*. Ten andere schrijft men dikwerf, schoon verkeerd, *nogthans*, en ook *nogthands*, als van *nog* en *thands*, voor *te hands*, zamen geteld; terwijl *tans*, of liever *tan*, niets anders dan een uitgang is; waarom de ouden ook altijd *nogtan* schreven. Hierbij is naderhand de *s* gekomen, en daaruit de spelling van *nogtans* ontstaan, welke met het gezag onzer keurigste schrijveren gestaafd is. (*)

§. 380. Dikwerf wordt *doch* voor *toch*, *dewijl* voor *terwijl*, en omgekeerd, gebezigd, daar het verschil van schrijfwijz tuschen deze woorden noodzakelijk moet in acht genomen worden. Immers *doch* is een tegenstelling aanwijzend, *toch* een toegevend voegwoord; bij voorbeeld: *ik zoude wel bij u komen, doch ik kan heden volstrekt niet van huis — gij zult het mij toch niet ten kwade duiden.* Zoo is *dewijl* een reden gevend, en *terwijl* een tijdsopvolging aanduidend voegwoord, gelijk uit de volgende voorbeelden blijkt: *dewijl* (naardien) *gij mij niet geantwoord hebt, zal ik u niet meer schrijven;* — *terwijl ik bij hem was, kwamen verscheidene vrienden hem bezoeken.*

5. Over

(*) Zie *Verhandel. over de Nederd. spelling*, door den Hoogleraar M. SIEGENBEEK, bl. 217 en verv.

5. Over de tusfchenwerpfels.

§. 381. Schoon de tusfchenwerpfels, eigenlijk, niet tot de taaldeelen behooren, willen wij dezelve echter niet met ftilzwijgen voorbij gaan. Zij zijn geene uitdrukkingen van zekere denkbeelden, maar alleen van zekere gewaarwordingen der ziel. Als zoodanig kunnen zij ook noch buiging, noch afleiding hebben.

§. 382. Gelijk men de menfchelijke gewaarwordingen in *in-* en *uitwendige* onderscheidt, zoo zijn ook derzelve uitdrukkingen op gelijke wijze te onderscheiden.

§. 383. Tot de *eerfte* behooren de uitdrukkingen van blijdfchap, als: *ha! heifa!* — van droefheid, als: *ach! helaas!* — die, welke eenen wensch aanduiden, als: *och! och of!* — die, welke men bij het fmceken bezigt, als: *ei! ei lieve!* — wijders de uitdrukkingen van verwondering, als: *o!* van verachting, als: *fi!* *foei!* van bedreiging, als: *wee! o wee!* van groep, als: *he! holla! hem!* van bevel om ftil te houden, als: *hei! ho! hou! fus!*

§. 384. Tot de *laafte* behooren die *tusfchenwerpfels*, welke eenen van buiten ontvangenen indruk, door nabootfing van het geen in de natuur gehoord wordt, aanduiden, als: *bons, klets, krak, plomp* enz.; bij voorbeeld: *bons! daar lag hij; krak! daar brak het* enz. En van deze komen naamwoorden en werkwoorden, als: *eenbons, krak, plomp* enz., — *bonzen, kraken, plompen* enz.

§. 385. Dat de benaming van *tusſchenwerpfels*, als te kennen gevende, dat zij tuſſchen de reden gevoegd, of geworpen worden, niet zeer naauwkeurig is, blijkt daaruit, dat zij ſomtjids even zoo gevoegelijk aan het begin en einde, als in het midden, voorkomen; gelijk in de WOORDVOEGING nader zal blijken.

§. 386. Maar er is nog eene andere foort van uitdrukkingen, om de inwendige gewaarwordingen der ziel uit te brengen, beſtaande in geheele bewoordingen, als: *gave God! dat God verhoede!* enz. Doch deze drukken de gewaarwordingen niet als enkele gewaarwordingen uit, maar ſtellen daarvan een klaar begrip voor, en kunnen derhalve niet, dan in eenen ruimen en oneigenlijken zin, onder de tusſchenwerpfels gerangſchikt worden.

TWE-

T W E E D E D E E L

NEDERDUITSCH
SPRAAKKUNST.
TWEEDE DEEL.
OVER DE
WOORDVOEGING.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONDERLINGE BETREKKING EN
BEMEERSCHING DER ONDSCHIEDENE
WOORDEN, OF TAALDEELEN.

I N L E I D I N G.

§ 1.

Enkele, of ook zamen gestelde woorden zouden eene zeer onvolkomene taal uitmaken, wanneer zij niet geschikt waren, om tot eene zamen hangende rede met elkander verbonden te worden, en daardoor de hoorbare en zichtbare uitdrukking van eene rij van denkbeelden en voorstellingen te weeg te brengen. Op welk eene wijs dit geschiedt, leert de *woordvoeging*, eené van de voornaamste en gewigtigste deelen der taalkunde.

§ 2. Wanneer woorden tot de uitdrukking van eene ganfche rij van denkbeelden zamen gevoegd worden, kunnen zij niet altoos, zoo als zij zijn, onverschillig hoe,

hoe, inagt elkander staan, maar moeten dikwerf, door buiging en vervoeging, zekere veranderingen aannemen. En die woorden, welke aan geene verandering onderhevig zijn, mogen ook niet, onverschillig waar, geplaatst worden, maar moeten, door middel der *woordvoeging*, hunnen regten stand verkrijgen, om, langs dezen weg, onze denkbeelden, door vertaanbare uitdrukkingen, aan anderen mede te deelen.

§. 3. De *woordvoeging* is, derhalve, de aanwijzing van die onderlinge betrekking en beheersching der woorden, en van die orde en sonikking van dezelve, om eenen zin, of eene *rede*, uit te maken, welke, volgens de natuurlijke orde en betrekking der denkbeelden in des menschen geest, en volgens de bijzondere eigenschappen en wetten eener tale, gevorderd wordt.

§ 4. Uit het eerste oogpunt beschouwd, is de *woordvoeging* voor alle talen gemeen, uit het laatste is zij voor elke taal bijzonder. Het is hier de plaats alleen, om over die *woordvoeging* te handelen, welke aan de Nederduitse taal, in onderscheiding van andere talen, eigen is.

A. OVER DE LIDWOORDEN, EN WELKE OVER HET GEBRUIK VAN DEZELVE BIJ ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 5. Wanneer eene zaak in den onbepaaldsten zin voorkomt, wordt er geen lidwoord bij het naamwoord gevoegd, als: *daar is brood — geef mij kaas*; want, als wij *het brood* en *de kaas* zeggen, dan wijzen wij, als met den vinger, aan, *welk* brood en *welke* kaas wij bedoelen.

§. 6. Het

§. 6. Het lidwoord *de* duidt, somwijlen, het gansche geslacht als een eenig zelfstandig ding aan; bij voorbeeld: *de mensch is sterfelijk*; alwaar wel een eenig enkel wezen genoemd, maar echter het gansche geslacht gemeend wordt; waarom deze uitdrukking zoo veel zegt als: *alle menschen zijn sterfelijk*.

§. 7. Bij de eigennamen van menschen, landen en steden worden de lidwoorden, doorgaans, wegge laten, omdat zij op zich zelve reeds genoeg bepaald zijn, en, volgens hunne natuur, een enkel wezen, als bijzonder voor zich zelf bestaande, voorstellen, bij voorbeeld: *daar is Jan*; — *Jakob is de zoon van Pieter*; — *ik kwam uit Holland en ging naar Frankrijk* enz.

§. 8. Somwijlen nogtans worden de lidwoorden voor eigennamen gebezigd, wanneer, namelijk, de personen of zaken, door toevoeging van eenig ander zelfstandig naamwoord, of eenig bijvoegelijk naamwoord, nader bepaald, of omschreven worden, als: *de God Jupiter* — *de held Woltemade* — *het volkrijke Frankrijk* — *het vermaarde Amsterdam* — *een Sokrates onzer eeuw* enz.

§. 9. In sommige andere gevallen wordt het lidwoord verzwegen; en wel, wanneer men iemand aanspreekt, als: *God! Vader!* of met een bijvoegelijk naamwoord: *goede God! lieve Vader!* Ook voor de titels van algemeen bekende personen, wanneer deze derzelve namen voorgaan, als: *keizer Jozef*, *koning Fredrik*; of, wanneer achter de aanduiding van den persoon de beschrijving van zijne

waar.

waardigheid, of bediening, bij wijze van toezetfel; volgt: *Joan van Bourbon, prins vanden bloede*; — *Maria Stuart, koningin van Schotland*; — *Lodewijk de zestiende, koning van Frankrijk*; — *Michiel de Ruiter, admiraal van Holland en Westvriesland*. Wanneer echter de ambtsnaam ter nadere bepaling, of ter aanduiding van den persoon dient, wordt het lidwoord *de* gebezigd, als: *zijne Majesteit, de koning van Zweden, heeft een bevel uitgevaardigd*, enz.

§. 10. Ook wordt het lidwoord weggelaten, wanneer iets slechts in het algemeen, zonder eenige nadere bepaling, zonder zich daarbij het zelfstandige naamwoord als eenen bijzonderen persoon, of als eene bijzondere zaak, voor te stellen, inzonderheid wanneer alleen de soort of stof, in het algemeen, maar niet als eên enkel wezen, moet aangeduid worden, als: *dat noem ik geluk; op roof uitgaan; iets uit gewoonte doen; geduld hebben; buit maken; met bloed bespat; een man van verdiensten; met vrouw en kinderen; met man en muis vergaan; adem halen; te veld trekken; te paard rijden; bij nacht en dag; met lijf en ziel; in hemel en op aarde; brood eten; wijn drinken; garen spinnen; verzen maken; gras maaijen; aan zee wonen; langs strand gaan; voor wind en stroom varen*; en in duizend andere gevallen meer.

§. 11. Zoo ook in vele deels spreekwoordelijke, deels figuurlijke uitdrukkingen, als: *nood breekt wet; luiheid teelt armoede; armoede zoekt list; honger maakt raauwe boonen zoet; iets voor oogen houden*;

men

men kan geen ijzer met handen breken; in slaap vallen; op stal staan; om hals brengen; naar hofs gaan; zonder hoop; zonder uitstel enz.

§. 12. Insgelijks, wanneer verscheidene zaken achter elkander opgeteld worden, zij mogen al of niet door een voegwoord verboden zijn; bijzonderlijk in den hartstogtelijken spreek- of schrifttjil, welke eene korte en krachtige uitdrukking vordert, als: *goed, eer, leven, ja alles is verloren; geduld en hoop, tijd en geluk maken alles mogelijk.*

§. 13. Buiten deze en dergelijke gevallen liet bepalande lidwoord weg te laten, wanneer iets bepaaldelijk aangeduid moet worden, bij voorbeeld: *einde kroons werk*, voor *het einde kroont het werk*, is geheel strijdig met den aard der Nederduitsche taal; schoon die naamwoorden, welke iets onzelfstandig en alleen in beschouwing bestaande, maar als zelfstandig aangemerkt worden, voorstellen, het lidwoord dikwerf kunnen ontberen, dewijl het onverschillig kan wezen, hoe zij gebruikt worden, bij voorbeeld: *waarheid liefhebben; of de waarheid liefhebben; geleerdheid laat zich niet voor geld koopen, of de geleerdheid enz.*

§. 14. De bepalande en niet bepalande lidwoorden moeten, even als de bijvoegelijke naamwoorden, in geslacht, getal, en naamval met hun zelfstandig naamwoord overeenkomen, als: *in den tuin wandelen; op de tafel leggen; de kracht des geloofs, der waarheid enz.* Voor zanten gestelde zelfstandige

O

naam-

naamwoorden volgen zij het geslacht van het laatste; bij voorbeeld: *het hulpmiddel, de kerkgang* enz.

§. 15. Beide lidwoorden staan voor hun zelfstandig naamwoord; ook voor de daarbij gebezigde bijvoegelijke naamwoorden, als: *het huis; het groote huis; het groote oude huis; de twee gisteren ontvangene brieven; een van hier afgevaardigde hede*, enz. Doch de hoogst mogelijke verstaanbaarheid en welluidendheid verbieden alle harde en lange tusschenvoegfels tusschen het lidwoord en het zelfstandige naamwoord, bij voorbeeld: *de God en haren Echtgenoot getrouwe Elvire*, voor: *Elvire, die God en haren Echtgenoot getrouw is*. Inzonderheid, wanneer daarbij voorzetsels gebezigd worden, als: *de met witte paarden bespannen wagens reden vooraf*, voor: *de wagens, welke met witte paarden bespannen waren* enz.

§. 16. Het bepalende lidwoord kan nimmer zonder zelfstandig naamwoord gebezigd worden, uitgezonderd het onzijdige *het*, het welk dikwerf voor het aanwijzende voornaamwoord *dat*, of *hetzelfde*, gebruikt wordt, als: *hebt gij het dichtstuk van N. gelezen? Ik ken het niet. Waar is mijn boek? Het is hier, of hier is het*.

§. 17. Dit *het* dient ook, om eene onbekende oorzaak aan te duiden, als: *het dondert, het regent*, enz. (zie ONPERSOONLIJKE WERKWOORDEN); ook om van een bepaald voorwerp onbepaald te spreken, bij voorbeeld: *het is een braaf man; het zijn maar kin-*
de

deren. Of om eene redé onbepaald te beginnen, als: *het gebeurde eens*, enz. Door de gedurige herhaling van dit *het*, kan eene wanluidendheid verborzaakt worden, welke men dient te vermijden; bij voorbeeld: *veroorloof het mij, het u te zeggen, dat ik het niet gelooven kan*; waar het de twee eerste malen overtollig is.

§. 18. Het niet bepalende lidwoord *een* kan wel zonder zelfstandig naamwoord staan, doch alleenlijk dan, wanneer het op een kort voorgegaan zelfstandig naamwoord betrekking heeft; in welk geval het, in opzigt tot deszelfs naamval, van het werkwoord afhangt; bij voorbeeld: *wie geeft mij een boek? Hier is er een. Geef mij uwe pen, indien gij er eene hebt.*

§. 19. Daar *een* slechts in het enkelvoud staan, en niet van velen kan gezegd worden, zoo gebruikt men de naamwoorden in het meervoud, zonder lidwoord, of men bezigt bij dezelve het algemeene telwoord *eenige*, als: *eene vrouw heeft het mij gezegd*; meervoud: *vrouwen*, of *eenige vrouwen hebben het mij gezegd*.

§. 20. Het bepalende lidwoord kan dikwerf bij verscheidene op elkander volgende zelfstandige naamwoorden van hetzelfde getal gevoegd worden, als: *de gierigheid, hoogmoed en argwaan van dezen man*.

§. 21. Zijn de naamwoorden van verschillend geslacht, dan is de herhaling van het lidwoord vol-

strekt noodzakelijk, bij voorbeeld: *de dood en het leven — het geloof, de hoop en de liefde*. Vooral in de verbogene naamvallen: *ter uitbreiding van de eer en den naam des Allerhoogsten*, niet van *de eer en naam*. Zoo ook: *voor den tijd en de eeuwigheid*, of zonder lidwoord: *voor tijd en eeuwigheid*.

§. 22. Niet minder noodzakelijk is de herhaling van het lidwoord *de*, wanneer het eene zelfstandige naamwoord enkelvoudig, en het andere meervoudig is, bij voorbeeld: *ik bezag de boekerij en de kunst-kamers van mijnen vriend*. Inzonderheid, wanneer die woorden van verschillend geslacht zijn. Men zegt derhalve verkeerdelijk: *die zich aan den wellust en ijdelheden dezes levens overgeven*, in plaats van: *aan den wellust en de ijdelheden* enz.

§. 23. Om den nadruk te versterken, en eenige zaken onderscheidenlijk te noemen, worden de lidwoorden dikwerf herhaald, schoon de naamwoorden van eenlei geslacht zijn, bij voorbeeld: *zoude ik het ambt, het goed, het leven in de waagschaal zetten (*)*? Inzonderheid, wanneer twee zelfstandige naamwoorden met *en* verbonden zijn, als: *de edelman en de boer*. Het niet bepalende lidwoord *een* moet, in de meeste gevallen, herhaald worden: *eene roos en eene tulp zijn twee schoone bloemen*.

§. 24. Niets is gewoner, dan het bepalende lidwoord

(*) Zie verder A. MOONEN, *Spraak*. bl. 258.

woord te verkorten, en *d'*, voor *de*, of *den*, 't, voor *het*, en 's, voor *des*, te schrijven, als: *d'ondergang*, 't *geluk*, 's *menschen*, enz., voor *de*, of *den ondergang*, *het geluk*, *des menschen*, enz. Doch, daar in onze taal de woorden met alle hunne letteren geheel uitgesproken worden, zoo is het best, zich van deze verkorte schrijfwijz altoos spaarzaam te bedienen, en dezelve bij de Dichters als eene dichterlijke vrijheid te beschouwen. In sommige gevallen echter is de verkorting van 's voor *des* algemeen aangenomen, als: *buiten 's Lands*, *binnen 's dijks*, *onder 's hands*, enz.

B. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. *Verbinding van twee, of meer zelfstandige naamwoorden.*

§. 25. Twee of meer zelfstandige naamwoorden worden voornamelijk op tweederlei wijs met elkander verbonden, in zoo verre zij in eene *gelijke*, of in eene *ongelijke* betrekking tot elkander staan. In het *eerste* geval zijn zij, of verscheidene benamingen van verscheidene naast elkander geplaatste zaken, of verscheidene benamingen van eene en dezelfde zaak; of het eene strekt tot verklaring en nadere bepaling van het andere. In alle deze opzigten staan zij in denzelfden naamval. In het *andere* geval zijn de betrekkingen menigvuldig, en worden, op onderscheidene wijzen, aangeduid.

2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene gelijke betrekking.*

§. 26. In eene *gelijke* betrekking worden de bij elkander geplaatste naamwoorden, door middel van voegwoorden, of *bevestigender*, of *ontkennender wijze*, met elkander verbonden; en in beide gevallen kunnen zij, of slechts twee, of ook meer in getal zijn.

§. 27. Somwijlen worden slechts twee zelfstandige naamwoorden met elkander verbonden, en wel bevestigender wijze, als: *roem en onsterfelijkheid wachten u*; ontkennender wijze: *noch roem, noch onsterfelijkheid wachten u*.

§. 28. Worden meer dan twee naamwoorden, of door het bevestigende voegwoord *en*, of door het ontkennende *noch*, met elkander verbonden, dan worden beide alleenlijk voor het laatste naamwoord geplaatst: *hij vreest God, menschen, noch wetten, Oorlog, pest en hongersnood ontvolkten het land.* Wanneer iets met drift en aandoening voorgefeld zal worden, dan laat men het bevestigende voegwoord *en* dikwerf weg: *hoogmoed, wellust, ontrouw, vergiftigen hier de lucht, welke wij inademen.* Daarentegen worden somwijlen, om den nadruk te versterken, *en* en *noch* bij ieder der naamwoorden gevoegd: *en oorlog, en pest, en hongersnood ontvolkten gelijktijdig het land; — hij vreest noch God, noch menschen, noch wetten.*

§. 29. Ex

§. 29. Er zijn nog meer voegwoorden, die in eene *gelijke* betrekking staande naamwoorden, of bevestigender, of ontkenner wijze, of het eene bevestigender, en het andere ontkenner wijze, met elkander verbinden: *zoo wel geluk, als eer en roem zijn uw loon — niet de menschen, maar God vreezen — niet alleen de menschen, maar ook God vreezen.*

§. 30. Twee of meer bij elkander gevoegde naamwoorden zijn ook verscheidene benamingen van eene en dezelfde zaak, en staan, buiten de beheersching, in denzelfden naamval, als: *mijn vader de koning; de stad Rotterdam; de Engel Gabriël; mijn broeder Jakob.*

§. 31. Dikwerf is van twee naamwoorden het laatste de verklaring van het eerste; in welk geval zij wel in eenerlei naamval, maar niet noodzakelijk in eenerlei getal staan: *ik ga naar Amsterdam, de grootste stad van het Bataafsche Gemeenebest. Zeg aan uwen broeder, thans mijnen leermeester, dat enz. De geschiedenis, die groote leermeesteres der menschen. Onder Konstantijn, den eersten christen keizer. Het kind, de blijdschap zijner moeder, de hoop zijns vaders. Uwe dwaasheden, de enige bron uws ongeluks. De boeken, onze uitspanning. Ook met als: het bevel van Karel, als oppersten Veldheer. Ik beschouw de menschen als menschen, niet als engelen.*

3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene ongelijke betrekking.*

§. 32. Belang- en talrijker zijn de gevallen, waarin twee naamwoorden in eene *ongelijke* betrekking met elkander verbonden worden; en dit geschiedt op drierlei wijs; 1. Door een voorzetsel, als: *liefde tot de deugd; menschen uit de stad; zegen van den Hemel; hoop op betere tijden.* 2. Door verbuiging der woorden in den tweeden naamval, bij voorbeeld: *de kortheid des tijds; de waarde des menschelijken levens,* enz. 3. Of door het achterste naamwoord onveranderd te laten, behalve dat het, somwijlen, naar gelang der omstandigheden, in het meervoud gesteld wordt, bij voorbeeld: *een bos druiven* enz. Doch dewijl over de betrekkingen, door voorzetsels uitgedrukt, in het *eerste deel* reeds gehandeld is (*), zullen wij hier bij de twee laatste bijzonderheden alleen stil staan.

§. 33. Wanneer twee zelfstandige naamwoorden derwijze met elkander verbonden worden, dat zij slechts een denkbeeld uitmaken, dan wordt de *s*, als het teeken van den tweeden naamval, alleen achter het laatste gevoegd, en men zegt, bij voorbeeld: *koning Lodewijks dood; keizer Napoleons regering; graaf Hendriks lotgevallen; oom Jakobs winkelknecht;*

(*) D. I. bl. 197 en 198.

knecht; het kind van den huizes voorregt, enz. (*)

§. 34. Niet altijd wordt de tweede naamval door verbuiging van het zelftandige naamwoord gevormd; maar hiertoe moet men dikwerf het voorzetsel *van* te hulp roepen; zoo als blijkt uit de gezegden: *eene vrouw van hooge afkomst; een Schiedammer van geboorte; een rok van zijde; een jongeling van groote verwachting*, enz. (Zie verder in het *eerste deel*, bij de NAAMVALLEN, alwaar hieromtrent verdere aanwijzing gegeven wordt. (†)

§. 35. Dikwerf heeft men het niet onverfchillig geacht, of men den tweeden naamval door verbuiging, of door middel van het voorzetsel *van* vorme; en men oordeelde, dat het eerste geval dan plaats had, wanneer een zelftandig naamwoord, of als zelftandig gebezigd werkwoord, in eenen bedrijvenden, en het laatste, wanneer het in eenen lijdenden zin genomen werd. In gevolge hiervan zou men, bij voorbeeld, moeten zeggen: *de ondersteuning des mans*, wanneer bedoeld wordt, dat de man iemand ondersteunt; maar: *de ondersteuning van den man*, wanneer de man ondersteund wordt. Zoo ook: *onder*

(*) Het is opmerkelijk, dat in de hier aangetogene voorbeelden, de woorden *koning, keizer, graaf, oom* en *kind* onveranderd blijven. Men leze hierover L. TEN KATE, *Aanleiding* enz. D. I. bl. 353; F. VAN LELIJVELD in zijne aanteekening op B. HUIJDECOOPERS *Proeve*, D. III., bl. 166 en verv., alwaar verscheidene dergelijke voorbeelden uit M. STOKES en anderen bijgebragt worden, als: *die grave Aernouts sone was*. Zoo ook bij VONDEL: *van Koning Adams hof*.

(†) Bladz. 76. §. 154.

der het bouwen van deze kamer, niet : *onder het bouwen dezer kamer*, dewijl dit laatste eigenlijk zou beteekenen, dat de kamer zelve bouwde enz. Doch deze onderscheiding is meer willekeurig, dan gegrond, en wordt althans door het eenparige gezag van achtbare schrijveren geenszins gewettigd. Ook zal de samenhang, doorgaans, alle dubbelzinnigheid wegnemen.

§. 36. Ten aanzien van de laatste bijzonderheid merk ik aan, dat men het achterste onveranderd blijvende zelfstandige naamwoord als eenen tweeden naamval kan beschouwen, waarbij, of het teeken van den tweeden naamval, of het voorzetsel *van* verzwegen wordt. *Een snoer perlen; eene menigte vogelen; eene rij soldaten; een aantal menschen; een stapel boeken; eene bonde ruiseren; eene kudde schapen; eene vloot schepen; drie gulden winst, zes stuivers verlies; honderd gulden voordeel, een gulden schade*, enz.

§. 37. In geval twee tweede naamvallen plaats hebben, wordt de eene door den anderen beheerscht, als: *de verbindelijkheid der wetten der natuur*. Veroorzaken twee, of meer tweede naamvallen een wangeluid, dan is de omschrijving van eenen derzelve door *van* noodzakelijk, bij voorbeeld: *de invloed der welsprekendheid van den redenaar; het uitwerksel van den ijver mijns vaders; een voedsel van de afgoderij des heidendoms; de sukkelingen des*

des ouderdoms zijn somwijlen gevolgen van de losbandigheden der jeugd ().*

C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§. 38. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren, en volgen dezelve in naamval, geslacht en getal: *de stervende onschuld — het onzekere geluk.*

§. 39. Maar wanneer zij bij eigennamen, ter onderscheiding van anderen, gevoegd worden, komen zij achter aan, en krijgen als dan het bepalende lidwoord bij zich: *Karel de twaalfde — Alexander de groote*, enz.; terwijl het bepalende lidwoord, hier, aan *twaalfde* en *groote* de gedaante van een zelfstandig naamwoord geeft; schoon zij echter geene ware zelfstandige naamwoorden zijn, maar alleen op de voorgaande eigennamen betrekking hebben, welke daaronder verstaan worden. *Karel de twaalfde* is dan zoo veel als *Karel*, *de twaalfde Karel*. Derhalve ook in de verbogene naamvallen: *het bevel van Karel den twaalfden* (*van Karel, den twaalfden Karel*), *hij streed tegen Alexander den grooten* (*tegen Alexander, den grooten Alexander*), in onderscheiding van andere *Karels* en *Alexanders*. De woorden *alleen*, *vol*, *genoeg*, enz., als: *wijn genoeg*,

(* Zie ook A. MOONEN, *Spraakkunst*, bl. 287.

noeg, enz., maken hier geene uitzondering, dewijl zij geene bijvoegelijke naamwoorden zijn.

§. 40. De bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden worden bij ons zonder verbuiging, of als bijwoorden gebezigd, wanneer zij zonder lidwoord achter een zelfstandig naamwoord komen (*). Zoo zegt men: *wij bewonderen in Washington eenen dapperen en menschlievenden held*; en hier zijn *dapper* en *menschlievend* bijvoegelijke naamwoorden; maar zij nemen de gedaante van bijwoorden aan, wanneer wij dezelve dus plaatsen: *wij bewonderen in Washington eenen held, even menschlievend als dapper. Een kind gezond en vrolijk. Ik ken eene vrouw, jong, schoon, kuisch en deugdzaam.* Ook achter de werkwoorden *zijn, worden, blijven*. Wij zeggen, bij voorbeeld: *een dikke lucht; goede, betere wijn; stoute jongens*; maar: *de lucht is dik; de wijn wordt beter; de beide jongens blijven stout.*

§. 41. Daar de bijvoegelijke naamwoorden de eigenschap, of hoedanigheid, van personen, of zaken, voorstellen, kunnen zij niet zonder een zelfstandig naamwoord plaats hebben, dewijl de zaak dient genoemd te worden, aan welke men zekere eigenschap, of hoedanigheid, toekent. Er zijn echter twee gevallen, waarin een bijvoegelijk naamwoord gebruikt kan worden, zonder zijn zelfstandig naamwoord onmiddellijk bij zich te hebben; 1. wanneer het in betrekking staat tot een kort te voren ge-

(*) L. TEN KATE, *Aanleiding* enz. D. I. bl. 348.

genoemd, of ook, bij omkeering der rede, tot een volgend zelfstandig naamwoord, als: *fransche koopwaren, en niet duitsche; de toekomende tijd, zoo wel als de verledene; allertei. menschen, voornamen en geringe; de roos, de schoonste onder de bloemen; een naafstig leerling wordt natuurlijk van elk geprezen, maar de trage verdient de verachting van alle weldenkenden; ik reisde van de eene stad naar de andere; of: ik reisde van de eene naar de andere stad. Zoo ook: zij draagt water in de eene, en vuur in de andere hand; de eene stond aan mijne linker, en de andere aan mijne rechter zijde.* Ook bij eigennamen: *Fredrik de wijze, de standvastige* (Zie §. 39.). 2. Wanneer het zelfstandige naamwoord ligtelijk te raden is, en daarom verzwegen wordt, als: *voor den tienden dezer maand*, dat is, *voor den tienden dag*.enz.

§. 42. Een bijvoegelijk naamwoord kan dikwerf bij twee zelfstandige naamwoorden gevoegd worden; als: *welriekende kruiden en planten*. Daar, echter, bij twee zelfstandige naamwoorden van onderscheiden geslacht het lidwoord dient herhaald te worden, zoo deelt het bijvoegelijke naamwoord, natuurlijk, in deze herhaling, bij voorbeeld, niet: *de deugdzaamste jongen en het meisje*, maar wel: *de deugdzaamste jongen en het deugdzaamste meisje*. Dikwerf nogtans bezigt men in zulk een geval, als het zijn kan, twee onderscheidene bijvoegelijke naamwoorden; welke genoegzaam dezelfde beteekenis hebben, bij voorbeeld:

beeld: *de braafste jongen en het deugdzaamste meisje*. En dit geschiedt ook, somwijlen, bij twee zelfstandige naamwoorden van hetzelfde geslacht, als: *de roekeloze vader en de ontaarde zoon*.

§. 43. Daar bij zamen gestelde zelfstandige naamwoorden, het achterste altijd het geslacht bepaalt, zoo moet ook zoo wel het lidwoord als het bijvoegelijke naamwoord daarop zijne betrekking hebben, bij voorbeeld: *eenë naarstige dienstmaagd; de zorgvuldige huisvader; een krachtig hulpmiddel*.

§. 44. Het is derhalve eigenlijk verkeerd, voor een zamen gesteld zelfstandig naamwoord zulk een bijvoegelijk naamwoord te plaatsen, het welk alleer op het eerste lid van het zamen gestelde naamwoord betrekking heeft, als: *een zijden kousenwever; een gouden uurwerkmaker; het oude vrouwenhuis; een fransche broodbakker; een hoogduitsche boekhandelaar*, enz., dewijl dit, volgens den aard onzer taal, niet anders kan beteekenen, dan: een kousenwever, die van zijde, — een uurwerkmaker, die van goud, — een vrouwenhuis, dat oud, — een broodbakker, die een franschman, — een boekhandelaar, die een duitfcher is, enz. Onaangezien dit, heeft het spreek- en schrijfsgebruik de genoemde uitdrukkingen zoo algemeen aangenomen, dat wij ons daaraan behooren te onderwerpen; schoon men, om de dubbelzinnigheid eenigzins weg te nemen, een dwarsstreepje tusschen het bijvoegelijke en zamen gestelde zelfstandige naamwoord kan

kan plaatsen, bij voorbeeld: *zijden-koufenwever*, *oude-vrouwenhuis*, enz.

§. 45. Wanneer een zelfftandig naamwoord bij een ander gevoegd wordt, ter verklaring van hetzelfde, dan volgt het bijvoegelijke naamwoord het geflacht van het ter verklaring dienende zelfftandige naamwoord, als: *de mensch*, *het edelfte van alle fchepfelen*; *de rede*, *het kostbaarfte gefchenk der natuur*. Ook wanneer perfonen nader befchreven worden, bij voorbeeld: *Xantheffe*, *het boosaardigfte wijf*.

§. 46. Daar de bijvoegelijke naamwoorden eigenschappen te kennen geven, zoo kunnen zoo vele bijvoegelijke naamwoorden voor een zelfftandig naamwoord staan, als aan hetzelfde eigenschappen kunnen toegefchreven worden, bij voorbeeld: *de altoos tegengwoordige en steeds dreigende dood*; *de gansche, lange, treurige nacht*.

§. 47. Wanneer het zelfftandige naamwoord met de daartoe behoorende bijvoegelijke naamwoorden niet eene en dezelfde bijzondere zaak, maar onderscheidene foorten, of deelen en betrekkingen van eene zaak aanduidt, dan moeten de op elkander volgende bijvoegelijke naamwoorden door het voegwoord *en* verbonden worden, als: *de aardfche en hemelfche wijsheid*, alwaar twee foorten van wijsheid genoemd worden; *een wel doorhouwd en nieuw aangewonnen land*; *de voorfte, middelste en achterfte kamer*, enz.

§. 48.

§. 48. Zijn twee met *en* verbondene bijvoegelijke naamwoorden van eenen en denzelfden uitgang zamengefeld, dan laat deze uitgang zich, in den vertrouwlijken spreektrant, aan het eerste afkappen, terwijl deze weglating door een dwarsstreepje aangeduid wordt, bij voorbeeld: *een goud- en vischrijke rivier, eene uit- en inwendige gewaarwording.*

§. 49. Wanneer twee bijvoegelijke naamwoorden bij elkander geplaatst worden, en het eene geen regtsreeksche betrekking op het zelfstandige naamwoord heeft, maar eigenlijk de hoedanigheid van het volgende bijvoegelijke naamwoord aanduidt, dan komt het eerste bijvoegelijke naamwoord als een bijwoord voor, en blijft onverbogen, bij voorbeeld: *helder schoone glazen; donker bruine oogen; eene gansch bijzondere zaak, enz. (*)*

§. 50. Het bijvoegelijke naamwoord laat zich ook van zijn zelfstandig naamwoord scheiden, wanneer hetzelfde nog een ander bijvoegelijk naamwoord bij zich heeft, als: *de geheele met ons verhaagde buurt; hij was een lieve; tegen alle menschen vriendelijke jongeling.* Hierbij moet men echter in het oog houden, dat dikwerf eene omschrijving noodzakelijk is, wanneer, namelijk, de zin anders te lang zijn, en eene onaangename flooting zoude veroorzaken.

§. 51.

(*) L. TEN KATE, *Aanleiding* enz. D. I. bl. 380.

§. 51. De bijvoegelijke naamwoorden beheerfchen ook naamvallen, en wel den tweeden, derden en vierden naamval. Den tweeden vorderen *magtig*, *zat*, *gedachtig*, *bewust*, *schuldig*, *waardig*, *moede*, *kundig*, enz., als: *zijns verstands magtig*; *des levens zat*; *des verbonds gedachtig*; *zijner onschuld bewust*; *des doods schuldig*; *eene der beantwoording allezins waardige vraag*; *des bewinds moede*; *der zake kundig*, enz., en derzelyver tegengeftelden met *on*, als: *onbewust*, *onwaardig*, *onkundig* enz.

§. 52. Eenige dezer bijvoegelijke naamwoorden echter worden reeds, gewoonlijk met voorzetselen gebezigd, of hebben den vierden naamval bij zich, als: *van zijne onschuld bewust*; *aan het verbond gedachtig*; *den dood schuldig*; *het eeuwige leven waardig* enz.

§. 53. Den derden naamval vorderen *gelijk*, *aangenaam*, *bekend*, *duidelijk*, *dienftig*, *gehoorzaam*, *gevaarlijk*, *heilzaam*, *nuttig*, *schadelijk* enz.; nevens derzelyver tegengeftelden met *on*, als: *de knecht is, als mensch, zijnen heer gelijk*; *een zijnen ouderen gehoorzaam kind*; *eene mij nuttige, noodzakelijke, heilzame bezigheid* enz.; schoon ook met voorzetselen, als: *tweemaal een is gelijk aan twee* enz.

§. 54. Den vierden naamval vorderen die bijvoegelijke naamwoorden, welke maat, gewigt, ouderdom en waarde beteekenen, in zoo verre deze

dingen door een telwoord aangeduid worden, als: *tien pond zwaar; dertig jaren oud; zes ellen lang; drie stuivers waardig* enz.

§. 55. Zijn de bijvoegelijke naamwoorden deelwoorden, dan regeren zij den naamval van het werkwoord, waarvan zij ontleend zijn, als: *de alte verbeelding te boven gaande goedheid van God*. En met *van*: *een van verlangen smachtend gemoed; haar van liefde kloppend hart*, enz.

§. 56. Wanneer de bezitting, of ontbering, door een bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt wordt, bezigt men achter hetzelfde de voorzetzels *in* en *van*, als: *rijk in deugd; arm van geest*, enz. Wanneer de plaats eener eigenschap aangewezen wordt; dan gebruikt men insgelijks het voorzetsel *van*, als: *ligt van hoofd; ziek van ligchaam; gezond van hart; klein van persoon; groot van ziel; zwart van oogen; een vogel, schoon van vederen* enz.

§. 57. Een bijvoegelijk naamwoord wordt, of als in betrekking tot een eenig ding alleen gebezigd, als: *eene schoone bloem*, of *de bloem is schoon*; *de berg is groot* enz.; of deszelfs beteekenis wordt tusfchen twee dingen verdeeld, en wel in eene *gelijke* of *ongelijke* maat. Het eerste geschiedt door middel van de woordjes *zoo* en *als*: *zoo schoon als eene roos; hij is zoo groot als gij*; terwijl men, om de gelijkheid nog duidelijker aan te wijzen, het woordje *even* dikwerf daar bij voegt,

voegt, als: *hij is even zoo oud als gij; dat is even zoo zwaar als dit* enz.

§. 58. In eene *ongelijke* maat wordt aan de eene zaak zekere eigenschap, in eenen meerderen of minderen graad toegeschreven, dan aan de andere; het welk door den vergrootenden trap met het woordje *dan*, in plaats van *als*, geschiedt, bij voorbeeld: *sterker dan een paard; zoeter dan honig; uw huis is grooter dan het mijne; ik ben meer gedachtig aan die zaak, dan gij; dat verhaal is minder waar, dan men oppervlakkig wel zou denken; de beek vliet hier met een aangenaamer geruisch, dan daar* enz. (*)

§. 59. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval der zelfstandige naamwoorden, of een der voorzetzelen *van, onder en uit* bij zich, als: *de rijkste inwoner der stad; de geleerdste onder de menschen; de aanzienlijkste uit de buurt.*

§. 60. Moet de beteekenis van een bijvoegelijk naamwoord nader bepaald worden, dan geschiedt dit door een bijwoord, als: *eene zacht ruischende beek; — een zeer groot huis.* (†) Wanneer men dit bijwoord voor een bijvoegelijk naamwoord verwisfelde, zou men dikwerf geheel iets anders zeggen, dan men bedoelde. Immers, *de onbekend reizende vorst* verschilt veel van *de onbekende reizenden*.

(*) Zie ook §. 62., de aantekening.

(†) Zie L. TEN KATE, *Aanleiding* enz. D. I, bl. 380.

zende vorst. En eene buitengewoon groote som is iets anders, dan eene buitengewone groote som.

§. 61. *Gansch, geheel, half, genoeg, alleen, vol, enkel, louter, niets*, worden ook somwijlen als bijwoorden gebezigd, en blijven dus onverbogen, schoon zij zelfstandige naamwoorden bij zich hebben. Men zegge derhalve niet, *zij was enkele vreugd*, maar wel, *zij was enkel vreugd*; — *wij waren geheel aandacht*, enz.

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN.

I. *Bijvoegelijke voornaamwoorden.*

§. 62. Alle bijvoegelijke *voornaamwoorden* volgen, even als de eigenlijke bijvoegelijke naamwoorden, het zelfstandige naamwoord, het welk zij bij zich hebben, in geslacht, getal en naamval, en staan voor hetzelfde, als: *die man; deze vrouw; uwe dochter; onze kinderen; zijn ongeluk; ik zeide het mijnen vriend; in deze en gene wereld* (*)

§. 63. Dikwijls echter staan zij alleen in betrekking tot een kort vooraf gaand zelfstandig naamwoord; en dan volgen zij hetzelfde wel in geslacht en getal, maar hangen, in opzigt tot den naamval, van het werkwoord af, waarmede zij verbonden

(*) Hieruit blijkt de on gepastheid van *vader onze*, voor *onze vader*, en dergelijke uitdrukkingen meer. Zie A. MOONEN, *Spraakk.* bl. 263.

den zijn, bij voorbeeld: *vliedt de ondeugd, want die is strijdig met uwe pligten.*

2. Persoonlijke voornaamwoorden.

§. 64. De *eerste* en *tweede* persoon, *ik* en *gij*, worden zonder onderscheid van geslacht gebruikt, omdat zij als sprekende en aangesproken, en derhalve als tegenwoordig voorkomen; waarom zij, ten aanzien van hun geslacht, reeds voor de zinnen kenbaar gehoeg zijn. Maar de *derde* persoon, welke alle personen en zaken in zich bevat, die, als afwezig gedacht, een voorwerp der rede kunnen wezen, komt, in het enkelvoudige getal, als *mannelijk*, *vrouwelijk*, of *onzijdig* voor. Over het gebruik van de *persoonlijke* voornaamwoorden, bij de werkwoorden, zal in het vervolg gehandeld worden.

§. 65. Zij dulden, als eene foort van eigennamen, geen lidwoord bij zich. Somwijlen wordt een zelfstandig naamwoord ter nadere verklaring bij hen gevoegd: *ik de Heer; gij dwaas; hij arme man; wij inwoners dezer stad* enz. Dikwerf wordt het persoonlijke voornaamwoord achter het zelfstandige naamwoord gevoegd, als: *de brave Eduard, hij, die niet de pracht, maar alleen de eenvoudigheid der natuur bemint, strekke u tot een voorbeeld.*

§. 66. Het zelfstandige naamwoord volgt het persoonlijke voornaamwoord in getal en naamval, als: *onderwerp u aan hem, den Heer van leven en*

dood; gij moogt mij, uwen opregten vriend, vrij gelooven. Ik wil ook u, den broeder van mijnen vriend, vertrouwen. Schoon, in dit geval, dikwerf de zoo genoemde vijfde naamval, of de eerste met een uitroep teeken, gebezigd wordt, bij voorbeeld: *aan u, waarde vriend! wil ik mijnen nood klagen.* Het voornaamwoord na het zelfstandige naamwoord te herhalen: *gij, aartsch schelm, gij!* kan alleen bij eene sterke gemoedsaandoening plaats hebben.

§ 67. Het voornaamwoord des derden perfoons wordt eigenlijk als betrekkelijk gebezigd, dewijl het altoos zijne betrekking heeft op iets, het welk te voren genoemd is, of als bekend ondersteld wordt. Wanneer echter de naam eens perfoons, of eener zaak, genoemd wordt, spreekt het van zelf, dat het voornaamwoord wegvalt.

§ 68. Ter bevordering van de duidelijkheid echter, kan de naam by het voornaamwoord gevoegd worden, in geval het te vreezen ware, dat de toehoorder den eerst genoemden naam uit het geheugen verloren had: *hij, uw broeder; zij, de vrouw van uwen vriend enz.*

§ 69. Het voornaamwoord des derden perfoons volgt, bij perfoonsnamen, gemeenlijk, het natuurlijke geslacht van den bedoelden perfoon, en niet het geslacht van het naamwoord, waarmede een perfoon genoemd wordt: *de min (Cupido) verschool zich, toen hij zijne pijlen geschoten had; ik zag de zon, daar*

daar hij zijnen wagen mende; ik keerde mijn gezigt van het onbeschaamde vrouwsperfoon af, en liet haar staan; hij verftiet het slechte wijf, en liet zich van haar fcheiden. ()*

§ 70. Wanneer twee werkwoorden eenerlei perfoonlijk voornaamwoord beheerfchen, dan wordt hetzelfde, in geval de werkwoorden denzelfden naamval vorderen, eenmaal weggelaten, als: *ik moet hem fpreken, of ten minfte zien. Het zal u niet alleen niet gevallen, maar ook geene eer aandoen.* Doch zijn de naamvallen verfchillend, dan moet het perfoonlijke voornaamwoord herhaald worden, bij voorbeeld: *hij befchouwde mij, en zeide mij niets.*

§ 71. Het wederkeerige *zich* wordt gebruikt, wanneer het werkwoord op den handelenden perfoon zelven terug werkt, als: *hij beroemt zich, niet hem; zij bedenken zich, niet hen; hij eigende zich het niet toe, noch matigde zich het regt daartoe aan.*

§ 72. Maar wanneer nog een andere werkende perfoon daarbij gevoegd wordt, dan bekleedt, in dat
ge-

(*) Men moet zich hierbij wel wachten voor den misflag van fommigen, die, in foortgelijke gevallen, het woord, het welk den perfoon aanduidt, van geflacht doen veranderen, en, bij voorbeeld, het woord *min*, voor *Cupido*, of *zon*, voor *Phebus*, manneijk nemen, moeende de woorden altijd hun eigen geflacht behouden, als: *ik zag de Min, toen hij enz. niet ik zag den Min enz.* Zie verder HUIDECOPER *Proeve*, D. I., bl. 205 en verv., A. KLUIT op HOOGSTRATEN, bij de woorden *Abijfus, min en zon.*

geval, het persoonlijk voornaamwoord *de* plaats van het wederkeerige *zich*, bij voorbeeld: *Hij etgende het zich niet toe, maar wenschte, dat hem hem gegeven wierde.*

§. 73. Intusschen moeten wij hier ten sterkste waarfchouwen tegen het thans in zwang komende verkeerde gebruik van het meervoudige *zich* voor *elkander*, bij voorbeeld: *zij hebben zich daar gesproken*, in plaats van: *zij hebben elkander daar gesproken*. Zie verder ten aanzien van het wederkeerige *zijn, haar, hun*, bij de BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§. 74. Dewijl de persoonlijke voornaamwoorden, in vele gevallen, betrekkelijk zijn, en op den te voren genoemden persoon slaan, zoo zou men dikwerf onzeker kunnen wezen, inzonderheid wanneer twee of meer personen vooraf gaan, op welke van die het persoonlijke voornaamwoord betrekkelijk gemaakt moet worden; waarom het dikwijls noodzakelijk is, ter vermindering van dubbelzinnigheid, in plaats van een persoonlijk voornaamwoord des derden persoon, de aanwijzende voornaamwoorden *die, dezelfde* enz. te gebruiken, bij voorbeeld: *de veldheer viel in den slag, en toen de heelmeeester hem wilde verbinden, kreeg hij eenen kogel door het hoofd; alwaar hij op den veldheer zoude slaan; en daar hier eigenlijk de heelmeeester bedoeld wordt, dient men dus te zeggen: kreeg dezelfde eenen kogel* enz. In andere gevallen neemt men de dubbelzinnig-

nigtheid weg door *deze*, *gene*, of door *de dertfel*, *de laatste*.

§. 75. Men laat het geslacht en den persoon geheel onbepaald, en wordt alleenlijk bij den derden persoon der werkwoorden gebruikt, als: *men speelt*, *men leest* enz. *Men heeft het mij gezegd* kan zoo wel beteekenen iemand, slechts een persoon, heeft het mij gezegd, als ook tenigens, velen; hebben het mij gezegd. *Men is het overlogen moede*.

§. 76. Hierbij moet nog aangemerkt worden, dat de verkorting van *men* tot *m'*, welke zelfs wel bij anders goede en gezag hebbende schrijvers, en vooral bij dichters, voorkomt; geheel af te keuren is; dewijl eene verkorting, wanneer die gebezigd mag worden; alleen omtrent uitgangen, en geenszins omtrent een zakelijk deel kan plaats hebben. Men schrijve deshalve bij voorbaet, altoos: *dewijl men ons verzekerde*, en nimmer *dewijl m' ons enz*.

§. 77. *Iemand* en *niemand* staan tegen elkander over. Met het eerste duiden wij eenen enkelen persoon aan, van wien wij niets anders weten, dan dat het een mensch is: *daar is iemand*; *mijn broeder*, of *iemand anders*. Met *niemand* sluiten wij iedereen persoon uit: *er kwam niemand*; *nu zal niemand het gedaan hebben*.

§. 78. Hierbij valt nog aan te merken, dat *niemand* (gelijk ook *niets*, *nergens*, *nooit*) even als de vergrootende trap der bijvoegelijke naamwoorden

en bijwoorden, *dan*, en niet *als*, achter zich heeft: *ik heb het van niemand, dan van hem gehoord.* (*)

3. Bezittelijke voornaamwoorden.

§. 79. De *bezittelijke* voornaamwoorden staan mede, wanneer zij een zelfftandig naamwoord bij zich hebben, voor hetzelfde, en nemen deszelfs geflacht en getal aan, bij voorbeeld: *de deugd brengt hare belooning met zich; het misdrijf heeft altoos zijne heillooze gevolgen.*

§. 80. Dat de *bezittelijke* voornaamwoorden des derden perfoons zoo wel het geflacht des bezitters, als dat der bezitting beteekenen, door *zijn* voor het mannelijke en onzijdige, en *haar* voor het vrouwelijke te bezigen, is boven reeds aangewezen. (†) En, om deze reden, zegt men ook van eenen koning *zijne majesteit*, van eene koningin *hare majesteit*, van eenen vorst *zijne hoogheid*, en van eene vorstin *hare hoogheid* enz.

§. 81.

(*) De mistelling van *als* voor *dan*, achter den vergrootenden trap der bijvoegelijke naamwoorden, gelijk ook achter *niet*, *niets*, *niemand*, *geen*, *nergens*, *nooit*, *anders*, *te veel* enz., is, onmiddellijk na de komst van den Hertog van ALVA (1568) in gebruik gekomen; en, voor dien tijd zal men bezwaarlijk eene enkele plaats kunnen aantoonen, waar *als*, voor *dan* gebezigd wordt. Zie B. HUIJDECOPER *Proeve van taal- en dèchtkunde*. D. I., bl. 292.

(†) D. I., bl. 109 en vervolg.

§. 81. De bezittelijke voornaamwoorden worden even als de persoonlijke, op het geslacht van den persoon zelven, en niet op het woord, waarmede de persoon aangeduid wordt, betrekkelijk gemaakt, bij voorbeeld: *de min (Cupido) schiet zijne (niet hare) pijlen. Het meisje viel en brak haar. (niet zijn) been. Het wijf, ook het vrouwtje, geeft om hare (niet zijne) kinderen niet.* (*) Hierom zegt, of schrijft men ook aan eenen vorst: *uwe hoogheid heeft de grenzen van zijn gebied steeds verder uitgezet;* en aan eene vorstin: *uwe hoogheid heeft de grenzen van haar gebied enz.* (†)

§. 82. Twee en meer, met *en* zamen gevoegde zelfstandige naamwoorden van eenerlei geslacht en getal kunnen met een enkel bezittelijk voornaamwoord volstaan, als: *onze staat en rijkdom; hare liefde en trouw; mijn goed en leven.* Doch in geval het geslacht verschillend, of het eene zelfstandige naamwoord enkelvoudig, en het andere meervoudig is, moet het bezittelijke voornaamwoord herhaald worden, als: *zijn rang, zijne eer en zijn leven; hij preees haren ijver en hare verdere goede hoedanigheden.*

§. 83. Het gebruik van een bezittelijk voornaamwoord, om daardoor de bezitting van het voorgaande

(*) Zie ook § 69.

(†) Zie *Idea linguae belgicae grammat.* p. 99.

de zelfstandige naamwoord, of den tweeden naamval aan te duiden, mag gerustelijk onder de taalfeilen gerekend worden, bij voorbeeld: *mijn vader zijn broeder; mijne moeder hare zuster; mijne buurvrouw hare dochter; de dood zijne magt is overal zichtbaar; voor: mijns vaders broeder; mijner moeder zuster; de dochter van mijne buurvrouw; de magt des doods* enz., dewijl de tweede naamval alleen een duidelijk teeken der bezitting is.

§ 84. Wanneer naar den bezitter van eenig ding gevraagd wordt, met den tweeden naamval *wiens* of *van wien*, bij voorbeeld: *wiens*, of *van wien is deze rok*, of *wiens rok is dit?* dan antwoordt men, insgelijks met den tweeden naamval: *mijns broeders rok*; of enkel *van mijnen broeder*. Of moet met een voornaamwoord geantwoord worden, dan zegt men: *het is mijn rok*; of bij verkorting: *het is de mijne*; of nog korter: *de mijne*. Doch op de vraag: *wien behoort deze rok?* antwoordt men met den derden naamval van een persoonlijk voornaamwoord, of van een zelfstandig naamwoord: *mij, hem, of mijnen broeder*.

§ 85. Hetgeen van de persoonlijke voornaamwoorden des derden persoons, §. 67 gezegd is, geldt ook hier ten aanzien van de bezittelijke voornaamwoorden des derden persoons *zijn, haar, hun*. Deze zijn ook betrekkelijk, namelijk op den handelenden persoon, op wien zij terug werken; waarom zij ook tot de wederkeerende voornaamwoorden behooren.

§. 86.

§. 86. Doch , daar twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene rede kunnen voorkomen , zoo zou het twijfelachtig kunnen wezen , op welk van die het bezittelijke voornaamwoord betrekkelijk moet gemaakt worden ; en daarom is het dikwerf noodzakelijk , in de plaats van het bezittelijke voornaamwoord , den tweeden naamval van het aanwijzende voornaamwoord , *deszelfs* , of *derzelver* , te gebruiken .

§. 87. Eri hierbij merke men , voor eerst , aan , dat de handelende perfoon altoos een bezittelijke voornaamwoord bij zich heeft , bij voorbeeld : *de vlijtige landman bebouwt zijnen akker ; hij is zijn eigen heer ; Titius meldt zijnen vriend , dat hij zijn huis verkocht heeft* , namelijk het huis van Titius . *Richard stierf , en met hem verloor de vorstin eenen man , die haar zijne menigvuldige diensten bewezen had ;* waar zijne op den laatst handelenden perfoon *die* slaat .

§. 88. 2. Ook wordt het bezittelijke voornaamwoord gebezigd , schoon het niet op den handelenden maar op eenen anderen perfoon betrekking heeft , van wien gesproken wordt , in geval , namelijk , eenig verschil van geslacht of getal plaats heeft , of , wanneer in den eersten of tweeden perfoon gesproken wordt , waartoe *zijn* , *hun* , of *haar* niet kan wederkeeren ; om welke reden ook geene misvatting te vreezen is . Zoo zegt men , bij voorbeeld : *ik zag den veldheer zijne krijgsknechten aanvoeren ;*
wij

wij hoorden Damon op zijne fluit spelen. Hier zijn ik en wij de handelende personen; doch niemand kan het bezittelijke voornaamwoord des derden perfoons zijne op dezelve toepassen.

§. 89. 3. Zou het bezittelijke voornaamwoord eene misvatting kunnen veroorzaken, dan wordt, in de plaats daarvan, *deszelfs*, of *derzelver* gebezigd, bij voorbeeld: *hij, die God lief heeft, houdt deszelfs geboden; waar zijne tot hij zou kunnen gebracht worden. Titius meldt zijnen vriend, dat hij deszelfs huis verkocht heeft, namelijk des vriends huis. Hij zag den veldheer deszelfs krijgsknechten aanvoeren; hij hoorde Damon op deszelfs fluit spelen (niet zijne). De krijgsoversten gaven den soldaten vrijheid, derzelver vrouwen mede te voeren, (niet hunne). Mijn zoon is ondergeschikt aan zijnen meester, maar bestiert de gansche school, in deszelfs afwezendheid.*

§. 90. 4. Levenlooze dingen hebben ook dikwett, vooral in den verhevenen stijl, het aanwijzende voornaamwoord *deszelfs*, of *derzelver*, bij zich, bij voorbeeld: *dat is een schoon huis; wie is deszelfs bezitter, of de bezitter van hetzelfde? De omtrekken van eenig ding stellen ons deszelfs gedaante voor oogen.*

§. 91. *De mijne, het mijne, de uwe, het uwe* worden ook, zonder betrekking op eenig naamwoord, als zelfstandig gebezigd, bij voorbeeld: *ik heb het mijne gedaan, doe gij het uwe. Wij gaven van het*

het onze, zij van het hunne. Zoo ook de mijnen, de uwen, de onzen, de haren enz., in het meervoud, voor mijne, uwe, onze, hare, aanhoorigen.

§. 92. Eindelijk worden de bezittelijke voornaamwoorden ook als bijwoorden gebruikt, en blijven onverbogen, bij voorbeeld: *nu is hij mijn* (de mijne); *eindelijk is de bezitting uw*. Ook vóóraan: *zijn is de erfenis; uw is het rijk*, enz.

4. *Vragende voornaamwoorden.*

§. 93. Aangaande het gebruik van deze voornaamwoorden is het noodige reeds in het *eerste deel* gezegd. Te dezer plaats merken wij omtrent *dezelve* alleen dit nog aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt, bij voorbeeld: *wie heeft het u gezegd? hij. Van wien is dit boek? van mij. Wien behoort dit huis? mijnen vriend. Wien zoekt gij? uwen broeder.*

§. 94. Wijders dient ook opgemerkt te worden, dat in de plaats van de vragende voornaamwoorden, in de gebogene naamvallen, dikwerf *waar* gebezigd wordt; doch alleenlijk, wanneer men van zaken en niet van personen spreekt, bij voorbeeld: *waarvan* (van welke zaak) *spreekt gij? Waarover* (over welke zaak) *zal men handelen? Maar niet: waarvoor houdt gij mij?* in plaats van: *voor wien, voor welk eenen persoon houdt gij mij?* De dichters echter genieten ook hieromtrent meer vrijheid.

5. *Aan-*

§. 95. *Aanwijzende, voornaamwoorden.*

§. 95. Deze voornaamwoorden wijzen onderscheidene zaken aan, en worden zoo wel met een zelfstandig naamwoord bij zich, als alleen en op zich zelve staande, of in betrekking tot een zelfstandig naamwoord gebezigd.

§. 96. Deze en *gene* worden dikwerf zamen gevoegd, om verscheidene onbepaalde dingen van eene soort aan te duiden, als: *hij sprak van deze en gene zaken; hij bedient zich van deze en gene mitvlugten.*

§. 97. *Die* wordt insgelijks met een zelfstandig naamwoord gebezigd, als: *die vrouw is mijne zuster; en in betrekking tot een zelfstandig naamwoord: wie heeft het gedaan? die, hij staat daar. Dat had ik niet gedacht. Hier is mijn brief, maar dien uw broeders vind ik niet.* Ook wanneer *wie* vooraf gaat: *wie rijk wil worden, die valt in verzoeking; in welk geval die ook kan verzwegen worden: wie rijk wil worden, valt in verzoeking.*

§. 98. Wanneer drie dingen aangeduid moeten worden, welke van elkander af liggen, dan betekent *deze* het naaste, *die* het middelste, en *gene* het verst afgelegene, bij voorbeeld: *ik meen deze straat, niet die; van gene heb ik zelfs niet gesproken.* Zijn 'er meer dan drie, dan worden zij door *de eerste, de tweede,* enz. aangeduid.

§. 99. *Dit* en *dat*, zijnde de onzijdige geslachten

ten van *deze* en *die*, worden bij alle geflachten en getallen gebezigd, als: *dit is de vrouw, van welke ik u gesproken heb. Zijn dat de mannen, die ons wijsheid moeten leeren?* Ook achteraan geplaatst: *is mijn vriend niet juist dat, wat uw broeder is?*

§. 100. Dikwerf wordt het voornaamwoord *die*, *dat*, verkeerd, of overtollig gebruikt, bij voorbeeld: *zijne trouw die zal niet wankelen. Uw huis dat zal verkocht worden.* Somwijlen echter kan zulks, om zekeren nadruk te geven, gevorderd worden, als: *de onwaardige, welken ik zoo vele weldaden bewezen heb, die is mijn verrader geworden!*

§. 101. Even zoo verkeerd is het, een aanwijzend voornaamwoord, als een bijwoord, door het werkwoord van zijn zelfstandig naamwoord te scheiden, als: *de zaak is deze; het verhaal is dit*, enz., in plaats van: *dit is de zaak; het verhaal komt hierop neder*, enz.

§. 102. In plaats van de aanwijzende voornaamwoorden *deze* en *die*, gebruikt men ook *hier* en *daar*, in de gebogene naamvallen; doch alleenlijk van zaken, en niet van personen, sprekende, als: *hiervan* (van deze zaak) *gewaagt hij; daaraan* (aan die zaak) *gelooft hij*, enz.

§. 103. *Degene* en *diegene* worden op zich zelven staande, of in betrekking tot een zelfstandig naamwoord gebezigd, en moeten altoos een betrekkelijk voornaamwoord achter zich hebben, bij voor-

Q

beeld:

beeld: *degene, die mij zijne vriendschap bewijst*, en niet: *die, degene mij zijne vriendschap bewijst*; in welk geval *degene* betrekkelijk zoude zijn, dat het nimmer kan wezen. *Diegenen mogen het verantwoorden, welke daarvan de oorzaak zijn*. Zoo ook: *hetgene dat*, enz. (*) *Hetgene*, of *hetgeen*, voor *hetgene dat*, is reeds door het gebruik gewettigd: *hetgene ik zeg is waarheid* (†).

§. 104. *Dezelve* wordt alleen in betrekking tot een zelfstandig naamwoord gebezigd, *dezelfde* ook bij een zelfstandig naamwoord gevoegd. Het eerste ziet op iets, waarvan gesproken is, bij voorbeeld: *ik vroeg naar den held, men wees mij denzelven*. Het laatste heeft meer nadruk en duidt aan, dat niets anders bedoeld wordt, bij voorbeeld: *ik heb heden denzelfden vreemdeling gezien, welken wij gisteren zagen*. Het voorwerp wordt hier, door het woord *denzelfden*, zoo naauwkeurig bepaald en aangewezen, dat men zich daarbij terstond eenen zekeren, wel bekenden vreemdeling voorstelt, die maar alleen kan gemeend wezen. Wilde men bij den eersten volzin: *ik heb denzelfden vreemdeling gezien*, afbreken, dan zou deze uitdrukking volstrekt onverstaanbaar zijn. De opmerkzaamheid is door het woord *denzelfden* zoo gespannen, dat men nog eene an-

(*) Zie Deel I., §. 239.

(†) Zie *Inleiding van mijn Nederduitsch taalkundig Woordenboek*, bl. 124.

andere uitdrukking moet verwachten, welke hetzelfde voorwerp behouden, en van dien vreemdeling de eene of andere bijzonderheid opgeven zal, waardoor de bedoelde vreemdeling van alle andere genoegzaam onderscheiden wordt (*).

§. 105. *Dezelfde* wordt ook zonder zelfstandig naamwoord bij zich gebruikt, als: *hij is nog dezelfde, die hij altoos was.* Of met verzwijging van het laatste: *hij is nog dezelfde.* Om de kracht van het eigene nog meer uit te drukken, wordt er, fomwijlen, *even*, of *een*, voorgevoegd, als: *hij is nog even dezelfde; ik bedoel juist eene en dezelfde zaak.*

6. *Betrekkelijke voornaamwoorden.*

§. 106. De *betrekkelijke* voornaamwoorden, die eene uitdrukking naar een te voren genoemd voorwerp te rug voeren, komen met hetzelfde in geslacht en getal overeen, maar hangen, in opzigt tot hunnen naamval, van de beheersching af, bij voorbeeld: *gij zijt de eerste, die mij dit zegt; de vorst, wiens dood betreurd wordt; dat is de man, wien wij zoo veel te danken hebben; hij was de held, welchen wij in het leger zagen, enz.*

§. 107. Gaan twee of meer zelfstandige naamwoorden, op welke het voornaamwoord betrekking heeft,

(*) Zie ook Deel I., §. 241.

heeft, vooraf, dan staat het in het meervoudige getal, als : *wijsheid en deugd zijn het, welke ons gelukkig maken.* Het is daarom verkeerd, in zulk een geval, het betrekkelijke voornaamwoord alleen op het laatste te laten slaan, bij voorbeeld : *de stad en het dorp, het welk hij verwoest heeft, voor welke.*

§. 108. Wanneer eene uitdrukking naar eene geheele rede te rug gevoerd wordt, dan wordt het betrekkelijke voornaamwoord in het onzijdige geflacht gebezigd: *zij spraken over deugd en godsvrucht, dat mij zeer aangenaam was. Die zaak heeft eenen slechten keer genomen, het welk ik wel gevreesd had.*

§. 109. *Welke*, of *dewelke*, wordt, als het eigenlijkste betrekkelijke voornaamwoord, meest in den deftigen stijl, het kortere *die*, dat ook voor een ander voornaamwoord gebezigd wordt, in den gemeenzamen stijl gebruikt, als : *de gelukzaligheid des tegenwoordigen en toekomstigen levens, welke langs verschillende wegen gezocht wordt. Hij woont in het huis, dat zijn vader gebouwd heeft.*

§. 110. Wanneer het betrekkelijke voornaamwoord te ver van zijn zelfstandig naamwoord verwijderd is, dan wordt, om alle duisterheid te vermijden, het zelfstandige naamwoord herhaald, bij voorbeeld : *ik bepaalde hem eene som, waarvoor hij het huis en den tuin van zijnen broeder mogt koopen, welke som hij echter nog met honderd gulden kon verhoogen, in geval enz.*

§. 111. De

§. 111. De gebiedende wijs der werkwoorden duidt, in de Nederduitsche taal, geen betrekkelijk voornaamwoord voor zich, maar vordert een aanwijzend voornaamwoord achter zich, bij voorbeeld: *het staat in het vierde hoofdstuk, welk zie, voor zie hetzelfde. Hier is eene pen, welke neem, voor neem dezelve.*

§. 112. Het betrekkelijke voornaamwoord *die* wordt, doorgaans, achter de persoonlijke voornaamwoorden gevoegd, wanneer het in den eersten naamval moet staan, als: *hij, die mijn vriend wil zijn enz. Geef het ons, die daarvan een goed gebruik zullen maken.* In de overige naamvallen wordt weder liefst *welke*, of *wie*, gebezigd, bij voorbeeld: *zij, welken het gelukt is enz. Hij, wien ik dit gezegd heb.* Ook met een voorzetsel: *hij, door wien gij dit weet enz. Zij, van welke ik dit gehoord heb enz.*

§. 113. Wanneer het betrekkelijke voornaamwoord *die* op *wie* slaat, dan kan het dikwerf wegblijven, bij voorbeeld: *wie van mijne lesfen vrucht wil trekken, moet zich naarstiglijk oefenen.* Somwijlen echter is *die* meer een aanwijzend, dan betrekkelijk voornaamwoord; en in dat geval mag het niet weggelaten worden, als: *wie met zijn lot tevreden is, die is de rijkste.* De uitlating van *die* vindt alleen in den eersten naamval plaats, niet in de overige naamvallen, bij voorbeeld: *wie naar mij vraagt, dien moet gij mijne woning wijzen, niet:*

wie naar mij vraagt moet gij mijne woning wijzen.

§. 114. Het betrekkelijke voornaamwoord *wie* wordt gemeenlijk in den tweeden en derden naamval van het enkelvoudige getal, en in het mannelijke geslacht, in de plaats van *welke* gebezigd, bij voorbeeld: *hij was de man, wiens vriend ik wilde wезen, wien ik zoo veel verschuldigd was, van wien ik zoo veel goeds ontvangen had.*

§. 115. Is echter het voorwerp, waarop het betrekkelijke voornaamwoord slaat, een zelfstandig naamwoord, dan wordt ook, wanneer het van het onzijdige geslacht is, *welk*, of *het welk*, in plaats van *wat* gebezigd, als: *het goede, wat gij mij bewezen hebt*, beter *dat*, of *het welk* enz. *Het huis dat*, of *het welk gij gekocht hebt*, nooit *wat*.

116. In de verbogene naamvallen wordt voor *welke*, even als bij de vragende voornaamwoorden, ook dikwerf *waar* gebezigd; doch mede alleenlijk, wanneer men van zaken, en niet van personen spreekt, als: *het geld, waarmede ik u betaald heb; de grond, waarop wij staan; de gelegenheid, waarbij dit gebeurde* enz. Men zegt, of schrijft, derhalve kwalijk: *de bode, waardoor ik tijding ontving; de vrouw, waaraan ik mij verbond* enz., in plaats van: *De bode, door wien; de vrouw, aan welke*, enz. Den dichter en echter wordt hier wederom eenige vrijheid verleend.

E. OVER

E. OVER DE WERKWOORDEN.

I. Over de personen.

§. 117. Bij de vervoeging der Nederduitfche werkwoorden, worden de drie perfonen niet alleen van achteren, aan het einde des werkwoords, aangeduid, maar ook van voren, door de voornaamwoorden, welke daarom, in den eerften en tweeden perfoon, niet weggelaten kunnen worden, maar wel in den derden perfoon, zoo dra de zaak, of de perfoon zelf, genoemd is, als: *ik fchrijf, gij leest*; maar: *Jakob luistert; de klok flaat*. Het perfoonlijke voornaamwoord in den eerften en tweeden perfoon te verzwijgen, ook dan, wanneer die door een zelfftandig naamwoord aangeduid wordt, is ftrijdig met den aard der Nederduitfche taal, bij voorbeeld: *ondankbare man, zijt oorzaak, dat mijn vaderland moet verlaten*, voor: *gij zijt oorzaak, dat ik mijn vaderland moet verlaten*. Zoo ook het in den fchrijfftiyl zoo gewone *hebbe de eer*, enz.; *verklare bij dezen* enz.; *bekenne deugdelijk fchuldig te zijn* enz.; in plaats van: *ik heb de eer* enz.; *ik verklaar bij dezen* enz.; *ik beken deugdelijk fchuldig te zijn* enz.

§. 118. Men houde het echter niet voor eene weglating van het voornaamwoord, wanneer het, door een ter nadere verklaring tufchen gevoegd zelfftandig naamwoord, van zijn werkwoord ge-

scheiden wordt, als: *ik, ellendig mensch, hoop vergeefs op uitkomst. Gij, blijde hoop, hebt mij verlaten.* Is de tusfchen gestelde rede te lang, dan kan de herhaling van het persoonlijke voornaamwoord noodzakelijk zijn, als: *gij, die u zoo zeer vergrepen, die alle wetten overtreden, en de menscheid beledigd hebt, gij zult straf lijden.*

§. 119. Wanneer twee en meer werkwoorden, in eene en dezelfde rede, tot eenen en denzelfden persoon behooren, kan en moet het voornaamwoord, wanneer het eens gebezigd is, de volgende keeren verzwegen worden, bij voorbeeld: *ik kwam en vond hem niet. Dewijl gij niets verrigt, altoos ledig zijt, en immer langzaam gaat, zoo zijt gij voor deze zaak niet geschikt. De vreemdeling kwam, bezag de stad, en reisde weder spoedig weg. Ik benijd u uwe bekwaamheid niet, maar bewonder u, en poog u na te streven.*

§. 120. Wanneer twee volzinnen door een voegwoord aan elkander verbonden worden, en het werkwoord onmiddellijk daarop volgt; of wanneer de eerste volzin eenige lengte heeft, en het werkwoord van het voegwoord gescheiden is, dan wordt de herhaling van het persoonlijke voornaamwoord weder noodzakelijk, bij voorbeeld: *doet gij het tegen den raad uwer vrienden aan, en wilt gij, dat ik u daarin helpe, enz. Hij onderneemt het, en vermoedelijk zal hij gelukkig slagen.*

§. 121. Dewijl de persoon, in de gebiedende wijs der

der werkwoorden, alleen de aangefprokene perfoon is, die juist door de onmiddellijke aanspraak reeds genoeg bepaald wordt, zoo behoeft deze perfoon geen voornaamwoord, als: *ga heen, en doe desgelijks; zoekt, en gij zult vinden*. Intusfchen kan en moet het voornaamwoord gebezigd worden, wanneer men den perfoon met nadruk wil aanduiden, of wanneer men den tweeden perfoon van eenen anderen onderscheiden moet, bij voorbeeld: *spreek gij in mijne zaak; help gij mij dezen last dragen. Indien hij het niet wil hebben, neem gij het dan, enz.*

§. 122. Wanneer een zelfftandig naamwoord en een werkwoord, in het begin eener rede, eene zaak in haar geheel voorstellen, dan behoeft, in derzelve bijzondere volgende deelen, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, bij voorbeeld: *ik verwacht vier vrienden, twee uit Amsterdam, en twee uit Gouda. Koridon en Thirsis hadden hun vee bijeen gedreven, Thirsis zijne fchape, Koridon zijne geitjes.*

§. 123. Dikwerf wordt een werkwoord, het welk op twee gedeelten eener rede betrekking heeft, in een van beide verzwegen, bij voorbeeld: *deze verkiest den zeedienst, gene den landdienst. Jakob sprak over zijne paarden, Pieter over zijne koeijen. Den eenen behaagt dit, den anderen dat. Ach, dat hij meer deugd, zij minder geveinsdheid hadde!*

2. *Over de getallen, of het enkelvoud en meervoud der werkwoorden.*

§. 124. Een werkwoord staat altoos in het zelfde getal, waarin de perfoon staat, op welken het betrekking heeft: *het kind leert; de vogels, zingen.* Wanneer een werkwoord op twee, of meer voorwerpen des derden perfoons betrekking heeft, dan staat het in het meervoud: *de roos, de tulp en de hiacint zijn de schoonste bloemen.*

§. 125. Dikwijls wordt insgelijks een werkwoord in het enkelvoud gebezigd, schoon hetzelve op twee naamwoorden betrekking heeft, bij voorbeeld: *daar was een man en eene vrouw.* Zelfs met een meervoudig naamwoord; doch in dit geval moet het enkelvoudige werkwoord voor het enkelvoudige naamwoord gaan, als: *daar was een man en twee vrouwen.*

§. 126. In geval echter de eigenschap, welke aan meer dan een voorwerp toegekend wordt, onderscheiden is, dan staat het werkwoord in het enkelvoud, terwijl het eenmaal verzwegen wordt: *twee benden soldaten, waarvan de eene in de stad, en de andere in de voorstad ligt, niet liggen.*

§. 127. Ook maakt de rekenkunst eene uitzondering, daar zij, in dit geval, dikwerf het enkelvoud bezigt: *een en twee is drie; zes en drie is negen; drie maal vier is twaalf.*

§. 128. Ook is het meervoud des werkwoords noodzakelijk, wanneer de meerderheid van het voorwerp bedektelijk aangeduid wordt, bij voorbeeld:

er

er is meer dan een wijsgeer geweest, die dit bewerd hebben; alwaar *meer dan eene* meerderheid beteekent. Ook wanneer het in het enkelvoud staande voorwerp der rede verschillende foorten en betrekkingen aanduidt, als: *de ware en de valsche zelfiefde komen daarin overeen* enz.; alwaar het tweederlei bijvoegelijke naamwoord *ware* en *valsche* toont, dat de naam van het voorwerp eenmaal verzwegen is geworden. Of wanneer het voorwerp der rede, schoon in het enkelvoud uitgedrukt, echter eene meerderheid van personen aanduidt, als: *het meeste deel der Grieken plegen hunne kinderen in de schilderkunst te doen onderwijzen*. Doch dit laatste is thans weinig in gebruik, maar kan somwijlen, in eenen verhevenen, of dichterlijken stijl voegelijk gebezigd worden.

§. 129. Nog is er eene oude, dikwerf te onregt gewraakte, en door kiefche schrijvers menigmaal als eene fraaiheid gebezigde spreekwijs, welke hier in aanmerking komt, namelijk: *daar is er*, voor: *daar zijn er*; *daar is er*, *die zeggen*, *die meenen*, enz. (*).

§. 130. Wanneer onderscheidene personen bij een werkwoord gevoegd worden, dan geldt de eerste persoon boven den tweeden, en de tweede boven den der-

(*) Zie dit in het breede behandeld door B. HUIJDECOOPER *Proeve*, D. II., bl. 325. en verv.; D. III., bl. 4. en verv. A. KLUIT op HOOGSTRATENS *geslachtlijst*, bl. 343.

derden; dat is, komt de eerste perfoon met den tweeden, of derden, of met beide voor, dan staat het werkwoord in den eersten perfoon van het meervoud, als: *gij en ik*, of *ik en gij*, — *hij en ik*, of *ik en hij*, *weten dat niet*; *ik, gij en hij weten dat niet*. Maar is de eene perfoon de tweede, en de andere de derde, dan staat het werkwoord in den tweeden perfoon van het meervoud: *gij en hij*, of *hij en gij*, *zult dat niet gewaar worden*.

§. 131. Somwijlen is het gevoegelijkst, het meervoudige voornaamwoord vooraan te plaatsen, bij voorbeeld: *ik en gij, wij weten dat niet*; *wij, uw broeder en ik, hebben u lang gezocht*. Wanneer het werkwoord vooraan staat, pleegt men het, in het gemeene leven, ook wel naar het naast bij zijnde voornaamwoord te vervoegen: *dat moet hij en zijn broeder weten*, beter: *dat moeten zij, hij en zijn broeder, weten*.

3. Over de tijden der werkwoorden.

§. 132. Hoe naauwkeurig de tijden onzer werkwoorden bepaald zijn, wordt echter de eene dikwerf voor den anderen genomen. Zoo gebruikt men den tegenwoordigen tijd, in plaats van den volmaakt verledenen: *gij hoort dan, dat ik mij daartoe niet laat dwingen*, voor: *gij hebt dan gehoord* enz. Zoo ook, in plaats van den toekomstenden tijd: *ik kom, na eenige dagen, te rug. Wat doet*

doet gij morgen? voor: ik zal na eenige dagen te rug komen. Wat zult gij morgen doen? Somwijlen wordt ook de toekomende tijd voor den tegenwoordigen gebezigd: ik hoop, hij zal reeds daar zijn.

133. Bijzonderlijk pleegt men, in levendige verhalen, om eene gebeurde zaak den toehoorder als tegenwoordig voor te stellen, den tegenwoordigen tijd, in plaats van den onvolmaakt verledenen tijd, te gebruiken, als: *gisteren rijd ik van huis, en zie, daar staat iemand, dien ik voor eenen bedelaar aanzie, op den weg; ik reik hem eene aalmoes toe, enz.* Intusfchen behoort deze manier van zich uit te drukken, deels tot de vertrouwelijke spreektaal des gemeenen levens, deels tot den dichterlijken stijl.

§. 134. Het is een algemeene, en in alle talen geldende regel, dat eene rede in denzelfden tijd moet voortgezet worden, waarin zij begonnen is, bij voorbeeld: *ik deed alles, wat in mijn vermogen was, niet geweest is. Maar wel: ik heb alles gedaan, wat in mijn vermogen geweest is.* Om diezelfde reden moet ook het antwoord op eene vraag in denzelfden tijd van de vraag staan: *zijt gij reeds in Parijs geweest? Ja, ik ben daar geweest.*

4. Over de wijzen der werkwoorden.

§. 135. Wordt eene zaak als stellig, of zeker
voor-

voorgefeld, dan staat het werkwoord in de *aantoonende* wijs, als: *ik schrijf, schreef; wij hebben gelezen, zullen lezen; zal hij lezen?* enz. Wordt eene zaak echter niet als *stellig*, of volkomen zeker voorgefeld, dan wordt de *aanvoegende* wijs gebruikt, welke derhalve na alle werkwoorden en voegwoorden moet gesteld worden, die een nog onzeker of twijfelachtig gevolg aanduiden (*).

§. 136. Dat de *aanvoegende* wijs der werkwoorden niet van de daar voor geplaatste voegwoorden, maar wel van den twijfelachtigen inhoud der ganfche rede afhangt (†), blijkt daaruit, dat zij, ten minste eenige, zoo dra eene zaak als zeker voorgefeld wordt, weder de *aantoonende* wijs vereifchen. Met de *aanvoegende* wijs: *wanneer hij, voor dien tijd, slechts een gedeelte betale, zal ik van mijne verdere vorderingen afzien. Al kwam hij nu, zou het reeds te laat zijn. Ik vrees, dat zijne vrouw reeds overleden zij. Hij ftond, als of hij door den bliksem getroffen ware.* Met de *aantoonende* wijs: *wanneer gij te rug gekomen zijt, verwacht ik eenen brief van u. Al hijd ik gebrek, wil ik echter niet om ondersteuning vragen. Ik zie, dat hij komt. De spiegel herinnert mij, dat het tijd is, ernstig te worden.*

Schoon

(*) Zie over de woorden, welke hiertoc behooren, D. I. §. 297 en verv.

(†) D. I., §. 300.

Schoon ik het niet zeker weet, geloof ik echter, dat het zoo is, enz.

§. 137. De onvolmaakte tijd der aanvoegende wijs duidt niet iets aan, dat verleden, maar dat onzeker, deels tegenwoordig, deels toekomstig is: *hij wenschte, dat zij zijne zuster niet ware. Dat hij het maar dede!* Intusfchen wachte men zich van den verledenen tijd der aanvoegende wijs, in plaats van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, te gebruiken, bij voorbeeld: *als zij eens wiste, dat wij van haar spraken, beter spreken.*

§. 138. De volmaakt verledene tijd der aanvoegende wijs beteekent eene gebeurde zaak, als onzeker, bij voorbeeld: *ik twijfel, of hij daaraan niet te weinig moeite besteed hebbe.* De meer dan volmaakt verledene tijd der aanvoegende wijs daarentegen duidt aan, dat iets geschied zou zijn, wanneer eene andere mogelijke voorwaarde ware vervuld geworden: *hij ware een beroemd man geworden, hadde hij langer geleefd.*

§. 139. De gebiedende wijs dient niet alleen, om te gebieden en te verbieden, als: *geef mij mijnen hoed; slijt uwen tijd niet met beuzelingen;* maar ook, om op te wekken, te vermanen, aan te spreken, en zelfs om te bidden, bij voorbeeld: *volg mijnen raad, en gij zult u daarbij wel bevinden; zorg, dat uwe liefde nimmer verflaauwe; geef ons heden ons dagelijksch brood, enz.* Men bedient zich

zich ook dikwerf van de gebiedende wijs, om een mogelijk geval verkort uit te drukken: *wees zonder vriend, hoe veel verliest uw leven!* dat is, wanneer gij zonder vriend zijt.

§. 140. De *onbepaalde* wijs der werkwoorden stelt eene handeling, zonder bepaling van eenen persoon, voor, en grenst onmiddellijk aan de zelfstandige naamwoorden. Men gebruikt dezelve, niet alleen om de onzelfstandige eigenschap van zulke werkwoorden, welke slechts eene algemeene beteekenis hebben, in haar geheel voor te stellen, bij voorbeeld: *ik wil gaan; ik zal schrijven; ik moet lachen* (doch hiervan straks nader); maar ook als een zelfstandig naamwoord, en wel met, en zonder lidwoord. Zonder lidwoord, in welk geval zij alleen als het onderwerp der rede, en gevolglijk slechts in den eersten naamval, kan gebruikt worden, als: *zich vlijtig oefenen is ter verkrijging van wetenschap noodzakelijk*. Met een lidwoord, of ook met een bijwoord, of zelfstandig naamwoord, in welk geval zij echter alleen in het enkelvoud kan gebezigd worden, als: *het slapen is noodzakelijk voor de gezondheid; lang slapen is nadeelig; veel wijn drinken is voor de gezondheid schadelijk*.

§. 141. Wij hebben over de *deelwoorden*, als tot de onbepaalde wijs der werkwoorden behoorende, in het *eerste deel* (*) reeds in het breede gehan-

(*) §. 289. en verv.

handeld; ter dezer plaatse, zullen wij nog deze en gene aanmerking mededeelen, zoo wel ten aanzien van de bedrijvende, als lijdende, of verledene deelwoorden.

§. 142. De bedrijvende deelwoorden van werkwoorden afgeleid, welke eenen naamval beheerschen, kunnen dien naamval bij zich hebben, als: *de alles verkwikkende zon; de vrucht dragende aarde; de ons troostende vrienden; de zich zelve behagende dwaas* enz. De verledene deelwoorden, welke zoo wel eene bedrijvende als lijdende beteekenis hebben, worden somwijlen ook in eenen bedrijvenden zin gebezigd, als: *de ingebeelde zieke*, of die zich inbeeldt ziek te zijn; *uitgediende soldaten*, die uitgediend hebben; *een Godvergeten, eervergeten mensch*, die God vergeten heeft, enz.

§. 143. Nog moeten wij hier gewag maken van het gebruik der deelwoorden in zekere, bij ons thans ook gewone spreekwijs, bestaande uit een zelfstandig naamwoord, of voornaamwoord, en een deelwoord, welke als buiten verband met de overige rede, en op zich zelve staan, bij voorbeeld: *dit afgedaan zijnde, ging men tot andere zaken over; de koning gestorven zijnde, verkoos men eenen anderen*, enz.; terwijl sommigen beweren, dat hier eigenlijk niet de eerste maar de zesde, of, gelijk wij het thans noemen, de derde naamval moet plaats hebben, en men derhalve behoort te zeggen: *den koning gestorven zijnde* enz.; waarvan echter het tegendeel

R

hier-

uit blijkt, dat men niet zegt: *hem gesproken hebbende*, maar wel; *hij gesproken hebbende, zal ik beginnen*, enz. Doch, daar deze gansche spreekwijz uit eene verkeerde navolging van het gebruik der Latijnen schijnt gesproken te zijn, zoo behoort men dezelve, in onze taal, zoo veel mogelijk te vermijden, en bij omschrijving zich dus uit te drukken: *toen dit afgedaan was, ging men tot andere zaken over; nadat hij, nadat de koning gestorven was, verkoos men eenen anderen; als hij gesproken heeft, zal ik beginnen* enz. (*)

5. Over de hulpwoorden.

§. 144. Wanneer verscheidene, bij elkander gevoegde werkwoorden, die in eenerelei betrekking staan, een en hetzelfde hulpwoord vereischen, dan bekleedt een de plaats van allen, welke, om de lastige herhaling van een en hetzelfde woord te vermijden, verzwegen worden: *dingen, welke ik noch*
ge

(*) Hierover is onder de Taalkenners altoos zeer verschillend gedacht. Hij, die hetgeen over den zoo genemden *ablativus* (of *nominativus*) *absolutus* geschreven is, wil lezen, zie L. TEN KATE *Aanleid.* D. I., bl. 381, en op HOORTS *waarnemingen*, bl. 99 en 110.; HUIJDECOF. *Proeve*, D. III., bl. 317 en vervolg.; *Nieuwe Bijdragen*, D. II., bl. 341-372, en de Brieven van B. HUIJDECOF. en de beide Broeders MATTHEUS en JUSTUS VAN LEEUWAARDEN, voor en tegen den *ablativus absolutus*, in de werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde D. I.

gezien, noch gehoord, noch gelezen heb. *Ik heb gezien, dat eenigen daardoor getroffen, anderen geleerd zijn geworden.* De gevallen, waarin vele bij elkander komende hulpwoorden eenen wanklank, en eene onaangename verlenging der rede veroorzaken, laten zich bij een weinig smaak en oefening ligtelijk vermijden: *een bewijs, hoe zeer hij er zich moet hebben aan gelegen laten zijn, hare liefde te verdienen, beter: een bewijs, hoe zeer hij er zich aan gelegen liet zijn, enz.*

§. 145. Men vermijde het zoo dikwerf voorkomende, doch verkeerde gebruik van het verdubbelde hulpwoord *hebben*, bij voorbeeld: *ik heb het hem gezegd gehad; zij hebben met haar gesproken gehad*, voor: *ik heb het hem gezegd; zij hebben met haar gesproken*. Hiertoe echter moeten niet betrekkelijk gemaakt worden de spreekwijzen, ontleend van het werkwoord *hebben*, in den zin van bezitten, als: *ik heb geld ledig liggen gehad*; voor verplicht zijn: *ik heb heden veel te schrijven gehad*; zoo ook in *te doen hebben*, voor vertier hebben, werk hebben: *ik heb gisteren veel te doen gehad*; het welk zekerlijk ook kan betekenen: ik heb gisteren veel moeten doen; doch de zin moet uit den zamenhang opgemaakt worden.

6. Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.

§. 146. De verbinding van het eene werkwoord

R 2

met

met het andere gefchiedt, of door middel van voegwoorden, als: *hij verhaalde het mij, en vertrok weder*; of door twee werkwoorden, waarvan het eene het andere nader bepaalt, onmiddellijk bij elkander te plaatfen; welk laafte hier alleenlijk in aanmerking komt. En daartoe bedient men zich, in onze taal, of van het deelwoord, of van de onbepaalde wijs met en zonder het voorvoegfel *te*.

§. 147. De deelwoorden kunnen, even als alle bijwoorden, met een werkwoord verbonden worden, bij voorbeeld: *ik vond hem werkende; de genoegens des levens zijn onder de ftervelingen fpaarzaam uitgedeeld*. Ook wordt, na het werkwoord *komen*, de aard van het komen, door middel van een verleden of lijdend deelwoord, uitgedrukt; als: *hij kwam gereden, geloopt; daar komt hij aangetreden*, enz.

§. 148. Het verledene deelwoord wordt ook met andere werkwoorden verbonden, als met *gaan*, in *verloren gaan*; met *willen hebben*, bij voorbeeld: *ik wil hem niet bespot hebben, hij wil het betaald hebben*, dat is, *ik wil niet, dat men hem bespote; hij wil, dat het hem betaald worde*.

§. 149. Sommige werkwoorden hebben de onbepaalde wijs achter zich zonder, andere met het woordje *te*. Met de onbepaalde wijs zonder *te* worden verbonden, i. die werkwoorden, welke flechts eene algemeene omftandigheid van iedere handeling aanduiden, terwijl de handeling zelve in de

on-

onbepaalde wijs uitgedrukt wordt. Deze zijn *durven*, *kunnen*, *laten*, *mogen*, *moeten*, *zullen*, *willen*, als: *ik durf niet spreken*; *hij kan niet loopen*; *iess laten vallen*; *wat mag dat beduiden?* *ik moet ver- trekken*; *het zal geschieden*; *dat wil zeggen*; 2. ee- nige andere, waarbij de volgende onbepaalde wijs de plaats van een zelfstandig naamwoord bekleedt. Deze zijn *voelen*, *helpen*, *hooren*, *leeren*, *zien*, *noemen* en *heeten*, als: *ik voel mijn hart kloppen*; *iemand helpen arbeiden*; *ik hoor hem roepen*; *hij leert le- zen*; ook voor onderwijzen: *nood leert bidden*; *ik zie hem komen*; *dat noem ik slapen*; *dat heet ik schrijven* (maar voor bevelen genomen, heeft het de onbepaalde wijs met *te* achter zich) enz.

§. 150. Zoo ook *blijven*, met de onbepaalde wijs van zulke werkwoorden, welke eenen toestand beteekenen, als: *hij blijft zitten*, enz.; *gaan*, om het oogmerk daarvan aan te duiden: *gaan zien*, enz.; en in de gemeenzame verkeering: *gaan eten*, *gaan melken*, *gaan zitten*, *gaan schrijven*, enz.; *komen*; in de beteekenis van eene nadering, of een wezenlijk komen van de eene plaats naar de andere: *ik kom morgen bij u eten*, enz.; *vinden*, om daarmede de wijs aan te duiden, waarop men iets vindt: *ik vond hem bij zijnen broeder zitten*, enz.; waarvoor echter ook het bedrijvende deelwoord gebruikt wordt.

§. 151. Diegene dezer werkwoorden, welke be- drijvend zijn, en den vierden naamval bij zich heb-

ben, veroorzaken hier dikwerf dubbelzinnigheid, dewijl de onbepaalde wijs zoo wel bedrijvend als lijdend kan verstaan worden, bij voorbeeld: *ik hoor hem roepen*, het welk zoo wel kan beteekenen: ik hoor, dat hij roept, als; ik hoor, dat hij geroepen wordt; *ik zag hem slaan*, dat is, ik zag, dat hij sloeg, of ik zag, dat hij geslagen werd; *ik heb hem zien schilderen*, ik heb gezien, dat hij schilderde, of ik heb gezien, dat hij geschilderd werd, enz. Wanneer nu zulk eene dubbelzinnigheid te vreezen is, dan moet men dezelve, door eene omschrijving, trachten te vermijden.

§. 152. Achter andere werkwoorden volgt de onbepaalde wijs met *te*, wanneer dezelve een voorwerp der handeling aanduidt, als; *hij begeert u te spreken; het belijft mij niet, dat te doen; het behage u, mij te hooren; ik hoop, wensch, verlang, u te zien; ik denk (ben voornemens), u morgen te betalen; het begint te regenen; ik heet, beveel, gelast u, te komen; hij tracht, beijvert zich, wettenschap te verkrijgen; ik gewen mij, vroeg op te staan; gewoon, bereid, gereed, verpligt, schuldig zijn, iets te doen; hij weet te leven; ik ben voornemens, verbind mij, dat uit te werken; zie (tracht) mij te helpen; gij bidt mij, het u te geven; zij dreigen, zich te wreken; vermaan hem, te gehoorzamen; hij schaamt zich te komen; ik stond hem toe, te vertrekken; hij vertrouwt zich niet toe, het te zeggen; hij gelooft, te moeten volharden; hij ver-*

verhindert ons, te spreken; hij verbood mij, het te zeggen; ik beloof u te volgen; ik vergat te drinken; zij zit te spinnen; hij ligt te slapen, te sterven; hij kwam te overlijden; hij plagt sterk te spelen; ik stond te wachten, ook: ik stond (was gereed) te vertrekken, enz.

§. 153. Insgelijks met het verledene deelwoord, zoo wel in den lijdenden als bedrijvenden vorm; bij voorbeeld: *hij scheen door den slaap overmeesterd te zijn; het smertte hem, zich overtroffen te zien; hij meent, beweert, het gezien te hebben; hij bekende, het gedaan te hebben enz.; welke bewoordingen met dat kunnen opgelost worden, als: het scheen, dat hij door den slaap overmeesterd was; het smertte hem, dat hij zich overtroffen zag; hij beweerde, dat hij het gedaan had, enz.*

§. 154. Hiertoë behooren ook ons *zijn* en *hebben*, om daarmede eene mogelijkheid, of noodzakelijkheid uit te drukken. Eene mogelijkheid: *hier is iets nieuws te zien; daaraan is niet te denken; bij hem is niets te verdienen; hij is daar altoos te vinden*, kan daar altoos gevonden worden, enz. Eene noodzakelijkheid: *er is nog veel te betalen; ik heb nog wat te doen*, ik moet nog wat doen.

§. 155. Om het oogmerk, of de beweegreden der handeling nader te doen blijken, wordt het woordje *om* daarbij geplaatst; bij voorbeeld: *ik kom, om u te spreken, om bij u te blijven; wij leven niet, om te eten, maar wij eten, om te leven;*

ik breek hier af, om niet wijdloopig te worden. Inzonderheid, wanneer het doel der handeling de aanvang der rede is, als: *alleen om u te zien, ben ik hier gekomen.*

§. 156. Ook volgt de onbepaalde wijs met *te* op het woord *zonder*, en op verscheidene bijvoegelijke naamwoorden, als: *hij is vertrokken, zonder afscheid te nemen; ik ben begeerig te hooren, wat er van de zaak zij; hij is niet waardig met haar te verkeerem.*

§. 157. Insgelijks wordt de onbepaalde wijs met *te* gabezigd, wanneer dezelve het onderwerp der rede is; bij voorbeeld: *aan het roer van staat te zitten is ieders zaak niet; God te dienen is de eerste pligt.* Zoo ook, wanneer men de rede omkeert: *het is ieders zaak niet aan het roer van staat te zitten; de eerste pligt is God te dienen.*

§. 158. Men wachte zich intusfchen, van de onbepaalde wijs der werkwoorden overtollig te gebruiken; bij voorbeeld: *mèn had het korter te zijn gewenscht*, voor: *men had het korter gewenscht; hij is in staat, iets daartoe te kunnen bijdragen; hij is verplicht, dit te moeten doen*, enz., voor: *hij is in staat, iets daartoe bij te dragen; hij is verplicht, dit te doen*, dewijl *in staat zijn en kunnen, verplicht zijn en moeten* hetzelfde zeggen.

§. 159. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijs zonder *te* achter zich hebben, behouden, in den volmaakt- en meer dan volmaakt verledenen tijd, de gedaante der onbepaalde wijs, als: *ik heb hem*
hebt

helpen dragen; wij hebben hem doen lagchen; gij hadt toch kunnen antwoorden; ik heb het hem laten schrijven; hij heeft het niet mogen zeggen; ik heb het op den grond vinden liggen; hij is blijven steken; ik had willen komen; wij hebben moeten betalen; hij heeft leeren lezen; ik heb voelen loopen; ik heb hooren zingen; ik heb zien vallen enz.

§. 160. Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijs met *te* achter zich hebben, worden in den volmaakt- en meer dan volmaakt verledenen tijd, op de gewone wijze vervoegd, als: *hij heeft begeerd mij te spreken*, niet: *hij heeft mij begeeren te spreken; ik heb getracht, wetenschap te verkrijgen*, niet: *ik heb wetenschap trachten te verkrijgen*. Zoo ook; *ik had gehoopt, gewenscht, verlangd, u te zien; hij heeft zich beijverd, rijk te worden; hij heeft gezocht, zich te verontschuldigen; ik had gemeend, u eenen dienst te doen*, enz. Hiervan, echter, zijn uitgezonderd *staan, liggen, zitten*, van welken het gebruik wil, dat zij, op dezelfde wijs, als den werkwoorden, welke de onbepaalde wijs zonder *te* achter zich hebben, vervoegd worden; bij voorbeeld: *ik heb staan wachten; hij heeft liggen slapen; zij hadden zitten schrijven*. En hiervan is *komen*, voor gebeuren, onderscheiden, door *te* achter zich te nemen, als: *hij is komen te overlijden*.

7. *Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.*

§. 161. Een zelfstandig naamwoord kan, op tweederlei wijs, met een werkwoord verbonden worden, of als het voorwerp der rede, gevolgelijk als het beheerschende deel, of als het onderwerp der rede, gevolgelijk als het beheerscht wordende deel.

§. 162. Wanneer een zelfstandig naamwoord het voorwerp der rede is, dan beheerscht hetzelfde het werkwoord, dat is, dan moet het werkwoord zich, in getal en persoon, naar het zelfstandige naamwoord schikken, (*) als: *jan leest; de klokken slaan; gij, mannen, hebt het gezegd.* Geschiedt de beheersching in de onbepaalde wijs, dan bekomt dezelve de woordjes *te, om te,* of in sommige gevallen *van,* voor zich; het zelfstandige naamwoord moog als voorwerp, of als onderwerp der rede voorkomen; bij voorbeeld: *ik had het genoeg, u te ontmoeten; heb ik het geluk, u wel te zien? hij had de eer, de eerste te zijn; gij hebt vrijheid, te vertrekken, of om te vertrekken; het was zijn oogmerk, te komen, of om te komen.* Ook met *van:* *hij sprak met eene wonderbare kracht van zeggen; dat is trant van schrijven,* enz. Somwijlen wordt deze onbepaalde wijs voor het naamwoord geplaatst, en dan dus verbogen: *zeggenskracht, schrijvenslust, barenswood,* enz.

§. 163.

(*) Zie §. 124.

§. 163. Van meer belang is het, wanneer het zelfstandige naamwoord, door het werkwoord beheerscht, deze beheersching door verbuiging van het zelfstandige naamwoord, en waar die niet toereikende is, door behulp van voorzetselen, uitgedrukt wordt.

§. 164. Alleen die naamwoorden, welke door een bedrijvend werkwoord in den vierden naamval geplaatst worden, kunnen bij een lijdend werkwoord in den eersten naamval staan. Wanneer men, bij voorbeeld, zegt: *uw vader zoekt u*, dan is *u* het voorwerp der bewerking van het bedrijvende werkwoord *zoeken*, of de vierde naamval; en bij gevolg kan hetzelfde ook, bij een lijdend werkwoord, in den eersten naamval staan; dewijl het altoos het lijdende, of bewerkt wordende voorwerp blijft, als: *gij wordt gezocht van uwen vader*. Wijders: *men roept u*; *men noemt mij*; en daarom ook: *gij wordt geroepen*; *ik word genoemd*.

§. 165. Uit het boven aangevoerde blijkt, dat het eene mistelling is, wanneer men die voorwerpen, op welke het bedrijvende werkwoord niet onmiddellijk, maar als door eenen omweg, werkt, in den lijdenden vorm den eersten naamval doet aannemen, dewijl de persoon, welke door een bedrijvend werkwoord, bij voorbeeld, in den derden naamval geplaatst wordt, in den lijdenden vorm nimmer de eerste naamval kan worden. Wij zeggen, bij voorbeeld: *iemand boodschappen, se kennen geven, dat, enz.*; alwaar *iemand* niet de vierde, maar de derde naamval

val is; waarom wij niet kunnen zeggen: *ik word geboodschapt, te kennen gegeven*, enz.; maar alleen: *mij wordt geboodschapt, te kennen gegeven*, enz.; terwijl *mij* wederom de derde naamval is, even als *iemand*.

§. 166. Ten aanzien van het werkwoord *leeren*, voor onderwijzen, hebben sommigen, doch zonder grond, beweerd, dat hetzelfde, even als bij de Latijnen, twee vierde naamvallen beheerscht, en dat, wanneer men zegt: *iemand de aardrijkskunde leeren*, *iemand* zoo wel als *aardrijkskunde* in den vierden naamval staat. Doch het tegendeel hiervan is blijkbaar genoeg, dewijl men, in den lijdenden vorm, niet kan zeggen: *ik word de aardrijkskunde geleerd*; maar wel, en alleen: *mij wordt de aardrijkskunde geleerd*. En derhalve staan *mij* en *iemand* beide in den derden naamval; het *welk*, boven dien, nog daaruit blijkt, dat men, in plaats van den derden naamval, ook het voorzetsel *aan* kan bezigen: *aan iemand iets leeren*. Doch die werkwoorden, welke in den bedrijvenden vorm twee vierde naamvallen bij zich hebben, vorderen, in den lijdenden vorm, ook twee eerste naamvallen, als: *men noemt hem vader*, bij gevolg ook: *hij wordt vader genoemd*, enz.

§. 167. Behalve deze hebben nog eenige andere werkwoorden twee eerste naamvallen bij zich. Deze zijn, voornamelijk, *zijn*, *worden*, *blijven*, *heeten* en *schijnen*, bij voorbeeld: *Salomo was een koning*; *hij blijft altoos een kind*; *Fredrik heet de regtvaardige*; *hij schijnt een eerlijk man*.

§. 168.

§. 168. Wanneer een zelfstandig naamwoord, in den eersten naamval staande, door middel van het woordje *als*, met een ander naamwoord vergeleken, of daardoor nader verklaard wordt, dan staan beiden in den eersten naamval, bij voorbeeld: *hij bloeit als eene roos; zij leven als broeders; wij willen als vrienden handelen; hij sneuvelde als een held*, enz.; alwaar dit *als* niet mag weggelaten worden, naardien *zij leven broeders, hij sneuvelde held*, enz. gebrekkig en onverstaanbaar zoude wezen.

§. 169. Bij de wederkeerige werkwoorden is het dikwerf twijfelachtig, of het naamwoord, dat *als* voor zich heeft, in den eersten, of in den vierden naamval, moet staan. Men zegt, bij voorbeeld: *hij gedraagt zich als een held*, en ook: *hij gedraagt zich als eenen held*, schoon de eerste naamval hier den voorrang schijnt te verdienen, dewijl het zoo veel is als *hij gedraagt zich zoo als een held* zich gedraagt. En dit blijkt nader bij de onpersoonlijke wederkeerige werkwoorden, alwaar het zelfstandige naamwoord insgelijks het voornaamwoord volgt, bij voorbeeld: *het behaagde u, als eenen vader, die zijne kinderen lief heeft*, enz.; alwaar *als een vader*, in den eersten naamval; op het onbepaalde *het* zoude staan, waarmede het intusfchen niets te doen heeft.

§. 170. Sommige werkwoorden hebben, in het Nederduitsch, ook eenen *tweeden* naamval bij zich. Oudtijds was het gebruik van dezen naamval bij de werkwoorden zeer gemeen; en de gevallen, waarin dit nog plaats heeft, zijn overblijfsels van dit gebruik,

bruik; het welk misfchien, voor het grootfte gedeelte, eene navolging van het latijn is; waarom men hieromtrent ook geene bepaalde regels kan opgeven; terwijl de meeste der hiertoe behoorende gevallen uit het gebruik moeten gekend worden.

§. 171. Somwijlen worden nog eenige werkwoorden met den tweeden naamval gebezigd, bij voorbeeld, *gedenken*: *gedenk onzer*, enz. Zoo ook eenige wederkeerige werkwoorden, terwijl het voornaamwoord *zich* in den vierden naamval staat; bij voorbeeld, *zich ontfermen*: *ontferm u onzer*; *erbarmen*: *ik zal mij uwer erbarmen*; *schamen*: *ik schaam mij mijner bekentenis niet*. Insgelijks met het werkwoord *zijn*, als: *voornemens zijn*, enz. Doch tegenwoordig worden deze werkwoorden, meestal, met voorzetselen gebruikt, als: *aan iemand denken*; *zich over iemand ontfermen*, *erbarmen*; *zich over iets schamen*, enz.

§. 172. De tweede naamvallen: *des avonds*, *des morgens*, *donderdags*, *allerwegen*, *mijns bedunkens*, *grootstendeis*, *bloodshoofs*, *goedsmoeds*, *eensklaps*, *onverrigter zake* enz., met werkwoorden voorkomende, als: *des nachts slapen*; *des morgens opstaan*; *dat voldoet eenigzins*; *donderdags op reis gaan*; *allerwegen vervolgd worden*, enz., schijnen meer op zich zelve staande bijwoorden, dan wel van de werkwoorden afhangende tweede naamvallen te zijn.

§. 173. Vele werkwoorden hebben den *derden*
naam-

naamval bij zich; en deze kan zoo wel bij bedrijvende, als bij onzijdige werkwoorden staan. Zie hier eenige voorbeelden van bedrijvende werkwoorden met eenen derden naamval, welke dan gemeenlijk eenen vierden bij zich hebben, waartoe de werking van het werkwoord zich onmiddellijk uitstrekt, als: *iemand iets onthouden, ontzeggen, onnemen, onttrekken, weigeren, afvorderen, afnemen, afkopen, afhandig maken, afraden, afslaan, aanbevelen, aanbieden, ten kwade, ten goeds duiden, aankondigen, brengen, berigten, betalen, borgen, verhalen, geven, beloven, vertrouwen, toestaan, klagen, leveren; iemand het brood uit den mond stelen*, en honderd anderen meer.

§. 174. Dat vele onzijdige werkwoorden eenen derden naamval bij zich hebben, blijkt uit de volgende voorbeelden, als: *de haren vallen hem uit; wien behoort dit? het bekwam hem kwalijk; het staat mij voor; dat is mij in de gedachten gekomen; hij bleef mij een vriend; dat geviel hem; iemand gelijken; nuttig, getrouw, gevaarlijk zijn; hem geschiedt onrecht; mij zijn reeds twee paarden afgestorven; dat is mij te hoog; het wordt mij tot eenen last; het hoofd draait, en het hart klopt mij; en vele anderen meer. Ook wanneer zij eenen vierden naamval der zaak bij zich hebben, als: *dat zal hem het leven kosten* enz. En bij vele dezer voorbeelden kan ook *aan* voor den derden naamval gebezigd worden, als: *aan wien behoort dit?* enz.*

§. 175.

§. 175. Bij sommige werkwoorden, welke het persoonlijke voorwerp in den derden, en het lijdende in den vierden naamval vorderen, laat zich het persoonlijke voorwerp ook in den vierden naamval plaatsen; doch als dan moet het lijdende voorwerp een voorzefel bij zich hebben, als: *hoe zeer benijd ik u uwe bedaardheid van geest!* waar *u* de derde, *bedaardheid* de vierde naamval is; maar: *hoe zeer benijd ik u, wegens uwe bedaardheid van geest!* waar *u* in den vierden naamval staat. Zoo zegt men ook: *ik verzeker het u*, en: *ik verzeker u daarvan*.

§. 176. Om te weten, of een naamwoord als het persoonlijke, of als het lijdende voorwerp moet beschouwd worden, gevolgelijk, of het in den derden of vierden naamval moet staan, behoeft men de ganfche rede flechts in den lijdenden vorm te verplaeften. Wordt daar de derde naamval vereischt, dan moet dezelve ook in den bedrijvenden vorm plaats hebben. Men zegt, bij voorbeeld: *mij wordt berigt, dat enz.*; *dit werd mij geantwoord*; *hem wordt het hoofd afgeflagen*; derhalve ook: *iemand iets berigten, antwoorden*; *iemand het hoofd afflaan*, enz.; waar *iemand* de derde, en *iets*, of *het hoofd*, de vierde naamval is.

§. 177. Alle bedrijvende werkwoorden vorderen eigenlijk eenen vierden naamval, als het lijdende voorwerp; of datgeen, het zij perfoon of zaak, waartoe het werkwoord zich onmiddellijk uitftrekt, en welke vierde naamval, in den lijdenden vorm, altoos de eerste wordt: *ik zocht u*; *ik zag hem*; *zij vonden*
eenen

eenen *schat*; de *storm* vernielde mijne woning; en in den lijdenden vorm: *gij werdt gezocht*; *hij werd gezien* enz. Hiertoé behoort ook het werkwoord *laten*; met de onbepaalde wijs van een ander werkwoord bij zich: *laat mij schrijven*; *laat hem loopen*; *laat ons gaan* enz., niet *laat ik*, *laat hij*, *laten wij* (*). *Zij lieten hem gaan*; ook met den vierden naamval der zaak: *laat hem uwe ware meening niet begripen*; waat echter de tweede vierde naamval van de onbepaalde wijs des werkwoords afhangt.

§. 178. Daar de meeste wederkeerige werkwoorden ware bedrijvende werkwoorden zijn, welker werking tot den werkenden persoon te rug gevoerd wordt; zoo moet het wederkeerige voornaamwoord hier ook in den vierden naamval staan: *ik bezin mij*; *ik schaam mij*; *ik verheug mij*; *ik verveel mij*. Maar, daarentegen, *ik herinner het mij*; *ik vertrouw het mij toe*; waar *mij* de derde naamval is, omdat zich iets herinneren, en iemand iets toevertrouwen den vierden naamval der zaak en den derden

(*) L. TEN KATE heeft gesteld, dat *laat ik gaan*, *laten zij gaan*, enz. zoo veel is als *dat ik ga*, *dat wij gaan*; maar dat *laat mij gaan*, *laat ons gaan* enz. beteekent *laat toe*, *dat ik ga*, *dat wij gaan*; doch de kundige MANNINGA heeft bewezen, dat men, het zij verzoekende, het zij aanspoegende, of toelatende, altoos moet zeggen: *laat mij*, *laat ons* enz. Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde* D. I., bl. 57 en verv.

S

den des perfoons vorderen. Zoo ook bij vele onperfoonlijke werkwoorden, in zoo ver zij eene bedrijvende beteekenis hebben: *het bevreemdt mij; het betreft u; het berouwt mij; het verwondert mij; het verdriet mij; het walgt mij* enz.

§. 179. Insgelijks vele onzijdige werkwoorden, wanneer zij een bedrijf aanduiden, het welk onmiddellijk op een ander voorwerp overgaat, als: *zich eenen bogchel lagchen; bloed zweeten; iets-niet kunnen gemennen; eenen weg gaan*, dat is, *op eenen weg; de trappen op en af loopen*. Zoo ook eenige onperfoonlijke, als: *het sneeuwt groote vlakken; het haget heele stenen*. Men vermijde echter, zoo bij onzijdige als bedrijvende werkwoorden, zulke vierde naamvallen, die de oorspronkelijke beteekenis van het werkwoord herhalen, als: *een goed loven leven; den dood sterven; eenen strijd strijden*, enz. Behalve, wanneer het zelfstandige naamwoord een bijzondere wijs te kennen geeft; zoo zegt men, bij voorbeeld, zeer wel: *eenen natuurlijken, eenen geweldigen dood sterven; eenen bitteren drank drinken; eenen goeden strijd strijden*. Ook worden de uitdrukkingen: *zijn gang gaan, zijn slag slaan, een schrift schrijven* door het gebruik gewettigd.

§. 180. Eenige bedrijvende werkwoorden hebben twee naamwoorden in den vierden naamval bij zich, als twee verschillende namen van eene en dezelfde zaak, of, waarvan het eene naamwoord ter nadere

ver-

Verklaring en bepaling van het andere strekt: *ik noem hem mijnen vader; hij heet* (noemt) *mij zijnen vriend; ik heb hem pieter gedoopt* (bij den doop pieter genoemd); welke werkwoorden dan, in den lijdenden vorm, twee eerste naamvallen vorderen.

§. 181. De bepaling van tijd wordt door den vierden naamval uitgedrukt, en wel, 1. op de vraag *wanneer?* *Hij keerde den zesden dag na het overlijden zijner zuster te rug;* 2. op de vraag *hoe lang?* *Ik heb reeds den ganschen dag naar u gewacht; het kind leefde maar zes maanden;* 3. op de vraag *hoe dikwerf?* *Ik zie hem alle dagen, alle uren* enz. Zoo ook de grootte, breedte, zwaarte, waarde en prijs van eenig ding, als: *hij is eenen duim gegroeid; het kost eenen gulden; het weegt een pond* enz. Ook in verscheidene andere gevallen wordt de vierde naamval gevorderd; doch dan hangt dezelve van de voorzetselen af. Zie Deel I., bij de VOORZETSELEN.

F. OVER DE TELWOORDEN.

§. 182. Schoon de *telwoorden*, even als de bijvoegelijke naamwoorden, gemeenlijk voor hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst worden, als: *honderd guldens; drie dagen*, enz., zijn er echter eenige gevallen, waarin de telwoorden achteraan komen, als: *in het jaar een duizend acht honderd*

en vier. Zoo ook bij de gewone wijs van plaatsen in een boek aan te halen, als: *boek 1, hoofdstuk 3, vers 2* enz.; in welk geval de getallen liefst met cijfferletteren, en niet met woorden uitgedrukt worden.

§. 183. De urengetallen hebben dit bijzonders, dat het woord *uur*, of bij dezelve gevoegd, of daaronder verstaan wordt; terwijl, in het eerste geval, het meervoudige *uren* een werkwoord in het enkelvoud bij zich heeft; en in het laatste het telwoord, somwijlen, een voorzetsel ontvangt, en verbuiging ondergaat. Met het woord *uur*: *het is twee, drie, vier uren*, enz.; het welk bij uitlating gezegd wordt, en zoo veel beteekent als: *het is zoo laat, dat de klok twee, drie uren slaat, of geflagen heeft.* Zoo ook: *hij kwam na drie, voor vier uren, en vertrok weder om vijf uren*, ook *te vijf uren*, dat is, hij kwam, nadat de klok drie uren geflagen had, enz. Zonder het woord *uur*: *het slaat drie; de klok sloeg half zes*, enz. Zoo ook: *hij kwam voor vijven, en bleef tot na zesfen.*

§. 184. Ook worden de telwoorden; het zij bepaalde of onbepaalde, met de daarbij gevoegde zelfstandige naamwoorden, op tweederlei wijs, verbonden, 1. door middel van de voorzetsels *van, uit, of onder*, als: *een van de zeven; twee van ons; velen uit dit gezelschap; eenigen onder u; een van beiden* enz.; 2 door middel van den tweeden naamval, als: *een der dieven; vier der wonen-*
ren;

pen; eenigen uwer vrienden; de eerste der benoemden; velen onzer behenden.

§. 185. In het algemeen dulden de telwoorden geen lidwoord bij zich; echter zijn er gevallen, waarin dit kan en moet plaats hebben, bij voorbeeld: *geef mij de tien Guldens*, dat is, die voor u liggen, of van welke wij gesproken hebben; om dezelve, daardoor, van alle overige tien guldens te onderscheiden. Zoo ook: *de eene was nauwelijks bij mij, of de twee anderen kwamen ook.*

§. 186. Het is natuurlijk, dat het zelfstandige naamwoord, waarbij een meervoudig telwoord staat, mede in het meervoudige getal gesteld worde, bij voorbeeld: *dertien brooden; honderd en drie kazen*, enz. Het gebruik echter heeft hier eene uitzondering gemaakt, en wil, wanneer het getal een boven honderd of duizend is, dat het zelfstandige naamwoord in het enkelvoud sta, als: *honderd en een persoon; drie honderd en eene pen; duizend en een dag; vier duizend en een jaar*, enz.; welke gezegden bij uitlating gesteld worden, voor *vier duizend jaren en een jaar* enz.

§. 187. Maten, sommen en gewigten kunnen, of als verdeeld, of als vereenigd beschouwd worden. In het eerste geval, staan zij natuurlijk in het meervoud, wanneer het daarbij gevoegde telwoord meer dan een is. In het andere geval staan zij in het enkelvoud, schoon het daarbij gevoegde telwoord meervoudig is. Zoo zeggen wij, bij voorbeeld: *vier*

lasten tarw, wanneer namelijk iedere last op zich zelf is, en afzonderlijk aangewezen wordt. Maar maakt deze zelfde hoeveelheid tarw eenen enkelen vergaderden hoop uit, dan wordt zij in het enkelvoudige getal uitgedrukt, en men zegt: *vier last tarw; daar is* (niet *daar zijn*) *vier last tarw*. (*)

§. 188. Zoo zegt men ook: *daar zijn honderd guldens*, wanneer men honderd enkele guldens bedoelt; maar wanneer men slechts op de hoeveelheid van geld ziet, en de waarde van honderd guldens in andere geldstukken toetelt; ja zelfs, wanneer het toegetelde geld in enkele guldens bestaat, en men alleen de verzameling van het geld, de som, en niet de bijzondere munt bedoelt, dan zegt men: *daar is honderd gulden*. Hetzelfde heeft plaats ten aanzien van gewigten, bij voorbeeld: *tien ponden koffij*, wanneer ieder pond afzonderlijk gewogen en gepakt is; maar: *een baaltje koffij van honderd pond*. (†)

§. 189. Omtrent het woord *beide* moet aangemerkt worden, dat, wanneer twee te zamen genomene dingen als een geheel beschouwd worden, men hetzelfde in het enkelvoudige getal gebruikt, als: *ik zeide mijnen geneesheer, dat ik sterk gezweet en wel geslapen had; beide is goed, antwoordde hij*. Dit echter heeft alleen dan plaats, wanneer van zaken, en niet van personen gesproken wordt; en wel van zulke zaken, welke als een geheel beschouwd kunnen worden.

Mer

(*) Zie L. TEN KATE, *Aanleiding enz.* D. I, bl. 396.

(†) Zie als, boven, „Een edel onderscheid zegt TEN KATE, het welk in geene andere taal voorhanden is.”

Men zegt, bij voorbeeld, van twee boeken, niet: *beide bevat mij*; maar: *beide bevallen mij*.

§. 190. Over het gebruik van het algemeene telwoord *al*; *alle*, is, in het *eerste Deel*, §. 337, en verv., reeds het een en ander gezegd. Hier moet nog aangemerkt worden, dat het dikwerf dient, om den zin van het woord, waarbij het gevoegd is, te versterken, bij voorbeeld; *ik heb daar toe alle redenen*; *ik zeg het u met allen ernst*; *ik heb alle achting voor hem*; *wij hebben met alle vlijt daaraan gearbeid*. En moet het tegendeel van *alle*, in dezen zin, uitgedrukt worden, dan plaatst men het voorzetsel *buiten* voor hetzelfde, als: *buiten allen twijfel*; *hij is buiten alle verdenking*, enz.

§. 191. Wij hebben boven (§. 127) reeds te kennen gegeven, dat de telwoorden, in sommige gevallen, als ware bijwoorden beschouwd worden, onverbogen blijven, en een enkelvoudig werkwoord bij zich hebben, als: *drie maal drie is negen*, enz. *Alles*, daarentegen, heeft een werkwoord in het meervoud bij zich, wanneer het volgende zelfstandige naamwoord meervoudig is, bij voorbeeld: *dat alles zijn onschuldige vermaken*, enz.

§. 192. *Aller*, zijnde de tweede naamval van het meervoud, bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden geplaatst, is zoo veel als *van allen*. *De allerbeste*, *de allergrootste* is derhalve de beste, de grootste van allen. Doch hierbij dient

aangemerkt te worden, dat wel van twee personen, of zaken, een *de beste, de grootste* enz., maar niet de *allerbeste, allergrootste*, enz., kan wezen. Wanneer wij *aller* bij den overtreffenden trap gebruiken, dan moeten vele personen of zaken (ten minste *drie*) voorhanden zijn, van welke *allen* een *de beste, grootste*, enz., en dus de *allerbeste, allergrootste* is. (*)

§. 193. De telwoorden, met het woord *half, halve*, zamen gesteld, hebben, schoon zij altoos meer dan een aanduiden, een zelfstandig naamwoord in het enkelvoudige getal bij zich, als: *anderhalf, derdhalf jaar; in vierdhalven dag*, enz.

G. OVER DE BIJWOORDEN.

§. 194. Daar de bijwoorden, eigenlijk, tot de werkwoorden, en niet onmiddellijk tot de zelfstandige naamwoorden behooren, zoo is het verkeerd, daar een bijwoord te gebruiken, waar de zin der rede een bijvoegelijk naamwoord bij het zelfstandige naamwoord vordert. Men kan, bij voorbeeld, wel zeggen: *hij heeft den mond vol — den zak, de hand vol*, omdat het bijwoord *vol* eigenlijk op het werkwoord *hebben* slaat; maar niet: *hij heeft de wangen rood*, in plaats van *hij heeft roode wangen*, dewijl *rood* hier eigenlijk tot *wangen*, en niet tot het werkwoord *hebben* behoort.

§. 195. Ook kan, in sommige gevallen, het bijwoord

(*) Zie HUIDECOP. *Proeve*, D. I, bl. 202—204.

woord zoo wel tot het lijdende voorwerp, als tot het werkwoord betrekkelijk gemaakt worden; zoo zegt men ook, bij voorbeeld: *hij beschrijft hem eenvoudig*, waarbij het denkbeeld eener eenvoudige beschrijving natuurlijk verwekt wordt; doch daar het bijwoord hier ook op het lijdende voorwerp betrekkelijk gemaakt kan worden, en hierdoor derhalve dubbelzinnigheid zou kunnen ontstaan, zoo neemt men, wanneer het bijwoord *eenvoudig* niet op *beschrijven*, maar op *hem* moet toegepast worden, deze dubbelzinnigheid, door eene nadere bepaling, weg, en men zegt: *hij beschrijft hem als eenvoudig*, of *als eenen eenvoudigen man*.

§. 196. De bijwoorden staan altoos daar, waar hunne werking vereischt wordt, en wel gemeenlijk voor het woord, waarop zij betrekking hebben, als: *het is een altoos werkzaam man*, niet: *het is altoos een werkzaam man*. *Het is ons niet geoorloofd, dit te doen*, beteekent iets anders, dan: *het is ons geoorloofd, dit niet te doen*.

§. 197. Een bijwoord wordt, even als ten aanzien van de bijvoegelijke naamwoorden plaats heeft (*), of als in betrekking tot zekere werking alleen gebezigd, bij voorbeeld: *hij spreekt bevallig*; *zij zingt verrukkelijk*; of de wijs van werken wordt tuschen twee dingen verdeeld, en wel in eene *gelijke*, of *ongelijke* maat. Het eerste geschiedt door de woordjes *zoo* en *als*, bij voorbeeld: *gij schrijft zoo fraai als hij*. Het andere heeft plaats, wanneer aan de

eene

(*) Zie §. 57, 58.

eene zaak zekere werking, in eene grootere of mindere maat, toegekend wordt, dan aan de andere; het welk door den vergrootenden trap des bijwoords met *dan* geschiedt, als: *zij zingt liefelijker dan hij*.

§. 198. Wordt de eene zaak, ten aanzien dezer werking, boven alle overige zaken van dezelfde foort verheven, dan geschiedt dit door middel van den overtreffenden trap, met *ten* en *op het*, als: *ik heb het hem ten ernstigste, ten nadrukkelijkste aanbevolen, ten sterkste gezegd*; ook *op het ernstigste, op het nadrukkelijkste*; of zonder voorzétel: *zij zingt het beste*.

§. 199. Dikwerf moet de beteekenis van een bijwoord, of als bijwoord gebezigd bijvoegelijk naamwoord, door een werkwoord volledig gemaakt en verklaard worden; en dit geschiedt door de onbepaalde wijs met *te*, of *om te*; en wel bij zulke bijwoorden, die eene mogelijkheid, ligtheid, moeijelijkheid, noodzakelijkheid, pligtmatigheid, begeerte enz. aanduiden, als: *mogelijk te doen; ligt te raden; zwaar, moeijelijk, te zeggen; hard te bijten; verplicht te geven; bereid te volgen; begeerig te zien* enz., ook *begeerig om te zien* enz. *Goed, ligt, kwaad, slecht, moeijelijk, gemakkelijk* enz. vergenoegen zich, in zekere gevallen, met de onbepaalde wijs, zonder *te*, als: *gij hebt goed, ligt zeggen; het is hier goed wonen, slecht zitten, moeijelijk gaan, gemakkelijk liggen*, enz.

§. 200. Het woord *zonder*, als bijwoord gebezigd, heeft, om de korthed, dikwerf de onbepaal-

de

de wijs der werkwoorden met *te* bij zich, als: *zij kon daarvan niet spreken, zonder te schrijven*, dat is, zonder dat zij schreide. *Kon' hij zich zoo hooren beschuldigen, zonder te antwoorden? Ik sprak met hem, zonder te weten, wie hij was*, dat is, zonder dat ik wist, enz.

§. 201. Wanneer eene ontkenning plaats heeft, welke in het werkwoord reeds opgesloten ligt, mag dezelve niet herhaald worden, bij voorbeeld: *hij ontkende, het niet gedaan te hebben*, of *dat hij het niet gedaan had*, voor: *hij ontkende het gedaan te hebben*, of *dat hij het gedaan had*. Zelfs, wanneer de ontkenning niet zoo duidelijk is, als: *wacht u, het niet te zeggen*, voor: *wacht u, het te zeggen*.

§. 202. Wanneer een werkwoord eene ontkenning behelst, of wanneer eene ontkenning in hetzelfde opgesloten ligt, en de volgende daartoe behoorende uitdrukking insgelijks ontkenkend is, dan heeft eene dubbele ontkenning, als eene foort van toefstemming en bevestiging, plaats, bij voorbeeld: *dat belet niet, dat hij het echter niet zou gezegd hebben; daar was niemand, die niet hartelijk lachte*, enz. Somwijlen strekt *niet*, om de bevestigende uitdrukking te versterken, als: *hoe gelukkig zouden zij niet geleefd hebben! wat heb ik van hem niet al gehoord!* enz. Maar dikwerf wordt het overtollig en geheel verkeerd gebezigd, als: *ach, hoe koud ben ik niet!* enz. (*)

H. OVER

(*) Voorheen plagt men ook in onze, even als in de Grieksche en Franche taal, overal, behalve bij de onbepaalde wijs der

HOOFTSTUK DE VOORZETSELEN.

§. 203. Daar bij de, in het eerste Deel, gegevene beschrijving van den aard en de beheersching der voorzetselen het meeste en noodzakelijkste gezegd is, zoo maken wij hier nog slechts de volgende aanmerkingen. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden, welke of in het geheel niet, of alleen door *en* en *of* verbonden zijn, een en hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, dan kan hetzelfde bij ieder zelfstandig naamwoord herhaald, of slechts eenmaal gebezigd worden, bij voorbeeld; *door list, bedrog en verraad*, of: *door list, door bedrog; en door verraad*.

§. 204. Wanneer iets met zekeren nadruk gezegd,

der werkwoorden en de deelwoorden, twee ontkennende woorden te bezigen, om daarmede te sterker te ontkennen. Zoo zeide men, bij voorbeeld, met ons ontkennend *en*, voor het oude *ne*, dat is *niet; hij en kan*, of *hij ne kan*, voor: *hij kan niet*; en dit is nog aanwezig in ons *ten zij, ten ware*, eigenlijk 't en *zij, 't en ware*, voor *het en zij, het en ware*, dat is: *indien het niet zij, indien het niet ware*. Maar men zeide ook *hij en kan niet; ik en weet niet*; of: *hij ne kan niet; ik ne weet niet*. Van welk *en*, voor *ne*, in den zin van *niet*, HOOFT, VONDEL, en anderen zich dikwerf bediend hebben. Zoo lezen wij ook, in opzigt tot de dubbele ontkening, bij VONDEL, (*Virgil.*, bl. 423):

dewijl hij nergens niet

Den Schutter van den schicht, noch zijnen schuilhoek ziet.

Doch dit wordt door het tegenwoordige gebruik niet voorgestaan.

zigt, en verscheidene dingen als opgeteld en aangewezen worden, dan kan de herhaling van het voorzetsel noodzakelijk worden, bij voorbeeld: *over uwe, over hare, en over mijne eigene zaak heb ik gesproken; op u en op uwen broeder zal het gewroken worden.* Zijn de zelfstandige naamwoorden door *deels, het zij, noch, niet alleen*; of andere voegwoorden, verbonden, dan wordt de herhaling volstrekt gevorderd: als: *het is hetzelfde, of het door u, of door hem geschiede; hij is noch met goedheid, noch met hardheid te regeren; niet alleen voor u, maar ook voor haar, heb ik gesproken, enz.*

§. 205. Wanneer twee voorzetsels onmiddellijk op elkander volgen, dan wordt daardoor eene onduidelijkheid en onaangename hardheid veroorzaakt, als: *met van inkt doortrokkene pennen kan men niet goed schrijven, beter: met pennen, welke van inkt doortrokken zijn, enz. Zij werd door met bloed bevelkte handen aangegrepen; beter: zij werd door nog met bloed bevelkte, of: door zijne; ook: door die; met bloed bevelkte handen aangegrepen.*

§. 206. Sommige voorzetselen worden altoos achteraan zelfstandige naamwoorden, persoonlijke voornaamwoorden, bijwoorden, en andere voorzetselen gevoegd, als *halve: gewetenshalve, vriendschaps-halve; wege: ambtswege, pligtswege.* Zoo ook *waart, of waarts*, dat eene beweging naar eene plaats beteekent, als: *stadwaarts*, dat is naar de stad;

stad; *landwaarts*, *nederwaarts*; *oostwaarts*, *opwaarts*, *mijwaarts*, enz.

§. 207. Ten aanzien van het voorzetsel *te* moeten wij nog aanmerken, dat hetzelfde bij sommige zelfstandige naamwoorden gevoegd wordt, welke, op zich zelve, of met een bijvoegelijk naamwoord, daardoor eene soort van bijwoorden worden; bij voorbeeld, *te moede*: *het was hij te moede?* *Blijd, droef te moede zijn* enz. Het eertijds gebruikelijke *te wede* heeft reeds geheel de natuur van een bijvoegelijk naamwoord aangenomen, waarom het voorzetsel met het zelfstandige naamwoord vereenigd, en het woord *tevrede*, of liever *tevreden*, dient geschreven te worden; derhalve een *tevreden mensch*, niet: een *te vrede mensch*, dewijl dit *te vrede* zelfs de gedaante van een bijvoegelijk naamwoord niet heeft; zoo ook *ontevreden*, niet *on te vrede*, noch *onvrede*. Zie ook D. I, bl. 41, in de aanteekening.

II OVER DE VOEGWOORDEN.

§. 208. Over den aard der *voegwoorden*, en over de wijs, waarop, door middel van dezelve, de eene rede aan de andere, en derzelver leden aan elkander verbonden worden, is in het *eerste Deel* reeds gesproken. In opzigt tot het verdere gebruik en de plaatsing van dezelve, komt het volgende nog in aanmerking.

§. 209. Wanneer de verbindende en uitluitende
voeg-

voegwoorden *en, ook, noch, of, maar* enz. tusschen twee naamwoorden gebezigd worden, dan moeten deze altijd in naamval, doch niet in getal en geslacht, overeen komen, als: *ik vond daar mijnen broeder en zijnen oudsten zoon; dat is hun en ons gebeurd; de dood verschoont zoo min den koning als den bedelaar; ik heb noch hem, noch haar gezien; ik gaf het den vader en zijnen kinderen; ik zag het kind en zijne moeder schreijen; ik hoorde eenen vernuftigen, doch tevens nederigen redenaar spreken.*

§. 210. Worden twee of meer werkwoorden, door middel van de voegwoorden, met elkander verbonden, dan worden de hulpwoorden *hebben, zijn, zullen* en *worden* doorgaans slechts eens gebezigd, als: *ik heb verzocht, gebeden en gesmekt; hij zal schelden, razen en tieren; gij zult gehaat, gevloekt, gelasterd en vervolgd worden.* Somwijlen echter, en wel, wanneer de zin zekeren nadruk vereischt, wordt het hulpwoord herhaald, bij voorbeeld: *gij hebt mij beloofd, gij zoudt mij schrijven, gij zoudt mij boeken zenden, en gij zoudt zelfs bij mij komen.*

§. 211. Sommige voegwoorden staan altoos voor den zin, of voor de woorden, tot welke zij behooren, als: *dat, en, of, want, opdat, wanneer, dewijl,* enz., bij voorbeeld: *ik zeg, dat hij zal komen; ik sprak van u en van hem; hij zal het wel doen, want hij heeft het beloofd,* enz. Andere kunnen

nen ook in het midden en achteraan geplaatst worden, als: *ook, toch, echter, derhalve, insgelijks, dan*, voor *derhalve*, enz., bij voorbeeld: *hij komt, en zij komt ook; zij zal het toch doen*, en: *ei, doe het toch; het zou echter geschied zijn*, en: *het geschiedde echter; wij zullen insgelijks komen*, en: *zij kwamen insgelijks* enz.

§. 212. Men zegt doorgaans, dat deze of gene voegwoorden de aantoonende of aanvoegende wijs der werkwoorden beheerfchen; doch dat deze stelling geenen grond in het geheel heeft, is bl. 254. § 136, en in het *eerste Deel*, bl. 148, §. 300 reeds aangemerkt, alwaar wij tevens gezien hebben, dat de wijs waarin een werkwoord geplaatst moet worden, alleen van de zekerheid of twijfelachtigheid des voorstels afhangt.

§. 213. Onaangezien de wijs der werkwoorden niet door de voegwoorden beheerscht wordt, zijn vele voegwoorden echter van dien aard, dat zij de aanvoegende wijs nimmer achter zich ontvangen, terwijl andere deze wijs altoos vorderen. Tot de eerste soort behöoren *want, omdat, dewijl, vermits, naardien, weshalve, waarom, alzoo, zoo dat, zoo dra als*, en meer anderen, welke voor geene onzekere voorstellen passen, als: *want wij kwamen te laat; omdat de dag voorbij was; dewijl de avond viel; vermits ik het geld reeds ontvangen heb; naardien deze man mijn vriend is; weshalve ik daarop staat maak; waarom hij zich op die zaak ijverig toelegt;*
al-

alzoo de tijd reeds verlopen was; zoo dat ik maar wil zeggen; zoo dra als mijn broeder gekomen is enz. Tot de laatste foort behooren opdat, ten einde, mits, en ten zij; waarvan de twee eersten een oogmerk aanduiden, welks bereiking altijd eenigzins onzeker is; en de twee laatsten, voorwaardelijk zijnde, het voorstel, waarbij zij gevoegd worden, eenigzins twijfelachtig maken, bij voorbeeld: ik zal hem helpen, opdat hij zijn billijk oogmerk moge bereiken; de landman wenscht naar regen, ten einde zijn akker bevochtigd en vruchtbaar worde; ik wil hem gaarne afwachten, mits hij niet voor morgen kome; indien gij niet tevreden zijt, ten zij ik uwe laatste vraag beantwoorde, zoo weet dan enz. ()*

K. OVER DE TUSSCHENWERPSELS.

§. 214. De *tusfchenwerpsels* drukken slechts enkele gewaarwordingen uit, en behooren derhalve niet, dan in eenen zeer ruimen-zin, tot de eigenlijke woorden. En daar alleen klare voorstellingen onder elkander kunnen verbonden worden, en enkele gewaarwordingen voor zulk eene verbinding niet vatbaar zijn, zoo kunnen ook de *tusfchenwerpsels*, eigenlijk, noch iets beheerschen, noch van eenig ander woord beheerscht worden. Zij komen echter werkelijk met naamvallen voor; doch deze worden niet door

(*) Zie verder §. 136.

T

door de tusfchenwerpfels, maar alleen door de betrekking bepaald, waarin men zich de zaken of personen voorftelt, bij welke zij geplaatst worden, als: *ach, ik ellendige! o! welk een geluk! wel hem, die het pad der deugd betreedt! wee u, indien gij tegen uw geweten handelt!*

§. 215. De tusfchenwerpfels moeten, in eene rede, daar ftaan, waar de gewaarwordingen der ziele aangeduid moeten worden. Meestal echter worden zij aan het begin eener uitdrukking, geplaatst, om de gewaarwording, welke, bij hetgeen men zeggen wil, gevoeld wordt, vooraf te kennen te geven, als: *ach! hoe klopt mij het hart! ha! vind ik u hier? wee u, zoo gij dit doet!* Maar ook in het midden, en aan het einde, bij voorbeeld: *ik heb veel geleden, ach, zeer veel! ben ik dan, helaas, voor het ongeluk gefchapen? Alles is nu voor mij verloren, ach! wat zal ik zeggen, helaas!*

TWEE.

TWEEDE HOOFDSTUK

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN
IN EENE REDE OP ELKANDER
VOLGEN.I. *Over de Schikking der woorden in het
gemeen.*

§. 216. Wanneer wij spreken, dan drukken wij onze gewaarwordingen en voorstellingen door woorden hoorbaar uit, en ons oogmerk daarmede is, diezelfde gewaarwordingen en voorstellingen bij anderen te verwekken. Intusfchen kan het niet onverschillig zijn, hoe en waar wij onze woorden plaatsen, maar zij moeten, in eene behoorlijke orde, op elkander volgen, en tot zinsneden en volzancen bij elkander gevoegd worden, zoo als het einde, waartoe wij spreken, vordert.

§. 217. De schikking der woorden in eene rede hangt van de schikking der voorstellingen en begrippen af. De Nederduitsche taal heeft tot eene grondstelling aangenomen, dat men, in de rangschikking zijner voorstellingen, van het minder bepaalde tot het bepaaldere moet overgaan, zoo dat de rede eene ware opklimming is, overeenkomstig met den aard en de werking van het menschelijke verstand, het welk zich de denkbeelden niet terstond

in hunne volle helderheid en uitgebreidheid voorfelt, maar dezelve langzamerhand en trapswijze ontwikkelt.

§. 218. De natuurlijke schikking der woorden is die, waarbij men het onderwerp der rede met deszelfs verschillende wijzigingen en bepalingen vooraan plaatst, en daarop de werking en eigenschap des onderwerps, bestaande in het werkwoord met deszelfs bepalingen, laat volgen, als: *dat leven is lang, het welk het groote doel des levens bereikt. De waarlijk wijze man volgt de voorschriften der deugd.*

§. 219. Alle woorden, welke ter nadere bepaling en omschrijving van een zelfstandig naamwoord dienen, worden voor hetzelfde geplaatst, en wel in deze orde: *drie schoone paarden; onze drie schoone paarden; deze onze drie schoone paarden; alle deze onze drie schoone paarden.*

§. 220. Wordt er een voorzetsel bij gebruikt, dan gaat dit voor al de overige woorden: *in alle deze uwe omstandigheden; met de beste en edelste oogmerken.* Ook worden de bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, eenen naamval beheerschende, voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst: *die lang verwachte, haar heilzame genesmiddelen; deze arme, uwe hulp behoevende man.* De gevallen, waarin het bijvoegelijke naamwoord achter het zelfstandige staat, zijn reeds §. 40 opgegeven.

§. 221.

§. 221. Moet een zelfftandig naamwoord ter nadere bepaling en verklaring van een ander zelfftandig naamwoord dienen, dan ftaat het eerfte doorgaans achter; terwijl het dan daarop aankomt, welk van beide voor het nader bepaalde of omfchrevene moet aangezien worden: *mijn vader de koning*. Hier ftrekt het woord *koning* ter omfchrijving, of nadere bepaling, van het woord *vader*. Maar wanneer men zegt *de koning mijn vader*, dan is het geval omgekeerd. Zoo ook: *ik bezocht mijnen vriend, den leeraar N.*, en: *ik bezocht den leeraar N., mijnen vriend*.

§. 222. Wanneer het zelfftandige naamwoord eenen tweeden naamval beheerscht, dan kan dezelve insgelijks vooraan ftaan. Heeft het beheerschende woord een voorzetsfel bij zich, dan treedt dit voor het beheerschte woord: *met des Lands*, of *'s Lands*, *bewilliging*. Beheerscht het voorzetsfel eenen naamval, of heeft het een bijwoord bij zich, dan komen deze achteraan: *de koning van Frankrijk*; *liefde tot de deugd*; *een slag van achteren* enz.

§. 223. Al wat onzelfftandig is, het verwoegde werkwoord uitgezonderd, neemt datgeen, waardoor hetzelve nader bepaald wordt, gewoonlijk voor zich: *zeer fchoon*; *ongelooflijk groot*; *zijner opmerkzaamheid waardig*; *een bijzonder fchoon huis*; *een naar waarheid begeerig gemoed*; *een fraai zingende vogel*. Hierom ook ftaat bij de zamen ge-

stelde werkwoorden het voorzetsel, in de onbepaalde wijs, vooraan, als: *uitgaan*; *omschrijven*, *intreden* enz.

§. 224. Dat het vervoegde werkwoord hiervan uitgezonderd is, blijkt uit het volgende: *die vogel zingt fraai* enz., en niet: *die vogel fraai zingt*. Wordt echter in plaats van het zelfstandige naamwoord, een voornaamwoord gebezigd, dat op een vooraf gaand zelfstandig naamwoord betrekking heeft, dan neemt het onzelfstandige dat geen, waardoor het nader bepaald wordt, weder voor zich, als: *een vogel, die fraai zingt*.

§. 225. Een bijwoord kan alleen door een bijwoord nader bepaald worden, het welk insgelijks vooraan staat; *zeer schielijk*; *wel vroeg*, enz. *Eerst* en *nog* kunnen ook van achteren staan: *heden nog zal hij komen*; *gisteren eerst zag ik hem*. Komt er nog een voorzetsel bij, dan staat het nader bepaalde bijwoord in het midden: *van boven af*; *naar beneden toe*; *v. n. onderen op*.

§. 226. Wanneer de derde naamval als het persoonlijke, en de vierde als het zakelijke voorwerp achter een werkwoord komt, dan staat de derde naamval gewoonlijk voor den vierden: *die zoon doet zijnen vader eer aan*.

§. 227. Heeft echter de vierde naamval een bezittelijk voornaamwoord bij zich, het welk naar het onderwerp der rede te rug leidt, dan treedt hij voor den derden naamval; *hij heeft zijn huis eenen vreem-*

wreemdeling verkocht. En dit heeft ook plaats, wanneer de inhoud van den vierden naamval meer bedoeld wordt, dan die van den derden: *openbaar uwe geheimen aan niemand. Geef dezen raad aan alle menschen.* Doch daarentegen: *geef uwon broeder dezen raad*, dewijl de nadruk hier meer op *uwon broeder*, dan op *raad* valt.

§. 228. Is een van beide de naamvallen een voor-naamwoord, dan volgt hetzelfde onmiddellijk op het werkwoord: *geef hem goeden raad; geef hetzelfde uwon broeder.*

§. 229. Zijn beide de naamvallen voornaamwoorden, dan gaat de vierde gemeentlijk voor den derden: *zeg dat mij; geef hem haar.* Dikwerf kan ook de derde naamval voor den vierden staan; want men zegt ook: *zeg mij dat*; en zoo wel: *ik wil u haar toevertrouwen*, als: *ik wil haar u toevertrouwen.*

§. 230. Wanneer de persoon in den vierden, en de zaak in den tweeden naamval staat, dan wordt de persoon eerst genoemd: *hij schaamde zich zijner nederige geboorte niet; ontferm u mijner.*

§. 231. Heeft het werkwoord twee vierde naamvallen bij zich, dan wordt die, welke het persoonlijke voorwerp uitdrukt, altijd vooraan geplaatst: *hij heeft hem eenen verrader des vaderlands genoemd.*

§. 232. Heeft een werkwoord, behalve het onmiddellijk beheerschte woord, nog een zelfstandig naam-

naamwoord met zijn voorzetsel bij zich, dan komen deze laatste gewoonlijk achteraan: *dat maakte eenen diepen indruk op onze gemoederen.* (*)

Worden daarbij tijd en plaats bepaald, dan kunnen dezen somwijlen vooraan staan: *dat maakte, in die oogenblikken, eenen diepen indruk* enz.

Bijzonder, wanneer de door het werkwoord beheerschte naamval geen voornaamwoord bij zich heeft: *de wind rukte, voor drie dagen, eenen boom uit den grond*; maar: *de wind rukte dezen boom, voor drie dagen, uit den grond. Ik vond, in Amsterdam, eenen ouden vriend*; maar: *ik vond onzen vriend, in Amsterdam.* Worden tijd en plaats te gelijk genoemd, dan staat de tijd vooraan: *ik vond, voor drie dagen, in Amsterdam, eenen ouden vriend.*

§. 233. Heeft een werkwoord verschillende zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetselen bij zich, dan staat dat zelfstandige naamwoord het laatste, het welk op het werkwoord de naaste betrekking heeft. Tijd en plaats gaan voor de overige beschrijvingen, en onder dezen de tijd voor de plaats: *hij trad, uit hoofde zijner onschuld, met een vrolijk gelaat, voor het getigt. De ongevoolige*

(*) Wanneer men dit en dergelijke voorbeelden met zekere voegwoorden, of bijwoorden, begint, dan treedt het werkwoord achteraan, als: *naardien dat eenen diepen indruk op onze gemoederen maakte.* Doch dit wordt in het vervolg §. 253 en verv. behandeld.

lige bleef, op dien dag, in den verrukkendsten woord, bij al de bekoorlijkheden der lugchende natuur, geheel zonder aandoening. Plaatst men, in zulk een geval, het naamwoord, waarop het werkwoord de naaste betrekking heeft, vooraan, dan verliest de ganfche rede veel van hare kracht, bij voorbeeld: *hij trad voor het gerigt, met een vrolijk gelaat, uit hoofde zijner onfchuld.* Het kan echter ook vooraan, of bij het werkwoord gevoegd worden, wanneer het anders, door te groote omfchrijvingen, te ver van het werkwoord zou verwijderd zijn, bij voorbeeld: *hij trad voor het gerigt, met een vrolijk gelaat, waarop de bewustheid zijner onfchuld duidelik te lezen was.*

§. 234. Op dezelfde wijs staan alle bijwoorden achter het vervoege de werkwoord; terwijl de bijwoorden van tijd en plaats weder voorop gaan, en die van hoedanigheid enz. volgen: *de wind waait hard; de wind waait verfchrikkelijk hard; de wind waait keden verfchrikkelijk hard; de wind woei, gisteren morgen, verfchrikkelijk hard; de wind woei, gisteren morgen, bij ons, verfchrikkelijk hard.* Zoo ook, wanneer het werkwoord bedrijvend is, en eenen vierden naamval bij zich heeft: *ik zag hem, nog dezen morgen, hier, geheel opgenuimd.* Eh met de onbepaalde wijs eens werkwoords: *ik zag, gisteren tegen den avond, de zwarte onweerswolken fchielijk over het bosch heendrijven.*

§. 235. Bij een, door middel van een hulpwoord;

vervoegd werkwoord, staan alle nadere bepalingen en omschrijvingen tusfchen hetzelfde en het deelwoord, of de onbepaalde wijs: *wij zijn gisteren ongemeen vriendelijk door hem onsvangen geworden. Ik zal, waarschijnlijk, heden nog in de stad komen.*

§. 236. Ook, wanneer twee onbepaalde wijzen bij een werkwoord komen: *ik heb hem laten gaan; ik heb hem, terfcond na die gewigtige ontdekking, laten gaan. Ik wil het u, zonder eenige bedenking, helpen uitvoeren.*

§. 237. Insgelijks, wanneer drie onbepaalde wijzen in eene rede voorkomen, het welk men echter zoo veel mogelijk moet vermijden, uit hoofde van de duisterheid, welke daarmede dikwerf vergezeld gaat: *ik heb hem die zaak willen helpen uitvoeren; ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen helpen uitvoeren.*

§. 238. De onbepaalde wijs met *te* volgt onmiddellijk op het werkwoord en deszelfs nadere bepalingen: *ik beval hem te gaan; ik beval hem, dezen morgen, in allen ernst, te gaan; terwijl de onbepaalde wijs hare nadere bepalingen en omschrijvingen voor zich neemt: ik beval hem, dezen morgen, in allen ernst, terfcond uit mijne oogen te gaan.*

§. 239. Somwijlen komt nog eene onbepaalde wijs bij het werkwoord; in welk geval de onbepaalde wijs met *te* voorgaat: *ik wenschte hem te leeren*
ken-

skannen; men heeft hem wijn te drinken gegeven.

§. 240. Hetgeen de sverre over de schikking der woorden gezegd is betreft den gewonen en natuurlijken gang onzer voorstellingen en begrippen. Doch de Nederlander is zoo zeer daaraan niet gebonden, dat hij niet, deels uit hoofde van den aard der rede zelve, deels om den nadruk, in vele gevallen, daarvan zou mogen, en zelfs moeten afwijken.

2. Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.

§. 141. Wanneer wij spreken, dragen wij onze voorstellingen of zoo voor, als wij die hebben, zonder alle kunstige zamenvoeging der volzinnen, of wij verbinden daarbij de volzinnen, door middel van de voegwoorden; of onze gemoedsgesteldheid heeft invloed op onze rede en de schikking onzer denkbeelden. In het eerste geval ondergaat de natuurlijke orde der woorden geene verandering, maar wel in de beide laatste gevallen; en in gevolge hiervan is de woordschikking eigenlijk drierlei, namelijk de *verhalende*, *vragende* en *verbindende*.

§. 142. 1. De *verhalende* woordschikking is die, waarbij men datgeen, het welk men ondervonden heeft, of weet, zoo als men het ondervonden heeft, of weet, aan anderen mededeelt; waarbij men zij-

ne

ne gewaarwordingen en voorstellingen, zonder eenige gemoedsbeweging, of kunstige verbinding van de zinsleden, op de eenvoudigste wijze voordraagt, of waarbij men het onderwerp der rede met deszelfs verschillende wijzigingen en bepalingen vooraan plaatst, en daarop de werking en eigenschap des onderwerps, bestaande in het werkwoord met deszelfs bepalingen, laat volgen, bij voorbeeld: *de waarlijk wijze man volgt de voorschriften der deugd; men spreekt daarvan; het sneeuwt* enz. En nimmer wordt het onderwerp der rede achter het werkwoord gevoegd; waarom het eene verkeerde woordschikking is, wanneer men zegt: *geheilgd worde uw naam; leve de koning!* voor: *uw naam worde geheilgd; de koning leve!*

§. 243. Wanneer men zijne, of eens anderen woorden, in den persoon, waarin zij gesproken worden, herhaalt; dan kan de persoon, die dezelve aanvoert, of vooraan, of na eenige der aangevoerde woorden, staan; doch indien het laatste plaats heeft, moet de eerste naamval achter het werkwoord komen: *ik zeide tot hem, gij dwaas, gij bedriegt u zelve; gij dwaas, zeide ik tot hem, gij bedriegt u zelve. Leef, dus sprak hij, leef voor Gode en kinderen.*

§. 244. De meeste voegwoorden veranderen wel de verhalende orde der woorden, bij voorbeeld: *ik ging naar zijn huis, dewijl ik hem in langen tijd niet gezien had,* enz.; echter zijn er eenige, welke dezelve onveranderd laten. Deze zijn: *want;*
maar,

maar, doch; zoo ook echter, daarom, evenwel, gevolgelijk, anders, veel meer, nogtans, toch en daarentegen, wanneer zij niet aan het begin van eenen volzin staan: zijne broeders moeten eerst hunne toestemming geven, want zij zijn zijne medeërfgenen, niet: want zij zijne medeërfgenen zijn. De deugd veredelt, maar de ondeugd schandvlekt. Ik heb het niet verzuimd, ik heb veel meer alles gedaan, wat in mijn vermogen was. Men verwachtte, dat hij zich daarover zou wreken, en hij heeft daarentegen enz.

§. 245. 2. De andere soort van woordfchikking is de *vragende*, dus genoemd, omdat zij bijzonder in vragen gebezigd wordt, schoon zij ook in andere gevallen voorkomt, gelijk straks zal blijken. Zij bestaat daarin, dat het werkwoord hier de plaats van het onderwerp der rede inneemt, welk laatste hetzelfde onmiddellijk volgt, daar het anders voor het werkwoord komt, gelijk in de boven genoemde verhalende woordfchikking plaats heeft. Deze verplaatsing geschiedt, omdat het werkwoord hier als het onbepaaldste en tevens gewigtigste deel der rede aangemerkt, en gevolgelijk te regt aan het hoofd derzelve gesteld wordt, ten einde daardoor de aandacht ganschelijk tot zich te trekken.

§. 246. Zij wordt gebezigd, 1. in onmiddellijke vragen; zoo wel zonder vraagwoorden: *vindt men wel rozen zonder doornen? Hebt gij hem ooit gesproken? Is hij het? Zal uw vriend komen? Spreekt men*

men daarvan? Sneeuwt het? enz.; als ook met vraagwoorden, het zij dan bijwoorden, het zij voornaamwoorden, welke met alle hunne bepalingen voor het werkwoord komen: waar zullen wij hem vinden? Wat gaat gij doen? Welk eenen langen brief hebt gij geschreven? Wat voor eene misdaad hebt gij begaan? Alwaar wat voor liefst vereenigd blijft; derhalve niet: wat hebt gij voor eene misdaad begaan?

§. 247. Is *hoe* het vraagwoord, dan volgt daarop onmiddellijk het bijwoord: *hoe dikwerf zijt gij van daag reeds hier geweest? Hoe veel geeft gij daarvoor?* Herhaalt men de woorden van een' ander, dan geschiedt dit met de *verhalende* woordschikking, en de toon der stem alleen moet de vraag aanduiden: *hoe! hij heeft het gedaan? Ik zou het u gezegd hebben?*

§. 248. Wanneer men iemand iets beveelt, verzoekt, en tot iets aanzet, of opwekt, en dit in de gebiedende wijs der werkwoorden geschiedt, terwijl het onderwerp der rede een voornaamwoord is: *zeg gij het; laat ons gaan.* Is het onderwerp der rede, of de naam van het aangefprokene voorwerp, een zelfstandig naamwoord, dan kan hetzelfde van voren, in het midden, of aan het einde staan: *o God, wees mij armen zondaar genadig!* of: *wees, o God, mij armen enz.*, of: *wees mij armen zondaar genadig, o God!* Doch wordt het aangefprokene voorwerp omschreven, dan staat het best

best vooraan: *o Gij, die algenoegzaam in u zelveu zijt, en den dienst uwer schepselen geenszins behoeft, vermaak onze hulde niet!*

§. 249. Wordt een uitroep, of eene verwondering, vraagswijze voorgefeld, dan heeft hier hetzelfde plaats, dat bij eigenlijke vragen geschiedt. Hier namelijk staan de vraagwoorden even eens voor het werkwoord, terwijl het onderwerp der rede op hetzelfde volgt: *hoe veel zalige uren heb ik in haar gezelschap geseten! hoe gelukkig zijn zij, die weinig behoeven!*

§. 250. Ook, wanneer men iets wenscht, doch alleen dan, wanneer de wensch in den verledenen tijd geschiedt, en geen voegwoord daarbij gebezigd wordt, het welk eene andere woordschikking vordert: *hadde ik het maar gedaan! mogte hij zijnen wensch toch vervuld zien! gawe God, dat het niet geschiedde!* Wordt de wensch in den tegenwoordigen tijd uitgedrukt, dan heeft weder de verhalende woordschikking plaats: *God geve, dat het alzoo geschiede! de hemel beware u!*

§. 251. Wanneer in eene rede de voegwoorden *indien, wanneer, schoon* en andere weggelaten worden: *komt hij, dan is het goed, dat is, wanneer, of indien hij komt. Zie ik hem, dan zal ik het hem zeggen, dat is, wanneer ik hem zie. Mag het u gebeuren, dat is, indien het u gebeuren mag. Hadden mijne zinnen mij niet bedrogen, dat is, wanneer mijne zinnen mij niet bedrogen hadden.*

Wa-

re ik ook arm , zoo zoude ik echter niet stelen ; dat is , schoon ik arm ware.

§. 252. Achter het vergelijkende *zulk* , *zulk een* ; ook achter *er* , *daar* , *dan* , *hier* , *hierheen* , *derwaarts* , wanneer zij eene rede , of eenen volzin , beginnen ; en , in dit geval , achter alle andere bijwoorden : *zulk eenen dag had ik nooit beleefd ; er liep een gerucht ; daar wil ik wezen ; dan zal hij komen ; hier moet ik hem spreken ; daarna gebeurde het ; overal lagen appelen onder de bomen ; eerst zal ik met u over deze zaak spreken ; somwijlen kan men hem niet verstaan ; nimmer weet de mensch vooraf , welk lot hem in dit leven beschoren zij ; mischien komt hij heden nog enz.*

§. 253. 3. De derde foort van woordschikking wordt niet ongepast de *verbindende* genoemd. Deze heeft plaats in die zinsleden , welke , door tuschenkomst van een voegwoord , of betrekkelijk voornaamwoord , met andere vereenigd zijn , en wijkt in zoo verre van de gewone woordschikking af , dat het werkwoord , het welk anders terstond op het onderwerp der rede volgt , hier de laatste plaats inneemt. *Ik heb onzen vriend , in langen tijd , niet gezien* ; dit is de *verhalende* woordschikking ; *hebt gij onzen vriend , in langen tijd , niet gezien ?* dit is de *vragende* , of eerste afwijkende woordschikking ; *dewijl ik onzen vriend , in langen tijd , niet gezien heb* ; dit is de *verbindende* , of tweede afwijkende woordschikking.

§. 254.

§. 254. Bijzonderlijk heeft deze woordschikking plaats bij de voegwoorden *als, wanneer, tot dat, evenwel, daar, dewijl, naardien, schoon, offchoon, hoewel, indien, zoo* (voor *indien*), *zoo dra, nogtans* enz., bij voorbeeld: *wanneer die tijd zal gekomen zijn; evenwel wil hij gelijk hebben; nogtans zou het hem niet buten; dewijl het uw voornemen is,* enz. Zoo ook bij de betrekkelijke voornaamwoorden *die, welke,* bij voorbeeld: *de menschen, die gewoonlijk alleen op hun eigen voordeel zien. Waarom zouden wij, die met eenen redelijken geest versierd zijn, ons hart aan de aarde vast kluiseren?*

Het volgende voorbeeld bevat beide, en een voegwoord en betrekkelijk voornaamwoord: *de Romeinen, die anders de rechtvaardigheid in groote eere hielden, sreefden, ~~mae zoo veel~~ drift, naar de opperheerschiappij der wereld, dat zij, om deze te verkrijgen, zich de schandelijkste onrechtvaardigheden veroorloofden.*

§. 255. Dezelfde woordschikking wordt gebezigd bij de betrekkelijke bijwoorden *waar, waarbij, van waar,* enz.; wanneer zij geene vragen aanduiden, bij voorbeeld: *hij schreef mij, waar ik hem konde spreken* enz. Ook bij de vraagwoorden *waarom, wat, hoe* enz., wanneer daarmede insgelijks niet gevraagd worde: *ik weet niet, waarom hij dat gezegd heeft; ik zie nu, hoe ik daarom te handelen moet,* enz.

3. Over de omzettingen, of afwijkingen van de gewone woordschikking.

§. 256. De Nederduitfche taal is aan de drie voorgedragene foorten van woordfchikking niet zoo gebonden, dat zij niet, zoo tot afwifeling van de rede, als ter bevordering van den nadruk, daarvan zoude kunnen afwijken. Wij zijn niet gedwongen, om, bij het mededeelen van onze voorftellingen en begrippen, in alle gevallen, den gang der koude gewaarwording te volgen; maar wij kunnen ook daar, waar wij het voor ons oogmerk dienftig achten, de taal des gevoels en der verbeelding bezigen, dat is, wij kunnen een denkbeeld, het welk wij boven anderen willen doen uitfeken, uit zijne gewone plaats ligten, en hetzelfde daar zetten, waar het de opmerkzaamheid het meest naar zich trekt. En dit gefchiedt bijzonderlijk, wanneer wij dit denkbeeld de plaats van het onderwerp der rede doen innemen. *Ik beminde haar eens teederlijk* is de gewone woordfchikking, en hier is *ik* het natuurlijke onderwerp, dat als het hoofddenkbeeld befchouwd, en daarom ook door den nadruk der uitpraak onderscheiden wordt. Maar wordert het oogmerk van den fpreker, om een ander deel der rede als het hoofddenkbeeld voor te ftellen, dan kan hij zeggen: *haar beminde ik eens teederlijk*; of: *eens beminde ik haar teederlijk*; of: *teederlijk beminde ik haar eens*.

§ 257.

§. 257. Men merke hierbij op, dat, zoo dikwerf eenig deel der rede in de plaats van het onderwerp treedt, de eerste naamval, of het eigenlijke onderwerp, even als bij de vragende woordschikking, terstond op het werkwoord volgt, waartoe het behoort. Op zulk eenè wijs kunnen in de plaats van het onderwerp gesteld worden:

1. Een bijwoord, het zij een eigenlijk bijwoord, het zij een bijvoegelijk naamwoord, of deelwoord, als bijwoord gebezigd, bij voorbeeld: *nog altoos spreekt gij van eene zaak, welke reeds lang vergeten moest zijn. Gevaarlijk zijn zij, die alles opmerken en zelden spreken. Dreigend was zijne houding, toen hij dit zeide. Uw is het rijk; ons is de bezitting.*

2. De onbepaalde wijs van een werkwoord, welke anders achter een ~~ander~~ werkwoord komt, waarmede zij verbonden is, als: *graven kan ik niet; stelen mag ik niet; bedelen wil ik niet.* Bij twee onbepaalde wijzen zou deze omzetting te hard zijn. Men zegt, bij voorbeeld, niet: *zeggen hadt gij het moeten*; ook niet: *moeten zeggen*, of *zeggen moeten hadt gij het*; maar: *gij hadt het moeten zeggen*. Bij drie onbepaalde wijzen kan dezelve volstrekt niet plaats grijpen. Men zegge derhalve: *gij hadt het mij moeten laten weten.*

3. De naamval, welke door het werkwoord beheerscht wordt, als: *zijn gansche rijkdom is eene schamele hut; zulk eene rust geniet de stervende*

onfschuld; die treurige gebeurtenis moest ik eerst nog beleven! hem moet gij gehoorzaam zijn; den booswicht, door zijn geweten gefolterd, is geene rust meer beschoren.

4. Een voorzetfel met zijnen naamval: *in zijne aderen woelde een regt vaderlandsch vuur. Op deze wijs moest de zaak wel goed afloopen.*

5. Ook bij de vraagswijze voordragt is het geoorloofd, den nadruk door verplaatfing te bevorderen. Zoo duldt, bij voorbeeld, het zeggen: *zoude ik hem gehoorzaam wezen?* tweederlei verandering, naar gelang men de aandacht, of op den handelenden perfoon, of op hem, die het voorwerp der handeling is, wil gevestigd hebben. In het eerste geval kan men zeggen: *ik zoude hem gehoorzaam zijn?* in het laatste: *hem zoude ik gehoorzaam zijn?*

6. Ook kan bij eene vraag, of bij eenen vraagswijze voorgestelden uitroep, het zelfftandige naamwoord vooraan komen, in welk geval hetzelfde, aan het einde, door middel van een voornaamwoord, herhaald wordt, als: *dit vergenoegen, zal het mij ten deel vallen? De bloem der gezondheid, hoe schielijk verwelkt zij niet?* Dit echter mag slechts zeldzaam en alleen dan, wanneer het eenen bijzonderen nadruk geeft, plaats hebben.

§. 258. De boven opgegevene voorbeelden bevatten alleen die foort van omzettingen, waarbij de plaats van het hoofddenkbeeld door eenig ander

der deel der rede wordt ingenomen. Doch behalve deze worden er nog andere verplaatfingen gebezigd. Zoo plaatst men, bij voorbeeld, 1. het voornaamwoord achter het bijwoord: *wil mij nu deze ook ontrouw worden?* 2. den vierden naamval voor den derden: *ontneem dezen eenigen troost dien ongelukkigen man niet.*

§. 259. De omzetting van geheele zinsleden heeft niet enkel uit hoofde van den nadruk plaats, maar geschiedt ook overeenkomstig het gewone gebruik des gemeenen levens. Deze omzetting bestaat voornamelijk daarin, dat het laatste lid de plaats van het eerste inneemt, bij voorbeeld: *waarom hij het gedaan heeft, begrijp ik niet. Dat hij heden komen zal, weet ik.*

§. 260. Dat intusfchen de omzetting ook hare grenzen moet hebben, en dat zij, zonder verstand gebruikt, eene rede gebrekkig en onverstaanbaar kan maken, is uit het boven aangevoerde reeds af te leiden, en kan uit het volgende nader blijken.

261. Somwijlen bezigt men zoodanige omzettungen, waarbij de vierde naamval onkenbaar, en de zin derhalve twijfelachtig wordt; het welk in het enkelvoud bij vrouwelijke en onzijdige, en in het meervoud bij alle zelfstandige naamwoorden het geval is; en hiervoor behoort men zich zorgvuldiglijk te wachten, bij voorbeeld: *eens beweent uw graf de liefde.* Hier wordt het onzeker, welke de vierde, en welke de eerste naamval is, en gevolgelijk, of hier eene

omzetting plaats heeft, of niet. Zoo ook: *mijne vermaning neme uwe jeugd ter harte; ligtzinnige jongelingen overrompelen de bekoorlijkheden der ondeugd*. De natuurlijke woordschikking intusschen zou den vierden naamval van den eersten genoegzaam onderscheiden, en hierdoor alle twijfelachtigheid wegnemen, bij voorbeeld: *eens beweent de liefde uw graf; uwe jeugd neme mijne vermaning ter harte*, enz.

4. Over de verkeerde woordschikkingen.

§. 262. Men moet ten aanzien der woordschikking groote omzigtigheid gebruiken, in eene taal, welke, gelijk de onze, weinig verbuigingsteekenen bezittende, de onderlinge betrekking der woorden, voornamelijk door het plaatsfen van *dezelve*, moet aanduiden. En daar de bijwoorden, en in het gemeen die woorden en uitdrukkingen, welke eene bijkomende omstandigheid, of zekere bepaling aanduiden, niet enkel op het werkwoord, maar ook op het zelfstandige naamwoord betrekking hebben, zoo kan eene verkeerde plaatsing van *dezelve*, in vele gevallen, den waren zin eener rede twijfelachtig, onzeker maken, of zelfs eenen geheel anderen zin veroorzaken, dan de bedoeling van den spreker of schrijver vordert. Hiertoe behooren inzonderheid de woorden *alleen*, *voornamelijk*, *ten minste*, *niet*, *althans*, enz. Zoo kan men, bij voorbeeld, zeggen: *ik alleen*

een heb hem gezien, en : ik heb hem alleen gezien. In het eerste geval slaat *alleen* op *ik*, en in het laatste op *hem*, terwijl de nadruk der uitspraak ook op *ik* en *hem* valt. En wanneer men bij de woorden *ik heb hem alleen gezien*, den klemtoon, onder het spreken, op *gezien* plaatst, dan is de beteekenis weder blijkbaar verschillend van de vorige, dewijl men daarmede dan wil aanduiden: *ik heb hem alleen gezien, niet gesproken.* Zoo zegt men ook: *ik ten minste ben daarover niet bekommerd*, en: *ik ben ten minste daarover, of: ik ben daarover ten minste niet bekommerd.* Het beteekent ook iets anders *het staat u vrij niet te zweren*, en *het staat u niet vrij te zweren* — *hij is altijd niet te huis*, en *hij is niet altijd te huis.* Zoo heeft de uitdrukking *de Romeinen althans kenden de vrijheid zoo goed als wij*, drierlei beteekenis, naar gelang het woord *althans*, of *achter Romeinen*, of *achter vrijheid*, of *achter zoo goed* geplaatst wordt.

§. 263. Het is wijders een grondregel voor de Nederduitsche woordschikking, dat men die woorden, welke tot elkander betrekking hebben, zoo na mogelijk bijeen moet stellen. Men wachte zich derhelve van die woorden, welke natuurlijk, of door een koppelwoord, aan elkander verbonden zijn, door tusschenschuiving van eenig ander woord, te scheiden, bij voorbeeld: *teeder ziet hij haar en zuchtend aan*, in plaats van: *teeder en zuchtend ziet hij haar aan.* *Weg is zij gegaan*, voor *zij is*

is weggegaan. En, schoon den dichteren, ten aanzien van de omzetting en verplaatfing der woorden, hunne vrijheden niet mogen betwist worden, is echter de volgende woordfchikking af te keuren:

*Wie zwijgt nu, daar al 't land aan zijne deugd
verplicht,*

En zeeërvarenheid het lijk volgt wijd of dicht?

in plaats van: *daar al 't land, aan zijne deugd en zeeërvarenheid verplicht* enz., terwijl anders de zeeërvarenheid het lijk fchijnt te volgen.

§. 264. Inzonderheid mogen de bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden niet, door tusfchenvoeging van een ander zelfftandig naamwoord, gefcheiden worden van de zelfftandige naamwoorden, waartoe zij behooren, bij voorbeeld: *ter neder geflagen en in droefheid verzonken, hebt gij, o vrede! het menschdom weder vertroost en opgebeurd*; alwaar de beide deelwoorden *ter neder geflagen en in droefheid verzonken*, overeenkomstig den aard der Nederduitfche woordfchikking, tot *vrede* zouden behooren, terwijl de bedoelde zin dezelve alleen tot *menschdom* betrekkelijk maakt. Men zegge derhalve: *gij hebt, o vrede! het ter neder geflagen en in droefheid verzonken menschdom weder vertroost en opgebeurd*.

§. 265. Dikwerf wordt, door eene verkeerde plaatfing van de betrekkelijke voornaamwoorden,

ver-

veroorzaakt, dat dezelve tot een zelfftandig naamwoord kunnen te rug gebragt worden, waartoe zij niet behooren, bij voorbeeld: *het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen, door de opeenftapeling van fchatten, tegen welke ons niets kan beveiligen, dan de goede voorzienigheid van onzen hemelfchen Vader.* Het betrekkelijke voornaamwoord *welke* behoort, volgens de meening, tot *ongevallen*, doch naar de hier gebezigde woordfchikking flaat het op de *opeenftapeling van fchatten*; weshalve men eigenlijk dus moet lezen: *het is dwaasheid, zich door de opeenftapeling van fchatten te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons enz.*

§. 266. Ook moet men zich wachten van het werkwoord, door veel en lange tufchenvoegfelen, af te fcheiden van het zelfftandige naamwoord, waartoe het behoort, bij voorbeeld: *het eenige, het welk men van menschen, die alleen in het verzamelen van fchatten hunnen wellust stellen, en de reine-re geneugte der weldadigheid nimmer gefmaakt hebben, verwachten mag, is dit enz.*; in plaats van: *dit is het eenige, het welk men verwachten mag van menschen, die enz.* Hetzelfde geldt ook ten aanzien van de affcheiding der verledene deelwoorden van hunne hulpwoorden, als: *eindelijk heeft hij het boek, waarvan hij zoo veel gehoord, en waarnaar hij zoo zeer verlangd had, gelezen, voor: eindelijk heeft hij het boek gelezen, waarvan hij enz.*

5. *Over de volzinnen.*

§. 267. Onze voorstellingen, en bij gevolg ook derzelve uitdrukkingen, bestaan daarin, dat wij van eene zaak iets beweren, of ontkennen. De zaak, van welke zulks geschiedt, heet het onderwerp der rede; en hetgeen van dezelve beweerd, of ontkend wordt, is de daaraan toegeschrevene werking, of eigenschap; terwijl beide te zamen genomen eenen volzin uitmaken.

§. 268. Het onderwerp der rede kan een zelfftandig naamwoord, een voornaamwoord, de onbepaalde wijs eens werkwoords, en ook een bijvoegelijk naamwoord, of bijwoord zijn, dewijl wij ons dat geen, het welk wij daardoor aanduiden, als zelfftandig kunnen voorstellen, schoon het niet werkelijk zelfftandig is. Zoo zeggen wij, bij voorbeeld: *regeren is eene moeijettijke kunst; groot en klein zijn betrekkelijke denkbeelden* enz.

269. De aan het onderwerp der rede toegeschrevene werking, of eigenschap, bestaat, of in een enkel woord: *de moeder zingt; het kind slaapt* enz., of in meer woorden: *Sempronius is wijs; de zomer is nabij*, enz.

§. 270. Een volzin is, in opzigt tot de *stof*, enkelvoudig, of zamen gesteld. Enkelvoudig, wanneer dezelve alleen een onderwerp en deszelfs eigenschap of werking bevat: *Sempronius is dood*; zamen gesteld, wanneer twee of meer volzinnen tot eener

eener

eenigen verbonden worden: *Sempronius is dood, en Cajus leeft.*

§. 271. In beide foorten van volzinnen kunnen het onderwerp der rede en het daaraan toegescrevene, in hunne eigenschappen, betrekkingen en omstandigheden nader aangeduid worden, bij voorbeeld: *de goede Sempronius is gisteren gestorven, maar de brave Cajus leeft nog.* En zulk een volzin is nog voor verdere uitbreiding vatbaar, wanneer namelijk oorzaken, voorwaarden, of nadere beschrijvingen tusschen gevoegd, of ingeschoven worden. Dergelijke inschuivingen heeten *tusschenzinnen*. Zeggen wij derhalve: *de goede Sempronius, de eenige zoon van Cajus, is gestorven, dan is de eenige zoon van Cajus een tusschenzin.*

§. 272. Iedere volzin kan meer dan een onderwerp bevatten, terwijl aan een onderwerp verscheidene werkingen, of eigenschappen kunnen toegeschreven worden, als: *gestadige verstrooiingen, onrustige begeerten en het dagelijksche genot van zinnelijk genoegens plegen den smaak voor de bekoorlijkheden der natuur te verdooven. Jezus leefde, leed en stierf voor waarheid en deugd.*

273. Ten aanzien van den vorm zijn de volzinnen, of *verhalend*, of *biddend* en *bevelend*, of *vragend*, of *wenschend*, of ook *uitroepend*; en dikwerf kunnen, in eenen en denzelfden volzin, meer dan een dezer vormen voorkomen: *wanneer hij zich beleedigd acht, wat verhindert hem, mij te onterven?*

ven? Hier heeft de verhalende en vragende vorm te gelijk plaats.

§. 274. De zamen gefelde volzinnen zijn zoo veelvuldig, als er betrekkingen tusfchen twee en mees volzinnen zijn, welke door voegwoorden kunnen aangeduid worden, derhalve even zoo veelvuldig, als er foorten van voegwoorden in eene taal zijn. De volgende voorbeelden ftrekken ter opheldering.

1. Met een *verbindend* voegwoord: *de donkere wolken verdwenen, en de heldere hemel stortte ons nieuwen moed in. Stelen mag ik niet, ook fchaam ik mij te bedelen. Hij is niet alleen roekeloos, maar hij is ook in der daad flecht.*

2. Met een *verhalend* voegwoord: *de vorst wilde, dat in ieder gewest van zijn rijk opziens over de fcholen benoemd, de noodige leerboeken vervaardigd, en bekwame fchoolmeesters aangefeld zouden worden. Somwijlen ook met eene omzetting: dat hij een goed fchilder is, wist ik reeds voorlang.*

3. Met een *oogmerk aanduidend* voegwoord: *ik gaf hem de noodige brieven van aanbeveling mede, ten einde hij des te gemakkelijker in zijne onderneming zoude flagen. Hij ontweek alle zinnelijk vermaak, om zich aan hoogere geneugten geheel te kunnen toewijden.*

4. Met een *reden gevend* voegwoord: *de Landman ontwaakt doorgaans gezond en opgeruimd, omdat hij, na zijnen arbeid, eenen verkwikkenden flaap geniet.*

5. Met

5. Met een *rede voortzettend* voegwoord: *vooreerst was het weder niet gunstig om te reizen, ten andere ontbrak het mij nog aan eenige noodwendigheden, vervolgens kwamen nog eenige andere verhinderingen tusfchen beide, en eindelijk hield ook de oorzaak der reize op.*

6. Met een *verklarend* voegwoord: *de onderzinding leert ons, dat de zinnelijke vermaken zelden geheel onvervalscht genoten worden, dat is, dat zij dikwerf walging, of verdriet, ten gevolge hebben.*

7. Met een *besluitend* voegwoord: *hij verdient bij niemand geloof; verontrust u derhalve niet over hetgeen hij van u mogt gezegd hebben. Ik had pen, papier, noch inkt; gevolgelijk konde ik u niet schrijven.*

8. Met een *tegenstelling aanwijzend* voegwoord: *het is waar, dit gevoelen is reeds oud; doch men moet niets verwerpen, omdat het oud, en niets voorfaan, omdat het nieuw is.*

9. Met een *uitsluitend* voegwoord: *alles ging goed met hem, behalve dat hij nu en dan, door ongesteldheid, verhinderd werd, zijne zaken zelf waar te nemen. Ook met zonder, in de onbepaalde wijs met het woordje te: ik zal haar helpen, zonder te weten, of zij het verdient.*

10. Met een *voorwaardelijk* voegwoord: *gij zoudt u moeten schamen, wanneer de wereld wist, dat gij zulk een ellendige slaaf uwer driften zijt.*

11. Met een *vergelijkend* voegwoord: *het denken kan even zoo min van onze natuur gescheiden worden, als het aantrekken van den zeilsteen, of het branden van het vuur.*

12. Met een *toegevend* voegwoord: *ik heb geslapen, hoe zeer ik voornam niet te slapen.*

13. Met een *tijdsopvolging aanduidend* voegwoord: *wij sterven reeds, terwijl wij wanen nog eene lange loopbaan voor ons te zien. Nu schein zij geheel gevoel, dan hield zij zich onaandoenlijk, en eindelijk brak zij in deze woorden uit. Eer ik nog gelegenheid had, om hem te waarschouwen, was hij reeds in gevaar, om voor de verzoeking te bezwijken. Nauwelijks was hij ingesluimerd, toen een helsch geraas hem weder wakte.*

§. 275. Het spreekt van zelf, dat bij het bezigen van samen gestelde volzinnen, ook dikwerf feilen begaan worden. De voornaamste zijn, 1, wanneer de leden der volzinnen niet op hunne plaats staan, en daardoor duisterheid en verwarring veroorzaakt worden, als: *ik zend u hier nevens eenige jonge groenten, om aan uw verlangen te voldoen, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin, met de eerst varende schuit; voor: om aan uw verlangen te voldoen, zend ik u hier nevens eenige jonge groenten, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin, met de eerst varende schuit. Geen mensch kan zich beroemen,*
nim-

Wimmer iets uit overijling gedaan te hebben, het welk hij te voren in anderen berispte, hij zij wie hij zij; voor: geen mensch, hij zij wie hij zij, kan zich beroemen, enz. 2. Wanneer geene gepaste voegwoorden gebruikt, en dezelve verkeerd geplaatst worden, als: de geneesheer wordt door de beschouwing niet alleen, door de ondervinding ook, tot eenen voornamen arts gevormd, voor: de geneesheer wordt niet alleen door de beschouwing, maar ook door de ondervinding enz. 3. Wanneer in omschrijvende volzinnen, het woordje dat op eene zeer onaangename wijze herhaald wordt, als: zou mijn broeder niet weten, dat het ons snert, dat hij niet wil dulden, dat zijn zoon met ons gaat? Somwijlen echter is deze herhaling niet alleen geoorloofd, maar zelfs noodzakelijk, wanneer namelijk al de daarin vervatte uitdrukkingen van de eerste zinsede afhangen, bij voorbeeld: ik weet, dat gij het gedaan hebt, dat gij het echter ontkend hebt, dat gij er nog geen berouw over gevoelt.

6. *Over de zamentrekking der volzinnen door bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden, en deelwoorden.*

§. 276. Somwijlen worden twee volzinnen, door middel van bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, tot eenen volzin zamen getrokken. En deze zamentrekkingen zijn, wegens de korthed en nieuweheid,

heid, welke zij aan eene rede geven, inzonderhet voor den deftigen en verhevenen stijl, zeer bruikbaar.

§. 277. De bijvoegelijke naamwoorden, waardoor twee volzinnen worden zamen getrokken, komen, in deze betrekking, eigenlijk als bijwoorden voor, en de deelwoorden, door welke dit zelfde geschiedt, zijn zoo wel verledene als tegenwoordige.

§. 278. Door middel van een *bijwoord*, of als bijwoord gebruikt bijvoegelijk naamwoord, worden twee of meer volzinnen zamen getrokken, 1. wanneer zij een gemeenschappelijk werkwoord hebben, en hetzelfde in de volgende volzinnen verzwegen wordt: *altoos is de deugd eene bron van gelukzaligheid, rijk in troost, vol van streeleende verwachtingen*; dat is: *zij is rijk in troost enz. Hoe snel vlieden niet de dagen onzes levens heen, te snel voor tergeen wij hier te verrigten hebben, dikwerf te snel voor onze uitzigten en betrekkingen.* 2. Wanneer twee of meer volzinnen, welke eenerlei onderwerp in denzelfden naamval, maar verschillende werkwoorden hebben, met *en* verbonden moesten worden, dan kan het werkwoord *zijn* worden weggelaten: *moede van de reis viel hij in slaap*; dat is: *hij was moede van de reis en viel in slaap.* 3. Wanneer de eene volzin, als eene beschrijving van den anderen, door middel van het betrekkelijke voornaamwoord *die*, of *welke*, tot denzelfden te rug gevoerd wordt, dan wordt het

het betrekkelijke voornaamwoord zoo wel als het werkwoord dikwerf uitgelaten: *eene verordening, den menschen heilzaam, der Godheid waardig*, dat is: *welke den menschen heilzaam en der Godheid waardig is*. 4. Ook worden in eenige reden gevende volzinnen, behalve het werkwoord *zijn*, ook de voegwoorden *daar, dewijl, omdat* wegge-
 laten: *te arm om iets groots te kunnen ondernemen, zag hij van zijn ontwerp af, voor dewijl, of daar hij te arm was, om iets groots te kunnen ondernemen, zoo zag hij van zijn ontwerp af*.
 §. 279. Ook worden twee of meer volzinnen zamen getrokken door het *lijdende deelwoord* van een bedrijvend werkwoord; en wel op de volgende wijzen:

1. Wanneer zulke volzinnen eenerlei onderwerp hebben, dan kunnen die, waarin een lijdend deelwoord met het werkwoord *zijn* voorkomt, dit werkwoord nevens het voegwoord *en* en de betrekkelijke voornaamwoorden *die* en *welke* weglaten: *bewogen door hare tranen gaf ik gehoor aan hare bede, dat is, ik was bewogen door hare tranen en gaf gehoor aan hare bede. Ten anker gekomen zijnde liet ik mij aan land zetten, dat is, ik was ten anker gekomen en liet mij aan land zetten. Menschen, verblind door de uiterlijke pracht der aardsche grootheid, dat is, menschen, welke verblind zijn door de uiterlijke pracht enz.*

2. Dit zelfde heeft plaats in deelwoorden, welke met het ontkenkende *on* zamen gesteld zijn: *hier-*

nevens ontvangt gij de boeken, ondoorgesneden, en dus ook ongelezen; dat is, welke ondoorgesneden, en dus ook ongelezen zijn. Inzonderheid, wanneer anders het woordje zonder en de onbepaalde wijs eens werkwoords met te moesten gebezigd worden: mijn vriend kwam, maar hij kwam ongenoodigd, dat is, zonder dat hij genoodigd was, of zonder genoodigd te zijn.

3. In eenige voorwaardelijke volzinnen, laat zich die, welke de voorwaarde bevat, door het voegwoord *wanneer* oplossen: *gesteld, ik vraag hem, en hij antwoordt mij niet, dat is, wanneer ik stel, dat ik hem vraag, en hij mij niet antwoordt. Genomen (aangenomen), men spreekt daarvan, dat is, wanneer men aanneemt, dat men daarvan spreekt. Dit op het tegenwoordige geval toegepast zijnde, zal men bevinden enz., dat is, wanneer men dit op het tegenwoordige geval toepast, enz. Onderfeld, ik ontmoet hem daar, dat is, wanneer ik onderfel, dat ik hem daar ontmoet. En zoo in meer andere gevallen.*

§. 280. Eindelijk worden twee of meer volzinnen zamen getrokken, door middel van een *bedrijvend deelwoord*; bij voorbeeld: *lagchende kwam hij in de kamer, dat is, hij kwam in de kamer en lachte. Hij deed het zittende, dat is, hij zat en deed het. Biddende legt zij zich neder, biddende staat zij op, dat is, zij legt zich neder en bidt, zij staat op en bidt.*

§. 281. Dewijl bij deze zamentrekking door een
be-

bedrijvend deelwoord, geen hulpwoord uit te laten is, zoo kan dit deelwoord ook alleen op tweederlei wijs ter zamentrekking gebruikt worden.

1. Wanneer een verhalende volzin met het betrekkelijke voornaamwoord *die*, of *welke*, een werkwoord in den tegenwoordigen tijd heeft, zoo kan hetzelfde voor het als bijvoegelijk naamwoord gebezigde deelwoord verwisseld worden, het welk dan, met weglating van het betrekkelijke voornaamwoord, den naamval van zijn werkwoord beheerscht: *de ieder gelukkig makende deugd; de Gode behagende aandoeningen van het hart*; dat is, *de deugd, welke ieder gelukkig maakt; de aandoeningen van het hart, welke Gode behagen.*

2. Wanneer twee met *en* verbondene volzinnen een gemeenschappelijk onderwerp hebben, en in denzelfden naamval staan, dan kan het werkwoord des eenen volzins, met weglating van het voegwoord *en*, in het deelwoord overgaan: *de Batavieren, smaak in den voorslag krijgende, zonden terstond eenigen af, om de gelegenheid van het onbekende gewest op te sporen*; dat is, *de Batavieren kregen smaak in den voorslag, en zonden enz. De vleijer, laag voor u bukkende, houdt intusfchen den dolk op u gericht.*

§. 282. Deze zamentrekking der volzinnen, door bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden, en deelwoorden, wordt dikwerf verkeerd gebezigd, bij voorbeeld, 1. wanneer meer dan een onderwerp in

de volzinnen voorkomt: *mijn vader het begeerende, zal ik mij op de beoefening der geneeskunde toelleggen*, voor: *wanneer mijn vader het begeert, zal ik enz.* De *Maas reeds zonder ijs zijnde, vertrok ik met een schip*, voor: *daar de Maas reeds zonder ijs was, zoo vertrok ik enz.* (*)

§ 282. Wanneer het onzeker wordt, waarop het bijvoegelijke naamwoord, of deelwoord, zijne betrekking heeft, als: *in diepen rouw gedompeld zag ik haar bij het lijk van haren Echtgenoot nederknielen*, voor: *ik zag haar, in diepen rouw gedompeld, bij het lijk enz.*; dewijl anders *in rouw gedompeld*, het welk, volgens de bedoeling op haar moet slaan, volgens den aard der tale ook op het onderwerp der rede ik betrekkelijk gemaakt zou kunnen worden. Zoo ook: *vlied de ondeugd, zwart als de duisternis der nacht en in de hel geboren*, voor: *vlied de ondeugd, welke zwart als de duisternis der nacht en in de hel geboren is. Ik verliet haar van weedom schreiende*, voor: *ik verliet haar, terwijl zij van weedom schreide.*

7. Over de perioden.

§. 283. Iedere zin bevat eene volledige voorstelling, of uitdrukking van eene gedachte, welke gan het einde met een punt, of stip gesloten kan worden. Wordt dezelve, enkelvoudig, of zamen gesteld zijn.

(*) Zie ook §. 117.

zijde, aantmerkelijke verlengd; of *later*, worden verscheidene volzinnen tot een geheel zamen gevoegd, dan ontstaat eene *periode*.

§. 284. Zoo wel een enkelvoudige, als zamen-
gestelde volzin kan tot eene periode verlengd wer-
den; en ten aanzien van eenen enkelvoudigen vol-
zin geschiedt dit, door uitbreiding en omschrijving,
zoo van het onderwerp der rede, als van deszelfs
nadere bepalingen; of daardoor, dat men een en
het zelfde hoofdenbeeld op verscheidene wijzen
voortelt. En dikwerf worden beide deze midde-
len in eene en dezelfde periode te gelijk gebezigd.
Zoo laat zich, hij voorbeeld, de eenvoudige vol-
zin, *het gezigt is de waarsprekelijkste onzer zinnen*,
op de volgende wijze tot eene periode uitbreiden:
*het gezigt verschaft aan de ziel de rijkste ver-
scheidenheid van denkbeelden; het houdt zich be-
zig met zijne voorwerpen op den versten afstand,
en blijft den langsten tijd werkzaam, zonder van
zijn eigen genot vermoeid of verzaadigd te worden;
en daarom is het gezigt het volmaaktste en oop-
genaamste van alle onze zintuigen.*

§. 285. De zamen gestelde perioden zijn zoo veel-
vuldig, als het de zamen gestelde volzinnen zijn,
waaruit eene periode bestaat. Eenige weinige voor-
beelden zullen ter ophelderinge voldoende zijn.

1. *Zamenbindende periode: wijze menschen zien
en beschouwen ieder voor hen gewigtig voorwerp
geheel en aan alle zijden; zij bemerken niet alleen*

de plaats hebbende gebreken, maar ook de menz-
lijke voertreffelijkheden ~~zonder~~ ~~zaak~~; zij gevoelen de
onvolkomenheid van al hun weten, erkennen de
mogelijkheid van te dwalen, en zijn des te bereid-
williger, om zich te laten onderrigen.

2. *Verhakende periode*: Hij voorzeker, die on-
vriendelijk, hard, liefdeloos en ontrouw omrent
anderen is; die zich trossch en onbarmhartig ja-
gens geringen en behoeftigen gedraagt; die de
smeekende ellende, zonder aandoening, voor zich
gekromd kan zien liggen; die de schamele woning
der arwede ongevoelig kan voorbij treden; die den
sterfenden nooddrustigen met verachting van zich
kan slooten; hij denkt weinig aan de wisselvallig-
heid des aardfchen levens; en schuift de mogelijk-
heid uit zijne gedachte, dat ook zijn lot zich op
de voor hem treurigste wijze kan veranderen; dat
ook hij eenmaal tot eene laagte kan dalen, waarin
hij de hulp en den troost van anderen behoeft.

3. *Voorwaardelijke periode*: wanneer wij ons,
bij het te rug zien naar de vervlogene uren anzes
levens, de menigvuldige weldaeden van God dank-
baar herinneren, en ons, voor het toekomstige, zij-
ner goedertieren beschermings al biddende aanbe-
velen, o, dan mogen wij gerust en blijde tot on-
zen hemelfchen vader opzien, en van zijne milde
vaderhand nieuwe zegeningen verwachten.

4. *Reden gevende periode*: zoo gaf Alexander
zich, o dwaasheid! aan de wanhopigste klagten,
aan

aan de diepste mijmeringen over, dewijl hij zag, dat hij alles overwonnen had, en er geene werelden meer overig waren, om aan zijne magt te onderwerpen.

5. *Vergelijkende periode: even als eene schaduw voorbij snelt, en niets, dan eene ledige plaats achterlaat, even zoo ijlen de oogenblikken omzes levens heen, en voeren, in hunne vlugt, het goede en kwade dezer wereld met zich.*

§. 286. Het spreekt van zelf, dat de perioden ligtelijk te lang zijn, en uit te veel leden bestaan kunnen, dewijl daardoor het oor van den lezer of hoorder overladen, en zijne aandacht vermoeid wordt. Door de opeenstapeling van tusfchenzinnen geraakt men buiten staat, om het verband der enkele deelen wél te begrijpen, en het geheel in eens over te zien, bij voorbeeld: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van die genou, die, in vervolg van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en gedachten veranderden, hunne vorige bewijzen verwierpen, en dus door hunne onbestendigheid, door hunne strijdigheid met zich zelve, duidelijk genoeg toonden, dat zij niet altijd met genoegzame overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid voorfonden, maar zelfs, volgens hunne eigene belijdenis, fomwijlen de dwaling openlijk verdedigden, als volkomen zeker blindelings aan te nemen.* Om gemakkelijk uitgesproken, en beter verstaan te kunnen worden, moest deze periode dus ge-

gesteld geweest zijn: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van die genen als volkomen zeker blindelings aan te nemen, die, in vervolg van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en gedachten veranderden en hunne vorige bewijzen verwierpen: zij toonden, door hunne onbestendigheid, door hunne strijdigheid met zich zelve, duidelijk genoeg, dat zij niet altijd uit overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid voorstonden, maar dat zij zelfs, volgens hunne eigene belijdenis, somwijlen de dwaling openlijk verdedigden.*

§. 287. Doorgaans tracht men de al te lange perioden door zoo genaamde *parenthesen*, of tusschen () gevoegde zinnen, of ook door een *zegge ik*, te verhelpen; doch de *parenthesen* zijn eigenlijk niets anders, dan hulpmiddelen, om de eene of andere gedachte te plaatfen, voor welke men geene bekwaame plaats weet te vinden; en het ingelaschte *zegge ik* moet overal, waar hetzelfde voorkomt, als een zeker teeken eener ongeschikte zamenstelling van den zin beschouwd worden. Doch deze en meer andere bedenkingen, betreffende de perioden, behoren eigenlijk tot den goeden stijl en de welsprekendheid. Voor het overige moeten de rondheid en vloeibaarheid der perioden door den smaak en een fijn gevoel geleerd worden.

E I N D E.

D R U K F E I L E N.

- Bl. 27 reg 4 van ond., *thezoor*, lees *thefoor*, thans *trezoor*.
 32 — 10 *nederduitsche*, lees *Nederduitsche*.
 33 in de aantekening, bovengenoemde, lees boven ge-
 noemde.
 37 — 18 *af, ge-ven*, lees *af-ge-ven*.
 39 — 18 zamen stelling, lees zamenstelling.
 43 — 17 *ten allen tijde*, lees *te allen tijde*.
 56 — 14 *kinders*, lees *kinders*, *kinderen*.
 60 — 13, 14, *aar, er en ier*, lees *aar en er*.
 94 — 19 *velerhande*, lees *velerhande*.
 110 — 11 voornamwoord, lees voornaamwoord.
 147 — 14 andrijving, lees aandrijving.
 152 — 10 geeindig, lees geeindigd.
 193 — 14 *dun*, lees *dan*.
 233 — 3 *Men*, lees *Men*.
 242 — 8 *waarheta*, lees *waarheid*.
 243 — in de aanteeck., 241. lees § 241.
 255 — 17 *volmaekt*, lees *volmaakt*.
 265 — 7 van ond., den werkwoorden, lees de werkwoorden.
 276 — 4 cijfferletteren, lees cijferletteren.

f 230 — 8 waarsch fehelen, leest aantijde tegen.

LIBRARY

